

ΝΕΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΟΡΓΑΝΟ
ΤΩΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΣΤΩΝ

ΤΕΧΝΗΣ & ΛΟΓΟΥ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΤΑΚΗΣ ΒΑΛΣΑΜ Σύγχρονη Αισθητική (μελέτη)
 ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ Σιωπή—Σκέψη—Processus—Σε τρεις μέρες (ποιήματα)
 ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΑΣ Συναισθηματισμός (μελέτη)
 ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΑΡΙΜΠΑΣ 'Ο Ήχος του Κώδωνος (θεατρικό)
 ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ Οί Νέοι Ρυθμοί στην Τέχνη (μελέτη)—
 Πύρινος Δρόμος (Νουβέλλα)
 ΡΙΤΑ ΜΠΟΥΜΗ ΠΑΠΑ Corrado Govoni (μελέτη)
 CORRADO GOVONI Πέντε ποιήματα (μετάφραση Ρίτας Μπούμη Παπά)
 ΛΟΥΚΑΣ ΛΙΝΑΡΑΣ 'Ελεγεία (ποίημα)
 ΑΝΤΩΝΗΣ ΔΕΚΑΒΑΛΛΕ 'Η Ρίζα (ποίημα)
 Κ. ΣΥΡΙΓΟΣ 'Ιερός Λόχος (ποίημα)

Ο ΜΗΝΑΣ

Σημειώματα—Κριτική βιβλίου—Ζωγραφική

Έκδοτης:
Γ. ΖΑΦΕΙΡΑΤΟΣ και Β. ΞΥΝΟΣ
Σαπφούς 4 Αθήναι
Τηλ. 52.801

1

ΑΘΗΝΑ ΜΑΡΤΙΟΣ 1949

ΝΕΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΟΡΓΑΝΟ ΤΩΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΣΤΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ

(Κατοικία ὁδὸς Χειμάρρας ἀριθ. 59)

ΕΚΔΟΤΗΣ: Γ. ΖΑΦΕΙΡΑΤΟΣ & Β. ΞΥΝΟΣ

Ὁδὸς Σαπφοῦς ἀριθ. 4 Ἀθῆναι

Τηλ. 52.801

Συνδρομές: Ἐσωτερικοῦ Δραχ. 50.000 Ἑξαμ. 25.000 Ἐξωτερικοῦ Λίρες 5 Δολλάρια 20

Ἐμβάσματα στὸν Ἐκδότη Γ. ΖΑΦΕΙΡΑΤΟ καὶ Σία Ὁδὸς Σαπφοῦς ἀριθ. 4 Ἀθῆναι

Χειρόγραφα, βιβλία, ἐπιστολές κ.τ.λ. στὸν Ἀρχισυντάκτη ΓΙΑΝΝΗ Γ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ

Ὁδὸς Σαπφοῦς ἀριθ. 4 Ἀθῆναι

ΝΕΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

Ἐκ τὰ βαθύσκοινα φαράγγια τοῦ Τυρόλου.
ΕΡΓΟΝ Τ. ΒΑΣΣΑΜ

ΝΕΟΙ ΡΥΘΜΟΙ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΟΡΓΑΝΟ ΤΕΧΝΗΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΥ

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΧΤΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ

ΕΤΟΣ Α΄

ΑΘΗΝΑ ΜΑΡΤΙΟΣ 1949

ΤΕΥΧΟΣ 1

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ

Ἀντικείμενο τῆς αἰσθητικῆς, καθὼς ξέρομε, εἶναι τὸ ὄραϊον. Τὸ ὄραϊον ὅμως, ἂν τὸ πάρομε ἀπόλυτα, δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει γιατί ἀνήκει στὴν πραγματικότητα δηλ. στὴν Ἀλήθεια ποῦ εἶναι φυσικὰ στὸν ἄνθρωπο ἄγνωστη. Ἐκεῖνο ποῦ ὑπάρχει γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι τὸ συναίσθημα τοῦ ὄραϊοῦ, καὶ ἐπομένως εἶναι σωστότερο νὰ λέμε πὼς τὸ αντικείμενο τῆς αἰσθητικῆς εἶναι τὸ συναίσθημα τοῦ ὄραϊοῦ. Γιὰ τοῦτο καὶ ἡ τέχνη γενικὰ πρέπει νὰ ἀσχολεῖται μ' αὐτὸ τὸ συναίσθημα.

Ἡ αἰσθητικὴ σὰν ἀνθρώπινη ἐκδήλωση εἶναι μίᾳ ἀπ' τὶς κοινωνικὲς ἐκδηλώσεις τοῦ αἰσθήματος. Ἐπομένως μποροῦμε ἄφοβα νὰ τὴν χαρακτηρίσουμε σὰ μίᾳ ἀπόρροια τοῦ αἰσθήματος. Καὶ τὸ αἶσθημα εἶναι, βέβαια, μίᾳ φυσικῆ ἰδιότητα τοῦ ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου. Σίγουρα λοιπὸν καὶ ἡ αἰσθητικὴ σὰν ἀπόρροια τοῦ αἰσθήματος, πρέπει νὰ εἶναι μίᾳ φυσικῆ ἰδιότητα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς.

Οἱ σουρρεαλιστὲς παραδέχτηκαν ὡς τόσο πὼς ἡ αἰσθητικὴ εἶναι ἀπόρροια τοῦ αἰσθήματος, μὰ τὴν πίστεψαν ὅμως σὰν ἐπίχρητη ἰδιότητα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, καὶ σὰν τέτοια, μὰς εἶπαν, μποροῦμε νὰ τὴ μεταβάλουμε ὅσο καὶ ὅπως θέλομε δυναμικὰ καὶ ἀπότομα.

Φυσικὰ ἡ αἰσθητικὴ μεταβάλλεται

ἐξελικτικὰ, ὅπως μεταβάλλεται ἄλλωστε καὶ ἡ ψυχὴ μὰ καὶ τὸ σῶμα ἀκόμα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἐξελικτικὴ μεταβολὴ τῆς αἰσθητικῆς εἶναι πάντα ἀπόρροια τῆς φυσικῆς ἐξέλιξης τοῦ αἰσθήματος ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς γενικὰ, γιατί εἶναι ἀδύνατο νὰ νοηθεῖ ἰσορροπία τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου, ἂν οἱ φυσικὲς καὶ ἄρρηκτες σχέσεις αἰσθήματος καὶ λογικῆς δὲ βρίσκονται σὲ ἀρμονία λειτουργικῆ.

Ἡ ἐξελικτικὴ μεταβολὴ τῆς αἰσθητικῆς ἐξ ἄλλου δὲ μπορεῖ ποτὲ νὰ φτάσει σὲ ὑποκατάσταση τῆς μορφῆς καὶ τοῦ σχήματος, γιατί σὲ ἐναντία περίπτωση θάπρεπε νὰ ἐπέλθει σύγχυση ἀνάμεσα στὰ εἶδη τοῦ ζωικοῦ βασιλείου καὶ στὴ μορφολογία τῆς ἐπιφάνειας τῆς γῆς γενικὰ.

Ἡ γῆ ἐξελίσσεται, μὰ ἡ ἐπιφανειακὴ μορφή της παραμένει στὴ βάση της τέτοια ποῦ νὰ μὰς δηλώνει τὴν ἀρχικὴ τῆς προέλευση, Ἐνας βράχος ὅσο κι' ἂν ἀλλάξει μὲ τὴν πάροδο τῶν χιλιετηρίδων, ὅσο κι' ἂν μεταβληθεῖ δηλ. ἡ ἀναλογία τῶν γραμμῶν του, δὲ θὰ πάψει νὰ εἶναι βράχος, καὶ μεις σὰ βράχο πάντοτε θὰ τὸν βλέπομε. Ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων νὰ ἀλλάξει μορφή καὶ σχῆμα μὰ ποτὲ δὲ μπορεῖ νὰ φτάσει μέχρι τοῦ σημείου νὰ ὑποκαταστήσει (στὴ μορφή

καί τὸ σχῆμα) τὴν ὄρνιθα ἢ τὸ χοῖρο. Θὰ εἶναι πάντα ἄνθρωπος, καί σάν τέτοιον πάντοτε θὰ τὸν βλέπουμε. Οἱ σχετικές γραμμικὲς ἀναλογίες, ὅσοδήποτε ἀλλοιωμέναι θὰ ὑπάρχουν, ἀλλοιῶς δὲ θὰ μπορούσε, ὅπως εἴπαμε καί πιὸ πάνω, νὰ ὑπάρξει διάκριση ἀνάμεσα στὰ εἶδη τοῦ γηίνου βασιλείου. Καί ὅμως ὁ σουρρεαλισμὸς αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπέδιώξε νὰ κάμει. Θέλησε νὰ μᾶς πείσει πῶς μιὰ ἀνθρώπινη καλλονὴ μπορεῖ νᾶχει ἕνα πρόσωπο ποῦ νὰ μοιάζει χοῖρο ἢ κότα ἢ ἄλλο τί, ἢ μᾶς ἔδωσε τραγούδια ὀλότελα ἀκατανόητα, καί θέλησε νὰ μᾶς κάνει νὰ πιστέψουμε πῶς εἶναι ἐξαισία καί ὠραία.

Μᾶς εἶπαν οἱ σουρρεαλιστὲς πῶς ἡ αἰσθητικὴ τους εἶναι τάχα ὑποκειμενική. Ἄλλὰ τοῦτο εἶναι μωρὸ καί ἀνόητο, γιατί ὑποκειμενικὴ αἰσθητικὴ, μὲ τὴν ἔννοια μάλιστα ποῦ θέλουν νὰ δίνουν στὴν ὑποκειμενικότητα οἱ σουρρεαλιστὲς, δὲ μπορεῖ νὰ ὑπάρξει. Γιατί τὸ νὰ φτιάχνεις κάτι καί νὰ μὴ μπορεῖ νὰ τὸ καταλάβει κανένας μὰ οὔτε καί ὁ ἴδιος ἐσὺ ποῦ τὸ φτιάχνεις, δὲ δείχνει βέβαια ὑποκειμενικότητα. Τοῦτο τὸ ὁμολογοῦν καί οἱ ἴδιοι οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ σουρρεαλισμοῦ. Ὃταν κάθομα νὰ ζωγραφίσω, λέει ὁ Μπράκ, δὲν ξέρω τί θὰ βγεῖ, μὰ οὔτε καί εἶναι ἀνάγκη νὰ ξέρω. Ἄλλος πάλι, νομίζω ὁ Λόττε, δηλώνει πῶς ὅσοδήποτε τίτλος μπορεῖ νὰ μπεῖ κάτω ἀπὸ τὰ ἔργα του κλπ. Εἶναι γνωστὸ ἄλλωστε πῶς ὅταν ζωγραφίζουμε σουρρεαλιστικά, αὐτὸ ἀκριβῶς πρέπει νὰ κάνουμε. Νὰ ζωγραφίζουμε χωρὶς νὰ ξέρουμε τί πρόκειται νὰ ζωγραφίσουμε, πρέπει νὰ δουλεύουμε χωρὶς τὸν ἔλεγχο τῆς λογικῆς. Ὑποκειμενικὴ αἰσθητικὴ ὅμως οὔτε κἄν καί μὲ τὴν λογικὴ ἔννοια τοῦ Καντ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει. Εἶναι γνωστὸ πῶς ἡ αἰσθητικὴ εἶναι ὑποκειμενικὴ καί ἀντικειμενικὴ μαζί.

Ἄλλοι πάλι ἀπ' τοὺς σουρρεαλιστὲς μᾶς λένε πῶς ζωγραφίζουν συμβολικά. Μὰ συμβολισμὸς ὀλότελα ἀκατανόητος δὲν εἶναι βέβαια συμβολισμὸς, ἀλλὰ μυστήριο, καί τὰ μυστήρια δὲν ἔχουν κανένα νόημα γιὰ τὸν ἄνθρωπο οὔτε καί σκοπὸ.

Τὰ αἷτια τῆς δημιουργίας τῆς προσπάθειας τοῦ σουρρεαλισμοῦ τώρα δὲ μᾶς ἐνδιαφέρουν. Λέγω προσπάθειας γιατί ὁ σουρρεαλισμὸς κάτι τέτοιο εἶταν καί τέτοιο ἀπόμεινε, ἀφοῦ λίγα χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐμφάνισή του στὸ Παρίσι, χάθηκε, χωρὶς νὰ κατορθώσει νὰ ξεπεράσει καλὰ-καλὰ τὰ σύνορα τῆς Γαλλίας. Σήμερα δὲν ὑπάρχει σουρρεαλισμὸς. Σήμερα ὑπάρχει μονάχα ἕνας Πिकासὸ ὄχι τόσο σουρρεαλιστῆς καί μερικοὶ ζωγράφοι καί ποιητὲς σουρρεαλιστὲς στὴ Γαλλία καί σὲ λίγες ἄλλες χώρες. Στὴν Ἑλλάδα ὡστόσο ἡ κίνηση αὐτὴ ἐξακουλουθεῖ δυστυχῶς νὰ ὑπάρχει ἔντονη.

Ὁ σουρρεαλισμὸς ἔφτασε βέβαια στὰ ἄκρα γενικά, ἀλλὰ καί ὁ κυβισμὸς καί ὁ πριμιτιβισμὸς ἔκαμαν τὸ ἴδιο στὸ σχῆμα, ὁ φουτουρισμὸς στὴ μορφή καί φυσικὰ στὸ χρῶμα καί ὁ ἐξπρεσιονισμὸς στὴ μορφή καί στὸ σχῆμα. Καί ὅμως ὅλες αὐτὲς οἱ σχολές, παρὰ τίς ἀντίθετες ἐξηγήσεις τῶν ὁπαδῶν τους, κατὰ βάθος πάσκιον νὰ προκαλέσουν τὸ συναίσθημα τόσο μὲ τὴ ζωγραφικὴ ὅσο καί μὲ τὸ λόγο. Ἄλλὰ καί ὁ κλασικισμὸς καί ὁ βασικὸς ἐμπρεσιονισμὸς τὸ συναίσθημα θέλησαν νὰ προβάλουν μὲ τὴν περιγραφικὴ ἔκφραση ἢ τὴν ἐντυπωσιακὴ παράσταση. Μὰ οἱ δυὸ αὐτὲς σχολές τὸ πέτυχαν ἀρετὰ καλὰ στὴν ἐποχὴ τους. Σήμερα βέβαια δὲν εἶναι δυνατόν νὰ σταθοῦν, γιατί ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος, καλλιερημένος ψυχικά, ἔχει πιὸ βαθιὲς πιὸ ἐσωτερικὲς ἀπαιτήσεις ἀπὸ τὴν τέχνη.

Ὁ σουρρεαλισμὸς ὅμως καί οἱ λοιπὲς τάχα μοντέρνες ἐκδηλώσεις, στὸ ζήτημα τῆς πρόκλησης τοῦ συναισθήματος ἀπέτυχαν ὀλότελα. Κι' ἀλήθεια, πῶς εἶναι ποτε δυνατόν νὰ προσκαλέουμε ἕνα ὁποιοδήποτε συναίσθημα στὸν παρατηρητὴ ἑνὸς ταμπλώ ὅταν τοῦ παρουσιάζουμε σχήματα ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ νοιώσει, ἢ στὸν ἀναγνώστη ἑνὸς τραγουδιοῦ ὅταν τὸ τραγούδι αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ στίχους ἀκατανόητους καί σχιζοφρενικούς;

Πῶς εἶναι ποτε δυνατόν νὰ συγκινήσουμε τὸν παρατηρητὴ ἑνὸς ταμπλώ,

ὅταν, ἐνῶ τὸν καλοῦμε νὰ ἴδει ἕνα τοπίο, τοῦ δείχνουμε ἕνα πράγμα παράξενο ποῦ ὄχι τοπίο δὲ μπορεῖ κἄν νὰ τοῦ θυμίσει, μὰ οὔτε καί κανένα εἶδος γήινο, ἢ τοῦ δείχνουμε ἕναν πίνακα καί τοῦ λέμε πῶς αὐτὸ ποῦ βλέπει εἶναι ρυάκι, ἐνῶ αὐτὸς ὅσο κι' ἂν προσπαθῆσει, δὲ βλέπει παρὰ μιὰ κορδέλλα κατακόρυφα κρεμασμένη;

Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ τὸν κάνουμε νὰ ριγῆσει στὸ κοίταγμα μιᾶς ἐξαιρετικῆς καλλονῆς, ὅταν αὐτὸ ποῦ τοῦ δείχνουμε τοῦ θυμίζει ἕνα κηπουρικὸ ποτηστήρι, ἢ ἕνα τέρας τῆς ἀποκάλυψης, ἢ ἕνα τετράγωνο χονδροκομμένο πρωτογονικὸ καί ἀσουλοῦπλωτο κεφάλι;

Ὅλες αὐτὲς οἱ σχολές, ὅλα αὐτὰ τὰ κινήματα ποῦ οἱ δημιουργοὶ τους τὰ φαντάστηκαν, ἢ μᾶλλον θέλησαν νὰ τὰ φαντασθοῦν γιὰ σύγχρονα, καί τὰ ἐξήγγειλαν σάν πρωτοποριακὲς ἐκδηλώσεις μιᾶς μοντέρνας τέχνης σίγουρα θὰ εἶχαν καλλίτερη τύχη ἂν λάβαιναν χώραν σὲ ἐποχὲς πολὺ παλαιότερες ποῦ ἡ τέχνη δὲν εἶχε ἀκόμα μορφοποιηθεῖ. Γιατί στὸ σύνολό τους οἱ σχολές αὐτὲς εἶναι πρωτογονικὲς καί τὰ πραγματικὰ καινούργια στοιχεῖα ποῦ περιέχουν εἶναι ἐλάχιστα.

Δίκαια λοιπὸν ὅλα αὐτὰ τὰ κινήματα ἔπεσαν στὴ γένεσή τους, καί πολὺ σωστὰ χαρακτηρίστηκαν ἀπ' ὄλους τοὺς σοβαροὺς αἰσθητικούς σάν παραπατήματα καί σάν ἀποτελέσματα τοῦ ἐκφυλισμοῦ τῆς Γαλλικῆς τέχνης καί τῆς Ἰταλικῆς ἐν μέρει.

Εἶναι σωστὸ πῶς ἡ πραγματικὴ τέχνη πρέπει νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἀπόδοση ἢ πρόκληση τοῦ συναισθήματος. Μὲ τὴν πρόκληση τοῦ συναισθήματος ἡ τέχνη παίζει τὸ ρόλο ποῦ τῆς ἀρμόζει στὴ ζωὴ, καί μπορεῖ νὰ ἐκπληρώσει τὸν ἠθοπλαστικὸ προορισμὸ τῆς καλλιερῶντας ψυχικὰ τὸν ἄνθρωπο.

Πῶς μπορεῖ ὅμως νὰ ἀποδοθεῖ αὐτὸ τὸ συναίσθημα; Μὲ τί τρόπο θὰ μπορέσουμε μ' ἕνα ταμπλώ ἢ μ' ἕνα λογοτέχνημα νὰ συγκινήσουμε τὸν παρατηρητὴ ἢ τὸν ἀναγνώστη ὥστε νὰ προκαλέσουμε, νὰ ξυπνήσουμε μέσα στὴν ψυχὴ του τὸ ποιητικὸ συναίσθημα;

Βασικὸς καί ἀπαράβατος κανόνας εἶναι πῶς γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἀποδόσουμε αὐτὸ τὸ συναίσθημα ποῦ ζητᾶμε, πρέπει νὰ παρακολουθήσουμε τὴν ἐξελικτικὴ ἀλλοίωση ὄχι ἴσαμε τίς ἡμέρες ποῦ ζοῦμε—τοῦτο δὲ θὰ ὠφελοῦσε σὲ τίποτε—ἀλλὰ πιὸ μακριὰ πιὸ μπροστὰ ὅσο μᾶς εἶναι μπορετό.

Ἡ παρακολούθηση τῆς ἐξελικτικῆς ἀλλοίωσης τοῦ ἀντικειμένου ἴσαμε τίς ἡμέρες ποῦ ζοῦμε, λέγω ὅτι δὲ θὰ ὠφελοῦσε σὲ τίποτε, γιατί αὐτὸ ἀκριβῶς κάνουν καί ἡ κλασικὴ σχολὴ καί ὁ βασικὸς ἐμπρεσιονισμὸς. Πρέπει νὰ προχωρήσουμε πιὸ μακριὰ, πιὸ μπροστὰ ὅσο μποροῦμε γιατί ἔτσι τονίζοντας ἔντονα τὰ χαρακτηριστικὰ σημεῖα τοῦ ἀντικειμένου παρουσιάζουμε ζωηρὸ τὸ χαρακτήρα του, ὁ ὁποῖος ἔτσι μονάχα μπορεῖ νὰ προκαλέσει τὸ συναίσθημα στὸ σημερινὸ ἄνθρωπο.

Στὴ ζωγραφικὴ ἡ ἀλλοίωση τῶν ἀναλογιῶν τῶν γραμμῶν συνεπάγεται τὴν ἐξελικτικὴ ἀλλοίωση τοῦ σχήματος καί φυσικὰ τοῦ ὄγκου. Ἡ ἀλλοίωση αὐτὴ πρέπει νᾶναι ὀλοκληρωτικὴ, ἀλλὰ νὰ μὴ φτάνει μέχρι τοῦ σημείου ποῦ νὰ ἀλλάζει βασικὰ τὸ σχῆμα, γιατί τότε καταστρέφεται ἡ ἐντύπωση καί προκαλεῖται ἡ ὑποκατάσταση, καί ἐπομένως ἡ σύγκριση τῶν μορφῶν, ὅποτε βέβαια κανένα συναίσθημα δὲν εἶναι δυνατόν νὰ προκληθεῖ.

Μὰ ἡ ἀλλοίωση μονάχα τῶν ἀναλογιῶν τῶν γραμμῶν δὲν εἶναι ἀρκετὴ, γιατί μὲ τίς γραμμὲς μεταβάλλεται τὸ σχῆμα καί διαμορφώνεται ὁ ὄγκος. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀλλοιώσουμε ἀνάλογα καί τὴ χρωματικὴ γκάμμα γιὰ νὰ μεταβάλουμε καί τὴ μορφή. Ἡ ἀλλοίωση τῆς χρωματικῆς γκάμματος μπορεῖ φυσικὰ νὰ γίνεται μὲ κάποια περισσότερη ἐλευθερία, ἀλλὰ κι' αὐτὴ δὲν πρέπει ποτε νὰ φτάνει μέχρι τοῦ σημείου τῆς ὑποκατάστασης γιὰ τὸ λόγο ποῦ ἀναφέραμε πάρα πάνω. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν δημιουργεῖται στὴ ζωγραφικὴ μιὰ ἀρμονία ἐντόνων χρωματικῶν ἀντιθέσεων ὀλότελα ἀντίθετη ἀπὸ τὴν κλασικὴ ἀρμονία ποῦ στηρίζεται στοὺς γνωστοὺς κανόνες τῆς χρωματικῆς κλίμα-

κος. Ταυτόχρονα με τὰ παραπάνω δεδομένα πιά, πρέπει τὸ στυλιζάρισμα νὰ γίνεται ἔντονο καὶ γερὸ με τὴν ἑναρμόνιση τῶν κάθετων με τὶς ὀριζόντιες γραμμές. Ἐπίσης ἀντίθετα ἀπ' τὴ θεωρία τῆς κλασσικῆς σχολῆς, ἡ ταραχὴ καὶ γενικὰ ἡ δυναμικὴ μορφή τοῦ ἀντικειμένου πρέπει νὰ ἀποδίδεται με γραμμές καὶ σχήματα περισσότερο τριγωνικά παρὰ καμπύλα. Ἡ καμπύλη δὲν εἶναι ἡ γραμμὴ τῆς κίνησης καὶ τῆς ταραχῆς ὅπως ἐπιμένει ἡ κλασσικὴ σχολή, ἀλλὰ εἶναι μᾶλλον ἡ γραμμὴ τῆς πλαδαρότητας.

Ἔτσι φτάνουμε σὲ μιὰ πραγματικὰ νέα τέχνη, ἀληθινὰ μοντέρνα καὶ πρωτοπόρα ποὺ ἀπολήγει αὐτόματα στὴν πρόσμιξη τῶν ζωντανῶν κλασσικῶν στοιχείων με τὰ μοντέρνα ἐκφραστικὰ μέσα, καὶ ποὺ ταυτόχρονα εἶναι κατανοητὴ καὶ προκαλεῖ ἔντονο καὶ πλέριο τὸ ποιητικὸ συναίσθημα. Ἔτσι παίρνουμε τὰ ἀνανεωτικὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς χρειάζονται ἀπὸ τὸν κυβισμό, πριμιτιβισμό, φουτουρισμὸ καὶ ἐξπρεσιονισμό καὶ μετουσιώνουμε τὴν κλασσικὴ μορφή τῆς τέχνης σὲ μιὰ καινούργια καὶ δυναμικὴ ἐκδήλωση. Ἔτσι δίνουμε στὴ ζωγραφικὴ τὴν ποιητικὴ τῆς οὐσίας ποὺ τῆς ἀνήκει. Ἀνάλογη μετουσίωση μπορούμε νὰ πετύχουμε καὶ στὴ μουσικὴ μὰ καὶ στὴ λογοτεχνία γενικά. Στὴ λογοτεχνία μάλιστα τὸ ζήτημα εἶναι πολὺ ἀπλὸ καὶ εὐκόλο. Μοντέρνα ἐκφραστικὰ μέσα κάτω ἀπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς λογικῆς ἔτσι ποὺ οἱ εἰκόνες νὰ πα-

ρουσιάζονται με εἰρμὸ καὶ τὸ κείμενο νὰναι κατανοητό. Ἡ ἐκφραστικὴ μορφή νὰναι καινούργια, γιατί ἡ ἐκφραστικὴ μορφή κυρίως ἐνδιαφέρει τὴν τέχνη.

Βέβαια τὰ παραπάνω δὲν ἀποτελοῦν συνταγές. Συνταγές μᾶς ἔδωσαν οἱ σουρρεαλιστές, ἔτσι ποὺ ὁ κάθε ἀνθρώπος ἄσχετα ἂν ἔχει μέσα του τάλεντο μπορεῖ ἀπλούστατα νὰ γίνεи ζωγράφος ἢ ποιητής.

Οἱ πάρα πάνω ἀρχές γιὰ νὰ ἐφαρμοσθοῦν ἀπαιτοῦν τάλεντο, καὶ ἴσως ἴσως τάλεντο γερὸ, γιατί προϋποτίθεται (γιὰ τὴ ζωγραφικὴ) γραμμὴ σταθερὴ, ἢ δὲ ἀλλοίωση τοῦ ρυθμοῦ καὶ ὁ χειρισμὸς τῆς γκάμμας με τὸν τρόπο ποὺ ἀνέπτυξα, ἀπαιτοῦν καλλιτεχνικὸ κριτήριο καὶ αἴσθημα ποιητικὸ. Μέχρι ποίου σημείου ὁ καλλιτέχνης πρέπει νὰ ἀλλοιώσει τὸ ρυθμὸ, καὶ μέχρι ποίου βαθμοῦ νὰ μεταβάλεи τὴν γκάμμα, δὲ θὰ μπορέσει ποτὲ νὰ τὸ διδαχθεῖ. Ἡ καλλιτεχνικὴ του ἰδιοσυγκρασία θὰ τοῦ τὸ ὑποδείξει. Ἡ κλασσικὴ σχολὴ καὶ ὁ ἐμπρεσιονισμὸς εἶναι βέβαιον ὅτι ἀπαιτοῦσαν τὴν ὑπαρξὴ καλλιτεχνικῆς ἰδιοσυγκρασίας καὶ τάλεντου, μὰ ὁ συναισθηματισμὸς (ἔτσι πρέπει νὰ ἀποκαλέσουμε τὴν τεχνοτροπία τούτη ποὺ ὑποδεικνύω καὶ ποὺ ἐφαρμόζω ἀπὸ κάμποσα χρόνια τώρα στὴ ζωγραφικὴ) εἶνε φανερό πὼς ἀπαιτεῖ τὰ προσόντα αὐτὰ σὲ βαθμὸ σίγουρα μεγαλύτερο.

ΤΑΚΗΣ ΒΑΛΣΑΜ

ΣΙΩΠΗ

I

δλβιος ὅστις ἰδὼν κείν'
εἶσ' ὑπὸ χθόν'.
οἶδε μὲν βίον τελευτάν,
οἶδεν δὲ διόσδοτον ἄρχάν.
ΠΙΝΔΑΡΟΣ (Ἀποσπάσματα)

Ἐν ἀρχῇ Ἐγὼ πυροσταγόνα ἀνάμεσα Σιωπῆς καὶ Ὀνειροῦ
καὶ τὸ πνεῦμα μου ἐφέρετο ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Σιωπῆς
κ' εἰς γῆς εἰκόνα τ' ὄνειρο ἐκαρπώθη
κ' εἰς γῆς εἰκόνα ἐκύλησα κ' εἰπώθη
χόρτος χλωρὸς

καὶ φῦκος βλάστησα
κ' εἰπώθη

νηκτὸν ἔμψυχον

καὶ αὐξήθηκα ἐρπετὸν καὶ κτῆνος

μνήμη

ἀναμέσον τῆς νυκτὸς καὶ τοῦ φωτὸς πὼς εἶδες
τὴ διάσταση τῆς παροδικῆς παράστασης νὰ θυμᾶσαι
ζωόφυτο στρεῖδι κολλημένο στὸν πατρικὸ βράχο ἢ κτῆνος
πονῶ πονῶ πονῶ

τὸ Δέντρο με φυλάκισε καὶ ὁ Ἐσταυρωμένος
τόση ὑποψία ποὺ ἀναθρόσκει ἐντὸς μου

τόσο μέγεθος

νὰ θυμᾶσαι τὴν ἀπόσταση τοῦ τυφλοῦ χρόνου

γιὰ τὸ τέταρτο σκαλοπάτι

ψυχὴ ποὺ μες σὲ σάρκα ἐκλείστη

ψυχὴ ποὺ σὲ κορμὶ θνητὸ ἐσταυρώθη

μεῖνε λόγος γυμνὸς

τὸ Μυστικὸν ἄς μεῖνει μυστικὸν

εἰπώθη

καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο

κ' ἡ Σιωπὴ ἐθραύσθη

κ' ἰδοὺ Ἄνθρωπος Ἐγὼ

κ' ἤμουν καλὸς

καὶ ὁ χρόνος ὄφρις ἀτελεύτητος

καὶ στὴ Σιωπὴν ἔδωσα ὀνόματα

μὰ ἰδοὺ ἡ ἐποχὴ τοῦ Μυστικοῦ καταφτάνει

ἡ ἐποχὴ ποὺ θ' ἀνέβω τὸ ἄλλο σκαλὶ καταφτάνει

ἡ Σιωπὴ θὰ καθαρῶσει τὴ γῆ

μὰ Ἐγὼ

ἀκόμα θὰ ὀδοιπορήσω ἐπὶ τῆς γῆς

νέα σκαλοπάτια θὰ πατήσω

με νέες μορφές τὸν κύκλο θὰ πληρώσω

ποὺ ὀδηγεῖ στὸν ἑαυτὸ μου

II

Όταν πάνω στη γη πρωτοφάνηκες

κ' ή γη ξεχώρισε απ' τον ουρανόν
 τὸ φῶς ξεχώρισε ἀπὸ τὸ σκοτάδι
 τὸ ἄσπρο ἀπ' τὸ μαῦρο
 κι' ὁ ἄντρας ἀπ' τὴ γυναῖκα

ὀνόμασες τὴ Σιωπὴ
 τόσα ὀνόματα

ποῦ βοήκεις τόσα ὀνόματα νὰ δημιουργήσεις τὸν κόσμον
 λάλησες καὶ τραγούδησες
 καὶ τραγουδεῖς
 τραγουδι ὀπώρα τῆς Σιωπῆς

Ἐγὼ μὲ τὸ μελλοντικὸ ὄνομα
 ἀληθινὰ σὰς λέγω
 πὼς ἡ ἐποχὴ τοῦ λόγου παρέρχεται ὦ
 πρῶτο κ' ὕστατο μάθημα

Σιωπὴ

ποῦ τὴ φωνὴ θ' ἀκολουθήσεις

σ' αὐτὴ τὴν ἐπαλξὴ τοῦ χρόνου ποῦ βρέθηκες
 ὑπαρξὴ

ποῦ ἀφήνεις πίσω σου τὸν Ἄνθρωπον
 ὑπαρξὴ

ποῦ ἐτοιμάζεις τὴ νέα μορφή σου
 νίκησε τὴ Σιωπὴ

μὴ μᾶς ἀφήνεις στὸν κίνδυνον τῆς Σιωπῆς
 βάφτισέ τὴν γιὰ νὰ μᾶς σώσεις ἀπ' τὸ θάνατον
 καὶ πὲς τὴν

Ἐλούσοβα

III

μαντεύσο, Μοῖσα, προφα-
 τεύσω θ' ἐγὼ

ΠΙΝΔΑΡΟΣ (Ἀποσπάσματα)

κ' εἶπα

ἄς ξεκινήσω γιὰ νὰ βρῶ τὸν κόσμον
 ξεκίνησα κι' ὁ κόσμος δλόκληρος ἦτανε στάχτη
 ἄς μοχθήσω γιὰ νὰ δώσω σχῆμα στὴ στάχτη
 μόχθησα κι' ὁ ἄνεμος σκόρπισε δλόκληρη τὴ στάχτη
 ἄς ἐρευνήσω τὴν οὐσία τοῦ ἀνέμου
 ἐρευνήσα τὸν ἄνεμον κ' εἶδα πὼς ἦτανε τίποτα

ξεκίνησα καὶ βροῆκα τὸ τίποτα

ὥστόσο

τὸ μεσημέρι ἦταν ξανθὸ μπλεγμένο στὶς διαγώνιους τῶν σταχυῶν

ὁ οὐρανὸς ἦταν βαθεῖα ἑλληνικὸς γιομάτος δρόμους χελιδονῶν
 στὴν ἄφρη τῆς θάλασσας παίζανε οἱ παλιὲς γιαγιές μας ὠκεανίδες
 ὁ χωριάτικος μόχθος ἄρδευε καὶ ξεχέρωνε καὶ βολοκοποῦσε τὴ γῆ
 οἱ γυναῖκες ζύμωναν στὶς σκάφες τὴν καθημερινὴ ζωὴ τῆς φιλίας
 μὰ τ' ἀγρίμια κυνηγοῦσαν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο στοὺς θαμνότοπους
 μὰ οἱ ζουρίδες δὲν ἀφηναν κατόπουλον στὰ κάτασπρα χωριάτοσπιτα
 μὰ ἐρχότανε κλέφτες στὶς βαθεῖες νύχτες καὶ τρυγοῦσαν τὸν κόπο τῶν
 παλποῦδων

οἱ ξόβεργες λοιπὸν τὰ δόκανα κ' οἱ κυνηγοὶ καὶ τὰ τουφέκια;
 δὲν πρέπει νὰ ρωτᾶς γιατί θὰ μάθεις μόνο ὅταν γίνεις παθὸς
 αὐτὸ ἦταν τὸ πρῶτο μάθημα
 τὰ ἐρεῖπια τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν ἦταν ἓνα ἀρχαιότατο μάθημα
 Κνωσσὸς Γόρτυς Φαιστός Πραιστός πέτρες πάνω σὲ πέτρες χωρὶς σχῆμα
 οἱ παπαροῦνες τὶς ἐντυσαν κ' οἱ κίτρινες μαντιλίδες τὶς σαβάνωσαν

τὰ ἐρεῖπια τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν ἦταν τὸ μέγιστο μάθημα
 κι' ὀδοιπόρησα σ' ὅλους τοὺς δρόμους τῆς γῆς
 κ' οἱ τέσσερις ἄνεμοι μ' ἔδειραν
 μὰ ἡ καρδιά μου λεηλατοῦσε τὸν κόσμον
 κ' εἶδα κι' ἄκουσα κ' ἔμαθα
 οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ δὲ μαζεῦονταν γιὰ φλυαρίες στὰ Κοινο-
 βούλια

οἱ Βασιλιάδες δὲν ἔμεναν ἀπόσιτοι κλεισμένοι στὴν κληρονομία τους
 οἱ Βασιλιάδες κατέβαιναν καὶ συσκέφτονταν μὲ τοὺς λαοὺς στὶς ἀγορὲς
 κι' ἀναμεσα τοὺς οἱ ραψωδοὶ παίζανε τὴ λύρα
 ἐπαιρναν ἀπ' τὸ χέρι τοὺς ἥρωες καὶ τοὺς ὀδηγοῦσαν στὴν ἀθανασία
 κ' οἱ Θεοὶ κυκλοφοροῦσαν ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους
 κ' οἱ ἀνθρώποι τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἔλεγαν
 οἱ Θεοὶ θὰ κυκλοφοροῦν ἀνάμεσα στὰ μακάρια παιδιὰ μας
 μὰ Ἐγὼ ὁ στερονὸς λόγος τῆς Ἱστορίας ἀληθινὰ σὰς λέγω
 οἱ Θεοὶ πέθαναν καὶ δὲν κυκλοφοροῦν πιά ἀνάμεσόν μας
 δὲν θὰ κυκλοφορήσουν ἀνάμεσα στὰ παιδιὰ μας
 καὶ στὰ παιδιὰ τῶν παιδιῶν μας

γιατί ὁ ἄνεμος ἔμεινε ἀκυβέρνητος πάνω ἀπὸ τὶς πράξεις μας
 γιατί ἡ σοφία ἔμεινε ἀκυβέρνητη ἐνάντια στὸν ἄνθρωπον
 γιατί ὁ ἔρωτας ἔροξε καὶ τὸ στερονὸ βέλος τοῦ πάνω σὲ μιὰ μηχανὴ
 μὰ ἐστὶν καρδιά ποῦ λεηλάτησε τὸν κόσμον
 μὰ ἐστὶν καρδιά ποῦ εἶσαι ὁ στερονὸς λόγος τοῦ Θεοῦ
 μὰ ἐστὶν καρδιά ποῦ δὲν ὀνειρεύεται γιατί ὅλα τὰ ἔζησες
 τί θὰ πῶ στὴν Ἀθήνα τοῦ 46 ὅταν γυρῶ ἀπὸ τὴν ὀδοιπορία μου;
 ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει πιά Ἱστορία σ' αὐτὴ τὴ γῆ
 δὲν ὑπάρχει πιά εἰρήνη σ' αὐτὴ τὴ γῆ
 παρὰ πόνος στὸν πόνον
 μαρτύριο στὸ μαρτύριο
 κι' ἀγωνία στὴν ἀγωνία
 ἴσαμε τὴ συντέλεια τοῦ αἰῶνος

IV

στρατοὶ δὲν εἶναι αὐτοὶ ποῦ πᾶν στοὺς ἀσφαλτοστρωμένους δρόμους
 χτυπώντας τύμπανα καὶ ψάλλοντας καὶ μὲ ρυθμικὸ βῆμα προχωροῦνε

είδα και τη μετοικεσία της Βαβυλώνας άκουσα και τα βούκινα των
Ιουδαίων
άκουσα και τα πίφερα νέγων πολεμιστών που μόνο στην καρδιά μου
ζούνε
ό,τι ο μικρός Κινέζος σκέφτηκεν εγώ ο Κεφτή το κέρδισα και σὺ ο
Σουμέριος
κ' ή σκέψη που ματαιωρήθηκε πάνω από το διάστημα και το χώρο
θα ζήσει ως θρούλος που καταδικάζει όπως το Δέντρο όπως ο φόνος
Αβελ

στρατοὶ δὲν εἶναι αὐτοὶ που δρασκελοῦν τὰ μονοπάτια τῆς γῆς
ἀπάνω στὰ χωράφια που ἔσπειρεν ὁ χωριάτικος μόχθος μας
ἀπάνω στὶς προσπάθειες μιᾶς ζωῆς που γνώρισε μόνο τὴν ὀδύνη
ὅμοια εἶδα λεγεῶνες λεγεῶνων τὰ Καρχηδονικὰ στρατεύματα
νὰ πυρπολοῦν τὶς πολιτείες καὶ νὰ ξεθεμελιώνουνε καὶ νὰ σκυλεύουν
τύμβους με χέρια ἱερόσυλα ν' ἀνοίγουν
κι' ἀπὸ τὸ στόμα τῶν νεκρῶν ν' ἀρποῦν τὸ ὄβολο τοῦ Πλούτωνα

στάλοι δὲν εἶναι αὐτοὶ μαζουὰ στὴ μέρα καὶ στὴ νύχτα ἀνάμεσα
που προχωροῦν λοξὰ πρὶν μᾶς τοὺς κρύψουνε τὰ σύθαμπα
που ὁ ζόφος τοὺς ρουφᾶ που ἡ θάλασσα τοὺς ἀγκαλιάζει
καὶ τὸ νερὸ φιλεῖ τὰ χεῖλη τῶν ἀγαπημένων μας
καὶ σπαρταροῦν πάνω στὰ κύματα σπασμὸ ὅπως στὴν ἐρωτικὴ μας
κλίση
κι' ὄνειρο ὄνειρου εἶναι στὰ χεῖλη τους τῆς ζωῆς ἡ στερνὴ γεύση

εἶδα γαλέρες καὶ τρικάρατα τὸν ἅγιο Ποσειδῶνα που ἀψηφοῦσαν
τὴ ράχη του χτυπώντας ρυθμικὰ με λαμνοκόπι σαραντάκουπο
που σκλάβοι ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ κατάδικοι τραβοῦσαν μέσα ἀπὸ τὰ
ἀμπάρια

τριήρεις καὶ πεντηκόντορες σκοῦνες φορεγάτες κάτεργα
καράβια
βαρεῖα ἀπὸ ἐλπίδες γονικὲς κι' ἀνθούς γενηᾶς
τὰ ἄδα που μ' ὀλοφούσκωτα πανιά καὶ μ' εὐνοϊκοὺς ἀνέμους
τραβήξαν ἴσια καὶ στὸ ἀπάνεμο τοῦ Ἄδη λιμάνι ἀράξαν

ὁ ἄνθρωπος ἔκλεισε τὴν πορεία του ἐπὶ τῆς γῆς
ὁ ἄνθρωπος κλείνει τὴν πορεία του ἐπὶ τῆς γῆς
μέσα ἀπὸ τὰ ἐρείπια που ἄφησαν πίσω τους οἱ αἰῶνες
ὁ ἄνθρωπος στερνὸ ἐρείπιο
κ' Ἐγὼ γεννιέμαι
Ἐγὼ φανερόνομαι στὸν ἄλλον ὄχτο
κόσμος μακρονὸς κορυμένος κόσμος
μὰ ὥστόσο ζωὴ
μὰ ὥστόσο πόνος ζωῆς
μὰ ὥστόσο ἐπιθυμὰ ὑπαρξης

δὲν ὑπάρχουν λοιπὸν πιὰ χεῖλη οὔτε καρδιὲς οὔτε ἐρωτας ;
δὲν ὑπάρχει λοιπὸν πιὰ ἓνα μικρὸ κλωνὶ βασιλικὸς σ' ἓνα χωριάτικο
κανάτι ;
ὅλα δόθηκαν ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμή στὴν ἄλλη κ' ἔγιναν ἀνύπαρχτα
μόνο ἡ ὀδύνη ἀνάμνηση τὰ ὀνομάζει

ὀδοιπόρησα ἀπαρηγόρητος
τὸ μέγα λάφυρο τῆς λεηλασίας μου εἶναι μιὰ κραυγὴ
θὰ ὀδοιπορήσω ἀπαρηγόρητος
θὰ σὲ βρῶ
τώρα κομίζω τὴν πιὸ στυγνὴ πείρα τῆς Σιωπῆς
σᾶς ἀναγγέλω τὴ Δυναστεία τῆς Σιωπῆς
Ἐγὼ που ἀφήνω πίσω μου τὸν Ἄνθρωπο
ὁ εἰρηνεμένος κι' ὁ αἰώνιος
ἀληθινὰ σᾶς ἀγγέλω
πὼς ἡ Δυναστεία τῆς Σιωπῆς ἔφτασε

V

ἔδῶ
ὄλο ἔδῶ
νὰ ξεκινᾶς καὶ νὰ γυρίζεις πάντα πίσω
ἔδῶ

κι' ἂν τὸ παράθυρό σου ἀνοίξεις πάλι ἡ Ἀθήνα
θὰ γεμίσει τὰ μάτια σου κ' ἡ διάσταση που σὲ φαρδαίνει
πεῦκος θὰ γίνῃ Παρθενώνας κίνηση που δὲν ἐνεργεῖ κ' ἐφημερίδα
κι' ἂν τὸ παράθυρό σου κλείσεις ἡ ἀνέχεια τοῦ ἑαυτοῦ σου
κ' ἡ καιρικότητά σου ἐπιστολὲς θ' ἀνοίξει ἐνθύμια
θὰ βρεῖ στὰ συρτάρια γιὰ νὰ σοῦ θυμίσει
πὼς εἶσαι μόνος ὄχι ἀκέρσιος σπάνια σπαταλημένος
ἔδῶ

θὰ σφηνωθείς
ἡ ὥρα τῆς ἀποδημίας ἂν ἔρθῃ ὅταν κοιμᾶσαι
θὰ φύγει
εἶναι γλυκὸς ὁ ὕπνος που ἦρθε ὕστερα ἀπὸ ἀηδία
εἶναι ἡ ὥρα που διώχνεις τὴν ἀθανασία ὡς ἔγκλημα που δὲ θὰ κάμεις
εἶναι ἡ ὥρα που εἶσαι μικρὸς κι' ἀδύναμος καὶ τρομαγμένος
γιὰ νὰ τραγουδήσεις

VI

μπρὸς στοὺς ὑγκανικοὺς κάπρους καὶ στὰ λιοντάρια τῆς Νουμίδας
μπρὸς στοὺς ἀσελεγεῖς πυγμαίους καὶ στοὺς ἀτρόμητους μονομάχους
πλάι στὴν ἀγωνία τοῦ πλήθους που ἀγνοεῖ τὸ σύννοχο τῆς
ἀνάμεσα στοὺς Συγκλητικὸς καὶ στοὺς ἀξιωματούχους τῆς ἀλλῆς
τὸ αἶμα με κυριεύει κι' οὐρλιάζω ἀπὸ ἱερὸ μένος
τρεῖς σαλπικτὲς τρία κυπαρίσσια ἀκίνητα σαλπίζουνε πάνω στὰ τείχη
κ' ἡ νίκη βαραίνει τοὺς ὄμους τῶν ξιφομάχων
πυρπόλησε ἡ πορφύρα τὰ θεωρεῖα σκοτίνειασαν οἱ κερκίδες
κι' ὁ ὄχλος σὰν κύμα βούιξε

δὲν καταλαβαίνω
τί θέλω ὁ κρητικὸς ἐγὼ ὁ ἐλεύτερος πολίτης τοῦ κόσμου
μὲ τὸ μελλοντικὸ ὄνομα στὴ Ρώμη αὐτὴ που ἔχει περάσει
πρὶν χρόνια τώρα ἐνῶ τὸ ἀγέρι τῆς ἀπτικῆς ἀνοιξης μὲ χαϊδεύει
κ' ἔχω στὰ χέρια ἐφημερίδα τῆς Ἀθήνας τοῦ 46
«Συνέδροιο τῆς Εἰρήνης»

ὁ Ἄνθρωπος μὲ τὴ χαμένη

ἐπικαιρότητα ἀγνοεῖ τὰ περασμένα του τ' ἀνύπαρχτα
γιὰ νὰ μείνει μακάριος μιὰ κι' αὐτὰ χρωματίζουν
τ' ἀνύπαρχτα μελλούμενά του πὸν θὰ ὑπάρξουν
ὅσο ἡ ἀστραπὴ φωτίζει μιὰ νύχτα καταγίδας
πρὶν γίνουν πάλι ἀνύπαρχτα

μὰ

Ἐγὼ μὲ τὸ μελλοντικὸ ὄνομα
πὸν τὸ μαρτύριο τοῦ χρόνου καὶ τῆς μνήμης μὲ βασανίζει
πὸν ἡ Ἱστορία ζεῖ καίοντας ἀπὸ πυρετὸ στὶς φλέβες μου
σὰς ἀγγέλω τὸ τέλος τοῦ κόσμου τούτου
γιωμάτο φόνους ἐγκλήματα καὶ θανάτους
γιατὶ οἱ ἔμποροι τῶν Ἐθνῶν κατέβηκαν στὶς ἀγορᾶς
κι' ἔμαθα πὰ πὼς εἰρήνη γιὰ μᾶς δὲν ὑπάρχει

Ἐγὼ ὁ εἰρηνεμένος

Ἐγὼ ὁ αἰώνιος

πὸν μπόρεσα νὰ λύσω τὸ Μυστικὸ
πὸν μέτρησα τὴ ζωὴ
σταυρωμένος ἀπάνω στὸ κορμί μου
ὥρα τὴν ὥρα

χρόνο τὸ χρόνο

αἰὼνα μὲ τὸν αἰὼνα

σὰς ἀγγέλω πὼς δὲν ὑπάρχει εἰρήνη
δὲν ὑπάρχει παρὰ ἡ Σιωπὴ πὸν καταφτάνει ὁλοένα
δὲν ὑπάρχει παρὰ μονάχα ὁ θάνατος γιὰ μᾶς
καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ μᾶς
καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ τῶν παιδιῶν μᾶς
πὸν δὲν εἶναι εἰρήνη
παρὰ πόνος στὸν πόνο
μαρτύριο στὸ μαρτύριο
κι' ἀγωνία στὴν ἀγωνία
Ἐγὼ ὁ εἰρηνεμένος
ἐγὼ ὁ γεροντάκος τῶν εἰκοσιεφτά χρονῶ
σὰς ἀγγέλω τὸ θάνατο

VII

κελαινεφεῖ δὲ σκότει
καλύφαι σέλας καθαρὸν
ἄμερας

ΠΙΝΔΑΡΟΣ (Ἀποσπάσματα)

τί ἔναι αὐτὲς οἱ ἀσκομαντοῦρες καὶ τὰ πίφερα καὶ τὰ τραγούδια
τί ἔναι αὐτὰ τὰ προῦσκα χρῆσιὰ τ' ἀμπέλια καὶ τὰ κλήματα
τί ἔναι αὐτὰ τὰ παρδαλὰ φορέματα πὸν τὰ χορεύουν οἱ ἄνεμοι
τί ἔναι αὐτὰ τὰ καλάθια πὸν ξεχειλίζουν τοὺς καρποὺς τῆς γῆς
τί ἔναι αὐτὰ τὰ χέρια πὸν δένονται σφιχτὰ τὸ ἓνα μὲ τ' ἄλλο
οἱ ἀσκομαντοῦρες γίνανε σπαθιά τὰ πίφερα γίνανε τουφέκια
θὰ σκοτωθοῦν τὰ παλληκάρια τὸν ἐρχομὸ μου νὰ ἐτοιμάσουν
μαινάδες οἱ κοπέλλες θὰ γενοῦν τὸν ἐρχομὸ μου νὰ ἐτοιμάσουν
θὰ φάνε οἱ μάνες τὰ παιδιὰ τὸν ἐρχομὸ μου νὰ ἐτοιμάσουν
ἡ βασιλεία τοῦ ἀνθρώπου τελειώνει ἐπὶ τῆς γῆς

ἡ βασιλεία τῆς εἰρήνης τελειώνει ἐπὶ τῆς γῆς
ἡ Σιωπὴ θὰ ὀρθεῖ νὰ καθαρίσει τὴ γῆ
Ἐγὼ ὁ ἀγνός

Ἐγὼ ὁ εἰρηνεμένος

Ἐγὼ ὁ αἰώνιος

ἀληθινὰ σὰς ἀγγέλω
τοὺς αἰῶνες τῆς Σιωπῆς

πὼς μείναμε λοιπὸν ἔτσι ἀπροσδόκητα μόνοι ἀπάνω στὴ γῆ
πὼς νὰ πιάσουμε τὰ ροζιασμένα χέρια μᾶς τὸ ὑνὶ πὸν ἡ γῆ μᾶς μίσησε
πὼς νὰ ρίξουμε τὶς ψαροβάρκες μᾶς τὰ κύματα πὸν ἡ θάλασσα μᾶς
μίσησε

πὼς νὰ σηκώσουμε τὰ χέρια μᾶς στὸν οὐρανὸ πὸν τὸν ἀδειάσαμε
πὼς νὰ πιάσουμε τὴ δίβουλη πέννα τὰ δάχτυλα πὸν τὸ μυαλό μᾶς
στέρεψε

πὼς νὰ καρπίσουμε τὴν ἐρημιὰ χωρὶς χεῖμαιρα
πὼς ν' ἀκούσουμε τὴ Σιωπὴ πὸν δὲ μπορούμε πὰ νὰ ὀνειρευτοῦμε
σὰς ἀγγέλω τὴ μοναξιά πὸν ντύνει ὁλόκληρο τὸν κόσμο
σὰς ἀγγέλω τὸ χέρι πὸν θ' ἀπλώνεται καὶ δὲ θὰ ὑπάρχει ἓνα ἄλλο νὰ
τὸ πάρε

σὰς ἀγγέλω τὶς νέες καρδιὲς πὸν δὲ θὰ τὶς μαλαῖζει ὁ πιὸ βαρὺς θοῆνος
ἡ βασιλεία τῆς λάβας τέλειωσε ἐπὶ τῆς γῆς
ἡ βασιλεία τοῦ φυτοῦ τέλειωσε ἐπὶ τῆς γῆς
ἡ βασιλεία τοῦ ζώου τέλειωσε ἐπὶ τῆς γῆς
ἀληθινὰ σὰς λέγω

πὼς ἡ βασιλεία τοῦ Ἀνθρώπου τελειώνει ἐπὶ τῆς γῆς
σὰς ἀγγέλω τὸ θάνατο πὸν δὲ θὰ γνωρίζει τὴν ἀνάσταση
σὰς ἀγγέλω ἓνα θάνατο χωρὶς ἐλπίδα μεταθανάτιας ζωῆς
σὰς ἀγγέλω τὸ τέλος πὸν θὰ ἔναι ἡ ἀρχὴ τῆς νέας ὁδύνης

VIII

ἔδῳ ἔναι ἓνας ἀνθρώπος πὸν τραγούδησε
τέτοιο Ἰούλιο μῆνα διψασμένο
δίψασε τὴν οἰκειότητα μὲ τὸν ἑαυτὸ του
τὸν γύρεψε μέσα στὸν ἄνεμο
τὸν κινήγησε πάνω στὴ θάλασσα
ἔδῳ ἔναι ἓνας ἀνθρώπος ἀπαρηγόρητος
γιατὶ ἡ θάλασσα τρικύμιζε ἄλλοτε μέσα του
γιατὶ ὁ ἄνεμος ἔπαιζε ἄλλοτε μέσα του
τώρα ἔχασε τὸν ἑαυτὸ του στὸ δάσος τῶν πιθήκων
ἔχασε τὸν ἑαυτὸ του στὸ δάσος τῶν πιδάκων
τὸν ἑαυτὸ του στὸ δάσος τῶν ὑλακῶν

εἶδε τὸν ἥλιο νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴ δύση
τὸν οὐρανὸ κάτω ἀπ' τὰ πόδια του
τοὺς ζωντανοὺς νὰ κατεβαίνουν στοὺς τάφους
τοὺς πεθαμένους νὰ κυβερνοῦνε τὸν κόσμο
πλήρωσε τὴ σοφία τοῦ ὁράματος μὲ τὸν ἑαυτὸ του
διαλύοντάς τον ἐπάνω σὲ φαντάσματα καὶ εἰκόνες

ἔδῳ ἔναι ἓνας ἄνθρωπος ἀπαρηγόρητος πὸν θυμᾶται
ἓνα νησὶ τὸν φυλάκισε μ' ἓνα ὑδάτινο κύκλο
ἓνα ἐρείπιο πολιτείας παλιᾶς τὸν δίδαξε
ἔμαθε πὸς ἂν ἔχεις μνήμη κερδίζεις τὴν εἰρήνην
ἂν τραγουδεῖς κέρδισες τὸ χρόνο
μὰ δὲν εἶχε καιρὸ νὰ κερδίσει τὸν ἑαυτό του

ἔδῳ ἔναι ἓνας ἄνθρωπος πὸν τραγουδεῖ καὶ θυμᾶται
ἔξερει δὲν ἔξερει ζεῖ δὲ ζεῖ πέθανε δὲν πέθανε
τὸ διάστημα ἀπὸ τὸ παρελθὸν στὸ μέλλον τὸν τεμάχισε
κ' εἶδε μιὰ σκάλα νὰ ἐνώνει τὴ γῆ μὲ τὸν οὐρανὸ
κ' ἐκεῖ στὸ τέταρτο σκαλοπάτι κάθησε ἀπαρηγόρητος

ἔδῳ ἔναι ἓνας ἄνθρωπος ἀπελιτισμένος πὸν τραγούδησε
εἶδε δὲν εἶδε ζεῖ δὲ ζεῖ πέθανε δὲν πέθανε

IX

μὰ ἐσὺ Ποίηση πὸν ἔντυνες μιὰ φορὰ τὴ γυμνὴ μέθη μας
ὅταν κρούναμε καὶ δὲν εἶχαμε ροῦχο νὰ ντυθοῦμε
ὅταν ὀνειρευόμαστε γιατί δὲν ὑπῆρχε ἄλλη ζωὴ νὰ ζήσουμε
δὲ θὰ ὑπάρξουν πιά σύννεφα γιὰ νὰ ταξιδέψουμε τὴ ρέμβη μας ;
δὲ θὰ ὑπάρξουν πιά σώματα γιὰ νὰ ταξιδέψουμε τὸν ἔρωτά μας ;
μὰ ἐσὺ Ποίηση πὸν δὲ μπορεῖς νὰ κλειστεῖς μέσα σὲ σχήματα
μὰ ἐσὺ Ποίηση πὸν δὲ μποροῦμε νὰ σ' ἀγγίξουμε μὲ τὸ λόγο
ἐσὺ τὸ στεγνὸ ἴχνος τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἀνάμεσό μας
σῶσε τὴν τελευταία ὥρα τούτη τοῦ Ἄνθρώπου
τὴν πιὸ στυγνὴ καὶ τὴν πιὸ ἀπεγνωσμένη
πὸν ὁ Θάνατος ἢ Μοναξιά ἢ Σιωπὴ
τὸν καρτεροῦν σὲ μιὰ γωνιά μελλούμενη

ΕΛΟΥΣΟΒΑ

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΣΤΟ ΦΟΥΛΗ ΜΗΝΑΙΟ

Η ΣΚΕΨΗ...

φωνὴ τῆς στεκόταν πλάι μου
ἢ σκέψη μου ἀπαναλάβαινε τὶς δικές τῆς φράσεις :
«παντρεμένη ἢ ἀδελφὴ μου στὴν Τύνιδα
»τὸν Ἀπρίλη ἴσως φύγω γιὰ τὴν Ἀγγλίαν ἀφοῦ
»πρῶτα συναντήσω τὸν πατέρα μου στὸ Παρίσι»
ἢ σκέψη ξεφύλλισε τὸ μαθητικὸ μου Ἄτλαντα
ἢ Τυνισία κίτρινο
ἢ Γαλλία πράσινο

ἢ Ἀγγλία τριανταφυλλί
καὶ τὸ Παρίσι ξαπλωμένο ἀπάνω στὸ Σηκουάνα
καὶ σ' ἀφθονες σιδηροδρομικὲς γραμμὲς
μὰ

Paris a faim Paris a froid

Paris ne mange plus de maronnes dans la rue

ἢ σκέψη ἔδῳ ἐπισκέπτεται τὶς καστανιὲς στὰ Χανιά τῆς Κρήτης
ἢ φωνὴ

ἀλήθεια

ἢ φωνὴ μιλοῦσε γιὰ Τύνιδα
γιὰ Λονδίνο
γιὰ Παρίσι

μὰ κανεὶς ἥλιος δὲν τὴ φλόγιζε
κανένα λουλούδι δὲν ἀνθίζε στὸ νοτισμὲνο γρασιδί τῆς
τὰ μάτια ὡστόσο τῆς φίλης ἦταν ἓνα κομμάτι νύχτας
εἶχαν κάτι ἀπὸ τ' ὀνειρωδὲς περίβλημα ἑνὸς χαμένου ἀντικειμένου
καὶ κάποτε ἢ Σιωπὴ κέρδισε τὴ φίλη
ἢ σκέψη φώναξε
εἶμαι μόνη ἀπάνω στὸ διάστημα καὶ στὸ γεωγραφικὸ χῶρο
εἶμαι μόνη

ἐγκαταλειμμένη

ἢ σκέψη ἔσβησε τὰ χρώματα
κίτρινο

πράσινο

τριανταφυλλί

ἔκλεισε τὸ μαθητικὸ μου Ἄτλαντα
καὶ σταύρωσε τὰ πελιδνά χέρια τῆς στὸ μέτωπό μου
1946

PROCESSUS

ἀγαπητοί μου

ἔδῳ στὴν αἴθουσα τούτη
πὸν οὔτε ὁ Ἐσταυρωμένος τῆς λείπει
οὔτε ἢ ἀνταλλαγὴ δίγνωμων χαμόγελων
ἔδῳ στὴν αἴθουσα τούτη
ecce homo πὸν ἂν καὶ τόσο ἀσήμαντος
ἀνάμεσα στὶς πολιτικὲς ζυμώσεις τῆς ἡμέρας
ἐπιμένει νὰ προβάλλει τὸ σύμβολό του
στὸ πρῶτο πλάνο τῆς ἀνύπαρχτῆς του ἐπικαιρότητας

ὡστόσο

ἂν εἶχες μάτια νὰ δοῦν τὸ ἀπίθανο
ἂν εἶχες καρδιὰ νὰ νιώσει τὸ ἀναπάντεχο
θὰ ἔβλεπες τὸ θάρρος στὶς δυὸ δολόχουσες πλεξοῦδες τῆς
εἶναι οἱ ἴδιες αὐτὲς πὸν ἔφερε ἀπὸ τὰ πατριὰ τῆς χῶματα
τὸν καιρὸ πὸν τὴν ἐπνίξεν ἢ οὐρὰ τοῦ ὀρίζοντα
οἱ σκάφες ἦταν πάντα γιομάτες ζυμαρία
οἱ αὐλὲς ἦταν πάντα γιομάτες ἀσπρόροζα
καὶ στὰ χεῖλη τῆς ἀνθίζε ἢ παπαρούνα ὄλου τοῦ Μάη

καί τὸ μῦθος τῆς ζωῆς μιᾶς σειρᾶς ἀνθρώπων διάφορου κοινωνικοῦ περιβάλλοντος.

Ἡ εὐρεία ἐλαστικότητα τοῦ συναισθηματισμοῦ νὰ δεσμεύει τοὺς ὁπαδοὺς του μόνον σὲ γενικὴ αἰσθητικὴ γραμμὴ, τόσο πού νὰ φέρει μέσα στὰ πλαίσια καὶ τοὺς χώρους του πάντα, τὸ ἠθικὸ πρόβλημα καὶ τὸ ἀτομικὸ δημιουργικὸ αἶτημα, τὸν κατατάσσει μέσα στὰ ἀξιολογώτερα αἰσθητικὰ κινήματα τῆς ἐποχῆς μας καὶ τὸν ἀναδεικνύει γιὰ τὴ γνώμη μου σὰν τὸν ἰσχυρότερο καλλιτεχνικὸ προσανατολισμό. Ἡ καθαρὴ του κατεύθυνση, ἡ νέα του καὶ γνήσια προέλευση, ἡ ἀπομονωμένη σταθερότητά του, ἡ αὐτοῦσια ἀνεξαρτησία του, διαφαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονός, πὼς ὄχι μόνον δὲν ἔχει ὑποστῆ καμμιά ἐπιρροὴ ἀπὸ τὸ ἐπικρατέστερο αἰσθητικὸ ρεῦμα, τὸ σουρεαλισμὸ, ἀλλὰ εἶναι κι' ἡ μόνη αἰσθητικὴ τάση, πού χάρις τὴν ἀτράνταχτῆ ἀνεξαρτησία της, μπορεῖ καὶ σηκώνει ἀποφασιστικὸ φραγμὸ στὸ μετασουρεαλιστικὸ προκάλυμμα, πού ὑπὸ διάφορες μορφές, παρεκλίσεις καὶ συγκαλύψεις, προσπαθεῖ νὰ ζήσει ὁ ἴδιος, προσφέροντας τάχα νέες δημιουργικὲς μορφές. Ὁ συναισθηματισμὸς, εἶναι ἀπὸ αἰσθητικὴ πλευρά, ἡ μόνη τάση, πού δὲν ἔχει κανένα δεσμὸ μὲ τὸν ὑπερεαλισμὸ καὶ εἶναι ταυτόχρονα ὅσο κι' ἐκεῖνος τολμηρὸς κι' ἀνανεωμένος χώρος.

Παράπλευρα τοποθετημένος ὁ συναισθηματισμὸς, σὲ μιὰν εἰδικὴ θεώρηση, σ' ἕνα θεωρητικὸ προεισαγωγικὸ ἀπολογισμὸ, περνώντας σὲ συγκριτικὴ ἔρευνα μὲ δυὸ-τρεις ἀπόψεις τάχα καινούργιες, τάχα βιοθεωρητικὲς, πάλι ἀναδεικνύεται ἀπαράμιλλος πρωτεργάτης τῆς αἰσθητικῆς ἀξιώσεως πού ἔχει ἡ ἐποχὴ μας. Σημειώνουμε τίς νέες τάσεις τῶν ὑπαρξιστῶν καὶ τῶν περσοναλιστῶν. Καὶ οἱ δύο εἶναι ξεκινημένοι ἀπὸ ἠθικὰ προβλήματα κι' ὄχι αἰσθητικά. Τρέπονται ἀπὸ τὴν ἀρχὴ πρὸς τὴ φιλοσοφία κι' ἀφαιροῦν ἔτσι ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα κεφάλαια τῆς τέχνης: τὴν αἰσθητικὴ καὶ τὸ λεύτερο φτερούγισμα πρὸς τοὺς καταγωγικοὺς κόσμους τῆς

δημιουργίας, ἀντικαθιστώντας τοὺς μὲ τοὺς καταγωγικοὺς κόσμους τῆς σκέψης καὶ τῆς θεωρίας. Ὁ ὑπαρξισμὸς σκοπὸ ἔχει νὰ θέσει τὸ πρόβλημα τῆς ὑπαρξῆς στὴν Τέχνη. Ἐπηρεασμένος ἀπὸ τῆς συγγενικῆς φιλοσοφίας, ἀπὸ τὸν Κίρκεργκαρτ καὶ τοὺς ὑποστασιακοὺς, συγκρότησε φιλοσοφικὸ δῶμα μὲ ἠθικὸ αἶτημα τὴν ἀγωνία τῆς ὑπαρξῆς. Ἀλλὰ ποιά τέχνη δὲ θέτει μὲ τὸν τρόπο τῆς τὸ πρόβλημα τῆς ὑπαρξῆς; Ὑστερα ἢ μετάβαση τοῦ ὑπαρξισμοῦ ἀπὸ τὴ φιλοσοφία στὴν τέχνη ἦταν μιὰ θεμελιώδη παραβίαση τῆς ἴδιας τῆς φύσης. Γιατὸ καὶ δὲ μπόρεσε νὰ σταθεῖ, παρὰ σὰν ψίθυρος ἀκραίος στὰ χεῖλια λογοτεχνιζόντων φιλοσόφων. Τὸ παράδειγμα τοῦ Πῶλ Σάρτρ δὲν μπορεῖ νὰ χεῖ καμμιά συνέχεια. Τὰ φιλολογικὰ ἔργα τοῦ ἴδιου στέκονται γιὰ τὸ ἴδιον ἔχει ἀξιόλογο θεατρικὸ πρὸ πάντων τάλαντο. Ὁ ὑπαρξισμὸς στὰ ἔργα τοῦ Σάρτρ ὑπάρχει ὅσο καὶ μὲ τὸν τρόπο πού ὑπάρχει καὶ στὰ ἔργα τοῦ Τολστόϊ ἢ τοῦ Λωτρεαμόν. Σὰν αἰσθητικὴ σχολὴ ὁ ὑπαρξισμὸς εἶναι ἀνύπαρχος. Ἄν ἦταν μάλιστα νὰ τὸν κρίνουμε ἀπὸ τὸν ἄριστο θεατρικὸ συγγραφέα Σάρτρ, θὰ λέγαμε πὼς δὲν ὑπάρχει καμμιά τέτοια σχολὴ. Βρισκόμαστε μπροστὰ σ' ἕναν προχωρημένο νατουραλισμὸ μὲ διακυμάνσεις μεταξὺ μεταφυσικῆς καὶ κοινωνικοῦ ρεαλισμοῦ. Οἱ περσοναλιστὲς σταματᾶνε κι' αὐτοὶ στὸ ἴδιο μεταίχιμο μὲ τοὺς ὑπαρξιστὲς: Στὸ ἠθικὸ πρόβλημα. Θεωρητικὰ ξεκινημένοι ἀπὸ τὴν ἰδεαλιστικὴ φιλοσοφία, τοὺς ἐγκεντρικοῦς τῶν ἀντιρεαλιστῶν, πού παρερμηνεύουν ἐτοιμθελικὰ τὴν ὁμαδικὴ ψυχολογία, σταμάτησαν στὸ διακριτικὸ διαχωρισμὸ τοῦ ἀτόμου, σὰν σὲ μιὰ αὐτοῦσια, αὐτοδύναμη μονάδα γιὰ νὰ τὴν ἀντιπαραθέσουν στὸν ὁμαδικὸ χαρακτήρα τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ. Ξένες ἀσχολίες πρὸς τὴν Τέχνη, δάνεια προπαγάνδας καὶ φιλοσοφικῶν ἀπομονώσεων, πού ζητᾶνε νὰ μετατοπίσουν πρὸς τοὺς χώρους ἐκείνους τῆς δημιουργίας, ἀπ' τοὺς ὁποίους δὲ βλασταίνει ποτὲ τὸ προσχεδιασμένο, τὸ ὀρθολογιστικὸ, τὸ θεωρητικὰ ἀποδεδειγμένο, μὰ μόνον τὸ αὐθόρμητο

καὶ αὐτοδύναμο ἄνθος τοῦ πάθους καὶ τῆς ἐμπνευσμένης ὀρμῆς. Ὁ περσοναλισμὸς εἶναι ἕνα κομμάτι κάθε προσωπικῆς παρουσίας, πού περιέχεται σὲ κάθε εἶδος ἐκφρασης καὶ δοκιμῆς καὶ δὲν μπορεῖ ποτὲ αὐτοδύναμα νὰ συγκροτήσει παράταξη. Σαυτὸν καταφεύγουν πάντα ἄνθρωποι τοῦ στοχασμοῦ κι' ὄχι τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, μεταφυσικοὶ προσήλυτοι χωρὶς συναγεμῶ πάθους καὶ λυρικῆς δραστηριότητας, μαρσαμοὶ ἀποτυχημένων καθαρμῶν, ἄνθρωποι πού σταμάτησαν πάντα μπροστὰ στὰ ἐρωτηματικά καὶ ποτὲ τοὺς δὲν κύταξαν κατὰματα τὴν ἀληθινὴ κι' ἀπλή καταγωγὴ μας. Ὁ συναισθηματισμὸς, ἔχτὸς πού ὅπως εἴπαμε, εἶναι μιὰ καθαρὴ αἰσθητικὴ σχολὴ, ζητᾶει νὰ φέρει σὲ μιὰ ἰσορροπία τὴ μορφή καὶ τὴν ἐκδήλωση τῆς Τέχνης, νὰ ἐπανασυνδέσει τὰ φιλικὰ αἰσθήματα τοῦ κοινοῦ μὲ τὸν καλλιτέχνη πού τὰ διέκοψε ἢ ἀρνήση τοῦ λογικοῦ εἰρμού τῆς θεομηνίας τῶν σουρεαλιστῶν, καὶ γενικώτερα νὰ δώσει μιὰν ἀπόκριση κι' ἕναν προσανατολισμὸ στὰ σύγχρονα ἐρωτήματα τῆς Τέχνης. Ἐχει μαζύ του τὸν καθορισμὸ μιᾶς μορφῆς στὴν τέχνη, πού βρίσκεται στὴν πιὸ καταθλιπτικὴ διάλυσή της, ἀπὸ τὸ σουρεαλισμὸ καὶ τὴν ἀχαλίνωτῆ ἔχταση τοῦ ὑποσυνείδητου. Συνδέεται μὲ τὴν ἐπιδίωξη αἰσθητικοῦ ἀποτελέσματος, γεννημένου στὸν ἀπώτερο κύκλο τοῦ συναισθήματος, τοῦ συγκεκριμένου συναισθήματος, πού ἐπιζητεῖ στὴ δεδομένη στιγμή ὁ καλλιτέχνης.

Ὁ σουρεαλισμὸς ὅλη τὴν πρωτοτυπία του τὴ στήριξε στὸ ἄλογο στοιχεῖο καὶ στὸν κατακλυσμὸ τῶν φραστικῶν μεταφορῶν, πού ἄφιναν διάτρητες ἀπὸ ἄγχος ἀπορίες, γιὰ ὅλα τὰ παράδοξα περιστατικά πού περνοῦσαν ἀπὸ ἕνα ποίημα, σὰν κραυγὲς παράφρονος μανιακοῦ. Ὁ συναισθηματισμὸς τὰ ἀνάλογα ἐκφραστικά του τολμήματα τὰ πραγματοποιοῖ πάνω σὲ λογικά, κατανοητὰ καὶ ἀποσαφηνισμένα στοιχεῖα, μὲ ἐκπληχτες καὶ τρελλὲς ἐκφραστικὲς ὑπερβολὲς ἀπ' τίς ὁποῖες δὲν λείπουν ποτὲ οἱ ἀκριβεῖς φωνές, οἱ καταληπτὲς φράσεις, σὲ τρόπο πού ὅλος αὐτὸς ὁ ἔ-

ξαλλος δημιουργικὸς ἀναβρασμὸς, νᾶρχεται σὰ λόγος ὑγείας, ἀντρίκιας ζωτικότητας καὶ στερεῆς ἀποτύπωσης. Ὁ συναισθηματισμὸς δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸν αἰσθηματισμὸ. Ἰσα-ἴσα δὲν ἔχει καμμιάν ἄλλη αἰσθηματικὴ ἀδυναμία, ἔχτὸς ἀπὸ τὴν ποιητικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ εὐαισθησία του, πού τὴ δίνει καὶ τὴ συντρέχει μὲ ἀρρενωπὰ δημιουργήματα, σκληρὰ σκαλισμένα καὶ τονισμένα, φροντισμένα ἀπὸ χέρια πού δοκίμασαν τὴν πιὸ ὀρισμένη ἀφή.

Στὴν ἀρχὴ δίνοντας τὰ χαρακτηριστικώτερα γνωρίσματα τῆς σχολῆς τοῦ συναισθηματισμοῦ, μίλησα σὰν γιὰ τὸ πρῶτο στοιχεῖο τοῦ **ἀντικειμενικοῦ φαινομένου τοῦ κόσμου**, καὶ σὰ δεύτερο τὸ μέσο, **τὴ γλώσσα τῆς ἐσωτερικῆς ἐπικοινωνίας τοῦ καλλιτέχνη μὲ τὸν κόσμον**. Ἀπὸ τὰ δυὸ τοῦτα βασικὰ γνωρίσματα τοῦ συναισθηματισμοῦ, προκύπτει ἕνα ζήτημα ρεαλιστικοῦ καθορισμοῦ, αὐτοῦ πού λέμε ἀντικειμενικὸ φαινόμενο τοῦ κόσμου. Γιὰ κάθε καλλιτεχνικὴ ἰδιοσυγκρασία ἐκεῖνο πού λέμε ἀντικείμενο, πραγματικότητα, ἀντικειμενικὸ κόσμον, ἔχει καὶ μιὰ ἰδιαίτερη ἔννοια. Βέβαια πάνω στὸ γενικὸ νόημα τοῦ κόσμου, κείνο πού καθορίζει τὴν ἀντικειμενικὴ ὑπαρξὴ ξεχωρίζει γιὰ ὅλους σὰν παραδεδομένη ἀρχή. Ὅμως τὸ ἰδιαίτερο καὶ βαθύτερο νόημα τοῦ χαρακτήρα τοῦ ἀντικειμένου ἀπομένει λεύτερο γιὰ τὸν κάθε δημιουργό. Κείνος στὴν περίπτωση του θὰ δώσει τὸ ἀληθινὸ νόημά του. Ἄλλος τὸ ἀντικείμενο τὸ βλέπει καὶ τὸ μεταφέρει καλλιτεχνικὰ σὲ μιὰ βαρεῖα ρεαλιστικὴ ὕλη, ἄλλος σὲ μιὰν ἐλαφρότερη ἀπόχρωσή του, ἄλλος σὲ μισόθαμπη, σχεδὸν διαφανῆ ὑλικότητα, ἀπ' τὴν ὁποία μὲ μεγάλη ἔνταση προσοχῆς διακρίνεται τὸ ἀντικείμενο ἀπὸ τὸνειρο. Δὲν ἔχει καμμιά σημασία ὅμως τούτῃ ἡ πολυμορφὴ ἀντίληψη γιὰ τὸ χαρακτήρα τοῦ ἀντικειμένου. Σῶδες τίς μορφές καὶ τίς ἀντιλήψεις γιὰ τὸ, ἔχουμε τὴν ἰδιοσυγκρασία του, τὴν παρουσία του, τὸ ἀντικείμενο τὸ ἴδιο καὶ γιὰ ἕνα φίλο τοῦ συναισθηματισμοῦ αὐτὴ ἡ παρουσία εἶναι πού μᾶς χρειάζεται κι' ὄχι ὁ τρόπος τῆς ἐμφα-

νίσεώς της. Με τὸ δεύτερο βασικὸ στοιχεῖο, τὴ γλῶσσα τῆς ἐσωτερικῆς ἐπικοινωνίας τοῦ καλλιτέχνη με τὸν κόσμον ποὺ συμπληρώνει τὴν πρώτη προϋπόθεση, προχωροῦμε στὸ αἰσθητικὸ αἶτημα τῆς ἐσωτερικῆς ἐπικοινωνίας, δηλαδὴ τῆς μεταδόσεως τοῦ ἀντικειμενικοῦ κόσμου με τὴν ἐσωτερικότητα τοῦ καλλιτέχνη κι' ὄχι με τὴ δύναμη καὶ τὴν ἀχτινοβολία τοῦ ἀντικειμένου ἀπὸ μοναχοῦ του. Ζητάει δηλαδὴ ὁ συναισθηματισμὸς τὴ μετουσίωση τοῦ ἀντικειμένου σὲ ὑψηλότερο ὕλικο, τὴν μετάπλασή του σὲ ἐσωτερικὴ ἐπικοινωνία, κι' αὐτὴ ἡ λειτουργία τοῦ καλλιτέχνη ἐχτὸς ποὺ ἀνεβάζει μιὰ πρωτόγονη καὶ ἀπλοϊκὴ κατάσταση τοῦ ὕλικου κόσμου σὲ ἀληθινὴ δημιουργία, δίνει τὴ χαρὰ καὶ τὴ λύτρωση τῆς ἐπικοινωνίας τοῦ καλλιτέχνη με τὸν κόσμον. Ἔτσι ἔχουμε προοδευτικὴ μεταφορὰ τῆς αὐστηρῆς τέχνης, πρὸς τὸ εὐρύτερο κοινόν. Ἔχουμε ζήτημα καὶ σκοπὸ ἐπικοινωνίας με τοὺς ἀνθρώπους μιᾶς τέχνης περιωπῆς, ποὺ ἀνεβάζει τὴ μορφὴ καὶ τὸ ἀντικείμενο, κι' ἐν τούτοις

ζητάει ἀπαραίτητα τὴν ἐπικοινωνία, χάρη στὰ στερεά, ρεαλιστικὰ, λογικὰ καὶ τολμηρὰ καινούργια ἐκφραστικὰ μέσα ποὺ διαθέτει ἡ αἰσθητικὴ τους. Πράγμα ποὺ δὲ γινότανε ὡς τώρα με τοὺς σουρεαλισμοὺς, καὶ δὲ μπορεῖ φυσικὰ νὰ γίνει με τοὺς ὑπαρξιστὲς καὶ τοὺς περσοναλιστὲς, χαμένους μέσα στὴ μαρμάρινη δεντροστοιχία τῶν μνημείων. Γιὰ τὴν ὥρα δὲ βλέπω πιὸ σίγουρο αἰσθητικὸ καταφύγιο ἀπὸ τὸ συναισθηματισμό. Τὸ τονίζω: Μόνον αἰσθητικόν. Γιατί γιὰ τίς ἄλλες προθέσεις τοῦ καθένα ὁ δρόμος εἶναι ἀνοιχτὸς καὶ λεύτερος. Καὶ σὰν τέτοιο αἰσθητικὸ καταφύγιο ξεκινώντας με ἄλλους φίλους καὶ ἀγαπητοὺς συναδέλφους, πιστεύουμε πὼς δίνουμε μιὰν ἐλληνικὴ διέξοδο στὰ ἐρωτήματα τῆς σύγχρονης αἰσθητικῆς καὶ καλοῦμε γι' αὐτὸ τοὺς ἀληθινούς δημιουργοὺς νὰ ἐνώσουν μαζί μας τὴν προσπάθειά τους, γιὰ ἕναν ἀληθινόν, κάτω ἀπὸ τὸν συναισθηματισμό, αἰσθητικὸ προσανατολισμό...

ΝΙΚΟΣ ΠΑΠΠΑΣ

Ο ΗΧΟΣ ΤΟΥ ΚΩΔΩΝΟΣ

ΔΡΑΜΑ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ

ΠΡΟΣΩΠΑ

ΑΝΤΡΕΑΣ ΒΛΑΝΤΗΣ	—	φαρμακοποιὸς
ΙΟΥΛΙΑ ΒΛΑΝΤΗ	—	γυναίκα του
ΜΑΡΘΑ	—	ἀδερφή της
ΖΑΝΗΣ ΑΡΓΥΡΑΜΟΣ	—	δικαστὴς
ΓΙΩΡΓΗΣ ΜΟΥΖΑΣ	—	ἔμπορος
Κύριος ΧΑΝΤΖΗΣ	—	συνεταίρος τοῦ Βλαντῆ
ΚΑΤΙΝΑ	—	ὑπερέτρια

Ἡ σκηνὴ στὴ Χαλκίδα

Ἐποχὴ σύγχρονη: 1932—1938

ΠΡΑΞΗ ΠΡΩΤΗ

Τὸ σκηνικὸ παριστάνει τὸ οἰκογενειακὸ σαλόνι τοῦ σπιτιοῦ μεσοαστικῆς τάξης, στὴ Χαλκίδα. Στὸ βάθος, μέγα σὲ σχῆμα ὀρθογώνιου παραλληλόγραμμου—μοντέρνο παράθυρο, ἀνοιχτὸ στὴν πᾶμφωτη μέρα, ἀπ' ὅπου διακρίνεται ἕνα κομμάτι γαλανοῦ οὐρανοῦ καὶ οἱ προεξέχουσες κορυφές δέντρων κήπου. Δεξιὰ κι' ἀριστερὰ τοῦ δωμάτιου, πόρτες. Μιὰ ἄλλη πόρτα στὸ βάθος—ἀριστερὰ τοῦ παράθυρου. Ζερβά του—στὸν τοῖχο,—κρεμασμένο ἕνα δίκανο. Στὴ δεξιὰ γωνιά, γραφειάκι, με—πάνω του—συσκευή τηλεφώνου. Μιὰ-δυὸ εἰκόνες στοὺς τοίχους. Στὸ κέντρο καὶ μπρός, ἀλαφριὸς καναπές με—μπρός του—κομψὸ τριποδικὸ τραπεζάκι, ὅπου δυὸ φλυτζάνια καφφέ.

Μὲ ἀνοιγμα τῆς αὐλαίας, βρίσκονται στὸν καναπέ καθιστοὶ πλάϊ-πλάϊ — ὁ Ζανῆς Ἀργυράμος καὶ ἡ Ἰουλία Βλαντῆ.

Αὐτὸς εἶναι ἄντρας κούκλινα ὁμορφος, με περίκομπο ντύσιμο καὶ «ἐπιτηδευμένος» στοὺς τρόπους. Εἶναι ἡλικίας ἕως 35 χρονῶν. Αὐτὴ μοιάζει ἕως 25 χρονῶν, κοκέτικα ὠραία καὶ με τρόπους «ἐράσμιους».

Ἔχουν πιεῖ τὸν καφέ τους καὶ φαίνονται νὰ ἐξακολουθοῦν — κεῖ μιὰ συζήτηση ποὺ τοὺς γνοιιάζει ὠραία.

Ἰουλίαν—Δυσκολεύομαι νὰ τὸ πιστέψω Ζανῆ—τὸν Ἄντρεα τὸν ξέρω. Δὲ μοιάζει νὰ τὸν φοβίζει τὸ σκάνδαλο, οὔτε νὰ «παριστάνει» θάταν αὐτὸς ἱκανός. Ὁ ρόλος τοῦ «αἰωνίου συζύγου» τὸ Ὑψενικό ποὺ σὺ φαντάζεσαι—τρίγωνο, δὲν τοῦ ταιριάζει αὐτουνοῦ. Ἐν τούτοις δὲν τοῦ διαφεύγουν οἱ σχέσεις μας.

Ζανῆς—Ὡραῖο. Ἄλλὰ πὼς δὲν τὸ δείχνει; Δὲ σοῦ εἶναι περίεργο;

Ἰουλίαν—Ναί.

Ζανης — Τότε πώς το εξηγείς;

Ἰουλία — Σοῦ εἶπα — μοῦ εἶναι ἀνεξήγητο. Ὅτι ἔχει καταλάβει τὸ θεωρῶ γεγονός. Ὅμως, οὔτε ἕναν ὑπαινιγμὸ δὲ μοῦ ἔκαμε, οὔτε διόλου ἔχει ἀλλάξει στοὺς τρόπους. Μοῦ φέρεται πάντοτε μὲ τὴ συνηθισμένη του εὐγένεια, μοῦ δείχνει πάντα τὴν ἐμπιστοσύνη τὴν ἴδια. Καὶ μοιάζει βέβαιος κι' ἡσυχος... Διστάζει; Ὁχι... ὑποκρίνεται; Ἀδύνατο... Φυσικά ὅτι ἐμένα μοῦ εἶναι χειρότερο αὐτὸ — μ' ἐκνευρίζει περιέργω. Δὲ μ' εὐχαριστεῖ ἢ αἰνιγματικὴ σιωπὴ του.

(μικρὴ παύση)

Ζανης — Ὅτι σ' ἀγαπάει εἶσαι βέβαιη;

Ἰουλία — Ναι. Μὲ παντρεύτηκε ἀπροικη — μὲ πῆρε ἀπὸ ἀγάπη.

Ἄλλὰ μ' ἀγαπάει μὲ τὸν τρόπο του. Εἶναι αἰσθηματικὸς καὶ κλειστός — ἔχει μιὰ σοβαρότητα ἢ ἀγάπη του. Σοῦ εἶπα: εἶμαι βέβαιη — δυὸ χρόνια παντρεμμένοι τὸν ξέρω. Καὶ μὲ πῆρε ἀπὸ ἔρωτα... Φαίνεται ἀξιόλογος ἄνθρωπος.

Ζανης — Εἶναι ἕνας ὑποκριτὴς καὶ δειλός!

Ἰουλία — (ζωηρά): Ὁχι — ὄχι.

Ζανης — Ἄκου μένα Ἰουλία... Ἄς μὴν εἶναι — ἀφοῦ τὸ θέλεις — δειλὸς εἶνε φρόνιμος. Καὶ θὰ σοῦ ἐξηγήσω: Ὁ ἄντρας σου σ' ἀγαπάει ἀσφαλῶς... Μὰ ἔν' ἀπ' τὰ δυό...

Ἰουλία — Ποιὰ;

Ζανης — Θὰ σοῦ πῶ: Εἶναι ὁ Ἄντρέας Βλαντις, φαρμακοποιὸς ἐδῶ στὴ Χαλκίδα. Εἶμαι ὁ Ζανης Ἀργυράμος, πρόεδρος τῶν Πρωτοδικῶν, πάλι ἐδῶ — στὴ Χαλκίδα. Εἶναι ὁ ἄνδρας σου — εἶμαι ὁ ἐραστὴς σου... Τὸ αἰώνιο τρίγωνο!

Ἰουλία — Δὲ σ' ἐννοῶ.

Ζανης — Ἀκριβῶς... Πρόσεξέ με: Ξέρει ἢ δὲν ξέρει ὁ Βλαντις πόσο μ' ἐννοεῖ ὁ Ὑπουργός;

Ἰουλία — Ὡ τὸ ραμολιμέντο ὁ ὕπουργός!.. Φυσικά καὶ τὸ ξέρει.

Ζανης — Ξέρει ὅτι μὲ προορίζει γιὰ τὰ ἀνώτερα δικαστικὰ ἀξιώματα;

Ἰουλία — Εἶναι φανερό, Χάρης εἰς τὴν εὐνρία τοῦ ὕπουργοῦ τῆς δικαιοσύνης, ἀνεβαίνεις τὰ σκαλοπάτια τῆς ἱεραρχίας δυό-δυό... Πρόπερσι ἀκόμα, δὲν ἦσαν παρὰ ἕνας ἀπλὸς εἰρηνοδίκης. Ὁ γερο-ὕπουργός τ' ἔχει χάσει... — τὸν ζάλισε ὁ ἔρωτας; Ἄλλὰ τί θές νὰ πεῖς μ' ὄλ' αὐτά;

Ζανης — Εἶναι ἀπλούστατο: Γιατὶ δὲ θὰ δίσταζε νὰ τὰ βάλει μαζί μου;

Ἰουλία — (μὲ ἀλαφροῦν σαρκασμὸ): Ἐπειδὴ εἶσαι πρόεδρος τῶν Πρωτοδικῶν ἐννοεῖς; Ἐπειδὴ θ' ἀνεβαίνεις τὰ δικαστικὰ ἀξιώματα;

Ζανης — Βέβαια.

Ἰουλία — (ἀλαφροῦν φουρκισμένη): Μὰ ξεχνᾷς ὅτι ὁ ὕπουργός εἶναι φίλος του; Ξεχνᾷς τὴν ἀδελφὴ μου τὴ Μάρθα; Εἶναι ξετρελλαμένος μ' αὐτήν!.. Ἀκριβῶς χάρις στὴν κεραμιδιά του αὐτὴ καὶ στὴν μὲ τὸν Ἄντρέα φίλια του, μεσολαβῶ ἐγὼ γιὰ σένα σ' αὐτὸν γιὰ νὰ σοῦ δίνει γαλόνια. Ἐτσι σ' ἔφτασα ἀπὸ εἰρηνοδικᾶκο σὲ πρόεδρο! Ὁ ὕπουργός σου εἶναι βλάκας!

Ζανης — (ἀλαφροῦν ταραγμένος καὶ κυτίζοντας πίσω του): Βλάκας ὁ κύριος Ὑπουργός!;

Ἰουλία — Ἐλα δὰ — μὴν τρομάζεις. Δὲ μᾶς ἀκούει ἀποδῶ.

Ζανης — Σωστά... Ἄλλὰ μιὰ μετὰξὺ μας ἐχθρότητα, ἕνα σκάνδαλο ποῦ θὰ δημιουργοῦσε ἀσυλλόγιστα, δὲν ξέρει ὁ ἄντρα σου ὅτι θὰ ζημιῶνε αὐτόν; Ἀποδείξεις δὲν ἔχει. Ἡ συκοφαν...

Ἰουλία — (διακόπτοντάς τον — καὶ εὐθυμα): Ἀποδείξεις! Κι' ἂν τοῦ τις ἔδινε ἐγώ;

Ζανης — (ξαφνιασμένος): Σὺ! Πῶς δηλαδὴ;

Ἰουλία — Ὁμολογόντας τὶς σχέσεις μας!

Ζανης — (σαστισμένος): Ὁμολογοῦσα!... (καὶ ἀναχτόντας τὴν ψυχραιμίαν του — ἄθυμα): Χειρότερο... «Συκοφαντία ἐπὶ συστάσει!...» «Ἀπὸ κοι-

νοῦ συμφέροντος κινούμενοι καὶ ἐπὶ τῷ αὐτῷ συνελθόντες...»

Ἰουλία — (κρούοντας — ἀναγαλιάζω — τὰ χέρια): Λέγε-λέγε!... Ζοράν!.. Ἄχ ποῦ εἶσαι Ζοράν;

Ζανης — Ζοράν! Τ' εἶν' αὐτό!

Ἰουλία — Ὑπουργός τῆς Γαλλίας! Ἄλλὰ γι' αὐτὸν ἄλλη ὥρα. Τώρα, ἀνάπτυσε τὴν ποινικολογία σου φίλε μου. Εἶπες: «ἐπὶ τῷ αὐτῷ συνελθόντες...» Κοντά;

Ζανης — Εἶπα ἀποδείξεις δὲν ἔχει. Ἡ συκοφαντία δικαστικοῦ λειτουργοῦ καὶ δὴ ἀνωτέρου,

Ἰουλία — Ἄχαχα!

Ζανης — Τί; Γελᾷς;

Ἰουλία — Ὑψηλὴ δικαιοσύνη — ὕψηλὴ κακοήθεια. Θὰ σὲ κάμω ἐφέτη!

Ζανης — Ἄλλωστε γιὰ νὰ μὴν τ' ἔχει καὶ μὲ τὴ Δικαιοσύνη καλὰ; Γυρεύεις τί γίνεται; Δυνατὸν ποτὲ νὰ λάβει τὴ χρεια μου...

Ἰουλία — Καλὲ εἶσαι ἀνυπόφορα εὐφάνταστος. Μὰ καὶ σὲ τέτοια περίπτωσι — πολὺ ἀπίθανη ἄλλωστε — ποτὲ δὲ θὰ ζητοῦσε ρουσφέτι. Ἐπειτα — τί; Ὁ Ἄντρέας οὐδὲ ὑποπτεύεται κὰν τὸ περὶ Μάρθας καὶ γέρου. Πολὺ περισσότερο δὲν ξέρει τίς δικές μου ἐνέργειες στὸν ὕπουργό σου γιὰ σένα. Ὡστε δὲν ὑπολογίζει σ' αὐτά. Τὴ φίλια ἢ τὴν ἔχθρα σου, δὲ θὰ τὴ λογάριζε — ὄχι — μπρὸς στὸ αἶσχος του νὰ μοῦ εἶσαι ἐραστὴς.

Ζανης — Ἔστω. Καὶ τότε μιὰ ἐκδοχὴ μόνον μένει — αὐτὴ: Ὁ φόβος του νὰ μὴ σὲ χάσει ἐντελῶς. Ἡ λογικὴ αὐτὸ λέει.

Ἰουλία — Νὰ μὲ χάσει!.. Πῶς;

Ζανης — Παιδί!.. Ἡ λογικὴ...

Ἰουλία — Πάλι ἢ λογικὴ; Λέγε πῶς;

Ζανης — Μὰ ἀπλούστατα: Ἄν δώσει στὸ θυμὸ του διέξοδο, θάρθει σὲ βαρεῖς λόγους μαζί σου καὶ θάρχετε καμμιά σκηνὴ φοβερή. Ἐτσι θὰ σὲ διακινδυνεύσει Ἰουλία. Γιατὶ τότε, νὰ τί μπορεῖ νὰ συμβεῖ: Νὰ τοῦ πεῖς: Ὡστε τὰ ξέ-

ρεις; — Ὡραία... Τὸ διαζύγιο λοιπὸν!

Ἰουλία — (ξαφνιασμένη): Τὸ διαζύγιο!.. Κι' ὕστερα;

Ζανης — Ἀκριβῶς, τοῦτο αὐτὸς φοβάται — τὸ ὕστερα αὐτό. Καὶ παρακάμπτει τὸν σκόπελο. Διαζύγιο — ἴσον ἀντίο, ἴσον παίρνω ἕναν ἄλλον.

Ἰουλία — Σένα δηλαδὴ;

Ζανης — (λίγον τι σαστισμένα): Δηλαδὴ.. Φυσικά.. Ὑποτίθεται.. Καὶ φοβάται τὴν κρίση.. Ἡ λογικὴ..

Ἰουλία — (διακόπτοντάς τον): Οὐφ!.. μὲ ζάλισες μὲ τὴ λογικὴ σου — τὸν ξέρω. Γιὰ ἕναν συμβιβασμὸ τόσο ἀτιμὸ δὲ θάταν αὐτὸς ἱκανός. Ἐν τούτοις θὰ τὸ ξεδιαλύω κι' αὐτό. Θὰ τὸν λύσω τὸ γρίφο..

Ζανης — Τί θάχε νὰ ὠφεληθεῖ ἀπ' τὸ σκάνδαλο, ἀπ' τὸ κουτσομπολιό, ἀπ' τὸ ψέμμα; (καὶ ἀλλάζοντας ὕψος): Στὸ κάτω τῆς γραφῆς τί μᾶς γνοιιάζει;

(μικρὴ παύση)

Ἰουλία — (μὲ τὸ ἴδιο ὕψος κι' αὐτὴ): Ναι τί μᾶς γνοιιάζει; Λογικεύεται ὁ ἔρωτας; Ἄκου τὰ πουλιά κελαῖδοῦν!

Ζανης — (περνώντας τὸ δεξί του χέρι στὴ μέση της): Ἄγγελέ μου!

Ἰουλία — Ἄχ πές μου τὸ πάλι Ζανη: Πῶς μοῦ τὸν ἔκφρασες γιὰ πρώτη φορὰ τὸν ἔρωτά σου;... «... Ὁ ἥλιος ἔσκασε στὸν ἀέρα καὶ σὰν ἦχος»;

Ζανης — (μὲ κάποια ἔκστασι): «Αἶφνης ὁ ἥλιος ἐξεράγη εἰς τὸν ὀρίζοντα ὡς ἦχος κώδωνος!»

Ἰουλία — (μὲ τὸ ἴδιο ὕψος, μὰ εἰρωνικὰ ὀλίγον τί): Ἐχεις διαβάσει τὸν Δάρβιν; Ξέρεις ἀπὸ ὄντολογία Ζανη; Ἐχουμε μιὰ φωνὴ καὶ δυὸ πόδια...

Ζανης — Ὡ ἐσὺ!... Ὅλα μὲ τὴν ἐπιστήμη τὰ βλέπεις — μὲ τὴν ὄντολογία ποῦ σπούδασες... (καὶ γίνοντας μονομιᾶς σοβαρός): Ἄκου ἀγάπη μου: Τί σοῦ εἶπε ὁ Κύριος Ὑπουργός χθὲς στὸ θέατρο; Τοῦ

μίλησες για την παρασημοφορία μου μήπως; Θα μου άπονεμηθεί ο σταυρός;

Ἰουλία—Ναί, ὁ «χρυσοὺς τοῦ Σωτήρος». Καὶ θὰ σὲ κάμει Ἐφέτη. Τὸ Διάταγμα—λέει—ἐστάλη πρὸς ὑπογραφήν στὰ ἀνάκτορα... (καὶ χαϊδευτικὰ μπασιζοντάς τον): Κακέ!

Ζανῆς—Εἶσαι ἕνας ἄγγελος!... Γιὰ τὴ Μάρθα τί λέει;

Ἰουλία—Εἶναι ξετρελλαμένος μαζί της.

Ζανῆς—Ὁ Ἄντρέας;

Ἰουλία—Εἶναι πάντοτε ἀνύποπτος. Γιὰ σένα οὔτε ξέρει. Τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ λέω κρυφά ὅτι σὲ προορίζω γιὰ γαμπρό μας στὴ Μάρθα μας. Καὶ κάνει ὅ,τι τοῦ λέω τὸ πουλάκι μου.

Ζανῆς—(παίρνοντας της καὶ φιλώντας της τὰ χέρια)—Χρυσή μου!... Ἄγγελέ μου!...

ΣΚΗΝΗ 2η

Βλαντῆς—(μπαίνοντας ἀπ' τὴν πόρτα τοῦ βάνου—καὶ προλαβαίνοντας τους στὸ φίλημα, καθὼς κιόλας πρέπει νὰ κουνήσει ἐκεῖνο τὸ «Χρυσή μου—ἄγγελέ μου!»). Εἶναι ἄντρας ἕως 35 χρονῶν): Καλημέρα σας.

Ζανῆς—(ἀλαφριὰ σατισμένος): Καλημέρα σας κύριε Βλαντῆ.. Ἦρθα ὡς συνήθως νὰ πιούμε μαζί τὸν καφέ. Ἡ κυρία Ἰουλία εἶχε τὴν καλωσύνη..

Ἰουλία—Σὲ ἀνεπλήρωσα ἐγὼ σύζυγέ μου.

Ἄντρέας—(κάθοντας ἀναπνευστικὰ σ' ἕνα κάθισμα): Σωστά. (ἀνάβοντας ἕνα τσιγάρο ἀμέριμνα): Μᾶς πήραν οἱ ζέστες. Μᾶς κι' εἶναι ζεστός σὰν Ἰούλιος. Ζάμαν καλοκαίρι... Τί λές; Περνάμε κάτω Ἰουλία; Εἶναι χάρμα ὁ μπαξές μας. Ἡ βεράντα μας ἔχει πνιγεὶ στὰ λουλούδια του.

Ἰουλία—Δὲν τὸ βρίσκεις κάπως γρηγορά Ἄντρέα;

Ζανῆς—Ὅπως νᾶναι δὲν ἔχει σφίξει ἀκόμη ὁ καιρός.

Ἄντρέας—Ἀπλῶς μιὰ γνώμη ὑπέβαλα Ἄς ἀφήσουμε ἀργότερα.

Ἰουλία—Ἄς ἀφήσουμε.

Ζανῆς—(κοιτώντας στὸν τοῖχο τὸ δίκαιο): Δὲν θὰ ξαναπᾶς στὸ κυνήγι; Ἡ βαρέθηκες;

Ἄντρέας—Ἄ-ἔχι... Καλοκαίριασε πιά (χασμουριέται).

Ζανῆς—Πῶς πήγε χθὲς τὸ βράδυ τὸ θέατρο; Εἶχατε πάει μετ' ὁ φίλος σου τὸν Κύριο Ὑπουργὸ τῆς Δικαιοσύνης;

Ἄντρέας—Ναί οἱ τρεῖς μας: Αὐτός, ἡ Ἰουλία κι' ἐγώ. Ἡ Μάρθα δὲ θέλησε νᾶρθει.

Ζανῆς—Τί ἔργον εἶχε; Σᾶς ἄρεσε;

Ἄντρέας—Πολύ. Ἡ Ἰουλία ἰδιαίτερα ἦταν ξετρελλαμένη μετ' αὐτό. Μόνον ὁ φίλος μου ὁ γέρο-ὑπουργὸς δὲ θὰ εὐφράνθηκε.

Ἰουλία—Ναί, ἦταν μιὰ δικαστικὴ κωμωδία. Ὁ ὑπουργὸς λές καθόταν στὰ κάρβουνα! Μὰ τί εὐχὴ Θεοῦ τέτοια σύμπτωση. Λές καὶ τὸ παῖξαν γιὰ δαῦτον.

Ἄντρέας—Ἐχασες ποὺ δὲν τὸ εἶδες Ζανῆ.

Ζανῆς—Μὰ πῶς νᾶκανα; Ἄν με ἀνεγνώριζε ὁ Κύριος Ὑπουργός... Ἐννοεῖτε; Θὰ ἦταν ἔλλειψις τάκτ ἀπὸ μέρους μου.

Ἰουλία—(μορφάζει εἰρωνικά)...

Ἄντρέας—Τὸ «Προπαντός ἡ Γαλλία» εἶναι ἕνα ἔργο ὑπέροχο—ἀπὸ τὰ πιὸ φίνα τῆς Γαλλικῆς κομεντί.

Ζανῆς—Διδακτικόν;

Ἰουλία—(μὲ χάχανο): Καὶ ἀντίσκαστον!

Ἄντρέας—Κοφτερά!.. «Προπαντός» καὶ «Γαλλίες» εἶναι πολλοὶ—πολλοὶ ἄνθρωποι!

Ζανῆς—Γαλλίες!... Πολλοὶ ἄνθρωποι; Πῶς;

Ἰουλία—Πρωτοδίκες!. Ἐφέτες!.

Ἄντρέας—Ναί «Προπαντός» καὶ «Γαλλίες».. Κάτι δηλαδὴ ποὺ θὰ λέγαμε: Προπαντός ἡ καμαρριέρα, τὸ κουφάρι, ὁ ἑαυτοῦλης μας..

Ἰουλία—Ἡ ὁ «σταυρὸς τοῦ Σωτήρος»!

Ζανῆς—Τοῦ Σωτήρος!

Ἄντρέας—Τιμὴ, ἠθικὴ, ἀξιοπρέπεια πᾶνε ὅλα περίπατο.. Μὰ γιὰ νὰ κα-

τάλαβεις θὰ σοῦ πῶ στὰ πεταχτὰ τὴν ὑπόθεση.

Ἰουλία—Δὲ βαρυέσαι Ἄντρέα;

Ζανῆς—Πέτην, πέτην..

Ἄντρέας—Νά, μετ' ὁ λόγια: Σ' ἕνα χωριὸ κοντὰ στὸ Παρίσι, καταφθάνει ὁ ὑπουργὸς τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, Ζοράν. Εἶχε βγεῖ σ' ἐκδρομὴ, μὰ κάποια βλάβη τοῦ αὐτοκινήτου τοῦ τὸν ὑποχρεώνει νὰ διανυκτερεύσει ἐκεῖ. Φιλοξενεῖται λοιπὸν στὸ σπίτι τοῦ ἄσημου εἰρηνοδίκου τῆς κώμης, ποὺ ὅμως ἔχει μιὰ γυναῖκα ὠραιότητα. Ὁ ὑπουργὸς γοητεύεται καὶ ἡ Κυρία τὰ παίζει!. Ὁ σύζυγος—ἕνας ταπεινὸς κουτοπόνηρος—τύπος «αἰωνίου συζύγου»—ἔρπει καὶ ἐλίσσεται γύρω του, ἐνῶ ὁ ὑπουργὸς του καμῶνεται πῶς μένει κατάπληκτος μπρὸς τὴ δικονομικὴ κατάρτησή του..

Ἰουλία—μὲ λεπτὴ εἰρωνία): Μέχρι καὶ τὸ «ἀπὸ κοινοῦ συμφέροντος κινούμενοι» ἤξερε. καὶ τὸ «ἐπὶ τῷ αὐτῷ συνελθόντες»!

Ἄντρέας—Κι' αὐτὸς τὸ πιστεύει! Τὸ πιστεύει; Ποιὸς μπορεῖ νὰ εἰσδύσει ἕως στ' ἄδυτα μιᾶς γελοίας ψυχῆς; Καὶ τὸ κυνηγητὸ συνεχίζεται. Ἡ εἰρηνοδικὴν πρωτόβγαλτη καὶ μολαταῦτα δεινὴ—στὸ ἐρωτικὸ σπαθὶ δηλαδὴ—τὰ παίζει μαέστρικά, ἐνῶ ὁ πονηρὸς σύζυγός της, τρίβει χαρὰ γιομάτος τὰ χέρια... Τύχη ἀγαθὴ... Οἱ προαγωγές, οἱ βαθμοί, τὰ παράσημα, πέφτουν—χρυσὴ βροχὴ—στὸ κεφάλι του. Ἐως μόνον τὰ μεσάνυχτα, ἀπὸ προαγωγὴ σὲ προαγωγὴ, ὁ ὑπουργὸς του, τὸν φτάνει ἀπὸ Εἰρηνοδικὴ—Ἐφέτη καὶ ἀπὸ ἐρειοπαγίτη σὲ Πρόεδρο τοῦ Ἀρείου Πάγου. Καὶ—τότε—ἀλληλοκαλοῦνται ἐξοχῶτατοι!

Ἰουλία—(λιγωμένη στὰ γέλια): Ἡ Δικαιοσύνη ὑψηλὴ!

Ἄντρέας—Κατὰ τὰ χαράματα τέλος, γιὰ νὰ τὸν ξεφορτωθεῖ ὁ ὑπουργ-

γός—καὶ νὰ μείνει μετ' ἡ γυναῖκα του μόνος—τοῦ ἀναγγέλλει μετ' στενοχωρημένη εὐγένεια, ὅτι μόλις προαγαγὼν αὐτὸν εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ Προέδρου τοῦ Ἀκυρωτικοῦ τῆς Γαλλίας, πρέπει—μὲ τὸ αὐτοκινήτὸ του ποῦ στὸ μεταξὺ ἐπισκευάστηκε—νὰ φύγει γιὰ τὸ Παρίσι ἀμέσως, ὥστε νὰ προεδρεύσει στὴν πρωτὴν συνεδρίαση τοῦ Ἀκυρωτικοῦ, στὴν ὁποία θὰ ἐκδικασθεῖ μιὰ ὑπόθεση ποὺ ἀφοροῦσε αὐτὴν τούτην τὴν τιμὴ τῆς Γαλλίας!..

Ἰουλία—(πάντα εἰρωνικά): Καί: ἄχ πόσο ἤθελε στενοχωρηθεῖ ὁ κ. Ὑπουργὸς νὰ τοῦ λείψει. Μὰ τὰ νέα Ὑψηλά του καθήκοντα καὶ προπάντων ἡ τιμὴ τῆς Γαλλίας!.

Ἄντρέας—Τότε ὁ πονηρότατος αὐτὸς εἰρηνοδίκου ποὺ ἔχει—ἔχει;—πιστέψει στὴν ἀναγνώρισή της—ἕως τότε—παρεγνωρισμένης ἀξίας του, παίρνοντας πόζα μελοδραματικὴ—καὶ πρὶν ξεκουμπιστεῖ ἀπ' τὴν πόρτα—φωνάζει: «Ἐξοχῶτατε τρέχω.. Προπαντός ἡ Γαλλία!

(καὶ λιγώνεται μαζί μετ' ἡ Ἰουλία στὰ γέλια)

Ζανῆς—(ποὺ προσπαθεῖ κι' αὐτὸς νὰ γελάσει): Φαντάζομαι τὴ δύσκολη θέσι τοῦ φίλου σας..

Ἰουλία—Ὁ καὶμένος ὁ γέρος, λές καθόταν στ' ἀγκάθια. Τὸν τσιμπούσε τὸ κάθισμα!

Ζανῆς—Τί σᾶς εἶπε Ἄντρέα; Τελείωσε στὴν Αἰδηψὸ τὰ λουτρά; Θὰ φύγει γιὰ τὴν πρωτεύουσα αὐριο;

Ἄντρέας—Ναί τὸ πρωῖ. Ἀπόψε θὰ μᾶς ἀνταποδώσει τὸ γεῦμα.

Ζανῆς—Ποιοὶ θᾶστε Ἄντρέα;

Ἄντρέας—Μά... ἐμεῖς. Ἐγώ, ἡ Ἰουλία κι' ἡ Μάρθα.

Ἰουλία—Ἡ Μάρθα δὲ θᾶρθει. Μετ' ἕνα λόγος δὲ θέλει. Τὸν βρίσκει φαιδρόν.

Ζανῆς.—Φαιδρὸς ὁ Κύριος Ὑπουργός!

Ἄντρέας—(στὴν Ἰουλία): Ποῦ εἶναι τῶρα Ἰουλία; Ἐχει βγεῖ ὀξω;

Ἰουλία—Πετάχτηκε μιὰ στιγμή στὴ μοδίστρα τῆς.

Ἀντρέας—(στοχαστικά): Ἔγινε πιά κοντζάμου κοπέλλα. Θὰ σὲ περάσει στὴν ὁμορφιά Ἰουλία.

Ζανῆς—Εἶναι πραγματικά πολὺ εὐμορφῆ. (στὴν Ἰουλία): Καὶ σοῦ μοιάζει πολὺ.

Ἰουλία—Ἡ ἀδελφή μου; ὦ βέβαια. Μικρότερες μοιάζαμε ἀκόμα πολὺ—δὲν μᾶς ξεχώριζαν εὐκόλα. Εἶναι 22 χρονῶν τὴν περῶ τρία χρόνια.

Ἀντρέας—Στὴν ἡλικία τῶν ὄνειροπολήσεων εἶναι.. Βρίσκεται ἐν ἀναμονῇ τοῦ γαμβροῦ.

Ζανῆς—(σηκωνόμενος): Μοῦ ἐπιτρέπετε—ἔ; Ἔχω κι' ἓνα ὑπηρεσιακὸ ραντεβού.. (καὶ κοιτοστέκοντας ἐκείδᾶ—στὸν Ἀντρέα): Μὲ ὑποχρεώνεις νὰ τοῦ διαβιβάσεις τὰ σέβη μου.. τίς εὐλαβεῖς μου προσήσεις..

Ἀντρέας—(ἀπορόντας): Σὲ ποιόν; Ζανῆς—Στὴν Αὐτοῦ ἐξοχότητα.

Ἀντρέας—Ἄ—τὸ γέρο; Καλά.

Ζανῆς—Τὴν ἐκφραση τῆς βαθυτάτης ἀφοσιώσεώς μου.. Τὴν...

Ἀντρέας—Ναί, μένε ἤσυχος.

Ζανῆς—Ὅτι τοῦ εἶμαι ταπεινότατος δοῦλος του, ἀφοσιωμένος θεράπων... Ὅτι...

Ἀντρέας—Καλά, ντὲ—καλά..

Ἰουλία—(χαμογελάει εἰρωνικά)

Ἀντρέας—Ἄκουσε: Ἔλα τ' ἀπόγιομα νὰ πάρομε μαζί τὸν καφφέ.

Ἰουλία—Ναί, ἔλα κ. Ἀργυρᾶμο,

Ζανῆς—Εὐχαριστῶ. Καλημέρα σας. (καὶ βγαίνει ἀπὸ τὴν πόρτα τοῦ βίου).

ΣΚΗΝΗ 3η

(Οἱ δύο τους μονάχοι μικρῆ σιωπῆ)

Ἀντρέας—(μετὰ δυσταγμὸ ἀνεπαίσθητο): Φαντάζομαι πὼς δὲ βλάπτει ἂν τὸ πῶ. Δὲ θὰ μᾶς ἦταν ἀμελητέος γαμπρός.. Σὺ τί λές Ἰουλία;

Ἰουλία—Γαμπρός; Δηλαδή;

Ἀντρέας—Καλὸς νέος εἶναι. Λαμπρὸν μέλλον ἔχει. Ὁ δὲ φίλος μου ὁ γερο-ὑπουργός, δείχνει ἓνα ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον γι' αὐτόν,

Ἰουλία—Τὸν Εἰρηνοδίκη;

Ἀντρέας—Ποιὸν Εἰρηνοδίκη ἀδερφέ; Γιὰ τὸν Ἀργυρᾶμο μιλῶ.

Ἰουλία—Γαμπρός! Καὶ σὲ ποιά;

Ἀντρέας—Στὴ Μάρθα.

Ἰουλία—(σωπαίνει χαρακτηριστικά).

Ἀντρέας—Τί σκέφτεσαι; Ἔχεις τὴ γνῶμη ὅτι..

Ἰουλία—(ξερα): Δὲν ξέρω..

Ἀντρέας—Τοὺς εἶπες τίποτα σὺ; Τοὺς βολιδοσκοπήσεις μήπως;

Ἰουλία—Ὄφ καὶ μένε.. Δὲν ἀλλάζουμε θέμα;

Ἀντρέας—Μεταχαρᾶς ἂν τὸ θές.

Ἰουλία—Ἄστειο!.. Δὲ σ' ἐννοῶ... Δὲ μπορῶ..

Ἀντρέας—...Φαίνεσαι ταραγμένη Ἰουλία!

Ἰουλία—Σοῦ εἶπα :... Μὲ τυραγνᾶς σαδικά!

Ἀντρέας—(ἐκπληχτα): Βρὲ τί λές; Σὲ τυραγνῶ!.. Ποιὸς—ἐγώ;

Ἰουλία—(σηκωνομένη νευρικά, τραβᾶει στὸ παράθυρο—καὶ βλέποντας ὄξω):

Ἔλα ὅλο ὑπαινιγμοὺς κι' ὄλο πόντους!.. Πὲς το νὰ ἤσυχάσω λοιπόν; Τὰ προσχήματα ἄς λείψουν.. Δὲν τὸ ὑποφέρω πιά αὐτό.

Ἀντρέας—...Τὰ προσχήματα!.. Νὰ τὸ πῶ!.. Ποιὸ λοιπόν;

Ἰουλία—(σωπαίνει)..

Ἀντρέας—Δὲ μιλάς;

Ἰουλία—(στρέφοντας τὸ πρόσωπό τῆς σ' αὐτόν): Δὲν κατεβάζεις τὸ προσωπεῖο σου Ἀντρέα; Δὲ μᾶς δείχνεις τὰ χαρτιά σου ἀδερφέ;

(καὶ τοῦ ξαναγουρίζει τίς πλάτες).

Ἀντρέας—Τὰ χαρτιά μου!.. Τὸ προσωπεῖο μου! Τί παναποῦν ὄλ' αὐτά;

Ἰουλία—(στρέφοντας ξανά πρὸς αὐτόν τὸ κεφάλι): Ἄκου Ἀντρέα: Περιττὸ ν' ἀλληλοκοροῦδεύομαστε πιά.

Ἄς σταθοῦμε εἰλικρινεῖς μεταξύ μας..

Ἀντρέας—Καὶ λοιπόν;

Ἰουλία—Τί ἀργυραμιζεις καὶ γαμπρολογίζεις ἀφτοῦ; Νά, τὰ ξέρεις! Τάχεις ὄλα ἐννοήσει!

Ἀντρέας—(μετὰ σκεπτικῆ σιωπῆ): Ἐν-

νοεῖς τίς σχέσεις σου μὲ τόν...

(κοροῖδευτικά): κύριο Ζανῆ;

Ἰουλία—Ἔλα λοιπόν!..—μίλα ντρίτα.. Ναὶ αὐτὸ ἐννοῶ!

Ἀντρέας—(μὲ φανερὴ ἀνακούφιση): Αὐτὸ ἦταν ὄλο; Ναί, τίς ξέρω—ἀλλὰ τί; Γιατί πὼς σὲ βασανίζω μοῦ λές;

Ἰουλία—(στρέφοντας ὀλόκληρη τώρα σ' αὐτόν): Γιατί;;

Ἀντρέας—Ναί, γιατί; Δὲν τὸ θεωρῶ γιὰ σπουδαῖο.

Ἰουλία—Τὸ ποιό; Ὅτι μὲ βασανίζεις ἤ..

Ἀντρέας—Ὅχι αὐτό, ἀφοῦ δὲ σὲ βασανίζω Ἰουλία. Τίς σχέσεις σου μὲ τὸν κύριο Ζανῆ δὲ θεωρῶ γιὰ σπουδαῖο.

Ἰουλία—(ξαφνιασμένα θεωρώντας τὸν): Δὲν τὸ θεωρεῖς γιὰ σπουδαῖο!.. Βρὲ τί λές; Ἡ γυναίκα σου ἔχει σχέσεις κρυφῆς μ' ἓναν ἄλλον κι' οὔτε θυμῶνεις ἐσὺ; Πρωτάκουστο φίλε μου!

Ἀντρέας—Μπᾶ.. Εἶν' ἀπλούστατο!

Ἰουλία—(κατάπληχτη): ὦ θεέ μου!.. Εἶναι ἀλήθεια λοιπόν;.. Δὲ μοῦ χες δώσει ποτὲ τέτοια δείγματα. Ταπεινὸν δὲ σὲ γνώρισα..

Ἀντρέας—(πάντα ἤρημα): Οὔτε θὰ μὲ ιδεῖς ποτὲ τέτοιο. Σὲ ἀγαπῶ πολὺ—αὐτὸ εἶναι ὄλο!

Ἰουλία—(ποῦ φαίνεται νὰ πέφτει ἀπὸ ἐκπληξῆ σ' ἐκπληξῆ): Ἄπαπᾶσα!.. Ὅστε εἶχε δίκαιο ὁ Ζανῆς;!.. Τυφλὸς στὴν ἀγάπη σου εἶσαι διατεθειμένος γιὰ ὄλα;!.. Τί αἰσχρὸς!.. Εἶσαι ὅπως λέει ὁ Ζανῆς—ἓνας «αἰώνιος σύζυγος»!

Ἀντρέας—(ἀτάραχος): Ὁ Ζανῆς;!.. Ἔχει λάθος. Ὅσο γιὰ σένα—σοῦ εἶπα: Δὲν τὸ θεωρῶ σοβαρό.. Τὸ κάνεις ἀπὸ ἀπλή φιλαρέσκεια. Κι' ἀπὸ περιέργεια λίγο. Καὶ λίγο ἀπὸ πλήξη.. Ὅτι θὰ ξελογιαστεῖς σοβαρά, μοῦ εἶναι ὀλότελ' ἀπίθανο. Τίς μὲ τὸ «φίλο» μας σχέσεις σου, τίς θεωρῶ ἓνα παιχνίδι. Ἔχω ἐμπιστοσύνη σὲ σένα. Ἐξηγήθηκα.

Ἰουλία—Ἐμπιστοσύνη!.. Σὲ τί; Στὴ λογικὴ μου ἐννοεῖς;

νοεῖς τίς σχέσεις σου μὲ τόν...

(κοροῖδευτικά): κύριο Ζανῆ;

Ἰουλία—Ἔλα λοιπόν!..—μίλα ντρίτα.. Ναὶ αὐτὸ ἐννοῶ!

Ἀντρέας—(μὲ φανερὴ ἀνακούφιση): Αὐτὸ ἦταν ὄλο; Ναί, τίς ξέρω—ἀλλὰ τί; Γιατί πὼς σὲ βασανίζω μοῦ λές;

Ἰουλία—(στρέφοντας ὀλόκληρη τώρα σ' αὐτόν): Γιατί;;

Ἀντρέας—Ναί, γιατί; Δὲν τὸ θεωρῶ γιὰ σπουδαῖο.

Ἰουλία—Τὸ ποιό; Ὅτι μὲ βασανίζεις ἤ..

Ἀντρέας—Ὅχι αὐτό, ἀφοῦ δὲ σὲ βασανίζω Ἰουλία. Τίς σχέσεις σου μὲ τὸν κύριο Ζανῆ δὲ θεωρῶ γιὰ σπουδαῖο.

Ἰουλία—(ξαφνιασμένα θεωρώντας τὸν): Δὲν τὸ θεωρεῖς γιὰ σπουδαῖο!.. Βρὲ τί λές; Ἡ γυναίκα σου ἔχει σχέσεις κρυφῆς μ' ἓναν ἄλλον κι' οὔτε θυμῶνεις ἐσὺ; Πρωτάκουστο φίλε μου!

Ἀντρέας—Μπᾶ.. Εἶν' ἀπλούστατο!

Ἰουλία—(κατάπληχτη): ὦ θεέ μου!.. Εἶναι ἀλήθεια λοιπόν;.. Δὲ μοῦ χες δώσει ποτὲ τέτοια δείγματα. Ταπεινὸν δὲ σὲ γνώρισα..

Ἀντρέας—(πάντα ἤρημα): Οὔτε θὰ μὲ ιδεῖς ποτὲ τέτοιο. Σὲ ἀγαπῶ πολὺ—αὐτὸ εἶναι ὄλο!

Ἰουλία—(ποῦ φαίνεται νὰ πέφτει ἀπὸ ἐκπληξῆ σ' ἐκπληξῆ): Ἄπαπᾶσα!.. Ὅστε εἶχε δίκαιο ὁ Ζανῆς;!.. Τυφλὸς στὴν ἀγάπη σου εἶσαι διατεθειμένος γιὰ ὄλα;!.. Τί αἰσχρὸς!.. Εἶσαι ὅπως λέει ὁ Ζανῆς—ἓνας «αἰώνιος σύζυγος»!

Ἀντρέας—(ἀτάραχος): Ὁ Ζανῆς;!.. Ἔχει λάθος. Ὅσο γιὰ σένα—σοῦ εἶπα: Δὲν τὸ θεωρῶ σοβαρό.. Τὸ κάνεις ἀπὸ ἀπλή φιλαρέσκεια. Κι' ἀπὸ περιέργεια λίγο. Καὶ λίγο ἀπὸ πλήξη.. Ὅτι θὰ ξελογιαστεῖς σοβαρά, μοῦ εἶναι ὀλότελ' ἀπίθανο. Τίς μὲ τὸ «φίλο» μας σχέσεις σου, τίς θεωρῶ ἓνα παιχνίδι. Ἔχω ἐμπιστοσύνη σὲ σένα. Ἐξηγήθηκα.

Ἰουλία—Ἐμπιστοσύνη!.. Σὲ τί; Στὴ λογικὴ μου ἐννοεῖς;

Ἀντρέας—Καὶ σ' αὐτὴν. Κι' αὐτὴ θὰ σὲ διαφυλάξει σὰν βράχος. Θὰ σοῦ δείχνει ὄλες τίς φορές, θὰ σοῦ δείχνει, ὅτι μόνον ἐγὼ εἶμαι γιὰ σένα κι' ἐσὺ ἐπίσης γιὰ μένα.

Ἰουλία—Τί μοῦ λές!.. Ὅστε ἂν ἤθελε χίλιες φορές γεννηθῶ, θὰ παίρνω κάθε φορὰ πάντα σένα; Καὶ θὰ σοῦ ἤμουν πιστὴ καὶ τίς χίλιες φορές;

Ἀντρέας—Ναί ἂν καὶ τίς χίλιες φορές ἤμουν ἐγὼ ὁ Ἀντρέας, καὶ ἡ Ἰουλία ἦσαν σὺ. Ἡ λογικὴ..

Ἰουλία—Ἡ λογικὴ!.. Τί θὰ χρειαζόνταν ἡ λογικὴ—δὲ μοῦ λές;—γιὰ κάτι ποῦ θὰ γίνονταν πάντα τὸ ἴδιο αἰώνιος; Χρειαζέται λογικὴ ἓνα μηχανήμα, ἢ σκέφτεται ἓνας τροχὸς γιὰ νὰ στρέφει; Κι' ἂν τὴν εἶχαν, θὰ τὴν πετοῦσαν σὰν ἄχρηστη, σὰν κάτι ποῦ θὰ τοὺς ἦτανε βάρος!.. Ὅχι - ὄχι. Ὁ ἔρωτας θ' ἀνακαλύπτεται πάντοτε καὶ θάνα πάντα νέα ἱστορία τὰ ἄνθη.

Ἀντρέας—Τὰ ἄνθη; ὁ ἔρωτας; Ναί... Μὰ σοῦ εἶπα—ἔχω ἐμπιστοσύνη σὲ σένα. Θὰ ιδεῖς.. Αὐτοὶ ποῦ ἔχουν τὰ νύχια, παραφυλᾶνε γι' αὐτοὺς ποῦ ἔχουν φτερά. Τὰ φτερά τάχεις σὺ καὶ τὰ νύχια εἶν' αὐτό. Εἶσαι τὸ πουλὶ κι' εἶναι ὁ γάτος!.. Ἄλλὰ τί; Σὺ προσατάξεις... Δὲ μπορῶ νὰ σὲ κρατῶ στὸ κλουβί. Παῖξε κι' ἔλα!.. Θὰ ιδεῖς.. Θά.. (καὶ χαμογελαστά): Ἡ πείρα ποῦ θὰ λάβεις ἐκεῖ, θὰ σοῦ εἶναι κάτι σὰν μάθημα τέλειο... Καὶ γιὰ μένα—κάτι σὰν «κερατική» μου ἀνοσία!.. ἓνα εἶδος ἀλεξικεράτιό μου Ἰουλία!.. Αὐτά.

Ἰουλία—(ἀνάστατη καὶ φωνάζοντάς τα στὰ μοῦτρα): Κάνεις λάθος φριχτό!.. Κι' εἶσαι ἓνας ἐγωῖστης χωρὶς ὄρια.. Τὸ Ζανῆ τὸν ἀγαπῶ μὲ τὰ οὔλα μου καὶ μοῦ ἀνταποκρίνεται ὁμοίως!

(—σιγῆ—)

Ἀντρέας—(σκεπτικῶς καὶ τραχειά): Σοβαρά;

Ἰουλία—Σοβαρότατα.

Ἀντρέας—(μετὰ σκεπτικῆ καὶ τραχειά): Σοβαρά;

Ἰουλία—Σοβαρότατα.

Ἰουλία—Σοβαρότατα.

Ἰουλία—Σοβαρότατα.

Ἰουλία—Σοβαρότατα.

Ἰουλία—Σοβαρότατα.

Ἰουλία—Σοβαρότατα.

Ἄντρεας— (μετὰ μικρὸν διαταγμὴ): Σὲ παντρεύεται ἂν σὲ χωρίσω Ἰουλίᾳ;

Ἰουλίᾳ—Ναί.

Ἄντρεας—Σοῦ τὸ εἶπε ἢ τὸ συμπεραίνεις ἐσὺ;

Ἰουλίᾳ— (μετὰ γοργὴ ἀμφιταλάντευση): Μοῦ τοῦ εἶπε.

Ἄντρεας—Λοιπὸν—δοκιμάζουμε;

(σηκώνεται καὶ πάει ἀργὰ στὸ—δεξιὰ—γραφειάκι. Κάθεται καὶ κάτι γράφει ἐκεῖδ' ἓν φύλλο. Ὅστερα ἐρχόντας καὶ δίνοντας στὴν Ἰουλίᾳ τὸ ἔγγραφο): Παρακαλῶ τὸ διαβάξεις;

Ἰουλίᾳ— (παίγοντας τὸ χαρτὶ μὲ φανερὴ ἀνησυχία): Τ' εἶναι αὐτό;

Ἄντρεας— (ξερὰ): Σὲ ἀκούω.

Ἰουλίᾳ— (διαβάζει ἀκουστὰ—ἐνῶ κατὰ τὸ διάστημα τὴν τινάζουν σπασμοί): «Ἐν Χαλκίδι σήμερον τὴν 19ην Μαΐου τοῦ ἔτους 1932. Πρὸς τὸν κ. Ζανὴν Ἀργυροῦμον—ἐνταῦθα Ὁ ἐδῶ ὑπογραφόμενος Ἄνδρεας Κ. Βλαντῆς, φαρμακοποιός, σὰς δηλῶ ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς τιμῆς μου, ὅτι στὴ σύζυγό μου Ἰουλίᾳ, δέχομαι νὰ δώσω διαζύγιο εἰς βάρος μου, καὶ ν' ἀναχωρήσω ἀπόψε καὶ διὰ παντός ἐκ Χαλκίδος, ὑπὸ τὸν ἔγγραφον ὄρον καὶ εἰς τὸν λόγον τῆς τιμῆς σας ὅτι ἐντός πέντε ἡμερῶν ἀπὸ τῆς ἐκδό-

σεως τοῦ διαζυγίου, θὰ τὴν παντρεύεστε ἐσεῖς. Ἐν ἀναμονῇ τῆς ἀπαντήσεώς σας — Ἄνδρεας Βλαντῆς».

(κυτάζοντάς τον κατάπληχτη): Τί;; Μὲ στέλνεις σ' αὐτόν;

Ἄντρεας—Ναί.

Ἰουλίᾳ—Μὲ διακινδυνεύεις σωστά;

Ἄντρεας—Ναί.

Ἰουλίᾳ—Καὶ μὲ διαπραγματεύεσαι ἔτσι;

Ἄντρεας—Πῶς;

Ἰουλίᾳ—Νά, σὰν ἐμπόρευμα!

Ἄντρεας— (φιλοσοφικῶς): Ὅλα τὰ πράγματα κυτᾶζουν τὸν ἄνθρωπο — λέει ἢ μυστικὴ σοφία τῶν ραβίνων — καὶ τὸν παρακαλοῦν νὰ τοὺς δώσει ὄνομα γιὰ νὰ ὑπάρξουν καὶ πρόσωπο γιὰ νὰ σωθοῦν.. Σὲ στέλνω—ναί. Τὴν πράξη μου αὐτὴ, ἐγὼ θὰ πῶ μὲ τί ὄνομα θὰ τὴν κράξει ὁ Κύριος κι' ἐγὼ θὰ τῆς δώσω τὸ πρόσωπο ποῦ θὰ παρουσιαστεῖ μπρὸς σ' αὐτόν. Στὸ γυρισμὸ θὰ μοῦ πεῖς. Τότε θὰ κρίνεις καὶ σὺ ἂν μπορεῖ νᾶναι οἱ ἄνθρωποι τίμιοι, χωρὶς τίμιες πράξεις.

Ἰουλίᾳ— (ἔξω φρενῶν): Ναί—τρέχω κι' ὄλας!

(κι' ἀρπάζοντας μιὰ ἐσάρπα στὸ χέρι τῆς, βγαίνει ἀπ' τὴν πόρτα τοῦ βάρθους τρεχάτη).

(Συνεχίζεται) ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΚΑΡΙΜΠΑΣ

Αἰτία καὶ ἀπαρχὴ τῶν διαφορῶν κινήματων στὴν τέχνη στάθηκε σχεδὸν πάντα ἡ δίψα γιὰ ἀνανέωση. Τὸ σπάσιμο τῶν παλιῶν τρόπων καὶ ἡ δημιουργία νέων ἐκφραστικῶν μορφῶν. Αὐτὴ ἢ καταλυτικὴ τάση συντηρητικὴ ἢ ἐπαναστατικὴ μὲ φλάμπουρο τὴν ἀλλαγὴ μὲ ἔμβλημα τὴν ἀνακαίνιση, βγήκε συχνὰ ἀναμμένη καὶ ἀλαλάζουσα στοὺς δρόμους τῆς ἱστορίας μὲ φουμέννα χεῖλια ἀπὸ τὸν πυρετὸ τοῦ καινούργιου. Πάθος καὶ ἀγωνία συνταράσσουν τὴν ἀναζητήσεις γιὰ μιὰ γέννα ποῦ ἢ ὀδύνη τῆς καὶ ἢ ὀξύτητά τῆς ὑπερβαίνει ἀκόμα καὶ τὴν ἔνταση τῆς φυσικῆς δημιουργίας. Οἱ νέες αὐτὲς ὁμιλίες βυθισμένες μὲ ὄλες τὶς ρίζες τους στὸ προσηπικὸ ὁρμέφυτο καὶ ἐπηρασμένες στὸ πλάσιμό τους ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ καὶ κοινωνικὸν ἄνεμο ποῦ φυσάει, ἔχοντας γιὰ ἀκροτελεύτιο ὄριο τὴ μορφή, ἀποτελοῦν τὴν κάθε φορὰ ἔκπληξη, τὸ ποιητικὸ πρωτοκύτταρο. Ἀλήθεια, ἡ ἔκπληξη, τὸ πρωτοξυπνημα τοῦτο ποῦ γέννησε τὸ ρυθμὸ, γέννησε καὶ τὴν κάθε φορὰ ὁμιλία τοῦ ρυθμοῦ. Στὸ γίνεσθαι ὅμως τῶν νέων μορφῶν ποτὲ δὲν πρέπει χωριστὰ νὰ βλέπουμε τὸ ἀνθρώπινο ἀπὸ τὸ ἐποχιακὸ στοιχεῖο, ἀλλὰ τοῦτα τὰ δύο σὰν ἓνα πρᾶγμα συνθετικὰ ἀκέραιο. Καὶ γιὰ νὰ ἐξηγούμεθα:

Ἐὰν ὁ Ὅμηρος ἔγραφε σήμερον τὴν Ἰλιάδα τοῦ ἢ ὁ Σαίξπηρ τὶς τραγωδίαις του, ἐὰν ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἔπλαθε σήμερον τὶς μορφές του, δὲν εἴμεθα βέβαιοι ἂν ὁ τιτανικὸς αὐτὸς κόσμος θὰ στεκόταν στὰ βάθρα τῆς ἀρχαίας αὐτῆς ὁμιλίας. Πάλιν ὅμως ὁ Ὅμηρος, ὁ Σαίξπηρ, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος καὶ πρέπει νὰ τοὺς γαρμίσουμε καὶ νὰ βάλουμε στὴ θέση τους τὸ φάνη καρῶ τοῦ μοντερνισμοῦ; Θαροῶ πῶς ἀποτελεῖ πᾶ κοινὸ μυστικὸν γιὰ ὅσους ἔχουν τὸν κοινὸ νοῦ πῶς τέτιο πρᾶγμα δὲν ὑπάρχει, πῶς ἂν βρέθηκε κάποτε κάποιος μανιακὸς τοῦ συρρεαλισμοῦ νὰ φωνάξει πῶς θ' ἀνατινάξῃ τὸν Παρθενῶνα, αὐτὸς καὶ ἡ φωνὴ του ἔπαψαν ἀπὸ πολὺν καιρὸ νὰ ὑπάρχουν, γιὰ δὲν ὑπῆρξαν ποτὲ γιὰ τὴν ποίηση. Ὅχι ὁ Παρθενῶνας, ἀλλὰ τὰ ψευτοκλασικὰ κακέκτυπά του, αὐτὰ χρειάστηκε νὰ καταλυθῶν καὶ νὰ ξεπεραστῶν.

Γίνεται λοιπὸν φανερὸ πῶς μιὰ ἀνάγκη ἐπιβάλλει κάθε φορὰ τὸ σπάσιμο τῶν παλιῶν μορφῶν ὅταν τοῦτες γίνονται ἐμπόδιο στὴν ἐκφραση τοῦ συναισθήματος. Ὅταν ἡ μορφή γίνεται καλοῦπι, ὅταν γίνεται τυποποίηση καὶ ἐπανάληψη χωρὶς βιολογικὴ ἀναγκαιότητα, καταλύεται ἀπὸ τὴν ἴδια ἐσωτερικὴ μοῖρα ποῦ κοῦβει μέσα στὴ σάρκα τῆς, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἐλευθερίαν τῆς. Διαλύεται καὶ ἐπιστρέφει σ' ἓνα πρωταρχικὸ χάος ἀπ' ὅπου θὰ βγοῦν πάλι ὄργανα οἱ νέες μορφές. Ἀλλὰ αὐτὸ τὸ ὄργανικὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ μπερδεύουμε μὲ τὸ αὐτοματικὸ τοῦ συρρεαλισμοῦ, γιὰ τὸ συρρεαλισμὸς δὲν ἔβγαλε μορφή, γιὰ τὴν παρεχτὸς ποῦ πάσκιζε νὰ λευτερώσει τὸ αἶσθημα καὶ τὸ λυρικὸ φορτίο τῆς ψυχῆς, ἀρνήθηκε χωρὶς νὰ δημιουργήσει.

Πῶς μπορεῖ τώρα νὰ διατηρεῖ τὶς ἀναλογίας τῆς ἢ μορφή ἐνῶ φλέγεται καὶ συνταράσσεται, πῶς μπορεῖ νὰ βγαίνει ἀκέραια ἀναλλοίωτη καὶ ἀμύλαγη ἢ ὁμιλία ὅταν κόβεται ἢ φωνή, ὅταν ἀφαιροῦνται ὄλα τὰ ἐρίσματα τῶν «ἀρμονικῶν συντεταγμένων»; Δὲν εἶναι λοιπὸν, θὰ μᾶς ποῦν, ὁ ρυθμὸς αἰῶνιο, ἀκατάλυτο καὶ σταθερὸ στοιχεῖο μέσα στὴ φύση καὶ στὴν καλλιτεχνικὴ δημιουργία;

Ὁ ρυθμὸς εἶναι ἓνας ἀλλὰ οἱ ρυθμοὶ εἶναι πολλοὶ καὶ ἡ ὁμιλία τους ἀλλάζει κάθε φορὰ ποῦ ἀλλάζει τὸ ἐποχιακὸ κλίμα, κάθε φορὰ ποῦ ὁ ἄνθρωπος μεταβάλλει τὴν ἀναγκαιότητα τῆς ἱστορίας του.

Ὁ ρυθμὸς κρούει τὴν προσωπικὴ στιγμὴ τοῦ ἀτόμου ἀλλὰ ταυτόχρονα χτυπάει τὴν πόρτα μιᾶς αἰωνιότητος ποῦ πρὸς αὐτὴν ἐφεσιβάλλει τὰ ἐνδιαφέροντά τῆς ἢ τέχνης. Ὅλα τὰ μεγάλα ἔργα ἔχουν τὴ σφραγίδα τῆς στιγμῆς καὶ τῆς αἰωνιότητος, ἄρα ὁ ρυθμὸς εἶναι ἓνα στοιχεῖο ποῦ χωρὶς αὐτὸ δὲν ὑπάρχει τέχνη. Εἶναι ὅμως ὁ ρυθμὸς δυναμικὸ καὶ ἐλεύθερο στοιχεῖο κατὰ τὴ φύση του καὶ ἀνάλογα κατὰ πῶς θὰ χρησιμοποιηθεῖ ἀπὸ τὸ δημιουργό, νὰ χτίσει τὶς μορφές τῆς ὁμιλίας.

Οἱ μορφές εἶναι τὸ ἀντικείμενο τῆς τέχνης ὅταν παίρνουμε ἰδεαλιστικὰ τὸν ὄρο ἀντικείμενο καὶ ὑποκείμενο, μὰ ἐμεῖς μιᾶς

ξαρχής δηλώνουμε πώς δεν είμαστε ιδεαλιστές γιατί ιδεαλισμός είναι διάσπαση δηλαδή θάνατος. Οί μορφές είναι όχι μορφολογικό αίτημα όπως τὸ ἔφτασε ὁ νατουραλισμός, ὄχι ὄνειρικό ἢ ἔξωφρενικό παίγνιο τοῦ συρρεαλισμοῦ. Οί μορφές δὲν ἔχουν ὄνομα καὶ ἐκφράζουν μιὰ στιγμή τοῦ συναισθήματος πού γίνεται αἰωνιότητα. Τὸ χέρι πού πέφτει μισοχαλαρὸ μὲ κάποια ἀφέλεια ἀλλὰ καὶ στερεότητα ἀπὸ τὸν Ambassador τοῦ Χόλμπαϊν τοῦ νέου ἔχει τὴν ὁμιλία αὐτῆς τῆς στιγμῆς ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ κλασικό του περιγράμμα. Γιατί, μὲ ὅποια μέσα ἄμα τὸ καταφέρνει τοῦτο ὁ καλλιτέχνης, δημιουργεῖ τέχνη. Ὁ Γκρέκο μιλάει μιὰ ἄλλη γλώσσα καὶ ὁ Πικάσο μιὰ ἄλλη. Ἄλλὰ ἐγώ, ἄς ποῦμε, δὲ μπορῶ νὰ μιλήσω μῆτε ὅπως Χόλμπαϊν, μῆτε ὅπως ὁ Γκρέκο, μῆτε ὅπως ὁ Πικάσο. Γιὰ νὰ νιώσουμε τὴν ἀναγκαιότητα τῆς σύγχρονης ὁμιλίας, εἶναι ἀνάγκη νὰ καταλάβουμε πὼς ἡ τέχνη εἶναι φάσμα καὶ ἀπαιτεῖ γερὸ κύτταρο, γιὰ νὰ γίνει μέσα στὸ αἷμα καὶ στὴ σάρκα τῆς βιολογικῆς ἢ συγχώνευση καὶ ἡ ποιητικὴ μεταστοιχείωση.

Ἡ τέχνη δὲν ἔπαυε ποτὲ καὶ δὲ θὰ πάψει νὰ ζητάει τὴν ἀνανέωση, γιατί ἄμα σταματήσει θὰ γίνει ἀκαδημαϊσμός καὶ θὰ πεθάνει.

Κάθε φορὰ καὶ μὲ ἄλλα μέσα τὴ ζητάει τὴν ἀνανέωση καὶ κάθε φορὰ στρέφεται ἐναντίον τὰ ἴδια τῆς τὰ μέσα ἄμα ἢ νέα ἔκφραση παλιώσει, ἄμα γίνει κι αὐτὴ ἀκαδημαϊκὴ ἄμα πεθάνει, γιατί ἡ τέχνη εἶναι, ὅπως καὶ τ' ἄλλα φαινόμενα τῆς ἀνθρώπινης δράσης, δυναμικὸ αἶτημα, αἰώνιο γίνεσθαι. Ποιὸς θυμᾶται πὼς ἄρχισαν δυὸ ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα ἐπαναστατικὰ κινήματα, ὁ ἐμπρεσιονισμὸς καὶ ὁ συρρεαλισμὸς; Ποῦ εἶναι τώρα καὶ οἱ δυὸ τους; Στὰ μουσεῖα καὶ στὰ κεφάλια μερικῶν νεοελλήνων ποιητῶν πού δὲν ἔχουν ἄλλο σκοπὸ ἀπὸ τὴν ξενηλασία καὶ τὸ μαϊμουδισμὸ καὶ πού γι' αὐτὸ ἀνακηρύχθηκαν ποιητὲς ἢ ζωγράφοι.

Ἄγνοια, ξιπασία, μωρία, μωροφιλοδοξία ἀλλὰ καὶ κακοήθεια.

Κάθε κίνημα ἔχει μιὰ ὥραία ἀρχή, μιὰ λαμπρὴ ἐξόρμηση, ἀνοίγει ἓνα δρόμο, φτάνει σὲ μιὰν ἀκμὴ ὅπου δίνει τὰ καλύτερα ἔργα του, ὕστερα κατεβαίνει, παρακμάζει ξεπέφτει στὴν ἀντιγραφὴ, στὴν εὐκολογρα-

φία. Αὐτὴ εἶναι ἄλλωστε ἡ βιολογικὴ μοῖρα τῶν ζωντανῶν πραγματώσεων.

Ὅσοι φωνάζουν γιὰ τὴν «ἱεροσύλια» ἄς θυμηθοῦν τὴ «Θύελλα καὶ Ὁρμή» καὶ τὴ «Μάχη τοῦ Ἑρνάνη» τοῦ ρομαντισμοῦ. Τὴν πάλιν τῆς τέχνης τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὴν ἀρχαία κλασικὴ τέχνη, τοὺς ἀγῶνες τοῦ μαρτύρου μὲ τὸν ἀλεξανδρινισμό. Σήμερα ζοῦμε τοὺς ἴδιους ἀγῶνες καὶ ἴσως μὲ μεγαλύτερη ἔνταση καὶ πάθος, πού θέτουν τὸ πρόβλημα τῆς μορφῆς δηλαδή τῆς τέχνης αἰσθητικὰ καὶ ἀνθρώπινα, ἠθικὰ θὰ ἔλεγα ἂν ὁ ὅρος δὲν εἶχε καταστήσει στὰ χέρια τῶν ἠθικολόγων ἓνα στενόκαρδο, σχολαστικὸ καὶ ἄδειο αἶτημα.

Ἄλλὰ θὰ μᾶς ποῦν οἱ ἀναζητητὲς καὶ οἱ διψαλέοι τῆς μορφῆς, πρὸς ποιά κατεύθυνση νὰ στραφοῦμε; Ποιά τάση ν' ἀγκαλιάσουμε; Ποιά μορφὴ ν' ἀναζητήσουμε; Καὶ πού ὑπάρχει μορφὴ; Μὰ δὲ ζοῦμε λοιπὸν ξανά τὸ κοσμογονικὸ χάος τῆς αὐγῆς τῆς ἀνθρωπότητας; Δὲν εἶναι λοιπὸν οἱ καιροὶ μας πρωτόγονοι καὶ χασοκοὶ καὶ ἀφαιρετικοί; Δὲν εἶναι κατακλυσμικοὶ, καταλυτικοὶ κάθε σάρκας; Καὶ ἔχουν δικίον ὅσοι μιλοῦν ἔτσι καὶ εἶναι ἀδερφοὶ μας ὅσοι μιλοῦν ἔτσι.

Καὶ ἡ ἀπάντησή μου θὰ εἶταν τρῦτη πάνω κάτω: Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐποχὴ μας καὶ πρέπει ἢ νὰ τὴν ἀρνηθοῦμε ἢ νὰ τὴ ζήσουμε. Καὶ ἄμα θελήσουμε νὰ τὴ ζήσουμε καὶ νὰ τὴν τραγουδήσουμε θὰ ἴδουμε πὼς ὅσο χασοκὴ καὶ ἂν εἶναι ἔχει μιὰ ἔκφραση, μιὰ μορφὴ, γιατί καὶ τὸ χασοκὸ καὶ τὸ ἀγίνωτο ἔχει μιὰ μορφὴ. Ἐπειδὴ ἡ μορφὴ δὲν εἶναι τὸ «ὠραῖο» ἀλλὰ τὸ τρομερὸ, τὸ τ ρ ο μ ε ρ ὀ ὦ ρ α ῖ ο.

Πὼς ὅμως νὰ τὸ ἐκφράσουμε τὸ σημερινὸ ὠραῖο, πὼς νὰ τὸ τραγουδήσουμε; Βέβαια κανένας κανόνας δὲν ἰσχύει γιὰ μορφὴ πού δὲ ἔγινε ἀλλὰ γίνεται, κανένας νόμος γιὰ τὸ τ ρ ο μ ε ρ ὀ. Καὶ ὅμως ὑπάρχει ἓνας νόμος πού δὲν εἶναι νόμος γιὰ νὰ ἐκφραστεῖ τὸ συγκαιριανό, ἓνας νόμος πού τὸν ἔχασε ὁ συρρεαλισμὸς καὶ πριμιτιβισμός. Γιατί τὸ νό μ ο μ ο, ὄχι ἐκείνο τοῦ μυαλοῦ ἀλλὰ τῆς σάρκας, τὸ βιολογικὸ νόμιμο τῆς συναισθηματικῆς ἔκφρασης μπορεῖ νὰ δημιουργήσει ξανά τὴ λάσπη τοῦ χάους δίνοντάς τῆς πρόσωπο καὶ ποιητικὴ ὁμιλία.

ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ

CORRADO GOVONI

Ὁ ἰταλὸς ποιητὴς Corrado Govoni, πού πρώτη φορὰ παρουσιάζεται στὴν Ἑλλάδα, γενήθηκε στὴν Ταμάρα, ἐπαρχία Φερράρας, στίς 29 Ὀκτώβρη 1884.

Πρωτοπαρουσιάστηκε στὰ 1903, στὸ μεσουράνημα τοῦ δανουντσιακοῦ διονυσιασμοῦ, δίχως μανιφέστα, δίχως φίλους, σεμνός, ἀδέξιος, μ' ἓνα βιβλίον ποιημάτων: «Ἀρμονίες ἀπὸ γκρίζο καὶ σιωπῆς», ἐγκαινιάζοντας ἓνα νέο ἐντελῶς τρόπο ποιητικῆς, πρὶν ἀπὸ τοὺς μετέπειτα «κρεπουσκολάρι».

Ὁ Γκουίντο Γκοτζάνο, ὁ σπουδαῖος ποιητὴς πού χάθηκε πρόωρα, καὶ πού ἀπ' τὴ «Νέα Ἑστία» παρουσιάστηκε στὸ ἑλληνικὸ κοινὸ ἀπ' τὴν ὑποφαινομένη πρὶν εἴκοσι χρόνια, νεαρὸς τότε, ἠλεκτρίστηκε μ' αὐτὰ τὰ ποιήματα, καθῶς κι' ὄλοι οἱ νεωτερίζοντες τοῦ περιφημοῦ περιοδικοῦ «Ντιάνα» τῆς Νεάπολης.

Ἀμέσως ἡ ποίηση τοῦ Γκοβόνι ἔκαμε ἐντύπωση γιὰ τὴν παράξενη δύναμη τῆς ἐμπνευσης καὶ τὸν ἀνεξάντλητο πλοῦτο τῆς φαντασίας τῆς. Καὶ γρήγορα ὁ χαρακτηριστικὸς τρόπος τῆς ἔκφρασῆς τῆς νὰ περιλαμβάνει πλατιὰ, φλογερά καὶ ἀπὸ τὴν πηγὴ τους καὶ ρεαλιστικὰ θέματα, μὲνα πάθος πού αὐξάνει ὀλοένα γιὰ κατακτήσεις καὶ ἀπεριόριστη ἐλευθερία, παρουσιάστηκε σὰν μιὰ ὕγιης κι' ἐνστικτώδης ἀντίδραση πρὸς τὴ ρητορικὴ ποίηση, τὴν αὐλικὴ καὶ ἀνειλικρινῆ ἐκείνου τοῦ καιροῦ, πού βραδυκίνητη προσαρμόζονταν κάτω ἀπ' τὴ σκιά τῆς μεγάλης τριάδας: Καρντοτσι, Πάσκολι καὶ Ντανούντσιο.

Ὁ Γκοβόνι ἔφερε ἔτσι τὴν πιὸ γόνιμη συνεισφορὰ στὸ κίνημα τοῦ Φουτουρισμοῦ, πού ὑπῆρξε ἓνας ἀπ' τοὺς δημιουργοὺς του καὶ στενὸς συνεργάτης τοῦ Μαρινέτι. Ἡ γκοβονικὴ ποίηση περιεῖχε κιόλας μέσα τῆς, ἀπ' τὴ γέννησῆς τῆς, ἀφθονία ἀπὸ ἀνήσυχτα σπέρματα, ἰδανικὰ γιὰ κάθε καταλυτικὸ αἰσθητικὸ κίνημα, κι' ὄχι μόνο, μὰ ἔδινε

καὶ τολμηρὲς προκαταβολὲς μὲ τελειωμένες ποιητικὲς πραγματοποιήσεις, βγαλμένες ἀπὸ τὴν ἔντονη καὶ χαρακτηριστικὴ του αἰσθηματικότητα, τὸν ἐκλεπτυσμένο ἐκφραστικὸ ἐρεθισμό, ἀπ' τὸν ὁποῖο σιγὰ σιγὰ σχηματίστηκε ἡ καθ' αὐτὸ οὐσία κάθε ἀναζήτησης καὶ ἐμπειρίας τοῦ φουτουρισμοῦ.

Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ ἐξακριβώνεται εὐκολα, στὸ ἐπιβλητικὸ καὶ σεμνὸ ποιητικὸ ἔργο τῶν δεκάξι τόμων τοῦ Γκοβόνι, μέσα στοὺς ὁποίους οἱ πιὸ διαδομένες συλλογές εἶναι οἱ ἀκόλουθες: *Φιῶνες, Τετράδιο γιὰ τὰ ὄνειρα, Ἐγκάγια τῆς ἀνοιξῆς, Ἡλεκτρικὰ ποιήματα, Ἀραιώση, Ἐλευθέρω λόγια, Μαγικὸ Φλάουτο, Τραγούδι μὲ κλειστὸ στόμα, Ἀλαντίνο.*

Ὁ Γκοβόνι ἀντιπροσωπεύει ἓνα καλλιτεχνικὸ φαινόμενο μοναδικό, κι' εἶναι χρέος ν' ἀναγνωριστεῖ, πὼς ὕστερα ἀπὸ τὸ Ντανούντσιο καὶ τὸν Πάσκολι, εἶναι ἀναμφισβήτητα ὁ πιὸ εὐφορὸς ἰταλὸς ποιητὴς, πού ἀσωτεύει θερμὴ ἀνθρωπιά σὲ κάθε στίχο, αὐτὸς πού περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο, ἀποκάλυψε νέα στοιχεῖα στὸν ποιητικὸ λόγο, αὐτὸς πού ἐμφανίζεται ὡς πιὸ προικισμένος γιὰ νὰ ἐπιδράσει στὴν ἀνάπτυξη τῆς λογοτεχνίας τοῦ αἵωνα μας. Γιὰ λίγους ποιητὲς μπορεῖ ἀληθινὰ νὰ εἰπωθεῖ, τὸ πὼς, αὐτὸς ἔκαμε τὴν ποίηση θαυμαστὸ καὶ περίπαθο τρόπο ζωῆς.

Τραγούδησε μὲ σφρίγος τίς φυσικὲς καλλονές τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του, κι' ὅλη τὴ γοητεία τῆς θείας ἰταλικῆς χερσονήσου, μὲ τέτοιο ἄμεσο καὶ καθαρὸ ὄραμα καὶ μ' ἓναν τόνο τόσο καινούργιο καὶ προσωπικό, πού τὸν κάμουν ἄξιο νὰ σταθεῖ πλάι στοὺς καλλίτερους ἰταλοὺς κλασικοὺς.

Ἀπ' τὸ 1905 μέχρι τὸ 1915, ἐποχὴ στὴν ὁποία ἀναπτύχθηκαν οἱ «κρεπουσκολάρι», ὁ Παπίνι, ὁ Μαρινέτι, ὁ Γκοτζάνο, ὁ Φιοῦμι, ὁ Παλατσέσκι κι' ὁ Νοβάρρο, δηλαδή ὅλες οἱ διάφορες προσπάθειες γιὰ μιὰ ποιητικὴ ἀνακαί-

νιση, ο Γκοβόνι είχε κιάλας αναστατώσει την παράδοση, κι' είχε παρουσιάσει δοκιμασμένης νέας ποιότητας έργο. Αὐτός ο Γκοβόνι, έγραφε ο Παβολίνι, πρέπει ν' όμολογήσουμε, είναι ο άφανισμός όλων τών παραδεδεγμένων για την Ποίηση, κι' άποστομωτική άπόδειξη για τó κίβδηλο και πρόσκαιρο όλων αὐτών τών θεωριών περί ποιητικῆς. Κι' άκόμα, ο Ούμπέρτο Φράκια, προσυπογράφει, πώς αὐτός ο ποιητής είναι τó πιό παράδοξο φαινόμενο πού ποτέ φάνηκε στην ποίηση.

“Όταν κάποτε ή νέα ποίηση φτάσει νά βρει τόν προορισμό της και γαληνέψει, άπ' τή χαρά τών όριστικών της κατακτήσεων, θά στραφεί σίγουρα πρós τούς τολμηρούς της Προδρόμους και πρós τó Γκοβόνι, όπως σ' ένα προάγγελο και προπαρασκευαστή. “Άς ύποφέρει σήμερα κι' άς δέχεται τά βέλη τών δύσπιστων ο ποιητής. Αὐτή είναι ή μοίρα εκείνων πού θυσιάζουν τó δικό τους σήμερα για τó αύριο τών άλλων.

Αὐτός ο προσωπικότατος ποιητής, ο Πιραντέλλο τῆς λυρικής ποίησης, άντλει τήν πρωτοτυπία του μέσα άπ' τή θεελλόδη και βαρβαρική δύναμή του, και τήν τροφοδοτεί με τó λαβύρινθο τών εικόνων του. “Ο νεωτερισμός του δε συγγέεται ποτέ με άλλον, δέν είναι εύκολο νά επαναληφθῆ ή πολυφωνική ένορχήστρωση τού τραγουδιού του, πού κάμει τίς νεορωμαντικές προσπάθειες νά σιγήσουν. “Ο Γκοβόνι είναι ο δάσκαλος πού έδωσε όλα και τίποτα σχεδόν δέν πήρε άπό τήν ποίηση. Και άν τά τελευταία χρόνια οί νεκραναστημένοι μαλαρμιστές, ρεμπωίστες και σουρρεαλιστές τού άμφισβητοῦν τή θέση πού κατάκτησε στην Ιστορία τῆς νέας Ιταλικῆς ποίησης, αὐτό δέν είναι έπίθεση τῆς «νεώτατης» αὐτῆς ποίησης έναντίον τού γκοβονικού έργου, μά ή άναγκαστική κι' άπελπισμένη άμυνα τῆς οὐδέτερης και άχρηστης αὐτῆς ποίησης, σέ κάθε χώρα, πού βλέπει τήν άδικαιολόγητη ύπαρξή της νά παρασύρεται άπ' τó ρεύμα τῆς Ιστορικῆς άνάγκης. “Ο Γκοβόνι δέν κρύβει τή σφοδρή του αντίθεση στους ποιητές τού «σταγονόμε-

τρου», πού δέν κατορθώνουν παρά με σταλαγματιές νά ξεδιψάσουν τούς λιγοστούς άναγνώστες τους. Αὐτός, δέν ήθελε ποτέ νά είναι ο φίλτραρισμένος, ο μετρημένος, ο προσχεδιασμένος, ο καλλιγράμμος. “Η ιδιορρυθμία του ίσα ίσα έγκείται στο πώς θηρεύει δυσπρόσιτες και δυσεύρετες άρετές, πού στην ούσιαστικότητα τους δίνεται μέκταση κι' έγκατάλειψη. Είναι ο χειμαρος πού έξουδετερώνει με τή βουή του τά ρυάκια, μέσα στον κατακλυσμό τών νέων καιρών. Είναι ο πρωτόγονος, πού άπό ένστικτο άνανεώνει τόν ποιητικό λόγο. Στη νέα Ιταλική ποίηση, γράφει ο Τζόρτζιο Φεράντε, ο Γκοβόνι είναι τó δάσος. Κι' όσοι άπ' τούς έρμητικούς μας τού καταλογίζουν πληθωρικό πλατυασμό, είναι ως γνωστό εκείνοι, πού έκλεψαν και κλέβουν άπ' αὐτό τάμπουλιστο ρουμάνι, κλαδιά και δέντρα ολόκληρα, για νά τά μεταφυτέψουν στην περιοχή τους.

“Η τέχνη του στόν πλοῦτο τῆς έπιπόησης, στίς ριγηλές κι' άπροσδόκητες εικόνες, στο βαθύ και διάφανο στοχασμό, στην παράξενη δροσιά τού τόνου της, φτάνει και ξεπερνά τó Ντανούντσιο. “Ο Γκοβόνι θεωρείται άπό θαυμαστές κι' αντίπαλους ο πιό πλούσιος εικονοπλάστης στην Ιταλική ποίηση, κι' άνασκοπώντας τó μέρος τού αιώνα πού διανύθηκε, άντιλαμβάνομαστε εύθους πώς κανένας άρτίστας τού στίχου δέν μπορεί νά συγκριθῆ μαζί του σέ φαντασία, εύαισθησία κι' έκφραστικές δυνατότητες. Γιατί άν στους κρεπουσκολάρι, στους νεοκλασικούς, στους φουτουριστές, κι' άκόμα στους σημερινούς νεοσυμβολιστές και σουρρεαλιστές δώσομε μία θέση για τακτοποίηση στην Ιστορία τῆς νεώτερης Ιταλικῆς ποίησης, για τó Γκοβόνι δέν άρκει μία θέση. “Έχει πολλή έκταση και σημασία τó έργο του και θά χρειαστεί με ειδικό κεφάλαιο νάντιμετωπιστεί τó πρόβλημά του. Αὐτός δέν προέρχεται άπό κανένα και με κανένα δε συγγενεύει, είναι δάσκαλος άπ' τήν άρχή του, ποιητής οίκοδόμος μιας σχολῆς πού δέν έχει συνεχιστές και μαθητές, μά πού βγάξει άπ' εύθείας

δάσκαλους. “Άς μήν άνησυχούν οί νεομαλαρμιστές κι' οί σουρρεαλιστές. Είναι τόσο λεπτή κι' εύθραστη ή δόξα τους, πού ένας τέτοιος άθλητής ποιητής, δε θά σκεφτόταν ποτέ νά τους θίξει. «“Άς φωνάζουν οί ούνγκαρετιστές κι' άς ζητούν έκδίκηση στο πρόσωπό του, λέγει ο Λιονέλλο Φιοῦμι. Με ένα Γκοβόνι κάμει κανείς δέκα χιλιάδες Ούνγκαρέτι». “Όλα αὐτά τά έργα τών σουρρεαλιστών μας, ύπερθεματίζει ο “Ανιολέτι, μού φαίνονται σαν στρωμένα τραπεζομάντηλα στο κενό. “Όμως, κάτω άπό κάθε τραπεζομάντηλο τού Γκοβόνι, ύπάρχει πάντα ένα τραπέζι.

“Άπ' τήν άλλη μεριά, οί διάφοροι Ούνγκαρέτι, Μοντάλε και Κουασιμόντο, λέγουν πώς ο Γκοβόνι έμεινε ο ίδιος πού ξεκίνησε, δέν άλλαξε ρούπι άπ' τή γραμμή του, ότι κάμει ένα κορινθιακό μέταλλο άπό γκοβονισμό, άβανγκουαρντισμό (τú Φιοῦμι), φουτουρισμό (τú Μαρινέτι), με μία δόση άπό σύγχρονο νεωτερισμό. Ναι μά ή «δόση» αὐτή, δέν έχει καμμία σχέση με τά κομψά και ψυχρά προϊόντα τών διωλιστηριών τους. Δέν είναι ή άπόσταση, μά ή ζύμη άπ' τó ζεστό πλάσμα τῆς ζωῆς και τῆς ρέουσας έπικαιρότητας, πού οί έξωζωϊκοί αὐτοί ποιητές άγνοούν. Τόσο φτηνά έπιχειρήματα δέν μπορούν φυσικά νά κλονίσουν έναν ποιητή, σαν φτάνει στο σημείο, νά δημιουργήσει μια πανθομολογούμενη προσωπικότητα, και νά παραιτηθῆ άπό τίς φιλοδοξίες, πού κατατρώγουν τούς άντιπάλους του.

Παντού διεξάγεται αὐτός ο άγώνας τών άλχημιστών τῆς ποίησης και τών χρυσωρύχων της. Οί πρώτοι περιφρονούν τή ζωή, όπως κι' αὐτή τους περιφρονεί. Οί άλλοι βυζαίνουν και τρέφονται με τó γάλα της. Είναι και οί τρίτοι όμως. Τó πλήθος, οί άνθρωποι, πού κι' αὐτοί έχουν τó λόγο ύστερα ή ίσως και πριν, άπ' τούς ειδικούς. Κι' αὐτοί έχουν κάμει τήν έκλογή τους άνάμεσα ψευτιάς και άλήθειας.

“Η ποίηση για τó Γκοβόνι και τούς γνήσιους μύστες της, άποτελεί εύτυχία για τόν άνθρωπο και είναι βασική προ-

ύπόθεση ζωῆς.

“Ένας άδυσώπητος και παραληρηματικός λυρισμός, όπως ο γκοβονικός, δέν ύποτάσσεται, δέν διοχετεύεται και δέν πειθαρχεί. Με τήν όρμή του δημιουργεί καινούργιους αισθητικούς και μουσικούς νόμους. “Η άνεξάντλητη πηγή τών εικόνων του, δείγμα τῆς λυρικής του ψυχῆς, ή άλλεπάλληλη φλογισμένη αὐτή προβολή τού δράματός του, ή γνησιότητα τῆς καταγωγῆς της, ή άκαταπόνητη έτοιμότητα κι' εύκαμψία στην πνευματική μετατόπιση, τó γυμναστικό παιχνίδι τῆς έπιπόησης, πού είναι ο σφάσασμός τού όνειρου του, είναι άπ' τά πιό έντονα χαρακτηριστικά τῆς τέχνης του. Ποιητής με άειθαλή ζωτικότητα, άγέραςτος, όταν οί φουτουρισμοί και τάλλα κινήματα πού είδαμε, γέρασαν και γερνούν, πού τραγουδεί σαρανταπέντε χρόνια ολόκληρα κυνηγώντας τήν έποχή, πού έως σήμερα δέν τόν προσπέρασε. Και τούτη τή στιγμή, πού πάει με τó Ιταλικό μεταπολεμικό κλίμα τῆς συντριβῆς, νά ξαναβλαστήσει ο πατριωτικός λυρισμός τού Καρντοτσι, πάλι στίς πρώτες γραμμές ο θαλερός έξηνταπεντάρης ποιητής, προσαρμόζεται με τó σοβαρότερο πνεύμα, έκδηλώνοντας τó αίτημα τῆς έποχῆς του.

“Ο κραδασμός του αὐτός άπ' τή ζωή και τά γεγονότα της, κάμει τούς σοβαρότερους κριτικούς νά τόν συσχετίζουν με τó Ντανούντσιο και νά τόν πιστεύουν ως ένα έξελιγμένο διάδοχό του. “Έξω άπ' αὐτό, και ή εύφορία του θυμίζει τόν ποιητή τῆς Πεσκάρας. “Όπως αὐτός, καταπίαστηκε με όλα τά είδη τού λόγου μ' έπιτυχία και γονιμότητα. “Όμως άπ' αὐτά και μόνο τά συμπτωματικά στοιχεία δέν είναι σοβαρό νά τοποθετείται ο Γκοβόνι πλάι στο Ντανούντσιο. Είναι δύο ιδιοσυγκρασίες διαφορετικές. “Ο αισθησιασμός—για νάναφέρουμε τó πιό προσφιλές στοιχείο τού Ντανούντσιο— στο έργο τού Γκοβόνι είναι λιτός, κάριος, τραχύς και βίαιος. “Ένω ξέρομε, τί σπατάλη έρωτικού γλυκασμοῦ πλημμυρίζει τήν «“Ηδονή», τή «Φωτιά», τόν «“Αθώο». “Υστερα ή έιδωλολατρεία τού Ντανούντσιο για τή

λέξη, τὸ πάθος αὐτὸ ποὺ ζήμιωσε τόσο τὸ μεγάλο ἐστέτ, λείπει ὀλίγε ἀπ' τὴ φυσιογνωμία τῆς γκοβονικῆς ποίησης, ποὺ τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς εἶναι ἡ ἀπλή κι' ἀτιμέλητη φράση. Ὁ Γκοβόνι δὲν ἐπιζητεῖ τὴ λάμψη, τὸ θόρυβο, τὴ σπάνια λέξη, τὸν ἦχο. Εἶναι πρωτόγονος κι' ὁ λόγος του ἔχει τὴ γεύση καὶ τὸν ἐρεθισμό τῆς πρώτης γενέθλιας μέρας τῆς ποίησης. Τὸ τραγούδι του εἶναι ἀπλό, ἡ φωνὴ του καθημερινή, εἴτε τὴν ἀνοιξή τραγουδᾷ εἴτε τὸ σφαγμένο παιδί του. Τὰ θέματά του εἶναι συχνὰ οἱ ἀπλοϊκοὶ καὶ καταφρονεμένοι ἄνθρωποι: Οἱ πλανόδιοι τραγουδιστές, οἱ ἀπόκληροι, οἱ κλόουν, οἱ ζητιάνοι, οἱ ντροπαλοὶ ἄνθρωποι. Γιὰ ὅλους αὐτοὺς ἡ θερμὴ του στοργὴ εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ ἀνθρωπισμός. Εἶναι ἀδερφωσύνη, ἀφοῦ καὶ ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς δὲ στάθηκε πιὸ τυχερὸς στὸ βίό του.

Στὰ ἰταλικά Γράμματα ὅλοι συμφωνοῦν, πὼς ἡ ποίησή του ἐπηρέασε τὴ λογοτεχνία τῆς χώρας του στὸν εἰκοστὸ αἰῶνα, πὼς ἄνοιξε πολλὰ παράθυρα σὲ τοίχους ποὺ εἶχαν θεωρηθεῖ ὀριστικοί, πὼς ἔμπασε «ἀντιποιητικὰ» στοιχεῖα στὸ ἱερό τῆς Καλλιόπης, ποὺ σιγὰ σιγὰ ἐπολιτογραφήθηκαν κι' ἐπαναλήφθηκαν δριμύτερα ἀπ' τοὺς νεώτερους, καὶ ἄλλα πολλὰ ποὺ στερεώνουν τὸν ποιητὴ αὐτό, στὸ βάθρο ποὺ κρατᾷ ἀκλόνητο, ἓνα πλατὺ καὶ φανατικὸ ἀναγνωστικὸ κοινό. Ἐκεῖνο ποὺ τοῦ ἀμφισβητεῖται, εἶναι τὸ ἂν ὀλοκληρώνει τὴ σύνθεσή του, ἂν ἔχει τὰ συναρπαστικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀρχηγοῦ, ἡ τέχνη του. Ἄν ἐκμεταλλεύθηκε ὅσο ἔπρεπε καὶ ὅπως χρειαζότανε τὸ ἰσχυρὸ του τάλαντο. Ἄν στάθηκε ὅσο ἄρμοζε περιοριστικὸς στὸ ἀχαλίνωτο πάθος ποὺ τὸν κατακλύζει. Τὸς ἀπαντᾷ ὁ Παπίνι, ὅταν λέγει: «Ὁ Γκοβόνι, δὲν ἔχει προδόσει καὶ δὲν προδίνει τὸν ἑαυτό του. Εἶναι ὁ πάντα ἴδιος ἄδρὸς νατουραλιστῆς ποιητῆς, ἡ ἴδια προσωπικότητα καὶ χρωματισμένη συγκίνηση μπροστὰ στὴ Φύση. Κατορθώνει μὲ τὸν τρόπο του νὰ μεταγγίζει ἀτόφια τὴν

οὐσία τοῦ ποιητικοῦ λόγου καὶ νὰ μᾶς τὴν κοινωῶν».

Ἀήττητη σὰν τίς φυσικὲς δυνάμεις ἡ φαντασία του καλπάζει ντύνοντας τὰ πράγματα μὲ νέο χρῶμα, μὲ νέα γεύση, μὲ νέα αἴσθηση, μὲ νέο ἦχο. Ἔτσι τρέχοντας κατακτᾷ ὁ Γκοβόνι τὸ ἔδαφος τοῦ «ποιητικοῦ» λόγου παγιδευμένο ἀπὸ πυροτεχνήματα καὶ σπάγγους, καὶ ξεσκεπάζει σκληρὰ ἄσχημες γύμνιες πολλῶν ποιητῶν, σειώντας τὸν κλῶνο τῆς ἀληθινῆς ποίησης.

Συμπληρώνοντας τοῦτο τὸ σημείωμα, δὲ θάπρεπε νὰ λησμονηθεῖ, πὼς ἓνα ἀπ' τὰ μυστικά τῆς ἀντοχῆς καὶ τῆς ἀδιάκοπης φρεσκάδας τῆς γκοβονικῆς ποίησης, πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἀκατάβλητο ἀνθρώπινο αἶσθημα ποὺ τὴ διαποτίζει καὶ τὴν προσανατολίζει στὸ σωστὸ δρόμο, κάθε φορὰ ποὺ τὰ σύνορα τοῦ λυρισμοῦ συγχέονται ἀπὸ τίς ἀλλαξοκαιριές καὶ τίς ὀμίχλες. Ὁ Γκοβόνι πάνω κι' ἀπὸ μυθοπλάστης καὶ νοσταλγός, εἰκονογράφος καὶ μουσικός, φυσιολάτρης καὶ τολμητίας, εἶναι ὁ ποιητὴς ἄνθρωπος, μὲ μιὰ καρδιὰ πολυδοκιμασμένη, δοσμένη ἀκέρια γιὰ τὴν ἀγάπη καὶ τὴ χαρὰ τῶν συνομοίων του.

Πρέπει νὰ πληροφορήσω τὸν ἀναγνώστη πὼς τὰ τελευταῖα χρόνια συγκλόνισαν τὸν ποιητὴ τραγικὰ καὶ σπαραχτικὰ γεγονότα. Οἱ γερμανοὶ σὲ μιὰ ὀμαδικὴ ἐκτέλεση 335 ἰταλοπαίδων, ἀφοῦ βασάνισαν σκληρὰ ἐξετέλεσαν τὸ πρωτότοκο παιδί του Ἀλαντίνο, ἀξιωματικὸ τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ. Ὁ Γκοβόνι ἔνιωσε πρωτοφανῆ σπαραγμό. Γιὰ κάμποσο καιρὸ σιωπᾷ ἀηδισμένος ἀπ' ὅλα καὶ τελικὰ ξεσπᾷ σὲ ὦμά, ὀργισμένα, πονεμένα καὶ βάνουσα τραγούδια, ποὺ συγκεντρωμένα σ' ἓνα ὀγκώδη τόμο στὰ 1946, φέρνουν τὸνομα τοῦ γιοῦ του: *Aladino*.

Στὰ ποιήματα αὐτὰ βρίσκει τὴ λύτρωση καὶ τὴν παρηγοριά, διαλαλεῖ τὴν ἀγανάκτησή του γιὰ τίς φρικαλεότητες τῶν ἀνθρώπων καὶ προσπαθεῖ μ' ἓναν τόνο ποὺ φτάνει τὰ ὄρια τῆς λυρικῆς βλαστήμιας νὰ ξυπνήσει καὶ νὰ κάμει παρουσία τὸ χαμὸ τοῦ Ἀλαντίνο καὶ ὄλων τῶν μαρτύρων.

Σῆνα γράμμα του ὁ ποιητὴς, πρὸς ἔμμενα, κραυγάζει: «Ποῖος σὰς εἶπε πὼς ὁ γιός μου πέθανε; Ἐκεῖνος ποῦχει πεθάνει εἶμαι ἐγώ». Μὲ τὸ σπαραχτικὸ αὐτὸ γεγονός τοῦ θανάτου ὁ Γκοβόνι πλουτίζει τὴν εὐρωπαϊκὴ ποίηση μὲ νέες ἀνθρώπινες φωνές. Δὲν ἔχει ἡ εὐαισθησία του ὄρια καὶ συμβιβασμούς. Δὲν ἔχει ἐπιφυλάξεις. Καθὼς ἀγγίζει τὰ πράγματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους, τὰ γεγονότα καὶ τὸ ὄνειρο, μετουσιώνει καὶ φτερώνει κάθε πέρασμα, κάθε παρὸν κι' ὄλακερο τὸ μέλλον. Καὶ τὴ γνωρίζει καλὰ τὴν εὐαισθησία του ὁ ποιη-

τῆς, χαρὰ του καὶ καταδίκη του, πηγὴ καὶ ἀπονέκρωση, τυραννία καὶ ἡδονὴ του. Καὶ γιὰ νὰ τελειώνωμε, πάλι μὲ τὴ φωνὴ του, μεταφέρομε μιὰ πρόσφατη φράση του: «Ἡ ἀνθρωπιά ποὺ αἰσθάνομαι εἶναι μιὰ δυστυχία, τὸ ξέρω. Μὰ τὸ φταίξιμο δὲν εἶναι δικό μου, εἶναι ὅλο τῆς μητέρας μου».

Ἄς σημειώσουμε πὼς ἡ ποίηση τοῦ Γκοβόνι συγγενεῦει πολὺ μὲ τὸ νόημα τοῦ συναισθηματισμοῦ κι' ἀκόμα πὼς μὲ μεγάλη χαρὰ ἀποδέχτηκε τὸ ἐκκίνημά μας.

Νοέμβριος 1948

ΡΙΤΑ ΜΠΟΥΜΗ ΠΑΠΑ

ΠΕΝΤΕ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΓΚΟΒΟΝΙ

Η ΚΟΙΜΩΜΕΝΗ

Φτερούγιζαν στὰ ἔρημα δωμάτια
οἱ τυφλὲς ἀστραπὲς
σὰ νυχτερίδες πελιδνές
ἀπ' τὸν κατακλυσμὸ κομένες.
Κατάπληχτο τὸ σπίτι
τὸν ἄσπρο τρόμο του κατάπινε ἀπ' τὰ τζάμια
στῶν κερωνῶν τὸν πετροπόλεμο.
Ἄσυγκίνητη πάνω στὸ μεγάλο κρεβάτι
πούχαν ἀναστατώσει μάτια
τῆς καταιγίδας τὰ φαντάσματα,
σὰν τὸ γυμνὸ μαρογαϊτάρι ἐσὸ κοιμόσου
καὶ μόνο ἀπ' τὸ βαθὺ
τὸ κόκκινο κοχύλι τῆς καρδιάς σου
—σὰν ἀπ' ἀηδόνι μαρμαρένιο—
ἀκουγες τὸ τραγούδι τοῦ αἱματός σου.

Μιά μυγδαλιά άνθισμένη σ' ένα κήπο
 άνάμεσα σ' δυο σπασμένα αγάλματα
 πού πέρα κοίταζαν τήν τρικυμία τής θάλασσας
 μούκανε συντροφιά σ' όλο μου τ' ταξίδι
 μέ τάρωμα τής νυφικής χαράς της
 μέσα από κάμπους πόλεις και βουνά,
 σά νάταν κολλημένη στο παράθυρο.
 Ός τόν άγροτικό μικρό σταθμό
 όπου σκιρτά μέ τ'α κουνδούνια,
 εκεί τ'α κλώνια της εθάμπωσαν
 μέσ' σ'ε σταχιών μαλιών ομίχλη
 και τάνθη της εϋθύς εξαφανίστηκαν,
 ζάρωσε, χαμογέλασε περίλυπα
 στής μάνας μου τ'ο γλωμό πρόσωπο
 πού μόνη καρτερούσε στο λιθόστρωτο,
 και τ' αγίο της μούδωσε φιλή
 πού μύριζε από κλάμματα και στάχτη.

ΑΠ' ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ "ALADINO,"

XXXVII

Η Ίταλία αυτή τών γυναικών και τών παιδιών
 πού άπ' τών τσοπάνων τ'ς φωτιές μοσκοβολά,
 μέ τ'α ήφαιστεια πού καπνίζουν πάνω από τή θάλασσα
 μέ τ'ο χιονιστ'ο τή μυρωδιά και τών κυκλάμιων
 μέ τ'ς θεομέδ'ες γυναίκες πού τ'α μάτια τους πυροβολούν
 και πίσω άπ' τ'ς φραγκοσυκιές προδίνουν,
 μέ τ'α παιδιά τ'α πιό φτωχά τής γής
 μά έτσι χαρούμενα κι' ώραία
 πού επιθυμούν οι άγγελοι νά τάντικαταστήσουν,
 χιόνι πού χελιδόνια και γαζίες μυρίζει
 κυκλάμινα στα δάση τής ομίχλης
 πουλάκια κοκκινόστηθα και πεθαμένα φύλλα.
 Φωτιάς τελετή σ' άρχαία ήφαιστεια
 μέ άνταύγειες σ'ε γαλαζόπετρους γιαλούς,
 μέ τ'α πορτοκαλάνθια του νά λάμπει και νά τρέμει
 σάν ένα πέπλο νυφικό ο ουρανός μέ τ'αστρα
 πάνω από τόση φλογερή ζωή και καρτό θάνατο.
 Και τώρα πού δέν είσαι πιά, γιέ μου, νά τή χαρεΐς,
 από τ'ς Άλλεις νά κοπει, και νά τήν έβλεπα
 νά τηνε παίρνει ή μανιακή της θάλασσα
 σ'α μιά σχεδιά πεύκινη νά τήν καταποντίσει!
 Κι' από τ'ο κομπολόγι μέ τ'ς φοΐσκες
 πού πάνω άπ' τ'ο νανάγιο της θά σκόρπιζε,
 άς ήταν νά ύψωθεί τ'ο μήνυμά μου
 στο πρόσωπο τ'ου ήλιου σάν μιά έκρηξη
 από χολή φαρμακερή και σάλιο!

Τ'ο φτωχό μου κεφάλι πού ο δήμιος Κέπλεο
 τ'όκανε και σκορπίστηκε σ'ε όχτώ κομμάτια,
 νά μοιραστεί θάθελα έτσι:
 Τ'ο φίλντισι τ'άνέγγιχτο τών τριανταδυό δοντιών μου,
 στο γερμανό τ'ο δήμιο, γιά νά τόν ροχανίξει όσο ζεί.
 Στόν άδερφό μου Άριελ δίνω τ'ο δεξιό ίνιακό μου κόκκαλο
 νά κάνει μιά σιγαροθήκη πού θά κρατάει στην καρδιά του.
 Τ'αριστερό γιά τήν κορούλα του Φιορέλλα
 σ'α μεγαλώσει νά τ'ο φτιάξει μιά πουντριέρα.
 Τ'ο ένα ζυγωματικό στο λατρεμένο Μάριο
 νά κάμει μιάν άθάνατη παλέτα.
 Τ'άλλο τ'αφήνω στη γιαγιά κεί κάτω στο Βεράνο
 νά φτιάξει λυχνοστάτη γιά τ'ο μνήμα της
 πού σκόρπισαν οι βόμβες άπ' τ'αερόπλانا.
 Τ'ο λείο ίνιακό στόν ποιητή πατέρα μου
 κούπα βασιλικιά νά πίνει στην ύγεια
 τ'ου τ'όμου, τών ανθρώπων και τής φρίκης
 και νά μεθά μέ άπελπισία.
 Σ'ε πύργο φάρου κόκκινου ύστερα άς άνεβεί
 νά τηνε σφεντονίσει στη γαλάζια θάλασσα!
 Μά τ'ο μετωπικό πούναι λαμπρός άλάβαστρος
 και τόση τόλμη κλώσσαγε κι' αγάπη
 πίσω από τ'αγερωχό του τοίχωμα
 είν' όλο τής μητέρας.
 Πιστή λαμπάδα
 νά ρίχνει φέγγος πάνω της σάν κλαίει
 γιά τή σφαγμένη μου νεότητα.

Η ΚΑΡΑΜΟΥΖΑ

Νά τί άπομένει άπ' τ'ο πανηγύρι
 και τ'α μάγια του όλα,
 μιά καραμούζα μοναχά
 από γαλάζιο τενεκέ και πράσινο
 πού παίζει μιά μικρούλα
 βαδίζοντας ξυπόλητη στους κάμπους.
 Όμως σ' εκείνη τή βιασμένη νότα
 είναι οι άσπροι, οι κόκκινοι παληάτσοι,
 ο χρυσός θόρυβος τής μπάντας,
 τ'ο ίπποδρόμιο, τ'οργανο, τ'α φαναράκια
 κι' όλόσωμο τής άνοιξης τ'ο θαύμα.
 Καθώς είναι τής θύελλας ή φωνή
 στην πρώτη χοντροή στάλα τής βροχής,
 ή πεδιάδα ή ώμορφη μέ τ'ο ουράνιο τόξο,
 τ'ο ύγρο κεράκι τής πυγολαμπίδας
 πού πάνω σ' ένα φύλλο θάμνου λιώνει.

Μετ. ΡΙΤΑ ΜΠΟΥΜΗ ΠΑΠΑ

ΠΥΡΙΝΟΣ ΔΡΟΜΟΣ

Για όλους τους ανθρώπους εΐταν άνοιξη. Για μās εΐταν μιά μεγάλη πορεία, μιά σκληρή πορεία. Ποϋ πηγαίναμε; Κανείς δέν ήξερε, καί βαδίζαμε καί βαδίζαμε. "Όποιος μπορούσε νά σώσει τόν έαυτό του θά σωζόταν. Πίσω μας ό δρόμος, μπροστά μας ό δρόμος, ό ατέλειωτος ό πικρός.

Σωπαίναμε, βαδίζαμε, δέ ρωτάγαμε. Σιωπή. Ποϋ πάμε;

"Υστερα ό καιρός... Μπορούσες νά τόν έβινες στό ποτήρι. Ποιός τόν κοιτάζε.

Χερσάδες από δώ καί από κεΐ, τσικουδιές άθάνατα φυτά χοντρά, άγκαθερά, γυμνά ψηλώματα φαλακρά. Βουνά χωρίς άνοιξη, βουεροι βράχοι, σταλιά νερό, σταλιά ψωμί. Τίποτα! "Ό έαυτός μας, ούτε κι αυτός. Πορευόμαστε τυφλοί για τή θάλασσα. Κατά κεΐ φαίνεται νά πηγαίνουμε κι όπου νάναι θά φανεΐ. "Η σωτηρία μας. Τό ξέρουμε καί ζοϋμε με τήν έλπίδα, με τή φαντασία τής θάλασσας καί βαδίζουμε άμίλητοι, σκυφτοΐ, καρτερικοί πάνω στον πικρότατο δρόμο.

Τόπος πελεκημένος σέ σκληρό ξύλο. Περίεργη χώρα. «Τί λές άδερφέ μου θά φτάσουμε καμιά φορά; Θά σωθοϋμε;».

«Θά φτάσουμε».

Καί βαδίζαμε άφίνοντας πίσω τόπος, ζώα, άνθρωποι. "Αραγε θά τους ξαναβλέπαμε;

Καί μπροστά μας άλλοι τόποι, άλλα ζώα, φυτά, άνθρωποι. Τους συναντοϋμε καί τους χαιρετοϋμε με τό χοντρό σκονισμένο μας βήμα, για νά τους άφίσουμε ξανά πίσω μας νά πορευτοϋμε, νά φτάσουμε... Νά φτάσουμε. Ν' άπιθώσουμε κάτω στό χώμα τό φορτίο των κορμιών μας, ν' άγκαλιάσουμε τή γή, νά ήσυχάσουμε, νά ψωφήσουμε. Λίγο ύπνο.

Ποιοΐ εΐμαστε, δέν τό ξέρουμε. Μερικοί θά μās ποϋνε φυγάδες ή φυγόδικους ή και λιποτάχτες. Εϋκολη κουβέντα. Εΐμαστε μιά φάλαγγα από καμιά

διακοσαριά νοματέους ποϋ τους κυνηγάει ή φωτιά καί τό σίδερο. Πίσω μας έρχεται, καταπόδι μας σχεδόν τό λυωμένο μέταλλο, ή λάβα, τό άκούμε νά μουγκρίζει, θεριό άνήμερο, νά σκάβει, νά χιμάει κοχλάζοντας, νά τρώει τόν άνεμο. Καί φεύγουμε καί πάμε κατά τή θάλασσα. Νά τή βάλουμε πρόχωμα. νά τοϋ κόψουμε τό δρόμο τής φωτιάς. Εΐμαστε άνακατεμένοι, στρατιώτες, πολίτες, γυναικόπαιδα, στρατοκόποι, βαρσοινίτες, φυγόδικοι καί πολιτικοΐ κτάδικοι καί φεύγουμε για τόν κάβο Μαλιά, άνάμεσα από πολϋ τραχιά χώματα.

Οΐ Γερμανοΐ πέρασαν τόν "Ισθμό καί μπήκαν στό Μωριά. Εΐμαστε μιά φάλαγγα από διακόσους καί άμα μάθαμε τήν εΐδηση μαζεϋτήκαμε στον "Αχλαδόκαμπο καί χυθήκαμε κατά κάτω, προς τή θάλασσα. Δεξιά κι άριστερά άλλες φάλαγγες, ποϋ εΐχαν γίνει μαλλιά κουβάρια, φεύγανε τό "ίδιο με μās. Μοιάζει τοϋτο τό πράγμα πολϋ με τό ποτάμι ποϋ σπάνει τά φράγματα καί ξεχύνεται από παντοϋ καί κυλιέται καί βουΐζει στις κοιτηφοριές. Καί τό δικό μας τό ποτάμι χιμάει τυφλό καί σκάβει τό μονοπάτι του άνάμεσα από βουνά καί διάσελα. Κρυβόμαστε τή μέρα μεσ' στις ρεματιές, σερνόμαστε με τήν κοιλιά πάνω στα μυτερά βράχια, τρέχει τό αίμα μας μαϋρο καί σκοτωμένο καί βάφει τις πέτρες. Ξυπόλυτοι, κουρελιασμένοι, αδύνατοι, με τήν ψυχή στό στόμα. Σκιές. Πέτρα, καταραμένη πέτρα, σκόνη, άνεμος, δίψα, κίντνος, φόβος, αίμορραγία. Εΐκοσι μέρες νά πάμε στη Μονεμπασιά καί άλλες δέκα από κεΐ "ΐσαμε τά Βάτικα. "Υστερα εΐδαμε από κοντά τή θάλασσα καί θέλαμε νά τήν πλησιάσουμε, νά τήν άγκαλιάσουμε, νά τήν πιοϋμε. "Αη—Νικόλας, πιό κάτω μιά τοποθεσία ποϋ δέν τή θυμάμαι, έπειτα ό Κάβο Μαλιάς. Καθόμαστε πάνω στους βράχους, ό ήλιος τους εΐχε ραντίσει με αίμα. "Από κάτω ή θάλασσα πράσινη,

άχαλίνωτη, βουερή, λιμασμένη. Πίσω μουρίζει ό άνεμος πυρκαΐά, καπνό, μπαρουτί καί θειάφι. Μπροστά μας βαριά, θανατερή, κρύα, θεριεμένη, άφιλόξενη, ή θάλασσα. Καιρός ποϋ άνοίγουν τά δέντρα, ποϋ φουσκώνει καί σπάνει ή φλέβα τής ζωής. "Αλλοϋ μουσκεϋει ό έρωτας τό χώμα καί τό σύννεφο. Σταλιά ήλιος έδω. Καί βρήκαμε στον κάμπο άλλους πολλούς ποϋ εΐχαν φτάσει πριν από μās καί εΐχανε σκορπίσει σαν τά κατατρεγμένα πουλιά καί εΐχαν καθίσει επάνω στους βράχους κοιτώντας με νοσταλγικό, με πονεμένο κι άπέραντο βλέμμα τό βάθος τοϋ όρίζοντα. Καί σμίξαμε μαζί τους τόν πόνο μας, καί καθίσαμε πάνω στην πούντα τοϋ Κάβου καί κοιτάζαμε μακριά πολϋ μακριά... Τί περιμέναμε; Κάποτε ένας έκοψε τή μεγάλη σιωπή καί ρώτησε: «Πότε θά φύγουμε αδέρφια;» Τίποτα! Τά μάτια πέρα μακριά στό βάθος τοϋ όρίζοντα. «Λές νά μην περάσει κανένα καράβι νά μās πάρει;» «Μή μιλάς, παρακάλα νά περάσει». Αυτά εΐταν τά λόγια μας μέρα καί νύχτα, επάνω στην πούντα τοϋ Κάβου Μαλιά.

Εΐχαμε τό λαρύγγι μας στεγνό σαν ξερό καλάμι, τό άκούγαμε νά τρίζει. Μπορω νά τό βγάλω από τή θέση του καί νά παίξω επάνω του ένα παλιό σκοπό, νά ξεχάσω τήν πίκρα μου. Ψαχουλεύω με τά δάχτυλα, νιώθω τά νύχια νά μπήγουντα μεσ' στό κρέας τοϋ λαιμοϋ μου, βρίσκω τό σουράβλι, λίγο άκόμα καί θά τραβήξω έξω τό όργανο τής λαλιάς μου νά παίξω μιά μελωδία στα άγρια πουλιά τής θάλασσας. «Τί λές». "Ακούω ένα γρούξιμο, πώς πνίγουν έναν άνθρωπο ή ένα ζώο με σκληρό λαρύγγι; Τέλειωσε! Λυώνουν τά σηκότια, δέ βασιτέται ή πείνα, πονώ στην κοιλιά, σά νάχω μέσα άναμένα κάρβουνα. Κανείς δέ φεύγει, δέν τό κουνάει από τήν πούντα. Μονάχα όποιος έχει ένα τσιγάρο τό μοιράζει στα τρία, όποιος έχει λίγα ψίχουλα τά δίνει καί κρατάει τό λιγότερο. Εΐμαστε άκόμα καλά, δέν άρχισαμε άκόμα νά τρώμε ό ένας τόν άλλο. "Ομως ή μέρα

ποϋ θά γίνει καί τοϋτο δέν είναι μακριά, τό βλέπω καί ή φρίκη περνάει μεσ' στα κόκαλά μου. Κρυώνω τουρτουρίζω. Θά βάλουμε βέβαια κληρο, "Ίσως μοϋ πέσει ό πρώτος άριθμός... "Ετσι θά έφαγαν τόν "Αμοϋδσεν οΐ σύντροφοΐ του στο Βόρειο Πόλο. Εΐναι καλύτερο νά σε φάνε παρά νά φας... Σκοτοδίνες, παροξυσμούς, παραληρήματα σοϋ φέρνει ό πόνος, ή πείνα, ή δίψα, ή άδυναμία. Τά δάχτυλά μου σκαλίζουν νευρικά τις τσέπες, θέλω νά εΐμαι καλός, νά δώσω στους άλλους. "Ενα σκληρό στρογγυλό πράγμα, παλιό νόμισμα, τό βγάζω, τό κοιτάζω σά νά βλέπω πρώτη φορά στη ζωή μου ένα τέτιο πράγμα, ύστερα τό πετάω στη θάλασσα. Δέν άκούω τίποτα. Δυνατά βογγάει ή θάλασσα.

Ξεκορμίζουμε τις πέτρες στη ρίζα τής πούντας, ψάχνουμε για κανένα σπυρί, ψαχουλεύουμε στις λακούβες για τίποτε άρμυρίθρες. Καί μέρα καί νύχτα πάνω άπ' τόν άπέραντο γιαλό. Καί μιά μέρα σηκώνεται ένας από τόν πεθαμό του καί λέει: «Τίποτα δέ βγαίνει με τό νά καθόμαστε δώ καί νά κοιτάμε τή θάλασσα. Καράβι μπορει νά μην περάσει τώρα σύντομα. "Ας μαζέψουμε τις δυνάμεις μας καί άς πάμε πίσω στον "Αη—Νικόλα ή στα Βάτικα». Τρόμος. Κανένας δέν κουνήθηκε, όμως τά λόγια εΐτανε σωστά. Ποϋ νά πάμε; Κι' άν περάσει τό πλοιο; Ποιό πλοιο;

"Ο καθένας σκέφτεται τή σωτηρία του. "Αρχίζει νά μη λογαριάζει τόν άλλο, αρχίζει νά μη μοιράζει πιά τό ψωμί καί τόν καπνό του. Βλέπω πολϋ κοντά μας τή μέρα καί τήν ώρα ποϋ θά ρίξουμε κληρο άνάμεσά μας. "Ο νόμος από δώ κι όμπρός θάνατι ποιός θά φάει τόν άλλο. Περίεργο σκοτάδι στα μάτια, νά πεθάνουμε όλοι αλλά κανείς νά μην πάει πίσω. Καί ή σιωπή σαβάνωσε πάλι τοϋτο τό ανθρώπινο πλήθος ποϋ άργοπέθαινε εκεί πέρα στους αϊμάτινους βράχους. Καί ή θάλασσα έγρουζε από κάτω καί άφριζε νά φάει τά κορμιά μας. Μιά μέρα ένας έπεσε στη θάλασσα. "Αφισε τόν έαυτό του

νά κυλήσει από πέτρα σὲ πέτρα. Κανείς νά τοῦ δώσει βοήθεια. Πνίγηκε. Εἶταν ἕνα παιδί ἀπὸ τὴν Ἀστροπαλιά, εἶχε καταταχθεῖ στὸ σύνταγμα τῶν Δωδεκανησίων γιὰ νὰ πολεμήσει τοὺς Ἰταλούς. Ἐπαθε μιὰ κρίση κι ἔβγαζε στεναγμούς ἀπὸ τὸ στήθος του καὶ ἀφροὺς ἀπὸ τὸ στόμα, Ἐποβραδὶς τὸν ἀκούσαμε πὺ ἔλεγε πὼς θάφευγε κολυμπώντας γιὰ τὴν Κρήτη. Κύλησε στὴ θάλασσα ἀπὸ εἴκοσι μέτρα ὕψος καὶ χάθηκε. Αὐτὸ τὸ πράγμα ἔπεσε πάνω μας σὰν μιὰ κολλητικὴ ἀρρώστια. Τὴν ἄλλη μέρα πέφτουν ἄλλοι δυὸ καὶ τὴν ἄλλη τρεῖς. Αὐτοὶ δὲν κύλησαν, πήδησαν. Καὶ τὸ κακὸ συνεχίστηκε καὶ καμιά σωτηρία, κανένα χέρι νὰ σταματήσει τὰ «πηδήματα». Ὅλοι περιμέναμε τὴ σειρά μας. Ἄκουγες ἄξαφνα μιὰ κραυγὴ καὶ τίποτ' ἄλλο. Ἐνας ἔπεσε τὸ πρῶτ', βγήκε στὴν ἐπιφάνεια, σὲ λίγο βλέπαμε ἕνα φουσκωμένο ἄσκι πάνω στὰ κύματα. Ἐνας ἄλλος κυκλαδίτης καλὸς κολυμπητῆς, τὸν εἶδαμε νὰ τραβάει ἀνοιχτὰ μὲ μεγάλες πηγες. Νὰ ἔφτασε κάπου; Νὰ σώθηκε; Μακάρι γιατί εἶταν ἕνα λαμπρὸ παιδί.

Τὸ βράδυ μαζευτήκαμε καὶ πήραμε τὴν ἀπόφαση νὰ φύγουμε γιὰ τὰ Βάτικα. Ὅσοι εἶπαν ὄχι καὶ εἶσαν ἀρκετοί, κάθισαν ἐκεῖ πέρα καὶ πέθαναν ἀπὸ τὴν πείνα. Ἄλλοι πέσανε στὴ θάλασσα καὶ οἱ ρέστοι σκορπίστηκαν στὰ χωριά.

Νύχτα. Περπατοῦμε κάτω ἀπ' τ' ἀστέρια τ' οὐρανοῦ πὺ κινοῦνται ὀκνὰ σὰν καὶ μᾶς ἀλλὰ δὲν ἔχουνε τὸ μαρτύριό μας, δὲν ὑποφέρουν ἀπὸ πείνα, ἀπὸ δίψα ἀπὸ ἐξάντληση. Μιὰ σταλιά νὰ βρέξουμε τὰ χεῖλια μας. Εἶναι μερικοὶ πὺ ξέρουνε τ' ἄστρα. Τοὺς ρωτοῦμε νὰ μᾶς ποῦν. Μὲ ἄγωνία τοὺς κοιτάζουμε. Τί ὀφελεῖ πιά; Ἡ μεγάλη σιωπὴ. Δίνουμε τὴν ἐντύπωση πὼς πρέπει νὰ βγάλουμε τὴν ἐπιδερμίδα μας, νὰ γυμνωθοῦμε κάτω ἀπὸ τ' ἄστρα. Φῶς. Χορεύει μεσ' τὰ δέντρα χάνι θάνατι. Ἀκούω πὺ τὸ φωνάζουν. Νερό, ψωμί, φωτιά, ἕνας ἄλλος, μιὰ γυναίκα. Ἐνας βγήκε ἀπὸ τὴ φάλαγγα καὶ χτύπησε, ὁ ἐπικεφαλῆς σὰ νὰ λέμε, ἂν καὶ

κανένα δὲν εἶχαμε ἀρχηγὸ ὡς τὴν ὥρα. Τίποτα. Καὶ ξαναχτύπησε. Πάλι τίποτα, καμιά ἀπάντηση. Τότες χτυπήσαμε δυὸ τρεῖς μαζὺ δυνατὰ. «Νερό μιὰ στάλα γιὰ τὴν πεθαίνουμε τῆς δίψας, τίποτ' ἄλλο δὲ θέλουμε. Νὰ πιοῦμε καὶ νὰ φεύγουμε». Καὶ μιὰ καὶ δὲν ἄνοιγαν οὔτε καὶ ἀποκρίνονταν ὁ ἐπικεφαλῆς βάζει τίς φωνές.

«Ὁ διάλογος νὰ πάρει τ' αὐτιά σας, ζεῖτε ἢ μπάς κι ἔχετε ψοφήσει οὔλοι σας;». Ἐπειτα προχωρεῖ. «Μωρὲ δὲν εἴστε ἄνθρωποι, δὲν εἴστε χριστιανοί, δὲν ἔχετε σταλιά καρδιά ν' ἀνοίξετε νὰ δεῖτε ποιοὶ εἴμαστε καὶ νὰ μᾶς δώσετε λίγο νερό;».

Ἀκούσαμε ἀπὸ μέσα τὴ γυναίκα νὰ λέει: «Πηγαίνετε κατὰ τὰ Βάτικα, ἐκεῖ θὰ βρεῖτε νερό καὶ ψωμί. Ρίχνει ὄλο τὸ βάρος τῆς νὰ στηλώσει τὴν πόρτα, νιώθεις τὸ ζεστὸ σῶμα ἐκεῖ πίσω, μᾶς χωρίζει ἕνα σανίδι κι ἀρχίζει μιὰ μάχη μὲ τὴν γυναίκα πὺ δὲν θέλει ν' ἀνοίξει: «Δὲν εἴμαστε κακοὶ ἄνθρωποι, στρατιῶτες εἴμαστε καὶ ζητᾶμε μιὰ σταλιά νερό νὰ βρέξουμε τὰ χεῖλια μας καὶ νὰ φύγουμε».

Τσιμουδιά. «Γυναίκα» λέει ὁ ἀρχηγὸς γιὰ νὰ τὴ φοβερήσει.

«Θὰ μετρήσω ὡς τὰ δέκα, ἂν ἴσαμε τότε δὲν ἀνοίξεις θὰ σπάσουμε τὴν πόρτα». Καὶ ἀρχίζει νὰ μετράει. Καὶ λέει τότες ἡ γυναίκα: «Σταθεῖτε». Κατραβᾶει τὸ σύρτη. Εἶτανε ψηλὴ, νιούταικη μὲ μεγάλα μαῦρα μάτια στεφανωτὰ καὶ χλωμὴ σὰν ἀπὸ θέρμες. Κοίταζε ἕνα γύρω μας φοβισμένη, δύσπιστη κουρασμένη ἀπὸ ἀγρύπνια. Κάνει:

«Σταθεῖτε ἀπόξω» καὶ μπαίνει μέσα στὸ χάνι καὶ φέρνει ἕναν κουβά νερό, βουτάει τὸ ντενεκὲ στὸν κουβά καὶ δίνει στὸν πρῶτο, ὕστερα στέκεται πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα καὶ μᾶς κοιτάζει πὺ παλεύουμε ποιὸς θὰ πρωτοπιεῖ. Χύνεται τὸ νερό χάμω καὶ βγαίνει ἀπὸ μέσα ἕνας γέρος σαράβαλο πὺ μπορούσε νὰ σέρνει τὰ πόδια του, πατέρας τῆς θάνατι. Λέει σβραχνὰ καὶ κομμένα: «Ἄν ξαναγίνει νὰ χύσετε τὸν κουβά δὲν ἔχει ἄλλο νερό». «Καλὰ» λέμε. Πηγαίνει ἡ γυναίκα καὶ γυρνᾶει πάλι μὲ τὸν κουβά

γεμάτο, μᾶς κάνει στὴ μπάντα κουνώντας τὰ χέρια, πὼς ἀμποδοῦν τὰ διψασμένα μουλάρια στὴν ποτίστρα, καὶ λέει σέρνοντας κλαψάρικα τὴ φωνὴ τῆς:

«Δώδεκα νύχτες κάνω αὐτὴ τὴ δουλιὰ, ἀπόψε εἶπα νὰ κοιμηθῶ. Δώδεκα νύχτες δὲν ἔκλεισα μάτι». Γονατιστοί, τὰ κεφάλια μὲς στὸν κουβά, ποιὸς νὰ πρωτοποιεῖ; Κοιτοῦσε ἡ γυναίκα μιὰ τὸ λεφούσι πὺ ἄχνιζε κι ἀγριεῦε, μιὰ τὸν ἄδειο κουβά.

«Τί κάθεται τῆς φωνάζουν, γιατί δὲν πᾶς νὰ φέρεις νερό;».

«Δεν ἔχει ἄλλο νερό, τὸ ἤπιατε ὄλο». Γίνεται σούσουρο, ἀγριεύουν, σκύβουν καὶ πίνουν τὴ λάσπη, θὰ τοὺς κόψει τ' ἄντερα. «Νὰ μποῦμε μέσα καὶ νὰ ψάξωμε; δὲ λέει ἀλήθεια ἡ γυναίκα». Μπαίνουν τρεῖς ψάχνουνε, ὁ γέρος τὸ σαράβαλο γρούζει, δὲν βρήκανε νερό. Φεύγουμε, τί νὰ κάνουμε, ἕνας τῆς κλείνει τὸ μάτι, φαίνεται νὰ τὴν λιμπίστηκε στὸ σκοτάδι κάτω ἀπὸ τ' ἄστρα». «Καλὴ εἶναι». Τὸ εἶπε μὲ καῦμό.

Βαδίζουμε πάλι ὄλη τὴ νύχτα καὶ τὸ πρῶτ' φτάνουμε πιά στὰ Βάτικα. Ὅσοι ἤπιανε νερό βγαίνουν ἀπὸ τὴ φάλαγγα κάθε τόσο καὶ κάνουν τ' ἄντερά τους. Μένουμε στὴν πλατεῖα τρεῖς μέρες, οἱ χωριανοὶ μᾶς φέρνουν ψωμί μὰ δὲ μπορούμε νὰ φᾶμε.

Σπασμένα γιαλιὰ κατεβαίνουν στ' ἄντερά μας καὶ μᾶς σκίζουν. Ὑστερα ἦρθε ἕνα ὑδραῖκο καῖκι καὶ μᾶς πήρε. Μᾶς ξεμπαρκάρει στὸν Ποταμό, δὲ μᾶς πάει ὡς τὸν Αὐλέμονα, ποιὸς ὁ λόγος; «Μὴ μοῦ ζητᾶτε τὸ ἀδύνατο». Ἐδῶ ἀστράφτει ἡ ξέρα, ἡ ἀνυδρία καὶ ἡ σκληρόδα τοῦ ἀνθρώπου. Σέρνεται στὰ χαμηλὰ χόρτα ἡ πράσινη ἀρρώστια, πὼς νὰ κόψουμε στὴ μέση τὰ πικρὰ χῶματα, στὴ μέση τοῦ Ἀπρίλη. Μέρα νύχτα νὰ τρῶς τὸ δρόμο καὶ νάχεις ἀπὸ πίσω σου τὸ φόβο, τὴν πείνα, τὴ δίψα, τὴν ἀρρώστια, καὶ νὰ περνοῦνε δίπλα σου τὰ βουνὰ καὶ οἱ ἄνθρωποι χωρὶς νὰ σκύβουν. Κσι νὰ τρέχει ὁ δρόμος τῆς φωτιάς καὶ νὰ τρώει θεριὸ ἀνήμερο τὸ χῶμα. Ποῦ εἶναι τὰ ζῶα, τὰ δέντρα, τὰ φυτὰ, τὰ βουνὰ, οἱ λόφοι, τὰ ρυά-

κια, οἱ τρομαγμένες βροχές, οἱ πράοι ἄνεμοι, τὰ γρήγορα πουλιὰ, οἱ πυκνοὶ ἡλιοι, τὰ σύννεφα, τὰ βουερά ἔντομα; Δὲ μπορούσαμε πιά νὰ βαδίζουμε, πέφτουμε χάμα, μᾶς νικάει τὸ χῶμα. Κανένα ἄλλο πράγμα ἐκτὸς ἀπὸ τὴ σωτηρία δὲν κυβερνᾶ τὸ σῶμα μας. Εἶναι πολλοὶ πὺ ἔχουν ν' ἀλλάξουν μέρες τίς πληγές τους, τὰ κουρέλια πὺ φοροῦν ἔχουν κολλήσει μὲ τὸ σάπιο κρέας καὶ μὲ τοὺς ἔμπιους. Μερικοὶ δὲ μποροῦν νὰ βαδίσουν, τοὺς σηκώνουμε στὰ χέρια, βρωμᾶν, κι ἀπὸ μακριὰ ἔρχεται μιὰ μυρουδιά ψοφιμοῦ. Τρῶμε ρίζες, φύλλα, ἄγρια κρεμύδια, πὺ τὰ ξεκολλοῦμε ἀπὸ τὸ χῶμα μὲ τὸ τακούνη τῆς ἀρβύλας, τὰ σκουπίζουμε στὸ σακάκι γιὰ νὰ φύγει ἡ πολλὴ λάσπη, εἶναι γλυκὰ, δροσερὰ καὶ ξεδιψοῦν, πέφτουν ὁμῶς μὲς στὸ ἀδειανὸ στομάχι σὰν μολύβια. Στὸ δρόμο μερικοὶ τραβοῦν παράμερα χώνουν τὸ δάχτυλο στὸ λαϊμὸ καὶ ξερνοῦν τὸ κρεμύδι. Ἄλλοι δὲ χρειάζεται νὰ βάλουν τὸ δάχτυλο, ἔρχεται μόνο του, αὐτοὶ εἶναι πολλὲς μέρες πὺ δὲν ἔβαλαν οὔτε νερό στὸ στόμα τους ξερνοῦν τὴ χολή τους, κάτι νερὰ πρασινοκίτρινα. Σὰν τὸ φλουρί εἶναι τὰ πρόσωπα. Ἄλλοι πάλι σταματοῦν ἀπότομα, κάθονται ἔχουνε τὴν κοιλιὰ τους, τὸ σφάχη τους, πὼς βογκᾶνε καὶ τοὺς κόβει κρύος ἴδρος, ἕνας δὲν πρόφτασε, ἔπεσε ἕνα κουβάρι κι ἔκανε τὴ δουλιὰ του ἐπάνω του. Αὐτὸ εἶναι πολὺ συχνό.

Περνοῦμε ἕνα χωριὸ πὺ τὸ λένε Μιτάτα, ἔχουμε δεξιὰ τὸ ποτάμι, κόβουμε σὲ δυὸ ἴσες φέτες τὸ νησί, δὲ σταματοῦμε, θέλουμε νὰ φτάσουμε στὸν Αὐλέμονα, στὸ λιμάνι τῶν Κυθήρων. Κυριακὴ μεσημέρι, ἔτσι μᾶς εἶπανε, γιατί εἶχαμε χάσει τὸ χρόνο. Καιρὸς πολὺ ἥρεμος, μυρίζει τὸ χῶμα, ἡ θάλασσα, τὰ σύννεφα ἄσπρα πουλιὰ. Ὁ κόσμος πὺ εἶταν κρυμμένος βγαίνει καὶ μᾶς βλέπει, σὰν κάτι πολὺ περίεργο, δὲ μᾶς πλησιάζει, μᾶς κοιτάζει ἀπὸ μακριὰ. Δὲν ἔχουμε ἀρχηγό, αὐτὸ μᾶς δυσκολεύει, μᾶς φέρνει ἐμπόδια, ἡ μάζα εἶναι ἀπειθάρχητη. Οἱ τραυματίες εἶναι πολὺ ἐξαντλημένοι ἀπὸ τὴν πορεία, ἀπὸ τὴν αἰμορραγία, φωνάζουν,

γκρινιάζουν, δὲ συμμαζεύονται. Βρί-
ζουν. Χρειάζεται κάποιος νὰ ὀδηγήσει
αὐτὸ τὸ κοπάδι, ἀλλὰ ποιός, ὅλοι εἶναι
τὸ ἴδιο. Μικρὴ διαφορά ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν
ἄλλο. Ἐνας μονάχα ξεχωρίζει, κοντού-
τοικος, ἀδύνατος, ἕνα ψιχάλι ἄνθρω-
πος, ἀλλὰ ὄλο νεῦρο, μάτι χέρι καὶ
καρδιά. Περίεργο πράγμα. Ζοῦσε μὲ τὸ
τίποτε, μὲ τὸν ἄερα τοῦ θεοῦ, ἔπινε νε-
ρὸ σκάβοντας τὸ χῶμα, ἔτρωγε ἀγριο-
ράδικα, δὲν ἔπαθε τίποτα. Καὶ εἶχε
πάντα τὸ περισσότερο θάρρος, τὴν πε-
ρισσότερη λογικὴ. Εὗρισκε τὸ δρόμο
ἀπὸ τὴ μυρουδιά καὶ ἀπὸ κάτι ἄλλα
σημάδια σὰ λαγωνικό, διαολάνθρωπος,
χρόνια φυλακὴ, οὔτε μιὰ μέρα στὸ σπι-
τι του νὰ κοιμηθεῖ κι αὐτὸς ὅπως ὅλοι
οἱ ἄνθρωποι σὲ κρεββάτι κοντὰ σὲ γυ-
ναίκα καὶ σὲ παιδιὰ, νὰ πλυθεῖ μὲ σα-
πούνη, νὰ φάει μαγερεμένο φαί, ν' ἀ-
κούσει πῶς κελαῖδουὺν τὰ πουλιά. Ἄ-
φτιὰς εἶτανε τὸνομά του. Οἱ Τσιριγῶ-
τες τὸ λοιπὸν μᾶς κοιτάζουν ἀπὸ μα-
κριὰ ἐκεῖ πού ἔχουμε καταυλιστεῖ, σι-
γὰ-σιγὰ ἔρχονται κοντὰ μας, μᾶς μι-
λοῦν, μᾶς ἐκφράζουν κάποια συμπά-
θεια. Ἡ δυοτυχία μας μᾶς κάνει φαίνε-
ται ἀξιολύπητους. Ἐμεῖς ζητοῦμε νὰ
φᾶμε, δὲν ἔχουν πεινᾶνε, βρίσκουν ὁ-
μως ἕναν τρόπο νὰ μᾶς βοηθήσουν.
Πρῶτα οἱ τραυματίες, οἱ ἄρρωστοι, οἱ
ἀνήμποροι. Οἱ ἄλλοι μπαίνουν μὲς' στὰ
μαγαζιά στὰ σπίτια, τρῶνε ὅτι βρίσκουν
πίνουν κρασί, νερό, πλένουν τὰ μοῦτρα
τους, συμμαζεύουν τὰ κουρέλια τους,
φεύγουν δὲν πληρώνουν. Οἱ ἄνθρωποι
δὲ ζητοῦν. «Τι χρωστάμε» λέμε ἀπὸ
συνήθεια κι ἄς μὴν ἔχουμε οὔτ' ἕνα
κουμπὶ ἐπάνω μας. «Τίποτα δὲ χρω-
στάτε». «Πᾶτε στὸ καλό».

Νὰ φύγουμε τὸ γρηγορότερο, αὐτὸ
θέλουμε, κι ἄς εἴμαστε ἔλληνες. Φο-
βοῦνται, πίσω ἔρχεται ἡ φωτιά. Ξε-
χνόμμε πῶς περνᾶν οἱ μέρες κι ὅπου
νάσαι θὰ φτάσει ὁ σίφουνας, οἱ Τσιρι-
γῶτες ὁμως δὲν τὸ ξεχνοῦν, μᾶς κλεί-
νουν τὶς πόρτες δὲν μᾶς δίνουν πιά τί-
ποτα, δὲν ἔχουν νὰ μᾶς δώσουν.

Ὁ ὕδρατος ἔρχεται πάνω στὴν ὥρα
μὲ τὸ καῖκι του, μᾶς δίνει τὸ λόγο του
νὰ μᾶς πάει στὴν Κρήτη. Μπαρκάρουμε.

Τὴ νύχτα παίρνει μιὰ θαλασσοταραχὴ
πάνε τὰ σχέδια, πάει τὸ ταξίδι. Ξου-
ριάζουμε. Ἀντὶ γιὰ τὸ πέλαγο βρεθή-
καμε ξάφνου ποδισμένοι στὸ Λαφονήσι.
Ἐκεῖ μᾶς ξεφόρτωσε κι ἔφυγε, τοῦ εἶ-
ταν ἀδύνατο νὰ ταξιδέψει μ' αὐτὸ τὸν
καιρὸ γιὰ τὴν Κρήτη.

Καὶ εἴμαστε πάλι ἀπροστάτευτοι,
ἐγκαταλειμένοι πάνω σ' ἕνα ἐρημονήσι.
Χῶμα ξερό, ἄνυδρο, βράχοι γυμνοὶ ἀν-
τιλαλοῦν τὰ βήματά μας, πουλιά μὲ
σβραχνὲς φωνὲς ἐπάνω ἀπ' τὰ χωρά-
φια ζητοῦν τὰ κρέατά μας γιὰτι μωρίζονται
σαπίλα. Τί νὰ κάναμε, ἀρχίσα-
με πάλι τὴν πορεία στὰ ἐνδότερα τοῦ
νησιοῦ ψάχνοντας γιὰ νερό, γιὰ ψωμί,
γιὰ ἄνθρωπο. Περίεργος τόπος, ἀκα-
τοίκτητος μοιάζει. Σὲ δυὸ μέρες βρίσκου-
με χῶμα, νερὸ βλάστηση, ψυχές. Τὴ
μέρα κρυβόμαστε μὲς' στὶς ρεματιές
καὶ τὴ νύχτα περπατοῦμε κάτω ἀπὸ τὸ
φεγγάρι πού ἀναβλύζει κρῦο μὲς' ἀπὸ
τὶς ραγισματιές τῶν βράχων. Φεγγάρι
ἀπὸ καλὰί. Ἐνας ἀπὸ τοὺς συντρό-
φους τὸ κοιτάζει καὶ λέει:

«Εἶναι ὁ πάτος τῆς χύτρας». Πέρα
μακριὰ βουτίζει κάτι καὶ σπιθίζει. Πέ-
φτουμε στὴν κοιλιὰ, μένουμε μὲς' στὸ
χαντάκι μὲ τὴ λάσπη. Φεύγουν οἱ ἄλ-
λοι, μένω μόνος, ἡ κρῦα λάσπη περνάει
τὰ ροῦχα μου, τὸ κρέας μου, τρυπάει
τὰ κόκκαλά μου, ἀρχίζω νὰ κρυώνω,
νὰ τρέμω, ὁ πόνος μὲ σφάζει στὴν κοι-
λιά, ἔχω πυρετό, δὲν βλέπω τίποτα γύ-
ρω μου, σκοτάδι, χάνω τὶς αἰσθήσεις,
νιώθω πῶς βουλιάζω μέσα σὲ κάτι πο-
λὺ πηχτὸ καὶ σκοτεινὸ. Ἐμαθα ἀργό-
τερα πῶς ἔμεινα ἐκεῖ πολλές ὥρες ὡς
που νὰ μὲ βροῦν καὶ νὰ μὲ σηκώσουν.
Κόψανε δυὸ ξύλα ἀπὸ λιγαριά, κάνανε
πρόχειρο φορεῖο καὶ μὲ βάλανε ἐπάνω.
Καὶ ὕστερα πάλι ὁ δρόμος γεμάτος
στουρνάροπετρα καὶ οἱ πετροπέδικες
καὶ οἱ γουστέρες νὰ φεύγουν μὲς' ἀπὸ
τὰ πόδια τους. Μὲ τ' ἀπόσκιο φτάνου-
με στὸ μετόχι πού τόχαν οἱ Ψαρομα-
ταῖοι, πέντε ἀδέρφια. Καὶ ἅμα μᾶς εἶδε
ὁ μεγαλύτερος, ὁ Γιάννης ὁ Ψαρομά-
της, πηδάει ἀπὸ τὴ σέλα τοῦ ἀλόγου
του, χτυπάει τὸ καμουτσί στὴ βερνικο-
μένη μπότα του καὶ μᾶς καλησπερίζει.

Ἐπειτα λέει στ' ἀσκέρι νὰ σταθεῖ, προ-
χωράει ὁ Λιμπρίτης πούταν φροντιστής.
«Γιὰ χαρὰ σου καπετάνιε» λέει.

Ζαρώνει τὰ φρύδια ὁ καπετάνιος,
ἔχει φρύδια καὶ μουστάκια πολὺ πα-
χιὰ, καὶ λέει: «Γιὰ λίγες μέρες κάτι
μπορεῖ νὰ γίνε. Εἶστε πολλοὶ κι ἔ-
χουμε φτώχες». Φχαριστοῦμε καὶ λέμε
πῶς δὲ θέλουμε παραπάνω ἀπὸ λίγες
μέρες. Τὸ μόνο πού τὸν παρακαλοῦμε
μιὰ κι εἶναι ἄρχοντας τοῦ τόπου, νὰ
μᾶς βρεῖ καράβι νὰ φύγουμε. «Καλὰ
λέει θὰ δοῦμε, δὲν εἶναι εὐκόλο». Λέει
νὰ βάλουν τὸν ἄρρωστο μὲς' στὸ σπι-
τι, οἱ ἄλλοι νὰ μοιραστοῦνε στὸ μετό-
χι, κάθε σπιτί ἄς κονέψει ἀπὸ ἕναν ἀπὸ
δυὸ, δὲν εἴμαστε πολλοί, στὸν Αὐλέ-
μονα εἶχανε μείνει οἱ πιὸ πολλοὶ τραυ-
ματίες καὶ ἄρρωστοι. Ὁ Ἄφτιας καὶ
ὁ Λιμπρίτης θάμεναν μαζί μου στοῦ
Γιάννη τὸ σπιτί. Μᾶς βάλανε σὲ δυὸ
δωμάτια, στὸ διπλανὸ καθόταν ὁ ἴδιος
μὲ τὴ γυναίκα του, μὲ τὰ παιδιὰ του,
καὶ μὲ δυὸ δουλεῦτρες Ἄρχοντόσπιτο
γιὰ ἕνα τέτιο μικρὸ νησί. Γρήγορα συ-
νέφερα μὲ τὰ ζεστά καὶ μὲ τὸ φαί. Οἱ
δυὸ παραδουλεῦτρες ἔρχονται συχνὰ
τώρα στὴν ἀρχή, πότε ἡ μιὰ πότε ἡ ἄλ-
λη, καμιά φορά ἔρχονται μαζί, τότες
ὁμως ἡ μικρὴ στέκεται στὴ μπάντα καὶ
δὲν σηκώνει τὰ μάτια της νὰ κοιτάξει.
Εἶναι ἕνα κοριτσάκι ἴσαμε δώδεκα χρο-
νῶν. Ὅταν φύγει ἡ γριά τὴν παίρνει
μαζί της, ἡ μικρὴ τὴν ἀκολουθεῖ κατα-
πόδι κι ὅταν ἔρχονται στέκεται πίσω
ἀπὸ τὴν πόρτα. Φαίνεται μονάχα ἕνα
κομμάτι ἀπὸ τὸ φουστάνι της. Ἡ γριά
τῆς φωνάζει, «ἔμπα μέσα» καὶ μπαίνει
καὶ κάθεται στὴ γωνιά τῆς κάμαρας.
Μονάχα ἅμα τῆς λέει «δῶς' μου τοῦτο
τὸ πράγμα» πλησιάζει. Τότες βλέπω τὰ
μάτια της, τὰ πεταλουδίξει γρήγορα
γρήγορα, εἶναι βελούδινα παράδοξα,
καὶ τὰ μαλλιά της φίνα μεταξωτά. Τὰ
χέρια της εἶναι κόκκινα κομμένα ἀπὸ τὸ
κρῦο κι ἀπὸ τὸν ἄνεμο.

Σήμερα γιὰ πρώτη φορά ὕστερ'
ἀπὸ μιὰ βδομάδα μπήκε μόνη καὶ σήκω-
σε τὰ μάτια της ἐπάνω μου. Εἶναι ἕνα
βλέμμα καθαρὸ, ἀθῶο, παιδικὸ χωρὶς
κανένα σύννεφο. Ἐμαθα τ' ὄνομά της,

τὴ λένε Στασινὴ, ἡ γριά εἶναι θειά της.
Ὁρφανὴ, ὁ Ψαρομάτης τὴν πήρε ἀπὸ
μικρὴ. Καταγῆς ἀκουμπάει τὴ γαβάθα
μὲ τὸ γάλα, στέκεται καὶ μὲ κοιτάζει
περίεργα ἀπορημένα καὶ φεύγει χωρὶς
μιλιὰ. Ἐχω ὄρεξη νὰ γελάσω μὲ τὴν ἀ-
θωότητά της. Σιγὰ σιγὰ ὅσο οἱ μέρες
περνοῦν ξεθαρρεῖ, στέκεται περισσό-
τερο, θέλει κάτι νὰ πεῖ μὰ σωπαίνει.
Τὸ δωμάτιο εἶναι στρωμένο μ' ἕνα χω-
ριάτικο κιλίμι κι ἔχει ἕνα τράπέζι ἀπὸ
χοντρὸ ξύλο καὶ δυὸ καρέκλες. Ἐχει
κι ἕνα σκαμνὶ στὴ γωνιά. Ἐκεῖ πηγαίνει
καὶ κάθεται τώρα ἡ Στασινὴ καὶ κοιτά-
ζει τὰ κάντρα τοῦ τοίχου. Εἰκόνες ἀπὸ
τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ δώδεκα
καὶ δεκατρία. «Πόσο χρονῶ ἦσουν
τότε Στασινὴ;» τῆς λέω. Κοιτάζει ἀπο-
ρημένη, δὲν καταλαβαίνει, σωπαίνει.
Τὴν ξαναρωτῶ: «Σοῦ ἀρέσουνε πού τὰ
κοιτᾶς;». Κουνάει τὸ κεφάλι της, δὲν
ξέρεις ναι ἢ ὄχι. «Τί σοῦ εἶναι ὁ Ψα-
ρομάτης;». Ἀνοίγει τὸ στόμα της. «Ἄ-
φεντικό μου». «Ἀπὸ πότε εἶσαι ἐδῶ;».
Δὲ θέλει νὰ πεῖ ἄλλο κοιτάζει ὁμως τὸ
κάντρο καὶ λέει ἄξαφνα: «Τί εἶναι;». «Ποιὸ
Στασινὴ;». «Τοῦτο». Δείχνει μὲ
τὸ δάχτυλο. «Μιὰ μάχη». Παίζουν τὰ
μάτια της. «Τί εἶναι;». Τῆς ἐξηγῶ τί
εἶναι μιὰ μάχη. Δὲ φαίνεται νὰ κατά-
λαβε περισσότερο. «Ἐγὼ σκοτώνω ἐσέ-
να Στασινὴ κι ἐσύ σκοτώνεις ἐμένα.
Στρογγυλέψανε τὰ μάτια της. «Μὴ φο-
βάσαι Στασινὴ αὐτὸ γίνεται στὸν πό-
λεμο».

Τὴν ἄλλη μέρα μπαίνει καὶ προτοῦ
ἀκουμπήσει τὸ γάλα κάτω λέει: «Γιατὶ
σκοτώνουν». Τί νὰ πῶ. Καταλαβαίνει
πῶς δυσκολεύουμε νὰ τῆς ἐξηγήσω τὸ
πράγμα. «Σκοτώσατε ποτέ σας;». «Ὁ-
χι Στασινὴ, δὲ σκότωσα». «Θὰ σκοτώ-
σετε;». «Ἄν ἔρθη κάποιος νὰ μὲ σκο-
τώσει... Δὲν ξέρω... Ἴσως... Δὲν ξέρω».
Περίεργα πού μὲ κοιτάζει. Τί νὰ σκέ-
φεται; Τῆς φωνάζει ἀπὸ μέσα ἡ γριά,
ἀκούω πού τὴ μαλώνει γιὰτι ἄργοπο-
ρεῖ. «Τί κάνεις τὴν ὥρα μωρὴ Στασι-
νή;». Μιὰ φορά μονάχα ἦρθε ὁ Ψαρο-
μάτης μ' ἕναν τρόπο σοβαρὸ μισοευγε-
νικό, περήφανο. Μὲ ρώτησε πῶς πάω
κι' ἔφυγε βιαστικός. Ἀπὸ τὸν Ἄφτιας

καί τόν Λιμπρίτη μαθαίνω πώς οἱ σύντροφοί μας καλοπερνᾶνε στό νησί τῶν Ψαροματαίων καί δέν θέλουν νά φύγουν. Καί οἱ Ψαροματαῖοι ἄρχισαν νά γρινιάζουν καί ζητοῦν ἀφορμές. Ἔγιναν μάλιστα καί μερικά ἐπεισόδια. Οἱ ἄνθρωποι τους χτύπησαν ἕναν δικόν μας μέ τήν πρόφαση πώς πρόσβαλε μιᾶ ἀπ' τίς γυναῖκες τῶν χωριανῶν. Ἔγινε κι ἕνας ἄλλος καυγάς, αὐτό χρωσιέται στούς δικούς μας. Γιά ὅλα αὐτά εἶναι ἀνάγκη γρήγορα νά τοῦ δίνουμε. Τώρα νιώθω τόν ἑαυτό μου καλά, μπορῶ νά σηκώνουμε καί νά περπατῶ, μόλις σταθῶ περισσότερο θά μιλήσω στόν Ψαρομάτη.

Ἔρχεται ἡ Στασινή, ἔχει ἕναν τρόπο περίεργο γιά χωριατόπαιδο. Καί εἶτανε βράδυ. Πίσω της ἔρχεται ἡ γριά, δέν τήν ἀφίνει πάλι μόνη. Ἔνας περαστικός, ἕνας ἄγνωστος, μπορεῖ νά νάει κακός ἄνθρωπος. Νά τόν γιατρέψουμε, νά μὴν τοῦ δώσουμε πολύ θάρρος. Ὁ Ψαρομάτης μπαίνει ἄκεφος, σχεδόν ἄγριος. Κάτι συμβαίνει, εἶναι ἡ τρίτη φορά, πίσω ἔρχεται ὁ Ἀφτιάς. Ξεροβήχει κάτι σοβαρὸ ἔχει νά πει, ξεσκονίζει μέ τὸ καμουτσί του τίς μπότες του. Ἀποφασίζει τέλος νά μιλήσει. Λέει σβραχνά: «Οἱ δικοί σας δημιουργοὺν φασαρίες...». Κόβεται. Καί παίρνει τὸ λόγο ὁ Αὐτιάς καί λέει χωρίς περιστροφές. «Δέν ξέρουμε ἀφέντη Γιάννη ποιὸς κάνει φασαρίες, οἱ δικοί σου ἢ οἱ δικοί μας». Δέν τοῦ καλόρχεται καί ξεροκαταπίνει. «Ἐμεῖς αὐτὸ ποῦ θέλουμε εἶναι νά μᾶς βρεῖς καράβι νά φύγουμε, στό χέρι σου εἶναι, ἄρχοντας τοῦ τόπου εἶσαι, κι ὅσο νά φύγουμε νά μὴ μᾶς φέρουν μπόδια οἱ ἄνθρωποι σου, εἶδεμὴ μὰ τὸ θεὸ δέν ξέρω τί θά γίνει. Ἄν πάλι ἀναγκαστοῦμε νά μείνουμε καί νά χτυπηθοῦμε μ' αὐτοὺς ποῦ ἔρχονται, νά μᾶς δώσεις τουφέκια, γιατί τὰ δικά μας τὰ περισσότερα τ' ἀφίσαμε κεῖ πέρα». Χτυπάει ὁ Γιάννης τὸ καμουτσί στίς μπότες του καί ἔξω εἶναι νύχτα ἢ μοιάζει σάν νύχτα. Φέρνει τὸ χέρι στὰ μουστάκια του; καμώνεται νά γελᾶσει. Λέει: «Τὰ παιδιά καλοπερ-

νοῦν, οἱ Ψαροματαῖοι τοὺς ἔσφαξαν ἄρνιά, τί ἄλλο θέλουν;».

«Παράτα τ' ἄστειλα καπετὰν Γιάννη, εἶναι ἀνάγκη νά βρεθεῖ τὸ γρηγορότερο καίκι γιά τριάντα ἄντρες μ' ἕναν καλὸ καπετάνιο κι ἂν θές σέ παίρνουμε μαζί μας». «Ἐμένα;». Γελάει χοντρά. «Τί νά μὲ κάνετε ἔμένα;» «Ἄν μείνεις ἔδω πᾶς χαμένος», τοῦ λέει σοβαρὰ ὁ Ἀφτιάς, «ἔξδν καί συμμαχίσεις, δὲ χωρᾶει μέσος ὄρος». Γιά πρώτη φορά βλέπω αὐτὸ τὸν ἄνθρωπο νά παίρνει στὰ σοβαρὰ τὰ λόγια μας. «Καλὰ λέει θά δοῦμε πώς θά βρεθεῖ τρόπος νά τοῦ δίνετε». Σηκώνεται καί βγαίνει ἔξω στὴ νύχτα, ἀκοῦμε ποῦ χλιμιντράει τὸ ἄλογό του καί χύνεται κατὰ κάτω.

Τὸ πρωτὶ τὴν ἄλλη μέρα ἔρχεται ἡ μικρὴ ἀκουμπάει τὸ γάλα στό τραπέζι, τὰ μαλλιά της εἶναι ἄνω κάτω καί τὰ χεῖλια της λίγο χλωμά. Σάν κλαμένη μοῦ φαίνεται, εἶναι πολὺ συμπαθητικὴ ἔτσι. Τῆς σηκώνω τὸ κεφάλι. «Τί ἔχεις» τῆς λέω, δὲ μιλά. Τὴν ξαναρωτῶ, τίποτα. Φεύγει. Πάω ἴσαμε τὸ παράθυρο, στέκουμε ἀκουρμάζουμε βροθιά, ἡσυχία. Μακριὰ ἢ θάλασσα, ἢ ταραγμένη, ἢ αἰώνια θάλασσα. Παράξενα ποῦ τὰ φαντάστηκα ὅλα, ἐκεῖνο τὸ σκοτάδι πρὶν ἀπὸ τὸ φεγγάρι χωρὶς καμιὰ ψυχὴ. Τί μπορεῖ νά φέρει μιὰ νύχτα; Πρέπει ἐγὼ καί ὁ Ἀφτιάς νά πάρουμε ὅλη τὴ δουλιὰ ἐπάνω μας. Νά στείλουμε μήνυμα στοὺς συντρόφους μας στὰ Βάτικα καί στόν Αὐλέμονα νά μᾶς ἀνταμώσουν ἂν μὲ τὸ καλὸ φτάσωμε ἐκεῖ κάτω.

«Ὁ διάλογος νά τὸν πάρει ἂν δὲ μαγερεύει τίποτα» λέει ὁ Ἀφτιάς ἀπὸ δίπλα. Εἶναι ἔτοιμος, δέν νιώθει κανένα φόβο. Κλείνω τὸ παράθυρο, ὁ ὕπνος δέν ἔρχεται. Τὸ πρωτὶ μπαίνουν ὁ Ἀφτιάς καί ὁ Λιμπρίτης, τραβᾶνε μαζί τους καί τὸ Γκούμα «τὸ τσιράκι». «Τί νέα;». Ὁ Ἀφτιάς ἔχει κλειδώσει τὸ στόμα του. Μιλάει ὁ φροντιστής: «Οἱ Ψαροματαῖοι κάτι μαγερεύουνε καί πρέπει νά πάρουμε τὰ μέτρα μας. Ἐγὼ, γιά μένα δέν ἔχω καμιὰ ὄρεξη ν' ἀφίσω τὰ κόκαλά μου στό Λαφονήσι». Ἀποφασίζουμε νά μαζέψουμε τοὺς ἄν-

θρώπους μας κάτω στό Βούλακα. Καί ὅταν πιά δέν εἶν' ἔδω οἱ τρεῖς, βλέπω τὴ φύση καί λέω: «Ὁραία ποῦ εἶναι νά πεθάνεις ἔδω στό Λαφονήσι, κοντὰ στὴ θάλασσα μὲ τ' ἄλμυρά δέντρα». Καί ἔξω κυλοῦσε ἄργα τὸ χαραμέρι. Καί τ' ἄλογα εἶχανε ξυπνήσει καί χορεύανε μέσ' στὴ σκόνη, ἄλογα μαῦρα, ρουσα μελισσινὰ, ψαράλογα καί σβάρνιζαν μέ τίς οὐρές τους τὸν ἄερα. Βούιζε ὁ Ἀπριλομάης, ἀγρόπνια ἔπεσε μέσ' στοὺς συντρόφους μας, σὲ λίγο μπαίνει πάλι ἡ μικρὴ χωριάτισσα, πρόσωπο ποῦ τὸ εἶχε σήμερα καί φέροισο. Βάζει κάτω τὴν τσότρα, φέρνει κρασί ἀντὶ γιά γάλα, αὐγά, τυρί, τὰ στέλνει πεσκέσι ὁ Μανώλης ὁ Ψαρομάτης ὁ ἀδερφός τοῦ ἀφεντικοῦ της.

«Πάρε με μαζί σου, καπετάνιε».

«Κύριε ἐλέησον, ἐγὼ καπετάνιος; μοιάζω μὲ καπετάνιο Στασινή;

«Πάρε με μαζί σου κύριε».

Ἔχει βάλει τὰ χέρια της στό λαιμό μου, ἡ καρδούλα της χτυπάει σάν τοῦ πουλιοῦ.

«Καί τί νά σέ κάνω Στασινή» τῆς λέω.

«Θά κάνω ὅ,τι μοῦ λές, θά σοῦ φέρνω τὸ γάλα».

Ἐκεῖ ποῦ θά πῶμε μικρούλα μοῦ δὲ θάχουμε γάλα δὲ θάχουμε οὔτε νερό, οὔτε ψωμί».

Ἔνα παράπονο στὰ χεῖλια της, κόβεται χλωμιάζει καί ξεσπάει σὲ ἀναφυλλητά. Περιμένω νά περάσει. Δέν κλαίει πιά, κάνει κάτι ἄλλο ποῦ δέν τὸ περιμένω ἀπὸ ἕνα κοριτσάκι δώδεκα χρονῶ.

«Πάρε με λέει καπετάνιε καί θά σοῦ φέρνω ψωμί νερό καί μπαρούτι».

«Ποῦ τάμαθες αὐτὰ Στασινή;» τῆς λέω. Βλέπω ποῦ κι αὐτὴ τὴ φορά δέν ἔπιασε καί πονηρεύεται. Κάνει νά φύγει καί κοντοστέκεται. Διστάζει.

«Θά σοῦ ἔλεγα κάτι, ἄλλα θά τὸ πῶ στόν ἀρχηγό».

«Πές το σέ μένα, τὸ ἴδιο κάνει».

«Δέν κάνει τὸ ἴδιο, θά μαλῶνει ὁ ἀρχηγός».

Δέν ἤθελε, τὴν ἔπεισα.

«Νά, εἶχες πει πώς δέν σκοτώνεις ἄνθρωπο. Ἄν τὸν λοιπὸν σὲ χτυπήσει

ὁ Ψαρομάτης δὲ θά τὸν σκοτώσεις;».

Στάθηκα. Τί νά τῆς πῶ; Μ' ἔφερε σὲ πολὺ δύσκολη θέση αὐτὸ τὸ παιδί. Κάθεται καί μοῦ λέει τί τρέχει. «Πρέπει νά φύγετε τὸ γρηγορότερο».

Αὐτὰ ποῦ λέει ἡ μικρὴ εἶναι σοβαρὰ, πρέπει νά τὰ πῶ στόν ἀρχηγό. Μὲ κοιτάζει κατάματα ἄθῶα, ἐκστατικὰ καί ψιθυρίζει μέ τὴν πιὸ παιδικὴ ἀφέλεια τοῦ κόσμου:

«Ξέρω ν' ἀγαπῶ». Μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν ξαφνικὴ ἐξομολόγηση τῆς μικρῆς χωριάτισσας δέν ξέρω τί νά πῶ. Μονάχα ποῦ ψιθυρίζω: «Τόσο μικρὴ;».

«Δέν εἶμαι πιά μικρὴ, καί ἐξἄλλου τί ἔχει νά κάνει». Ἔχει κοκκινίσει σὰ νά ἔφαγε ἕνα γερὸ χαστούκι, δὲ μπορεῖ πιά νά πει τίποτα καί φεύγει ντροπιασμένη. Μένω ξαφνιασμένος μπροστὰ σ' αὐτὸ τὸ περιστατικὸ. Δέν ἔχω ὅμως καιρὸ νά σκεφτῶ, ὁ Ἀφτιάς μπαίνει καί προτοῦ ἀνοιξῶ τὸ στόμα μου νά τὸν ρωτήσω λέει:

«Ὁ Ψαρομάτης μὲ τ' ἀδέρφια του θέλουν νά μᾶς χτυπήσουν, τὸ εἶχα μυριστεῖ μὰ δὲ μποροῦσα νά τὸ πιστέψω».

«Καί τώρα τί θά γίνει;».

«Θά πᾶνε τρεῖς ἀπὸ μᾶς νά τὸν πιάσουνε, τοὺς ἔστειλα κιόλα. Πᾶμε». Μὲ τράβηξε ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι. Κάτω στό Βούλακα κοντὰ στὴ θάλασσα εἶναι μαζεμένοι οἱ σύντροφοί μας. Τοὺς μιλάμε. Ὑστερα παίρνουν τὸ λόγο ὁ Λιμπρίτης, ὁ Γκούμας ὁ φροντιστής, ὁ Ἀρμένης καί δυὸ τρεῖς ἄλλοι. «Εἶναι φανερό πώς οἱ Ψαροματαῖοι ἐτοιμάζουν κάτι, νά τοὺς καθαρίσουμε προτοῦ μᾶς δέσουν χειροπόδαρα, δὲ χρειάζεται νά τοὺς ἀνακρίνουμε».

Ὁ ἀρχηγός δὲ συμφωνεῖ. «Δέν εἶναι φρόνιμο νά τοὺς χτυπήσουμε προτοῦ βεβαιωθοῦμε, οἱ ἄνθρωποι τους δὲ θά μᾶς ἀφίσουν νά φύγουμε ἀπ' τὸ νησί. Δέν πρέπει νά σηκώσουμε φασαρίες». Πείστηκαν οἱ περισσότεροι. «Τότε νά τοὺς φέρουμε ἔδω καί νά τοὺς ἀνακρίνουμε». «Δὲ χρειάζεται νά τοὺς πιάσουμε ὅλους, φτάνει ὁ Γιάννης ἢ κεφαλὴ».

Ὁ Γιάννης πιάστηκε τὸ ἴδιο βράδυ γυρνώντας ἀπ' τὰ χωράφια. Τὸν ἀνα-

κρίναμε, δὲ βγήκε τίποτα, τὸν κρατήσαμε ὅμως γιὰ σιγουριά καὶ στείλαμε μήνυμα στ' ἀδέρφια του πὼς ἂν θέλουν νὰ τὸν ξαναδοῦν ζωντανό νὰ κάνουν αὐτὸ πού θὰ τοὺς πεῖ ὁ ἴδιος.

Περάσανε κάμποσες μέρες, οἱ Ψαροματαῖοι στέλνουν ἕνα δικό τους νὰ μᾶς πεῖ πὼς τὸ καῖκι εἶταν ἕτοιμο καὶ ν' ἀφίσουμε τὸν ἀδερφό τους. Νὰ εἶταν παγίδα; Ὁ ἀρχηγὸς σκέφτεται νὰ τραβήξει μπροστά, στέλνει ἀνθρώπους καὶ κατεβαίνουν στὸν Κάβο. Οἱ Ψαροματαῖοι εἶπαν ψέματα, δὲν φαίνεται καῖκι πουθενά. Οἱ Ψαροματαῖοι πάλι λένε πὼς οἱ ἀνθρώποι μας δὲν ἔχουν μάτια, πὼς τὸ καῖκι εἶναι ἀραγμένο πίσω ἀπὸ τὸν Κάβο. Κατεβαίνουμε οἱ ἴδιοι με προφύλαξη κατὰ τὴ Βραχωτή, φοβοῦμαστε καμιά ἐνέδρα, βλέπουμε ἕνα καῖκι ἀραγμένο μέσα σ' ἕνα μικρὸ κόρφο. Πάμε κοντά, ὁ καπετάνιος μᾶς ρωτᾷ ποιοὶ εἴμαστε. Τοῦ λέμε. Ἔχει ἐντολὴ ἀπὸ τὸν καπετὰν Γιάννη νὰ μᾶς πάρει. Γυρνᾶμε πίσω καὶ λύνουμε τὸ μεγάλο Ψαρομάτη. Δὲν τοῦ ἀρέσει αὐτὸς ὁ τρόπος ἀλλὰ δὲ μπορεῖ νὰ κάνει ἀλλιῶς, εἴμαστε ἀποφασισμένοι. «Τροφὲς γιὰ ταξίδι, γρήγορο σαλπάρισμα, νὰ μὴ μείνει κανένας ἔξω».

«Μὰ θὰ πνιγεῖτε, τὸ καῖκι δὲ μπορεῖ νὰ πάρει τόσοσους πολλούς».

«Νὰ πνιγοῦμε ἀλλὰ νὰ φύγουμε».

Χτυπάει τὶς μπότες του ὁ καπετὰν Γιάννης με τὸ καμουτσὶ, ἔχει ὅμως ἡμερέψει.

«Γιὰ χαρὰ καπετὰν Ψαρομάτη» τοῦ

φωνάζουμε. Κάνει πὼς ἀντιχαιρετάει μὰ δὲ μπορεῖ ἀκόμα νὰ χωνέψει τὸ πάθημά του. Ἡ προσβολὴ πού τοῦ κάναμε νὰ τὸν πιάσουμε καὶ νὰ τὸν κλειδώσουμε τὸν κάνει νὰ μὴ μᾶς βλέπει τόσο φιλικά.

Τὸ καῖκι εἶναι γεμάτο ἴσαμε τὰ μπουνιά, ἕτοιμο νὰ σαλπάρει. Ὁ καπετάνιος φωνάζει πὼς θὰ πνιγοῦμε, κἀνεις δὲν ἀκούει. Γιὰ μιὰ στιγμή βλέπουμε τὴ μικρὴ χωριάτιστα τὴ Στασινὴ νὰ κατεβαίνει τρεχάμενη τὸ λόφο. Ἀλήθεια τὴν εἶχαμε ξεχάσει. Στέκεται, μοιάζει νὰ μᾶς κάνει σινιάλο με τὸ μαντήλι της. Ξανακινᾷ τρέχει με σβελτάδα, πηδάει τοὺς βράχους. Ἔχουμε πιά σαλπάρει, ὁ ἄνεμος γεμίζει τὰ πανιά, ἡ στεριά φεύγει μπροστά μας. Τὸ μικρὸ κοριτσάκι ξαστέκεται, ὁ βραδυνὸς ἀέρας τῆς ἀνεμίζει τὰ μαλλιά καὶ παίρνει τὰ λόγια της. Μοῦ φαίνεται πὼς ἔρχονται στ' αὐτιά μου κομμάτια ἀπὸ τὰ λόγια πού μοῦ ἔλεγε στὸ σπῆτι τοῦ Ψαρομάτη:

«Πάρε με μαζί σου... Ἐξέρω ν' ἀγαπῶ», Καυμένο παιδί. Θέλω νὰ τῆς φωνάξω: «Γύρνα πίσω Στασινὴ, γύρνα στὸ ἀφεντικό σου τὸν Ψαρομάτη, δὲν εἶναι τόσο κακός. Στὸ ἄλλο ταξίδι θὰ σὲ πάρουμε». Τὸ καῖκι με τὴ μηχανὴ καὶ με ὄλα του τὰ πανιά ἀρμενίζει πιά στ' ἀνοιχτά. Ἡ Στασινὴ εἶναι πάνω στὸν Κάβο, πού τὸν τρώει σιγὰ σιγὰ τὸ σούρουπο καὶ ἡ ἀπόσταση, ἕνα μικρὸ σημάδακι.

II

Π. Κ. 203

Τὸ Μίνρουμπυ θὰ φύγει σήμερα. Αὐτὸ εἶναι ἕνα πολὺ σπουδαῖο γεγονός ἂν καὶ μπορεῖ νὰ φανεῖ χωρὶς σημασία γιὰ κείνους πού μένουνε ὅλη τους τὴ ζωὴ ἐκεῖ πού ρίζωσαν. Μὰ γιὰ μᾶς τοὺς νομάδες, τοὺς πλάνητες

εἶναι πολὺ σπουδαῖο πού τὸ Μίνρουμπυ θὰ σαλπάρει σήμερα. Δὲν εἶναι πολὺς καιρὸς πού μπαρκάρησα ἀπ' τὸ Λαφονήσι με τριάντα συντρόφους γιὰ τὸ Νοτιά καὶ μᾶς ἔριξε ἡ θάλασσα σὲ μιὰ στεριά τῆς Δυτικῆς Κρήτης. Γλυτώσαμε

σχεδὸν ὅλοι, λέω σχεδὸν γιατί τὸ ταξίδι ἐκεῖνο μᾶς ἔφασε δυο-τρεις ζωές. Ἐγὼ ἔφυγα σὲ λίγες μέρες γιὰ νὰ φέρω κάποια βοήθεια ἂν καὶ ὁ κίντυνος εἶταν πολὺ μεγάλος. Τώρα ταξιδεύω πάλι γιὰ τὸ Νοτιά, ἴσως μπορέσω νὰ συναντήσω τοὺς συντρόφους ἂν βρίσκονται ἀκόμη στὴ ζωὴ.

Παράξενο ὕστερ' ἀπὸ μιὰ τρικυμία οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἀλλιῶτικοι. Στέκεται ὁ σηματοφόρος μπροστὰ στὴ χάρτα με τὰ πετρελαιοκίνητα, με τὶς κορβέτες καὶ με τ' ἄλλα καράβια μ' ἕνα μπαστούνι πού καταλήγει σὲ σιδερένια αἰχμὴ, δείχνει τὸν ἀριθμὸ «Π.Κ. 203».

«Καπετάνιε, τὸ ἡμερολόγιό σου».

«Κύριε σηματοφόρε, ἔχουμε ἀνάγκη ἀπὸ καβίλιες κι ἀπὸ ἕνα στροφαλόφορο».

Συζητοῦν σιγὰ, μονολεχτικά, ἀκατάληπτα, πρόκειται γιὰ μιὰ ὑπόθεση πού μοῦ διαφεύγει. Νιώθω πὼς εἶμαι ξένος, χαμένος μέσα σὲ μιὰ θάλασσα ἀπὸ ἀλλιῶτικα πράγματα. Δὲν ξέρω τί νὰ πῶ, τί νὰ κάνω, μόνο στέκουμαι κι ἀκούω ἤχους, φράσεις, φωνές χοντρές, ψιλές, μέσες καὶ βλέπω πρόσωπα νέα ὄριμα καὶ γέρικα πού ὄλα συμφωνοῦν. Μιλοῦν τὴν ἴδια γλώσσα τῆς θάλασσας κι ἔχουν τὸ χρῶμα τοῦ ἡλίου τοῦ καλοκαιριοῦ καὶ τὸ πρόσωπο τοῦ ἀλατιοῦ. Καὶ ὁ σηματοφόρος με τὸ μπαστούνι του κάνει νὰ ταξιδεύουν ὄλα τὰ καράβια. Τὰ ἔχει κόψει σὲ ψιλὸ ἄσπρο χαρτόνι, τὰ ἔχει χρωματίσει, ταξινομήσει, ἀριθμήσει καὶ σοῦ λέει ἀμέσως πού βρίσκεται τὸ «Π. Κ. 151». Κανένας ἀγέρας. Ἡλιος χτυπάει τὴν πλατιὰ θάλασσα, ἀλμυρὴ μέρα, ἀδιατάραχη. Δύσκολη ὥρα, πνιχτὸς καιρὸς χτυπημένος ἀπὸ μιὰ βροχὴ ἀγωνίας. Τί νὰ κάνεις; Ἔτρεξαν χρόνια, τὸ αἷμα καὶ ὁ ἴδρος δὲ στεγνώνει. Ὁ σηματοφόρος ἀνοίγει τὸ στόμα του γιὰ νὰ πεῖ κάτι:

«Γιὰ ποὺ προορίζεστε;». «Ἡ μηχανή μας ἔπαθε βλάβη». «Περάστε αὔριο στὶς ἔξι». Σὲ τέσσερις μέρες θὰ εἴμαστε ἕτοιμοι. «Ἀπόψε θὰ σᾶς συστήσω στὸν πλοίαρχο». Ἐδῶ σπάνια ὑψώνουν τὴ φωνὴ καὶ δὲ βιάζονται. Με καίει ὁ πόθος νὰ δῶ τὰ χέρια μου ἐλεύθερα.

Καὶ αὐτὸς εἶναι λιγλόγος, ψηλός, ἀσκητικὸς, φιλήρημος. Ἄγιοσύνη στὸ πρόσωπο. Κάθομαι πάνω στὰ πέτρινα σκαλοπάτια τῆς Ναυτικῆς Διοίκησης καὶ βλέπω τὸν κόσμον πού περνᾷ. Σηκῶν ἕνα σακίδιο ὁδοιπορίας, τὸ σηκῶν ἀκόμα καὶ ὅταν κάθομαι, βρίσκω ἡσυχία ἔτσι. Πλησιάζω καὶ τοῦ λέω με φανερὴ ἀγωνία, ὁ ἴδρος τρέχει ἀπὸ τὸ κούτελό μου, τὸ λακάκι τοῦ λαιμοῦ μου εἶναι γεμάτο, λάμπει:

«Κύριε σηματοφόρε τί θὰ γίνει;». Τί νέα ἔχετε κύριε σηματοφόρε;» Κάποτε ἡ ἀπελπισία καὶ ἡ ἀνυπομονησία με κάνει πολὺ τολμηρό. Ὁ ἀξιωματικὸς με κοιτάζει περίεργα, δὲν μπαίνει σὲ λεπτομέρειες, κρατᾷ τὸ λακωνισμό του.

Τέσσερις φορές τὴ μέρα, τριάντα χιλιόμετρα με τὰ πόδια καὶ ἕνας ἥλιος τοῦ Ἰουλίου. Τὸ κέρδος μου; Εἶναι σὰ νὰ με βλέπει γιὰ πρώτη φορὰ, τοῦ συστήνομαι, με κοιτάζει σὲν ἀστραπή, ἄ, σεῖς εἶστε;». Καὶ λέει στερεότυπα: «Αὔριο». Μοιάζω ἔτσι με κάτι ἥρωες τοῦ ὄνειρου καὶ τῆς οὐτοπίας πού δὲ φεύγουν ἀπὸ πουθενὰ καὶ γιὰ πουθενά. Κάποιο μυστήριο κρύβει ὁ σηματοφόρος. Περίεργο. Ἐδῶ δὲν ἀνακοινώνεται τίποτα, χάνεται ὅταν περάσεις τὸ κατόφλι ἢ ὀμίλια καὶ ἡ βεβαιότητά σου. Πολλοὶ ἔρχονται ἀπ' ὄλες τὶς γωνιές τῆς χώρας καὶ ζητοῦν πληροφορίες καὶ δρομολόγια σὰ νὰ πρόκειται νὰ κανονίσουν τὴ ζωὴ τους. Τὸ κορίτσι εἶναι δεκαοκτῶ χρονῶν, μόλις τέλειωσε τὸ γυμνάσιο καὶ μιλάει με τοὺς γερόλυκους τῆς θάλασσας. Ἔχει ὑπερθάλασσια μάτια, μιὰ φωνὴ ἀπριλιᾶτικη καὶ ἀκούει ἱστορίες. Καὶ οἱ καπετανεῖοι με ἄστρα, με χρυσὰ σιρίτια καὶ οἱ ναύκληροι καὶ οἱ ναῦτες καὶ οἱ ἐργάτες τῆς θάλασσας πού γνώρισαν ὄλες τὶς θύελλες, τὶς φωτιές καὶ τοὺς ἀνέμους. Ἄχ, ἡ πίκρα, ἡ λαχτάρα καὶ τὸ ἀλάτι. Τὸ Σάββατο τίποτε πιά, καὶ εἶμαι ἕτοιμος νὰ τὰ βάλω με τὸν πρῶτο πού θὰ συναντήσω.

«Πόσο στοιχίζουν τὰ πουλάκια;». Δυὸ φορές σταματῶ στὸ δρόμο γιὰ ν'

ἀγοράσω καναρίνια. Τί τὰ θέλω τὰ καναρίνια;

Καταλαβαίνω τὴν ἔκφραση τοῦ ση-
μαιοφόρου, τὴν ἔχω ἴσαμε τώρα συν-
αντήσει σὲ μερικοὺς ἀνθρώπους. Εὐχα-
ρίστως θὰ σοῦ ἔλεγε «πάρε ὅ,τι ἔχω καὶ
ἄφες με ἤσυχο». Δύσκολη θέση. Λέει
σὺν νὰ μιλάει στὸν ἑαυτὸν του: «Τὸ
ἀπόγεμα θὰ μπορέσω νὰ σὲ συστήσω
στὸν καπετάνιο». Κάνω νάρωτήσω πῶς
θὰ γίνει μιὰ καὶ δὲν ξέρω οὔτε τὸ
πλοῖο. Δὲ μοῦ δίνει καιρὸ, τὸ κορίτσι
ἔρχεται κάτι τοῦ λέει. Δὲν εἶναι πράγ-
ματα νὰ συζητοῦνται ἔτσι «δημοσία».
Καὶ εἶναι οἱ ὄρες ὄριμες καὶ ὁ δρόμος
γεμάτος ἥλιο. Ἀγωνία ἀναμονή, πλη-
γωμένη εὐαισθησία, Ἀνθρωποὶ χιλιά-
δες ἔρχονται πηγαίνουν. Ἀπὸ ποῦ; Γιά
ποῦ; Πίσω ἀπὸ τὰ τεῖχη τοῦ ἀνέμου φω-
νές, μιὰ σκόνη ἀπὸ φωνές. Βαρέθηκα
τὴ σιωπὴ τοῦ σηματοφόρου, βαρέθηκα
κάθε σιωπὴ, ζητῶ νὰ μιλήσω. Δὲν κοι-
μᾶμαι παρὰ μονάχα τρεῖς ὄρες τὸ εἰκο-
σιτετράωρο, οὔτε κι αὐτές. Ὑστερα
ἦρθαν κάτι ἄλλοι. Περιέργοι ἀνθρωποὶ,
αὐτοὺς τοὺς μιλοῦσε, εἶχε ἀνοίξει ἡ βρύ-
ση τῆς ὀμίλιας του. Καὶ σήκωναν τὰ
παντελόνια ὡς τὰ γόνατα καὶ τσαλα-
βουτοῦσαν μέσα σὲ μιὰ λίμνη λάδι, ἐνῶ
ἡ γυναῖκα του τρώει νερόβραστα χόρ-
τα, καὶ ἔρχεται μ' ἓνα χαρτί καὶ μα-
ζεῦει λάδι ἀνακατεμένο μὲ πολλὴ λά-
σπη. Τὸ χαρτί πίνει ὄλο τὸ λάδι καὶ
αὐτὴ δὲν τὸ ξέρει καὶ λέει στὸ τέλος:
«Θὰ μαγερέψω τὸ χαρτί». Εἰκόνα τοῦ
Πειραιώτικου λιμανιοῦ στὴν ἐποχὴ τῆς
Μεγάλης Πείνας. Καὶ οἱ προαισθήσεις
μου γιὰ μιὰν ἀποτυχία στὰ πόδια τους,
ἂν καὶ προσπάθησα νὰ τοὺς ἀναποδο-
γυρίσω.

Μπαίνει μιὰ γυναῖκα ἄσκημη, τρο-
μαχτικὰ ἄσκημη, στὴ σκευοφόρο μὲ ἓνα
στεφάνι κηδείας, δυὸ στρατιῶτες μὲ
μπόγους. Ἔπεσε ἡ βροχὴ θολὴ κατά-
θολη, ἀνάμιχτη μὲ λάσπη, ἔκανε ρυά-
κια, ἔπεσε πάνω στὸ κρέας μὲ ὅλα τὰ
καρφιά της. τὰ κόκκινα τὰ πυρωμένα.
Οἱ θυμοὶ τῆς βροχῆς τὸ καλοκαίρι. Πῆ-
ρε τέντες, τσίγκους, τραπέζια πλανω-
δίων, ἐλπίδες κοριτσιῶν, ἄφισε μιὰ ὀ-
λόγυμνη Εὐα καὶ ξεθύμανε. Σταχτό-

μαυρα ἄλογα χλιμιντροῦσαν στὸν οὐ-
ρανό. Ὁ ἥλιος ξαναβγήκε καὶ γνώρισα
τὸν καπετάνιο τοῦ «Μίνρουμπυ». Σὰ
νὰ μιλάει μὲ τὸν τηλεβόα στὴ θάλασσα:
«Εἴμαστε ἀραγμένοι ἀνάμεσα στὸ
«Μίνπας» καὶ στὸ «Μίνπεγκυ». Πῆ-
γα μαζί του. Δὲ γινόταν ἀλλιῶς. Ὁ ση-
μαιοφόρος εἶναι πάντα βυθισμένος μέσα
στὸ μανδύα τοῦ μυστηρίου του. Μὲ στα-
ματάει πάλι καὶ λέει τονίζοντας μιὰ
μιὰ τίς συλλαβές: «Νὰ θυμᾶσαι, ΜΙΝ-
ΡΟΥ - ΜΠΥ». Σὲ ὄλο τὸ δρόμο παίζω
στὰ δάχτυλά μου τὰ ὀνόματα τῶν
πλοίων γιὰ νὰ θυμᾶμαι τὸ δικό μας:
«Μίνπας», «Μίνπεγκυ», «Μίνρα», «Μίν-
ρουμπυ». Ὁραῖα:

Σήμερα λοιπὸν Κυριακὴ 14 Ἰουλίου
θὰ φύγει τὸ «Μίνρουμπυ» ποῦ σημειώ-
νεται στὸν πίνακα τοῦ Λιμεναρχείου
μὲ τὰ ἀρχικὰ Π.Κ. 203. Στέκουμαι καὶ
προσπαθῶ νὰ τὸ ξεχωρίσω ἀνάμεσα
ἀπὸ τ' ἀδέρφια του, «Μίνπας», «Μίν-
πεγκυ», «Μίνρα», «Μίνρουμπυ». Εἶναι
μπογιαντισμένο ὅπως καὶ τ' ἄλλα μὲ
σκοῦρο χρῶμα κάτι ἀνάμεσα σὲ μπλε
καὶ σὲ βαθὺ πράσινο, ξεχωρίζει ὅμως
μὲ τὴν πρώτη ματιὰ. Τὸ Μίνρουμπυ εἶ-
ναι μιὰ ἀμερικάνικη σκούνα ἑκατὸν εἴ-
κοσι τόνων κομψὸ σκαρί. Μοιάζει πολὺ
μὲ κότερο ἔτσι ποῦ εἶναι ψηλὰ τ' ἄλ-
μπουρά του δισανάλογα σχεδὸν μὲ τὸ
σκάφος. Ἔχει πολὺ σίδηρο ἐπάνω του,
καλὰ περσινωμένο, φαίνεται γερὸ μὰ
δὲν εἶναι ὅπως ἔμαθα ἀργότερα. Τὰ
ξάρτια του εἶναι γεροδεμένα, ὀλόϊσα
τ' ἄλμπουρά του, καινούρια τὰ σκοινιά
του, τὰ μπόρντα του ἀρμοσμένα μὲ
μουλόνια, τὸ ζωνάρι σόβγαλο τὰ ρέ-
λια του παστρικά.

Ἐπίταχο, μὲ τὰ ἑλληνικὰ χρώματα
στὴ βάση τῶν καταρτιῶν, μὲ τὴν ἑλλη-
νικὴ σημαία τῆς θάλασσας στὸ πρυμὸ
ἄλμπουρο. Πετρελαιοκίνητο μὲ μηχανὴ
ὀγδόντα ἵππων ποῦ παθαίνει συχνὰ
βλάβες. «Ἀπόξω μπέλα - μπέλα κι ἀπὸ
μέσα... Ἄς τα». Ὁ βοηθὸς τοῦ μηχαν-
ικοῦ δὲν τελειώνει τὴ φράση του. Δὲν
τελειώνει καμιὰ φράση. Τὴν κόβει στὴ
μέση καὶ σ' ἀφίνει νὰ καταλάβεις. Νιώ-
θω ἀπὸ τὰ λόγια του πῶς εἶχα μιὰ πολ-
λὴ ἄσκημη ἔμπνευση νὰ μπῶ στὸ πέλα-

γος μ' αὐτὸ τὸ ἀγιοβασιλιάτικο παιγ-
νιδάκι.

Τὸ πλήρωμά του εἶναι δέκα ἄντρες
ὄλοι νέοι, κάτω ἀπὸ τὰ τριάντα. Παι-
διά. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ λοστρόμο τὸν καπε-
τάν Κώστα ποῦ περνάει τὰ πενήντα. Ὁ
καπετάνιος θάναι καμιὰ τριανταριὰ χρο-
νῶν ἀλλὰ φαίνεται εἰκοσιπέντε. Παιδά-
ριο. Ξανθοκόκκινος σὺν Ὀλλαντέζος,
μὲ πλε θαλάσσιὰ φιλήδονα μάτια. Στὸ
πρόσωπο καὶ στὶς κινήσεις του διαβά-
ζει τὸν ριψοκίντυνο ἄντρα, ποῦ δὲν πο-
λυσκοτίζεται γιὰ τὴ ζωὴ του οὔτε καὶ
γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ἄλλου, τὸν πεπειραμένο
καὶ τὸν ἀδέξιο, τὸν ἀδιάφορο. «Νὰ ζή-
σουμε σήμερα». Ὅλα ἀνακατωμένα.
Θὰ σαλπάρουμε σήμερα τὸ μεσημέρι.

Ὁ Γρηγόρης ὁ βοηθὸς τοῦ μηχανικοῦ
καθόταν πάντα τίς ὄρες ποῦ ἤθελε νὰ
πάρε ἀέρα πάνω στὴν πρύμνη κοντὰ
στὸ καβούσι τῆς μηχανῆς καὶ ὁ μηχαν-
ικός μὲ τὴ στολὴ του ἔφερνε βόλτες
σὰ νὰ μὴν εἶταν νὰ σαλπάρουμε. Με-
λαχροινός, σχεδὸν ἀράπης, πολὺ νέος,
κι αὐτὸς παιδί. Ἐκεῖ πέρα ποῦ γιὰ ἓνα
ἄλλο καράβι θὰ εἶταν τὸ κάσαρο τῆς
πλώρης χάλευε ὁ Μαυροειδῆς ἡ Μῶρος
ποῦ τότε λέγανε καὶ Μητσάρα, μαῦρος
ἀγριεμένος ἔτοιμος πάντα γιὰ καυγά.
Τὸ πραγματικὸ ὄνομα τῆς Μποντικιέρας
θὰ τὸ μάθω πιὸ ὕστερα. Εἶταν ὁ πιὸ
μικρός. Βενιαμίν, ὁ πιὸ ἀδύνατος ἀπὸ
τοὺς ναῦτες. Ὑστερ' ἀπ' αὐτὸν στὸ
μπότι καὶ στὴν ἡλικία ἔρχόταν ὁ Θεω-
ράκης ὁ μοῦτσος, ὁ γιὸς τοῦ καπετάν
Κώστα τοῦ λοστρόμου. Μὲ βοήθησε νὰ
περάσω τὴν τραβέρσα. Ἔπρεπε νὰ εἴ-
μουν σκοινοβάτης γιὰ νὰ τὴν περάσω
χωρὶς νὰ πέσω στὴ θάλασσα. Ἐτοῦτος
γλυτροῦσε σὰ χέλι. Ξυπόλυτος, καλὸ
παιδί ἡ Μποντικιέρα, ὁ πιὸ ἀδύνατος,
ὁ πιὸ δισταχτικός ἀπ' ὄλους. Χαλάει
τὴν κουκέτα τοῦ Μαυροειδῆ ὁ Χαρα-
λάμπης ὁ Παλαμισμένος καὶ μαλώνουν.
Σκυλοβρίζονται. «Παλιορουφιάνε». Ὁ
Μητσάρας: «Ἐγὼ δὲν κάνω κανενοῦ
ἄστεϊα καὶ δὲν θέλω νὰ μοῦ κάνουν».
«Καλὰ ρε Μητσάρα μὴ θυμῶνεις».

Κάθεται ἡ γυναῖκα τοῦ μηχανικοῦ ἡ
Κούλα στὴν πρύμνη κοντὰ στὸ καβούσι
τῆς μηχανῆς. Κοντὰ τῆς μιὰ ἄλλη νέα

καὶ ὁμορφὴ τοῦ δίοπου τοῦ καραβιοῦ.
Κουβεντιάζουν σιγά. Κάτι λένε καὶ γε-
λοῦν. Ὁ Θεωράκης ὁ μοῦτσος φοράει
ἓνα χοντρὸ κοντομάνικο μὲ μπλέ καὶ
κόκκινες ρίγες, παντελόνι χακί, κοντὸ
ἴσαμε τὴ μέση τοῦ μεριοῦ. Μουργάκι
ἴδιος μὲ τὸ Φρίντο, γεμάτο βρῶμα. Δώ-
δεκα χρονῶ. Παίζει μὲ τὸ σκύλο τοῦ
καραβιοῦ πάνω στὰ τσουβάλια μὲ τὸ
πίτουρο. Ὁ Φρίντος καὶ ὁ μοῦτσος ἔ-
χουν τὸ ἴδιο μπότι, τὴν ἴδια μούρη, τὰ
ἴδια μάτια. Τὸ κουτάβι εἶναι ἀκόμα
μωρό, κοντό, κολοκούβαρο, ἀδέξιο καὶ
ἀνόητο. Εἶναι ὅμως σβέλτο. Τοῦ πε-
τᾶς ἓνα ἀχλάδι, σοῦ τὸ φέρνει πίσω,
πιάνει τίς βουδκας τὸ ψωμί στὸν ἀέρα.
Σκαλώνει στὰ ξάρτια ὁ Θεωράκης,
κρεμιέται στὴν ἀντένα, πηδάει πάνω
στὸ πίτουρο καὶ παίζει πάλι μὲ τὸ κα-
ραβόσκυλο.

Κάθομαι στὴν πρύμνη καὶ περιμέ-
νω. Περνοῦν οἱ ὄρες, δὲν κοιτάζω, προ-
σπαθῶ νὰ φαίνομαι ὑπομονετικός, μέ-
σα μου ὅμως εἶμαι φουρκισμένος. Οἱ
γυναῖκες συζητοῦν, μιλοῦν γιὰ μένα.
Τὸ μαντεύω ἀπὸ κάτι ματιές ποῦ μοῦ
ρίχνουν. Ξαπλωμένος εἶναι στὰ πόδια
τους ἓνας νέος ναύτης μὲ χοντρά χεί-
λια, ξανθὸς καὶ λίγο βλοσυρός. Τοὺς
κάνει ἄστεϊα καὶ γελοῦν.

«Γιατί δὲ φεύγουμε;». Ἐνας ναύτης
βγάζει τὸ κεφάλι του κάτω ἀπὸ τοὺς
ράντζους καὶ λέει: «Θὰ φύγουμε αὔριο
τὸ μεσημέρι». Τραβάει τὸ κεφάλι του
μέσ στὸ καμπούκι. Λέω κοφτὰ καὶ ἀ-
πότομα: «Γιατί;». Ξαφνιασμένος. «Τὸ
εἶπε ὁ καπετάνιος» ἀκούγεται ἀπὸ κά-
τω νὰ λέει ὁ ἄλλος. Μούσκευε ἡ θά-
λασσα τὸ καράβι ἡσυχα, μύριζε τὸ λι-
μάνι σαπίλα, κατράμι κι ἀλάτι, δὲ μπο-
ρῶ ξαπλώνουμε κάτω ἀπὸ τὴ τέντα καὶ
κοιτάζω τὸ Θεωράκη. Πηδάει ἀπὸ τὸ
ἀμπάρι πάνω στὸ νεροβάρελο, ἀνοίγει
τὸ στρογγυλὸ καπάκι ποῦ κλείνει τὴν
τρύπα, κρεμάει μέσα ἓνα ντενεκεδάκι
μὲ σπάγγο, τραβάει νερό, πίνει ἐνῶ τὸ
στόμα του εἶναι γεμάτο ψωμιά, τὸ μισὸ
νερὸ τρέχει ἀπὸ τίς ἄκριες τῶν χειλιῶν
του καὶ μουσκεύει τὸ πουκάμισό του.
Ὑστερα ἀφίνει τὸ ντενεκεδάκι νὰ πέσει
μέσ' στὸ βαρέλι μὲ τὸ ἀπόπιωμα τοῦ

νερού. Για να μη βουλιάζει, δένει την άκρια του σπάγγου στο πιάσιμο του καπακιού. Ο μούτσος πίνει νερό όπως ένα μικρό άλογο. Τρέχει από το στόμα του ανακατωμένο με σάλια, με μασημένα ψωμιά, με μύξες, χύνεται στα ρούχα του, στα ακάθαρτα πόδια του και όλη αυτή η βρωμα πάει μέσο στο βαρέλι. Με άνησυχεί το ζήτημα του νερού και βλέπω πως ο Θεοδωράκης δεν πολυσκοτίζεται. Το σπαταλάει και το βρωμίζει χωρίς να δίνει λόγο σε κανένα. Άργότερα είδα πως το ίδιο γινόταν από όλους. Το πιό πολύ νερό το έπιναν τα ρούχα τους και τα πόδια τους. Έχουν και τ' άποιοτιδία μέσο στο βαρέλι. «Θάχουμε αρκετό νερό;» ρωτάω. Ο Θεοδωράκης έχει άλλο τ' αυτιά του. Προσέχει τι γίνεται μέσο στη βάρκα. Άποφασίζω να μην πιω νερό και να περάσω τρώγοντας φρούτα σ' όλο το ταξίδι. Κάνει δροσιά κάτω από τη τέντα. Μετρώ τα βαρέλια. Είναι ξηι. Άν είναι όλα νεροβάρελα, πάει καλά. Δε θα μάς λείψει το νερό, αν φυσικά είναι γεμάτα. Δε μπορεί όλα να τα βρωμίσει ο Θεοδωράκης, ή τρύπα έχει ένα σιδερένιο καπάκι και κλείνει. Μονάχα να μην πλένει τα πόδια του από πάνω γιατί όλη η βρωμα πάει μέσο στο καθαρό νερό. Το καπάκι δε μπορεί να τη σταματήσει. Γλάροι πετούν μέσο στο γαλάζιο, βουτάν στο νερό πίνουν και ψαρεύουν. Πολλή ζέστη. Τα βαρέλια άδειάζουν, όταν κάποτε μάς έλλειψε το νερό στ' άνοιχτά, πάνω σ' ένα άλλο καράβι, πίναμε θάλασσα. Φέρνει πολλή δίψα ή θάλασσα, ένας από αυτούς που ήπιαν θάλασσα λύσσαξε. Ξέρω τί πάει να πει να σου λείψει το νερό μεσοπέλαγα. Έξι νεροβάρελα όμως μονάχα δυο είχαν νερό, το ένα μάλιστα ήταν μισοάδειο. Ο δίοπος λέει πως δε θάχουμε νερό. Και είμαστε ακόμα στο λιμάνι. Μά γιατί δεν πάνε να γεμίσουν τα βαρέλια; Σε πολλή άνησυχία με βάζει αυτό το ζήτημα. Λες και δεν πρόκειται να ξεκινήσει το καράβι.

Και το βράδυ με πλησιάζει ο Παλαμισμένος. «Δε θα πäs δξω;»

«Όχι θα μείνω εδώ. Δεν έχω που να πάω. Θα μείνω και τη νύχτα».

«Θά κάνουμε πολλές μέρες, χρειάζεται να έχεις ψωμί για καμιά δεκαριά μέρες. Μπορεί όμως να κάνουμε και τριάντα, εξαρτάται από τον καιρό, πρέπει να έχεις ψωμί για όλες αυτές τις μέρες. Άν έχουμε τον καιρό μαζί μας θα πάμε για τριάντα ώρες μά σπάνια τον έχουμε αυτή την εποχή. Το Μίνρουμπυ δεν είναι καλοθάλασσο, μην κοιτάς πούναι κομψό κι όμορφοσκωμένο, είναι επισκόπου θεωρία... Τα ξύλα του δεν είναι ειδικά παραβόξυλα, είναι ξύλα οικοδομής. Και ή καρένα του, ένα ψιγάλι, ένα κομμάτι σανίδι, δε μπορείς να την πεις καρένα». Με βλέπει που στεναχωριέμαι και προσπαθεί να μειώσει την έντύπωση.

«Για ύπνο, κατεβαίνεις στους ράντζους».

«Προτιμώ εδώ πάνω» λέω.

«Άν δεν έχεις κουβέρτες να σου δώσουμε».

«Καλά είναι, αλλά κάνει πολλή ύγρασία τη νύχτα. Άν δεν έχεις κουβέρτες να σου δώσουμε».

«Εύχαριστώ». Σε λίγο λέω: «Μά δεν πάμε με μηχανή; Τι σχέση έχει ο καιρός;». Χαμογελούσε και με κοίταζε.

«Και αν ακόμα ή μηχανή δούλευε ρολόι ως το τέλος πάλι ο καιρός έχει να κάνει, άσε που σπάνια αυτές οι μάκνες δουλεύουνε άράδα, ή δικιά μας είναι για νάναι. Έφασ ή κακομοίρα στραπάτσο και γέρασε. Δούλευε άλήθεια με το παραπάνω της. Να περάσουμε τα κρητικά νερά με μια μηχανή τέτια, δε σου φαίνεται τρέλα;». Ήθελε να πει ακόμα κάτι μά φοβήθηκε πως είχε προχωρήσει όσο δεν έπρεπε. Με βλέπει άνήσυχο και λέει ενω τραβά το κεφάλι του μέσα: «Όλα θα πάνε καλά».

Έτοιμάζονται να βγουν έξω όλοι, θέλουν να πάνε να σεργιανίσουν. Ο Χαραλάμπης κάνει μια χοντρή φωνή που δεν είναι δικιά του: «Θά πάω κι έγώ». Κατεβαίνει ντύνεται μάνι μάνι, ανεβαίνει πάλι στην κουβέρτα με τη στολή. Δυο σκέτα κόκκινα γαλόνια. Και οι άλλοι του φωνάζουν: «Για που τό-

βαλες ναύαρχε;». Και αυτός να μην άπαντά μόνο να πηδάει πάνω από την τιμονιέρα, να καθαρίζει το παραπέτο, να χάνεται στο διπλανό καράβι. Του φωνάζω: «Θέλω να κατεβώ ν' αγοράσω κάτι, βοήθησέ με, ή σανιδόκαλα είναι πολύ στενή, δεν είμαι μαθημένος να την ιερνώ, μπορεί να πάρω καμιά βουτιά. Μ' άκούει, είναι και κουβεντιάζει με τους ναύτες του Μίνπας. Με βοήθησε και κατεβήκαμε. Τράβηξα δεξιά, τράβηξε άριστερά, τον έχασα μέσα στο σούρουπο. Γύρισα σε μια ώρα στο καράβι. Βράδυ. Ταλαντεύεται ή ανερόλαμπα κάτω στους ράντζους».

Άκούω που με φωνάζει πίσω μου ή ξανθιά γυναίκα του δίοπου. Άκούγω που μου λέει: «Έδώ θα κοιμηθείτε;».

«Έτσι λέω, να κοιμηθώ εδώ».

«Όχι... Ρώτησα, γιατί βλέπω που δεν έχετε σκεπάσματα».

«Δε με νοιάζει, θα κοιμηθώ έτσι».

«Όχι λέει κάνει κρύο, θα κρυώνετε».

Θά σäs δώσω έγώ δυο κουβέρτες». Κατεβαίνει στους ράντζους και γυρίζει πίσω με δυο στρατιωτικές κουβέρτες. Την εύχαριστώ. Είναι πολύ ευγενικά, πολύ λεπτή στους τρόπους. Δεν έμαθα ποτέ πως τη λένε. Ποτές δεν άκουσα να τη φωνάζουν με το μικρό της όνομα. Πολύ θά μ' εύχαριστούσε αν είχε ένα όνομα άσυνήθιστο όπως το πρόσωπό της. Ξαπλώνω εκεί στις μπουκαπόρτες κοντά στην τιμονιέρα και στο καβούκι της μηχανής. Δε με πειράζει που έρχεται από κάτω ή μυρουδιά του πετρελαίου, τουναντίο μ' εύχαριστεί άμα είναι φρέσκο. Μικρός ήπια μισό ποτήρι του κρασιού, δεν το κατάλαβα, μ' έκαψε λίγο. Το άπόγεμα είχε ρθει ένας μάστορας με έναν βοηθό, ο μάστορας κρατούσε εργαλεία και ο βοηθός ένα τραπέζάκι. Είπε: Το τραπέζάκι ήταν ή βάση της πηξίδας που έπρεπε να τοποθετηθεί και ζήτησε τον καπετάνιο. Του είπαν πως βγήκε έξω. Ήρθε θυμάμαι μια γυναίκα ψηλή με μια χτενισιά που δεν τη συνηθίζουν σήμερα. Ίσως ήθελε να είναι πρωτότυπη. Είπαν μια κώμωση παλιάς μόδας, πολύ έμοιαζε με πομπό ή με σπανιόλιχο κικιρίκο. Νευρικά πήγαινε

κι έρχόταν, έφερνε βόλτες στην προκυμαία, κάποτε σταμάτησε κοιτούσε τα καράβια και ήθελε να ξεχωρίσει κάποιο και διάβαζε τα όνόματα. Όλα έρχιζαν από την ίδια συλλαβή. Ύστερα άδιαφορία ενω θα ήταν πολύ άνησυχη. Και το βλέμμα της σταμάτησε στο δικό μας πλοίο. Διάβασε, έλαμψε το πρόσωπό της και είδα σε λίγο τον καπετάνιο να κατεβαίνει και να την πλησιάζει. Φάνηκαν να συζητούσαν ήρεμα. Ύστερα νόμισα πως είδα δάκρυα σα δυο μικρές διαμαντόπετρες.

Ζωηρή έγινε ξάφνου ή συζήτηση, ο πλοίαρχος έδειχνε φανερό άνησυχία, χειρονομούσε νευρικά. Ύστερα έφυγε ή γυναίκα με κατεβασμένο πρόσωπο και ο καπετάνιος γύρισε πίσω, κατέβηκε στη καμπίνα του, άλλαξε και πέρασε πάλι την τραβέρσα. Πίσω του ταλαντεύτηκε ή στενή τραβέρσα σαν έλατήριο. Τον είδα να προχωρεί κάτω από τον ήλιο μέσα σε μια πάροδο. Δε φορούσε τη χακιά στολή αλλά ένα μπλέ σκούρο, σχεδόν μαυρο καλοκαιρινό κουστούμι με άσπρο άνοιχτό γιακά. Ο βοηθός έβαλε τη βάση ανάμεσα στους δυο άνεμιστήρες και έτοιμάστηκε να την καρφώσει, ο μάστορας όμως είπε πως δεν πρέπει να καρφωθεί ακόμα και την τράβηξε κοντά στην τιμονιέρα. Άργότερα μου εξήγησε ο Χαραλάμπης πως τα μέταλλα τραβάνε τη βελόνα της πηξίδας και χάνει, γι' αυτό δεν πρέπει να τοποθετηθεί κοντά στους άνεμιστήρες. Και κάρφωσε ο μάστορας τη βάση κι έφυγε.

Το πρώτο τέταρτο του φεγγαριού χορεύει πάνω στα σκιοινιά του καρβιού. Περίεργο φεγγάρι θαλασσινό, τρελό φεγγάρι, άκυβέρνητο. Νοτισμένος καιρός, φορτωμένος άλατι πέφτει πάνω στην κουβέρτα και τη μουσκεύει. Ίσκι άνακατεύονται με τα σκιοινιά, πέφτουν στο καράβι, σέρνονται με την κοιλιά, φρουμάζουν. Γαυγίζει πλάι ο παραβόσκυλος. Ήρθαν οι γυναίκες με τους δίοπους, ήσυχία. Κάνει πολύ ψύχρα τα ξημερώματα, τα σανίδια είναι μουσκεμένα. Στις όχτώ ήρθαν οι άξιωματικοί να ρυθμίσουν την πηξίδα. Είναι δυο με

στολή, ο τρίτος πανύψηλος με πολιτικά και με ρεμπούμπλικα. Σοβαρός, ύπηρεσιακός, δαγκώνει δλοένα το κάτω χέιλος του που είναι στριφτό και εξέχει. Μεγάλη σημασία φαίνεται ν' αποδίδουν δλοι τους σ' αυτό το πράγμα. Οί ναύτες τους βοήθησαν να περάσουν από το διπλανό καράβι στην πρύμνη μας και πρόσεχαν πολύ και έδειχναν σέβας, ο Χαραλάμπης μάλιστα χαιρέτισε στρατιωτικά και έτρεξε να πάρει τα όργανα ρυθμίσεως από τα χέρια του ενός. Ο καπετάνιος φωνάζει στο Θεωράκη, που στέκεται ακίνητος και χαζός λές και τον παλούκωσαν στη μέση της πρύμνης: «Φέρε καρέκλες ρε Θόδωρε, τί κάθισες σαν παλούκι στη μέση;». Και στο μηχανικό: «Βάλε μπρός Σαράντο». Ένα δυνατό σκόρτσο συγκορμίζει όλο το σκάφος, σά να τόπιασαν σπασμοί, ή προπέλα παίρνει βόλτα, ο σωλήνας εξατμίσεως ξερνάει καπνό και νερό, ραντίζει τον άερα με τα σάλια του. Μιά πάχνη, μία μυρουδιά πετρελαίου. Φεύγουμε. Κάνουμε μερικές βόλτες στον προλιμένα, οί άξιωματικοί τοποθετούν τα όργανα και έτοιμάζονται. Πέφτω πάνω στα τσουβάλια του πίτουρου που γεμίζουν το άμπάρι και άνεβαίνουν δυο τρία κάτια πάνω από την κουβέρτα. Πλάι μου ένα νέο παλικάρι, ταξιδεύει με την άδερφή του, ένα κορίτσι ίσαμε δεκαπέντε χρονών, τρελό από χαρά που φεύγουμε ύστερ' από τόσες μέρες. Στιγμή δέν κάθεται ήσυχο. Φαίνεται να έχει το διάολο μέσα του. Σκοῦρο, άνοιχτά μαλλιά, καστανά μάτια. Κατεβάζει δλοένα την ποδιά του, ο άερας την άνεβάζει πάνω από τα γόνατά του και με το άλλο χέρι σηκώνει τα μαλλιά του που πέφτουνε στο πρόσωπό του. Και ο άδερφός της ένα άγόρι μελαχροινό, φρόνιμο και συμμαζεμένο. Κάνουμε χαρούμενη παρέα, καθώς σκάβει τα νερά ή έλικα και κόβουμε τη θάλασσα. Είμαστε έτοιμοι να βγοῦμε στ' άνοιχτά και ξαφνικά, κανένας δέν το περιμένει, κανένα τράνταγμα, δέν άκούμε πιά το χτυποκάρδι της μηχανής. Τί είν' αυτό πάλι, τί άλαμπουρνέζικα κοπανάει ο Γρηγόρης που βγάξει το μουσούδι του

άπό το καβούκι; Τί έγινε; Κανείς δέ λέει, δέ θέλει να πει, όλοι είναι σοβαροί, σκιθρωποί, έπιφυλακτικοί. Μιλούν μονάχα με νοήματα, με κομμένα λόγια, με μισές φράσεις, με κινήσεις. Άκατανόητα. Παίρνει τ' αυτό μου κάτι λέξεις, λάδια, κουζινέτα, πετρελαιοσωλήνες, μαραφέτια. Πλησιάζω το Γρηγόρη, τον ρωτώ τί έγινε... Φέρνει ένα γύρω τα μάτια του ύστερα σκύβει και μου ψιθυρίζει: «Κάηκαν τα κουζινέτα, μην πεις σε κανένα τίποτα. Θα χρειαστεί να λυθεί ή μηχανή και να καθαριστεί. Άν δουλέψει καλά θα φύγουμε την τεάρτη το πρωί, είδεμη θα μπει μιά καινούρια μηχανή και θα φύγουμε την πέμπτη». Με βλέπει που δέν πιστεύω πως μπορεί τόσο γρήγορα να μπει μιά καινούρια μηχανή και λέει: «Πιο γρήγορα αλλάζει μιά πετρελαιομηχανή παρά που διορθώνεται». Πηγαίνω και κοιτάζω πάνω άπ' το καβούκι. Παρακολουθώ την εργασία της έπισκευής κάτω στο μηχανοστάσιο. Βλέπω το ξανθό κεφάλι του άρχιμηχανικού που ξεχωρίζει ανάμεσα από τ' άλλα, του Σαράντου, του Γρηγόρη και δυο άλλων βοηθών. Νέος φαίνεται και δραστήριος αυτός ο άξιωματικός, μέσα σε μιά κάτασπρη στολή σαν τα χιόνια. Έπιβλέπει από πολλή ώρα τη δουλειά στο μηχανοστάσιο. Ο λοστρόμος μαζί με το Χαραλάμπη τον Παλαμισμένο λένε δλοένα πως ή μηχανή θ' άργήσει πολύ να φτιαχτεί, μπορεί και να μη φτιαχτεί καθόλου. Με κοιτάζουν στα μάτια να δοῦν τί έντύπωση θα μου κάνει. Περιέργα σαλεύει το μάτι τους. Λένε πως θα ξεφορτώσουμε και θα σκαντζάρουμε το πίτουρο σε άλλο καράβι. Κι οί δυο διαδίδουν άνησυχαστικές ειδήσεις. Ο καπετάνιος λείπει όλη τη μέρα και δέ δίνει μιά δεκάρα για ό,τι γίνεται. Γενικά, κανείς δέ φαίνεται να νοιάζεται για το καράβι και για το ταξίδι του. Είναι έπιταχτο και πληρώνονται λίγο, οί ναύτες κάνουν τη θητεία τους, και ο λοστρόμος παλιός θαλασσινός βαριεστημένος άπό το γιαλό θέλει να κάτσει πιά στο σπίτι του στην "Υδρα να ξεκουραστεί και να φάει τη σύνταξη. Βρίζουν. Ο Σωτήρης ο δίποπος κλωτσάει το χε-

ρούλι της μπόμπας και βγάξει άπό το στόμα του ένα ποταμό χοντρόλογο. «Του κερατά το σκαρί, να μη φορτώουν στα σαπιοκάραβα. Κοῦκλες κι άπό μέσα πανοῦκλες. Παιγνιδάκια. Πούναι τα έλληνικά σκάφη...». Πάνω στα τσουβάλια παίζει ο Θεωράκης με το σκύλο. Κάνουν τουμπες, δαγκάνει ο ένας τον άλλο, παλεύουνε σαν δυο μικρά ζῶα. Χώνει το χέρι του ο μοῦτσος μέσ' στο στόμα του σκύλου, γαυγίζει το κουτάβι. Σηκώνεται άπάνω, φωνάζει στο Μαυροειδή: «Πρώτε, ο τρίτος σου μιλάει». Τρώει ένα μπουγιέλο νερό άπό το Μῶρο και ήσυχάζει. Ο Φοιτητής λέει: «Τίς προάλλες έχασε την άγκυρα του μερέ του και μάλωνε με ένα άλλο μοῦτσο του μπογιού του που φοροῦσε ένα κοῦκο με άγκυρα. Έκλαιγε ο άλλος και ή Κούλα ή γυναίκα του μηχανικού του φώναζε. «Μονάχα εσύ έχεις μερέ με άγκυρα;». Ο μοῦτσος του Μίνπας εξακολουθεί να κλαίει και το βράδυ ο Χαραλάμπης άνεβάζει το ράντζο του στην πρύμνη και τότε δένει γερά στα μπόρντα. Άκούω που έρχονται οί ναύτες, κατεβαίνουν στις κουκέτες, βγάζουν μπόγους και βαλίτσες. Σκοτάδι, δέ βλέπω πρόσωπα, μου φαίνεται πως τρέχει κάποια βρωμοδουλιά, γιατί μιλούν σιγά, ύποπτα και παίρνουν προφυλάξεις και χειρονομοῦν μέσα στο σύθαμπο. Υστερα πάλι ήσυχία, έβγαλαν έξω τους μπόγους. Ψυχή. Μονάχα ή λάμπα της θύελλας να ταλαντεύεται στην άντένα του διπλανού καραβιού. Φωτοῦσε ένα κύκλο και ένα κομμάτι νερό. Τα φωτοῦσε θαμπά λερωμένα. Στα καραβόσκoiνα ο σκύλος γαυγίζει με πείσμα σά ναχε μυριστεί, κλεψιά. Μοῦ φάνηκε πως σήκωσαν όλο το καράβι κι έμένα μαζί. Άκούω βήματα, ένα χοντροπάπουτσο στο σβέρο μου και χαμηλές φωνές. Τα καταφέρνω ν' άρπάξω μερικά λόγια: «Ο έπιβάτης... Τα πήρατε όλα; Άν μας ειπε ψέματα ο κερατάς θέλει κρέμασμα στο τοιμπούκι με τη σαλαμάστρα».

Βρήκα μιά θέση κάτω από το τουρκετό και κοιμοῦμαι τη νύχτα. Μένω έκει και τη μέρα. Το μεγάλο άλμπουρο

της πλώρης κάνει ίσκιο, σήμερα όμως ξανάβαλαν την τέντα. Ο μικρός καραβόσκυλος όλο και σούρνεται στα ρούχα μου, έχει πολύ γούστο έτσι που άνεμίζει το μαῦρο μουσίδι του και κουνάει την ούρά του και τα ξεῖπνα μάτια του.

Δέν κοιμάται πάνω στα τσουβάλια μονάχα χώνεται μέσ' στις κουβέρτες. Θα έπαιζα μαζί του αν είχα τα κέφια του, αλλά είμαι πολύ νευριασμένος. Μοῦ φαίνεται πως και αύριο έδῶ θάμαστε, άκούω που το λένε δίπλα μου. Ο λοστρόμος το φωνάζει δυνατά για να τ' άκούσωμε. Έχει το λόγο του. Και ο Θεωράκης; Καθόταν πάνω στο καναβάτσο, που σκέπαζε τα τσουβάλια για να μη βραχούν, στο μέρος ακριβώς που είχε κατουρήσει ο σκύλος και μάλιστα σκούπιζε με την παλάμη του τον πσιινό του και βλαστημοῦσε το ζῶο. Έπειτα άπλωσε τα πράγματά του, ρούχα, ψωμιά, φαγιά, κφετέδες, φρούτα κι έτρωγε παρέα με το σκύλο. Το κουτάβι άρπαζε τα ψωμιά στον άερα, που του τα πετοῦσε ο μοῦτσος, άργότερα όμως ο Θεωράκης κουράστηκε και τον άφισε να τρώει άπό το τραπέζι. Και άμα πιά άπόφαγε σηκώθηκε, έκανε ένα σάλτο στην πλώρη, άνοιξε το ντουλάπι, άλειψε μιά μεγάλη φέτα μαργαρίνη και μαρμελάδα, άνέβηκε πάλι στα τσουβάλια, έπεσε άνάσκελα κι έτρωγε με τα πόδια ψηλά στην άντένα.

Καθώς μαγερεύει ή γυναίκα φαίνονται τα χέρια της και τα μαλλιά της που τ' άνεμίζει ο άερας. Μελτέμι. Την κρύβει το μεγάλο άλμπουρο. Είναι ένα ξύλινο παραβάν που προφυλάσσει ένα κομμένο σιδεροβάρελο, το τζάκι. Κόβει ξύλα, ο Θεωράκης δέν πάει να τη βοηθήσει. Κοιτάζει τα σκoiνιά που κλαπατάρουν στο άλμπουρο με τον άερα. Μιλάει γρήγορα γρήγορα, τρώει τα λόγια της. Γελάει χτυπητά και ψυχρά. Έχει λίγη τραχύτητα στη φωνή. Άντροφέρνει. Είναι όμως προκομμένη, έξυπνη, περιποιητικά σε όλους. Όλη μέρα τρέχει πάνω κάτω, μαγερεύει, πλένει, σκουπίζει, συγυρίζει τους ράντζους και κάποτε, όταν λείπει ο Γρηγόρης,

βοηθάει τὸν ἄντρα τῆς στή μηχανή. Τοῦ δίνει τὰ κλειδιά, τὰ λαδοτήρια, τὰ στουπιά, καθαρίζει τὰ λάδια καὶ τοῦ χύνει νερὸ νὰ νιφτεῖ. Ἀκόμη, τότε σκουπίζει, τότε χτενίζει, τοῦ χαϊδεύει τὰ μαλλιά. Γυναίκα σπιθα, τριφερή, μάνα τοῦ καρβιοῦ. Τὸ ἀπομεσήμερο κοιμάται βαθιὰ στὸ ράντζο στὴν καμπίνα τοῦ μηχανικοῦ. Φαίνεται ἀπὸ τὸ δεξι παραπέτο τὸ κεφάλι τῆς μὲ τὰ φριζαρισμένα μαλλιά. Τὸ πρωτὶ ξυπνοῦν ἀπὸ τὸ διπλανὸ καίκι, ἀκούω τίς φωνές, τοὺς καυγάδες καὶ τίς βρισιές τους. Τὸ ἀπόγεμα κοιμοῦνται κάτω στοὺς ράντζους. Ἀνεβοκατεβάζω τὰ λίγα πράγματα πού ἔχω. Τῆ νύχτα ξυπνῶ πολλές φορές διψασμένος. Ψάχνω πάνω σ' ὄλο τὸ καράβι νὰ βρῶ ἕνα δοχεῖο νὰ πιῶ λίγο νερό. Γεμάτη ὄνειρο καὶ νοσταλγία εἶναι μιὰ νύχτα πάνω στὸ καράβι πού κοιτάται στὴ μεγάλη κοιλιὰ τοῦ λιμανιοῦ. Ἄν δὲ διψοῦσα τόσο θάταν πολὺ ὠραία αὐτὴ ἡ μαγεία τοῦ λίγου φεγγαριοῦ, τοῦ ἀνέμου καὶ τοῦ κοιμισμένου νεροῦ. Ψάχνω στὰ σκοτεινὰ φοβισμένου πάντα μήπως κἀνὼ θόρυβο ἢ μήπως πατήσω κανένα καὶ βάλει τίς φωνές. Τὸ νερὸ στὸ βαρέλι ἔχει πολὺ κατεβεῖ, σκύβω κολλῶ τὸ πρόσωπό μου στὴν τρύπα, χῶνω τὸ χέρι μου ἴσαμε τὸν ὄμο, πληγῶνω τὸ κρέας μου. Τὸ ἀποτέλεσμα; Μιὰ σταλιά νερὸ ἀπὸ τὸν πάτο, λασπονερί χλιαρὸ, πηχτὸ σὰν ρετινόλαδο, ἀνούσιο, μυρίζει σιδερίλα, μπόχα, πετρέλαιο. Τὸ κατεβάζω γουλιὰ γουλιὰ, σφίγγουμαι νὰ μὴν ξεράσω, εἶμαι εὐτυχισμένος. Ἐπειτα πηγαίνω καὶ ξαπλώνουμαι πάνω στὰ τσουβάλια, μὰ σὲ λίγο διψῶ περισσότερο. Εἶναι μιὰ δίψα πολὺ τυραννική, μοῦ φέρνει πυρετὸ καὶ παραλήρημα. Στὴν κοιλιὰ μου καὶ στὸ στήθος μου ἀνεβαίνει μιὰ φλόγα καὶ μὲ καίει σὰ νάχω μιὰ φτιαργιὰ ἀναμμένα κάρβουνα ἐκεῖ μέσα. Ἡ γλώσσα μου εἶναι ἕνα κομμάτι σανίδι. Μπορῶ νὰ τῆ βγάλω ἀπὸ τῆ θέση τῆς καὶ νὰ τῆν πετάξω στὴ θάλασσα, δὲ θὰ νιώσω τὸ παραμικρὸ, τουναντίο θὰ φχαριστήθω πού θὰ ἀπαλλαχθῶ ἀπ' αὐτὸ τὸ περιττὸ πράγμα. Σὰν κολασμένος πού τότε σιγοψήνουνε πάνω στὰ κάρ-

βουνα ἔτσι στριφογυρνῶ χωρὶς νὰ βρισκω ἀνάπαση. Ὅλο μου τὸ σῶμα εἶναι πληγιασμένο, πονάω φοβερὰ στὰ νεφρὰ καὶ στὰ λαγόνια. Ξυπνῶ τὸ πρωτὶ μουσκεμένος ἀπὸ τ' ἀγιάζι καὶ κἀνὼ ἕνα σωρὸ κινήσεις γιὰ νὰ ξεμουδιάσω. Καιρὸς φρέσκος, γαλήνιος, ἀργότερα ἀρχίζουν τὰ προβατικάκια στὴ θάλασσα καὶ στὸν ἀέρα. Χαμηλὰ πετοῦσαν οἱ γλᾶροι. Καθὼς εἴμαστε στριμωγμένοι ἀνάμεσα στ' ἄλλα καράβια, μπορούμε νὰ τὰ φέρνουμε βόλτα πηδώντας ἀπὸ τὸ ἕνα στὸ ἄλλο. Ὁ Θεωδωράκης παίξει κυνηγητὸ μὲ τὸ Φρίντο καὶ μ' ἕνα μικρὸ κοριτσάκι, καὶ οἱ τρεῖς χαλοῦν τὸν κόσμον μὲ τῆ φασαρία τους. Ὁ ἀρχιμηχανικὸς εἶπε σήμερα πὼς ἡ μηχανὴ πάει καλὰ καὶ θὰ φύγουμε. Κακὰ χαμπέρια γιὰ τὸν καπετὰν Κώστα πού ὄλο φωνάζει πὼς θὰ μᾶς ἀφίσει παραέξω. Ὅλοι τους λένε τὸ ἴδιο, σὰ νάναι συνεννοημένοι, Τώρα καταλαβαίνω. Δὲ θέλουν νὰ φύγουν, δὲ θέλουν ν' ἀφίσουν μιὰ μεγάλη βάση καὶ νὰ πᾶν νὰ θαλασσοδέρνονται στὰ νησιά.

«Ξέρεις τί θὰ πεῖ» μοῦ λέει ὁ λοστρόμος «ταξίδι στὸ ταξίδι, ν' ἀράξεις τὸ βράδυ, νὰ σαλπάρεις τὸ πρωτὶ, καὶ δῶσ' του γιὰ ὄχτῶ μῆνες, καὶ ποιὸς ξέρει...».

Τὸ κατάλαβα, αὐτὸ εἶταν τὸ μυστικὸ καὶ τὸ καράβι δὲ σήκωνε τὴν ἄγκυρα.

«Τί ἔχει ἡ μηχανὴ λέω ἐγώ; τώρα εἶναι ἐν τάξει, τὸ εἶπε ὁ ἀρχιμηχανικὸς, ἐγκυήθηκε».

«Ναί, ἐγκυήθηκε μὰ ὁ ἴδιος δὲ θὰ ταξιδέψει, θὰ τῆν πληρώσει ὁ Σαράντος καὶ μεῖς οἱ ἄλλοι, καὶ σὺ πύρθεσ μαζί μας».

Παίρνει τ' αὐτί μου κάτι λόγια τοῦ μηχανικοῦ πού λέει σ' ἕναν τεχνίτη βοηθὸ τοῦ ἀρχιμηχανικοῦ:

«Μὲ τέτια μηχανὴ ταξίδι δὲ γίνεται, θὰ μείνουμε μεσοπέλαγα ξυλάρμενοι, ἀλλὰ τί νὰ πεῖς, βασιλικὴ διαταγή. Ἐγὼ εἶμαι ναύτης, μοῦ λένε πῆγαινε ἐκεῖ, πηγαίνω παραπέρα δὲν εὐθύνομαι».

Τὸ βράδυ γίνονται καὶ ἄλλες προετοιμασίες, ἔστειλαν ἀλεύρι στὸ φαῦρνο

γιὰ νὰ ζημωθεῖ. Φόρεσαν δυὸ ἀπὸ τοὺς ναῦτες καὶ ὁ λοστρόμος καινούργια παπούτσια, ὁ Ἀλέκος ἡ Μποντικιέρα τὰ κουβάλησε μὲ ἄλλα ρούχα, πουκάμισα, κάλτσες, σακάκια μέσα σ' ἕνα τσουβάλι, τάδιασαν πάνω στὴν πλώρη καὶ ἄρχισαν τῆ μοιρασιά. Μάλωσαν ὅμως στὸ ποιὸς θὰ πάρει τὰ καλύτερα καὶ πῆρε ὁ Μαυροειδῆς νὰ κυνηγάει τὸν Ἀλέκο ἕνα γύρω στὸ καράβι. Ἡ Μποντικιέρα εἶτανε πιὸ σβέλτη. Μ' ἕνα σάλτο σκαλώνει στὰ ξάρτια, πορπατάει στὰ σκοινιά σὰν κουνάβι στίς σκαλλιέρες πάει καὶ κάθεται καβάλα στὴν ἀντένα καὶ ἀπὸ κεῖ κοροῖδεύει τὸν ἄλλο. Ἀπὸ κάτω τοῦ φωνάζει ὁ Μαυροειδῆς:

«Κερατὰ ἂν δὲ δώσεις τὰ παπούτσια θ' ἀνεβῶ καὶ θὰ σοῦ φάω τὸ μάτι». «Καλὰ ρὲ Μητσάρα». Μὰ ὁ Ἀλέκος τὸ χαβά του. Τότες ὁ Μῶρος σαλτάρισε πάνω στὸ ζωνάρι, βούτηξε τὸ μπουγιέλο στὴ θάλασσα καὶ τόφερε ὄλο πάνω στὸ κεφάλι τοῦ μικροῦ ναύτη. Μαζὶ ὅμως μὲ τὸν Ἀλέκο ἡ μπόρα πῆρε καὶ μᾶς τοὺς ἄλλους πού εἴμαστε ἀπὸ κάτω. Γενήκαμε ὄλοι μούσκεμα καὶ ὁ καπετὰν Κώστας ἔβριζε τὸ σταυρὸ τους καὶ τὴν παναγία τους. Ὁ Μῶρος δὲν σταματᾷ ὡς ἐδῶ, χερακώνει ἕνα φτιάρι καὶ ἐτοιμάζεται νὰ κάνει παστὸ τὸν κῶλο τοῦ Ἀλέκου. «Κερατὰ θὰ σὲ κἀνὼ νὰ κατουρήσεις αἷμα». Πετᾷ τότες ὁ ἄλλος τὰ παπούτσια μὲ φόρα κατὰ τῆ θάλασσα. Γιὰ καλὴ του τύχη, γιατί ὁ Μῶρος θὰ τότε μούσκεβε, βρῆκαν τὰ παπούτσια τὰ καθαράργα ναῦ τοῦ διπλανοῦ καραβιοῦ καὶ κρεμάστηκαν ἐκεῖ. Κατεβαίνει ὁ Μαυροειδῆς τὰ ξεκρεμαίει καὶ τὰ παίρνει. Ἐφαγε ὅμως κι αὐτὸς μὲ τῆ σειρά του ἕνα μπουγιέλο νερὸ ἀπὸ τὸ Χαραλάμπη μὰ δὲν ἔβριζε, εἶχε πάρει τὰ παπούτσια. Ἡ Μποντικιέρα ὅμως ἀναμασοῦσε ἀπὸ ψηλὰ κάτι παράπονα γιὰ ἀπειλή δὲν εἶταν ἄξιος γιατί θὰ τίς ἔτρωγε. Ὅλες τίς μέρες εἶταν ἀπαρηγόρητος πού ἔχασε τὰ καλὰ παπούτσια, δὲν ἔβγαζε ὅμως τσιμουδιά γιὰ νὰ μὴν τίς φάει ἀπὸ τὸ Μῶρο.

Ἦρθαν καὶ δυὸ γυναῖκες κατὰ τὸ βράδυ κι ἔφεραν κουραμπιέδες γιὰ τὸ

γούρι καὶ ὁ καπετάνιος τοὺς ἔδωσε δέκα ὄργιες σκοινὶ πού περισσεύε ἀπὸ τὰ ξάρτια. Τοὺς ἔδωσε καὶ τρεῖς πηγες καραβόπανο, εἶχαν πολλὴ ὁμοιότητα στὸ πρόσωπο μὲ τὸν καπετάνιο, θὰ εἶταν τίποτε συγγενεῖς του.

Ὁ Θεωδωράκης μαθαίνει νὰ διαβάζει. Ὁ πατέρας του λέει πὼς εἶναι ἀχαῖρευο παιδί καὶ δὲ θὰ κάμει ποτὲ προκοπὴ ἀπάνω του. Ὁ μοῦτσος ὅμως δὲ σκοτιζόταν, δὲν ἔδινε δεκάρα γιὰ τὰ λόγια τοῦ γέρου, μονάχα ἄμα τὸν ἔβλεπε ν' ἀγριεύει πῆγαινε καὶ κουβαλοῦσε μιὰ παλιοφυλλάδα ἀπὸ τὸ ράντζο καὶ βαλνόταν νὰ μαθαίνει γράμματα. Πλησιάζω καὶ λέω τοῦ γέρου πὼς ἔτσι δὲ μπορεῖ νὰ μάθει γράμματα ἕνα παιδί, πὼς εἶναι ἀνάγκη κάποιος νὰ τὸ διαβάζει. Μὲ κοιτάζει καλὰ καλὰ καὶ λέει: «Ποιὸς μὲ διάβασε μένανε;». Τὸ πείσμα του δὲν ἔχει ὄρια, ἔχει τῆ γνώμη πὼς καὶ μόνος του ὁ Θεωδωράκης μπορεῖ νὰ τελειώσει ὅλες τίς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ χωρὶς νὰ κουνήσει ἀπὸ τὸ καράβι. Γιὰ νὰ μοῦ δείξει τὴν εὐχαρίστηση καὶ τὴν συμπάθειά του ὁ μικρὸς, πού πῆρα τὸ μέρος του, μοῦ φέρνει μιὰ φέτα βούτυρο καὶ μαρμελάδα. Τώρα ἔχω κερδίσει τῆ φιλία του καὶ τῆ φιλία τοῦ σκύλου του, μοῦ κάνουν καὶ οἱ δυὸ ὅτι τοὺς ζητήσω, μοῦ φανερώνουν τὴν ἀγάπη τους, δὲ μὲ κοιτάζουν πιά μὲ κείνο τὸ περίεργο, τὸ δίσπιστο καὶ σχεδὸν ἐχθρικό βλέμμα τῆς ἀρχῆς. Εἶμαι κι ἐγὼ τώρα ἕνας ἀπὸ τὸ συνάφι τους, ἕνας τοῦ πληρώματος, δὲν ξεθαρεύτηκα ὅμως ἀκόμα μὲ ὄλους, μὲ τὸν καπετάνιο λόγου χάρι καὶ μὲ τὸ μηχανικὸ ὑπάρχει μιὰ ἀπόσταση.

Τὸ βράδυ τὰ πολεμικὰ ἔκαναν φωτεινὰ σήματα καὶ τὸ πρωτὶ ἔφυγε ἕνα πού εἶχε παράξενα χρώματα στὴ τζιμινιέρα του. Δίπλα μας ἦρθε σήμερα κι ἄραξε ἕνα βρωμοβάπορο, ρημουλκὸ, ἕνας χαμάλης τοῦ λιμανιοῦ, καὶ μᾶς γέμισε βρώμα καὶ κάπνα. Οἱ ναῦτες πού ἔπιασαν κουβέντα μὲ τοὺς δικούς μας ἔλεγαν τὰ βάσανά τους. Κατεβάζουν τῆ βάρκα στὸ γιολὸ τὰ δυὸ μικρὰ κορίτσια μὲ τὸ Θεωδωράκη καὶ φέρνουν βόλτες στὸ λιμάνι, κουπαστάρουν περι-

φημα. Μπροστά μας κάθεται φουνταρισμένο το «Προμηθεύς» και μάς κλείνει το δρόμο. Αναδύεται μέσ' από τη θάλασσα σαν μια τεράστια σκοτεινή φώκια, κάθεται εκεί νύχτα μέρα ασάλευτο σαν πετροκάραβο.

Απόψε ανταλλάξαμε την πρώτη λέξη με τον καπετάνιο, έφερνε βόλτες γύρω μου για να το μιλήσω. Το κατάλαβα και έκανα πρώτος την αρχή. Δε μ' αρέσει ο τρόπος που μιλάει για το ταξίδι. Το είπα πως ο αρχιμηχανικός είπε πως η μηχανή είναι σε θέση να δουλέψει και δε βλέπω γιατί καθόμαστε στη μέση του λιμανιού. Με πρόσεξε, το βλέμμα του ήταν περίεργο, ύποπτο, έμοιαζε σ'α να ήθελε να κρύψει κάτι.

«Ναι, αλλά δε λέει το ίδιο και ο μηχανικός μας, αυτός αντίθετα έχει πολλές επιφυλάξεις».

Διαισθάνομαι κάποιο μυστήριο σε όλη αυτή την υπόθεση. Τα λόγια και οι κινήσεις του καπετάνιου με βάζουν σε ύποψια. Αν σταματήσει η μηχανή μεσοπέλαγα; Τώρα ξηγνώ γιατί ο αρχιμηχανικός παρατηρούσε με τόση αυστηρότητα το μηχανικό. «Θές παλάνγκο» του φώναξε. «Δεν προσέχετε τις μηχανές σας. Φεύγεις για ταξίδι και αφήνεις τη μηχανή σ' ένα βοηθό για να σουλατσάρεις στην κουβέρτα και να παίρνεις φρέσκο».

Με μεγάλη αγωνία παρακολουθούμε το καθάρισμα της μηχανής σκυμμένοι πάνω από το καμπούνι της πρύμνης. Κοιτάζω την έκφραση των προσώπων που απασχολούνται μ' αυτή τη δουλιά και προσπαθώ να μαντέψω. Σταματούν κάθε τόσο με τα κλειδιά στα χέρια και συζητούν. Ανταλλάσσουν γνώμες, κρίσεις και βλέμματα. Μοιάζει τουτό με Ιατρικό συμβούλιο πάνω από έναν άρρωστο. Με τρομάζουν τα άνησυχά τους βλέμματα. Τι κρίση θα βγάλουν; θα λειτουργήσει η μηχανή ή θα την αλλάξουν; Το δεύτερο θάνατο καταστροφή, γιατί ο άερας αρχίζει να μυρίζει άσχημα, θα χρειαστούν τόσες μέρες αν και ο Γρηγόρης βεβαιώνει πως η αλλαγή μπορεί να γίνει σε είκοσιτέσσερις ώρες. Είναι έτοιμη λέει δοκιμασμένη, δεν έχει παρὰ

να βγει ή μιὰ και να μπει στη θέση της ή άλλη». Μου φαίνεται πως αυτά όλα είναι λόγια και πως ο Γρηγόρης τα λέει για να μου δίνει θάρρος, ξέρω πως οι είκοσιτέσσερις ώρες.

Ακόμα ένα βράδυ στα τσουβάλια κάτω απ' το μισό φεγγάρι, ακόμα ένα βράδυ αγωνίας, να νοιώθεις πως είσαι καρφωμένος στη μέση ενός λιμανιού και πως πίσω σου έρχεται ο σίφουνας. Φέρνει βόλτες ο καπετάνιος στην πλώρη, ακόμα δεν έμαθα τ' όνομά του, μοιάζει σ'α να θέλει να μου μιλήσει και γυρεύει μιὰ άφορμή. Λέει: «Όπως και νάναι τα πράγματα πάνε καλά». Μονολογεί. Λέω εγώ λίγο άπορημένος: «Τι πράγμα καπετάνιε;». Δεν άκουσε, περίεργο. Με θάρρος τότε προχωρώ, κοβόταν ή φωνή μου από τη σύγκληση. «Το μόνο που θέλω καπενάνιε είναι να φύνω μιὰ ώρα αρχύτερα από τουτό το λιμάνι, να ξεκολλήσω από τη λασπονεριά που μ' έπνιξε. Πές μου να ζήσεις καπετάνιε πότε θα τραβήξουμε την άγκυρα.» Η έρώτησή μου τον φέρνει σε άμηχανία, θα προτιμούσε να μιλούσαμε γι' άλλα πράγματα. Είπε όμως σιγά σ'α να φοβόταν μήπως τον άκούσουν: «Αύριο θα δοκιμάσουμε τη μηχανή και μεθαύριο το πρωί έχουμε ρύθμιση της ηξειδίας, κοντρόλ και φεύγουμε.» Αν χρειαστούμε γιατρικά θα σε φωνάξουμε».

«Μπορώ να βοηθήσω στα πανιά». Γελάει. «Δε θα σηκώσουμε πανιά, θα πάμε με στίμη. Καλό αύριο». Τον βλέπω να προχωρεί άγέρωχα με τον άερα των τριανταδύ του χρόνων, από το δεξιό παραπέτο και να χώνεται μέσα στην καμπίνα του. Ένοιωσα στο πρόσωπό μου μιὰ έξαψη σ'α να με χαστούκισε ο άερας που σηκώθηκε κείνη τη στιγμή και σφύριξε πάνω στα σκοινιά. Την Τρίτη το μεσημέρι με πλησιάζει ο Χαραλάμπης. «Πώς να ειδοποιήσουμε το φοιτητή και την αδερφή του;». Κατάλαβα. «Πότε φεύγουμε;». «Αύριο». «Πάει καλά ή μηχανή;». «Είναι εν τάξει ή μηχανή, λέει ο Χαραλάμπης, μονάχα πήγαινε να ειδοποιήσεις το φοιτητή και να κάνεις την κουμπάνια σου, άγόρασε

και μερικές πάξες για να τις βρέχεις και να τρώς αν λείπει το ψωμί».

Με βοήθησε να περάσω τα καράβια και να βγω έξω. Σε δυο ώρες είμουν πίσω, πήγα και ξάπλωσα την κούρασή μου κάτω από τον ίσκιο του πλωρίσιου άλμπουρου. Άκουσα από κεί το μηχανικό που έλεγε: «Τα λάδια μου είναι καλά, κύριε αρχιμηχανικέ». Πήγα κατά το μηχανοστάσιο, έσκυψα από κάτω, ή μηχανή ήταν ακόμα λυμένη, χιλιάδες κομμάτια και κομματάκια, ρόδες ροντέλες, παξιμάδια, έλατήρια, πως θα βρουν λογαριασμό; Ο αρχιμηχανικός έτριβε το λάδι ανάμεσα στα δυο του δάχτυλα, καθώς δοκιμάζει κανείς ένα ύφασμα να δει αν είναι μαλακό ή σκληρό. «Τα λάδια μου είναι καλά». Τα καπάκια άνοιχτά, ο άερας έφερνε τη φωνή πάνω στην κουβέρτα. Ο αρχιμηχανικός κουνούσε το κεφάλι. Και είπα μέσα μου: «Ο διάολος ο Χαραλάμπης με γέλασε, ή μηχανή είναι ακόμα λυτή κι αυτός λέει πως θα φύγουμε αύριο». Όρες καθόμουν σκυφτός πάνω στο μηχανοστάσιο κι έβλεπα τη σιωπηλή έργασια που γινόταν εκεί μέσα, ή καρδιά μου χτυπούσε δυνατά, καθαρά έβλεπε κανείς την άγωνία πάνω στα πρόσωπα. Στις τέσσερις το άπόγεμα ο αρχιμηχανικός ανέβηκε τη σιδερένια σκαλίτσα του μηχανοστασίου, πίσω του έρχόταν ένας άλλος αξιωματικός. Είπε φεύγοντας: «Θα γυρίσω σε μισή ώρα». Και άμα γύρισε φορούσε την κάτασπρη στολή του, κατέβηκε κάτω στη μηχανή, ρωτούσε μερικά πράγματα κι όλοένα έκανε παρατηρήσεις στο μηχανικό και στο βοηθό του το Γρηγόρη. «Μη με λερώσεις κακομοιρη μου γιατί χάθηκες». Κάμποσα άστεία, οι τελευταίες οδηγίες. «Δεν θα κοιμηθεί κανένας σας άπόψε αν δε μονταριστεί ή μηχανή».

«Νυχτέρια θάχουμε» άκούω να μουρμουρίζει πίσω μου ένας άπό τους βοηθούς. Πάνω ένα γρήγορο βλέμμα του αρχιμηχανικού την ώρα που ανεβαίνει και πάει να φύγει. Βρίσκω εύκαιρία να τον πλησιάσω, είναι έτοιμος να βατάρει το παραπέτο και να περάσει στο διπλανό καράβι. «Πως πάει ή μηχανή,

κύριε αρχιμηχανικέ;» Λέει λίγο άπότομα: «Γιατί ρωτάς;». Τι ν' άπαντήσω... «Κύριε αρχιμηχανικέ κάνω θα φύγουμε αύριο;». «Ρώτησε τη μηχανή, αν δουλέψει καλά θα φύγετε». «Ο Χαραλάμπης λέει πως ή μηχανή πάει καλά». Ένοιωσα τη γκάφα μου αλλά είταν πιά άργά. «Τότες ρώτα το Χαραλάμπη» λέει φουρκισμένος.

Όλη τη νύχτα δουλέψανε χωρίς διακοπή, ο μηχανικός μας έβριζε πού έχασε τον ύπνο του. «Το κέρατό τους, λές και μάς πληρώνουνε...» Τα ξημερώματα με ξυπνάει το σκόρτσο απ' το μηχανοστάσιο. Χτυπάει πάλι ή καρδούλα της και το χνώτο της γεμίζει την κουβέρτα, άπλώνεται χαμηλά ίσαμε τη μύτη μας. Κοντά μου άκούω τον Παλαμισμένο να λέει σιγά: «Την άκους δουλεύει σαν κοπέλα». Πολεμώ να ξεχωρίσω τον κρότο της να πιάσω το σφιγμό της, ο ρυθμός της μου φαίνεται κανονικός, γεμάτος, σίγουρος, σταθερός, μετρώ τους σφιγμούς της. Ο Σαράντος βάζει τώρα τετάρτη, ή προπέλα χτυπάει τη θάλασσα, της άνακατεύει τα σωθικά, την κάνει ν' άφρίζει σ'α λυσσασμένη. Το σκάφος έχει σπασμωδικά ρίγη, το έπιασε ο τεταρταίος. Ο καπετάνιος δρθιος στην πρύμη, κοιτάει την έξατμιση και δίνει τις ταχύτητες. «Άνοιξε λίγο... Δεύτερη ήμιταχώς...». Και σε λίγο. «Σιγά Σαράντο. Προσοχή. Άργά όπισθεν. Στόπ». Όστερα έστειλαν και πήραν τα ψωμιά από το φούρνο. Άκόμα ένα βράδυ στο λιμάνι. Ηουχία. Ο ίσκιος της άντένας έπεσε άπάνω μας. Την Πέμπτη το πρωί άκούω να φωνάζουν για τη σωλήνα της έξαγωγής. Ο φοιτητής έρχεται, φορεί ένα ξεθωριασμένο πουκάμισο νταμάτο, έχει άφίσει ένα λεπτό μουστακάκι μαύρο που δεν του πηγαίνει και τόσο άσχημα. Οι αξιωματικοί ανεβαίνουν στην κουβέρτα μας στις έννέα. Σαλπάρουμε. «Μιὰ στροφή έμπρός. Άνοιξε Σαράντο». Ο καπετάνιος δεν έβγαλε άκόμη το μπλε σκουροκουστούμι του με τον άσπρο άνοιχτό γιακά, στέκεται δρθιος στην πρύμη πλάι στον τιμονιέρη και κουμαντάρει. Στην πλώρη κοντά στο μπαστούνι είναι

ὁ καπετάν Κώστας καὶ ὁ Σωτήρης ἔτοιμοι νὰ πάρουν διαταγὲς γιὰ τὴν ἄγκυρα. Ἔχουνε μπάσει στὶς τρύπες τοῦ ἀργάτη τὶς ξύλινες μανιβέλες καὶ περιμένουν.

«Γιὰ τὸ Νοτιά, δὲν ξέρουμε ἀκόμα. Θὰ πᾶμε πρῶτα νὰ φουντάρουμε στὸ...». Δὲν ἄκουσα παρακάτω, ὁ καπετάνιος τὸ εἶπε πολὺ σιγὰ. Ὁ ναύκληρος ἀπὸ τὸ Μίνπας καταλαβαίνει, κουνάει τὸ κεφάλι.

«Ποιὸς τὰ ξέρει τῆς τύχης τὰ γραμμένα». Νιώθω πὼς τὸ δρομολόγιο ἀλλάζει πὼς θ' ἀράξουμε σὲ πολλὲς σκάλες γιὰ ν' ἀποφύγουμε τοὺς κινδύνους. Ὁλ' αὐτὰ εἶσαν μυστικά ποὺ τὰ ἔξερε μονάχα ὁ καπετάνιος καὶ δὲν τάλεγε σὲ κανένα.

«Νὰ βιράρω;» φωνάζει ὁ λοστρόμιος.

«Ἐτοιμοί, Βίρα!».

Ἐσκουξε ἡ καθένα στὸ ὄχι μόλις γύρισαν τὰ γρανάζια μὲ τὶς στροφὲς ποὺ ἔπαιρναν οἱ μανιβέλες ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Σωτήρη καὶ τοῦ καπετάν Κώστα.

«Ὅλο βίρα».

«Ἀγάντα λίγο».

«Μπαλόني στὴν πλώρη». «Ἐτοιμοί».

«Καλὰ εἶσαι Σαράντο».

«Δὲν πασάρετε ἕναν κάβο νὰ λασκάρω;».

«Μὴ λασκάρεις ἄλλο Θόδωρε, λύσε ἀπὸ τὴν πρᾶντα τὶς σαλαμάστρες».

Ὁ πιτσιρίκος ὁ Θεωδώρακης μὲ τὸ κουτάβι πάντα κατὰ πόδι τοῦ κάνει δουλιές, βοηθάει τὸ πλήρωμα, παίρνει μέρος στὸ σαλπάρισμα. Ὁ καπετάν Κώστας σκέφτεται νὰ τὸν κάνει πλοίαρχο, παρακολουθεῖ τὴ σβελτάδα του καθὼς φέρνει τὶς σαλαμάστρες, δίνει χέρι στὶς σκότες, βιράρει ὁ ἴδιος στὴν οὐρὰ καὶ σκαρφαλώνει στὰ ξάρτια νὰ φερμάρει τοὺς ζούρλους καὶ τὶς μοῦδες καὶ νὰ σιάρει ἕνα κάτι τῆ σημαία. Στὸ ζωνάρι ξυπόλυτος κάνει ἀκροβασίες, δὲ φοβᾶται νὰ γλυστρήσει ὁ Ἀλέκος ἡ Μποντικιέρα καὶ νὰ φουντάρει στὸ γιालό. Τώρα κάθετα σὰν τὸν κότσυφα στὴν κουπαστὴ ἀνακούρκουδα καὶ τραβάει νερὸ ἀπὸ τὴ θάλασσα καὶ ρίχνει

μπουγιέλα στὴν κουβέρτα. Καὶ ὁ Μαυροειδὴς σκουπίζει τὶς βρῶμες καὶ σφουγκρίζει μ' ἕνα παπάκι. Τὰ νερὰ τρέχουν ἀπὸ τὰ κουρζέτα.

Πρῶτο κινάει τὸ παλιοκάραβο ὁ χαμάλης ποὺ ἦρθε καὶ ἄραξε δίπλα μας, καὶ μᾶς ψιχαλίζει ὁ ἀτμὸς του καὶ ἡ κάπνα του.

«Γαῖδούρι μηχανές, χοντρή δουλιὰ» κάνει ὁ λοστρόμιος περιφρονητικά.

Στ' ἀνοιχτὰ σὰν βγήκαμε φωνάζει ὁ καπετάνιος.

«Δεξιὰ ὀλοταχῶς». Ἡ μηχανὴ δουλεύει καλὰ, εἶχανε βαλμένο στὴν πρῶτη μὲν ἕνα στρίποδο μὲ μιὰ διόπτρα. Ὁ ἕνας κοιτοῦσε τὴν πηξίδα ὁ ἄλλος τὴ διόπτρα. «Σαράντα τέσσερα». Κάθε τόσο ἄκουγες αὐτὸ τὸ πράγμα. Ὁ δίσκος μὲ τοὺς ἀνέμους κυμαινόταν ἀνάλογα μὲ τὶς διακυμάνσεις τοῦ πλοίου. Ἡ βελόνα εἶναι κάτω ἀπὸ τὸ δίσκο. Δυὸ ὄψεις ποὺ κόβουμε βόλτες στὸ πέλαγος, οἱ δυὸ ἀξιοματικοὶ ἀλλάζουν θέσεις, ὁ ἕνας στὴ διόπτρα, ὁ ἄλλος στὴν πηξίδα. Μὲ ἀγωνία τοὺς παρακολουθοῦμε, κρεμόμαστε ἀπὸ τὰ χεῖλια τους. Στὸ τέλος ὁ ψηλὸς μὲ τὰ πολιτικά σηκώνει τὸ κεφάλι καὶ λέει: «Καλὰ πᾶμε».

Ἐπειτα κοιτάζει τὸν καπετάνιο καὶ τοῦ κλείνει τὸ μάτι. «Βάλε τὸ καπάκι βίδωσε τὴ βάση». Ὁ μηχανικὸς παίρνει καὶ βιδώνει μὲ τὸ κατσαβίδι τὸ μπούσουλα στὶς τέσσερις γωνιὲς ποὺ ἔχει χαράξει μὲ τὸ μολύβι ὁ ρυθμιστής. Σκύβει ὕστερα ὁ καπετάνιος πάνω στὴ χάρτα καὶ συμβουλευετὰ τὸ μπούσουλα προτοῦ βάλει τὸ καπάκι.

«Μιὰ φορὰ» λέει ὁ καπετάν Κώστας «πυλωτάρησα μὲ τὸ ἄστρο τῆς τραμουντάνας, μᾶς εἶχε πάρει τὸ μπούσουλα ὁ γιालός, τὸν εἶχαμε στερεώσει στὴν ἴδια θέση».

«Μὰ τώρα γιὰ νὰ πάρει τὸ μπούσουλα πρέπει νὰ πάρει πρῶτα τὸ καράβι καπετάν Κώστα». Ὁ ρυθμιστὴς σκουπίζει τὰ χεῖλια του καὶ χαμογελάει. Κάνετε τσιγάρο καὶ ἡ γυναίκα τοῦ μηχανικοῦ φέρνει φριγανιὲς μὲ μαρμελάδα.

(Συνεχίζεται)

ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ

ΕΛΕΓΕΙΑ

Σκόπισε τὰ τριαντάφυλλα στὸν ἄνεμο—στὸν ἄνεμο
μάδησε τὰ στεφάνια τῆς χαρᾶς σου
τώρα ποὺ ὁ κάμπος γέμισε κόκκινες παπαροῦνες
τώρα ποὺ μαῦρες οἱ καρδιὲς χαροκοπᾶνε μ' αἶμα.
Καθὼς τὸ θρήνο τὸ μουγγὸ χύσου στὰ καταράχια
καὶ στὶς βαθειὲς τὶς ρεματιὲς συντρόφισσα τοῦ πόνου
μικρὴ κι' ἀθῶα μου παιδικὴ ψυχὴ ποὺ δὲν σκληραίνεις.
Σκόπισε τὰ τριαντάφυλλα στὸν ἄνεμο—στὸν ἄνεμο
μάδησε τὰ στεφάνια τῆς χαρᾶς σου
πάνω στὸ νέο νεκρὸ ποὺ λησμονήθηκε
στὰ ξερολίθαρα μὲ δυὸ
τρύπες σὰ δυὸ γαρούφαλα στ' ὠραῖο τὸ μέτωπό του.

ΛΟΥΚΑΣ Π. ΛΙΝΑΡΑΣ

Η ΡΙΖΑ

Ποιὸς μὲ τὸν ἄγγελο φοβίζει τὸ ὄνειρο
Ποιὸς μοῦ τραγοῦδησε γλυκὰ στὸ λίκνο
Ποιὸς ἄναψε καντήλι πάνω ἀπὸ τὴν κούραση
Βαθύτερα, βαθύτερα ὅπου
τὰ θρούψαλα τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ αἶμα τὸ κλαδὶ τὸ φόβο
σιμίζουν σὲ πετρώματα βαρετὰ τῆς καλωσύνης
Βαθύτερα κι' ἀπ' τὰ κλαδιὰ κι' ἀπὸ τ' ἀγάμματα
καὶ τοὺς σταυροὺς ποὺ δὲν σημαίνουν
κάτω ἀπὸ τὶς Πομπηῖες,
μ' ὅσο πυκνότερο τὸ κάπαλο βαθύτερα καὶ πρὸς τὴ ρίζα
ποὺ ἦσυχες νύχτες μὲ ζυγώνουν μόνο
σὲ κοιτάσματα πουλιῶν κι' ἐλευθερίας,
γῆινο ὑπόστρομα,
μ' ἕνα μαχαῖρι ἀπὸ τὰ πτώματα ν' ἀοχίσω πάλι
τὸν οὐρανὸ μου νὰ ταιριάζω
δίχως ἄστρο καὶ σάλπιγγες
ποὺ τᾶχω πειὰ ἀγαπήσει

Κάποτε ἡ σκέψη θὰ προκάνει
ὅταν ἡ θάλασσα καταλαγιάσει
ἐπίμονα νὰ τρίζει κάτω ἀπὸ τὸ πεῦκο
καὶ νὰ πλέκει ἀφρὸ μπροστὰ στὰ μάτια
γιὰ νὰ πῶ
δὲν τὸν ποτίζω πειὰ τὸ βράχο
δὲν ἀνεβαίνω τὸ βουνὸ

δὲν περπατάω στὴ θάλασσα μὲ ματωμένη φτέρνα
Μὴ μὲ στέλλεις.
Μὰ ἓνα τραπέζι ρόδινο πῶς νὰ παραμερίσεις
μὲ τὸ παράθυρο ποὺ βλέπει γιασεμιά
τὴ θέση τῆς γαλήνης ποὺ μὲ λιγοστεύει μὲ τὴν ἀχνα
τὸ πρωτὶ τὸ μεσημέρι καὶ τὸ βράδυ
μὲ γλυκόλογο καὶ χέρι στὸ ξανθὸ πλοκάμι
κάτω ἀπὸ τὰ θρούψαλα.

Βαθύτερα

ἓνα μαχαῖρι καλωσύνης κομματιάζει τὴν ἀλήθεια
ἓνα πηροῦνι σταματάει τὰ κόκκαλα
δόντια ποὺ ἐξέχουν τραγανίζουν καὶ κοχιάζουν :
ὁ πατέρας μὲ καταβροχθίζει στὴν αἰωνιότητα
στὸ στρογγυλὸ ἄσπρο πιάτο.
Δὲν πάω καὶ μὴ μὲ στέλλεις.
Νά! βαθύτερα κι' ἀκόμα ὁ δρόμος
Πρώτη νύχτα
Ἡ ρίζα
Κάτω ἀπὸ τὸ δέντρο
σκοτώνει μὲ τὴ γέννηση ὁ πατέρας μου τὸν πελαργὸ
Ἴσως καὶ νὰ μποροῦσα ν'ἄρθω μόνος
δίχως γῆ καὶ δίχως αἷμα
κι' ἔξω ἀπὸ τὸ σταυροδρόμι
πρὶν στεγνώσει ἡ γλώσσα τοῦ πουλιοῦ
ἔξω ἀπὸ τῶν παιδιῶν τὸ παραμῦθι
θᾶτρεχα τότε στὴν ἀκτὴ γιὰ ν' ἀγκαλιάσω
τὴ θεία κακία ποὺ μὲ δένει μὲ τὴ γῆ

Πόσο ἄπονα χαθήκαμε

Πόσο σκληρὰ χανόμαστε λίγο πειὸ πέρα ἀπὸ τὴ ρίζα
Βαθύτερα. δὲν ἔχει
Ἐδῶ πειὰ δὲν ὑπάρχει πελαργὸς
Καλλίτερα νὰ ξέρω γιὰ τὸ θάνατό μου,
νὰ λέω θ' ἀναστηθῶ μὲ δίκωπο μαχαῖρι στὸ σηλάχι
πληθαίνοντας τὰ πτώματα.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΔΕΚΑΒΑΛΛΕ

ΙΕΡΟΣ ΛΟΧΟΣ

Τάχα πορευόμαστε
ἢ βροχὴ μᾶς πειράζει
ἢ ἀδιάκοπη λύπη
ὁ χρόνος χτίζει πίσω μας στερεώματα
τὰ ἴγνη τοῦ μαρτυρίου μας
σκέπασαν γέλοια
κάποτε εἴμαστε ἀθῶοι
δὲν ὑπάρχει γυρισμὸς
οἱ δάφνες νύσταξαν γύρω ἀπ' τὸ ὄνομά μας
περήφανοι γιὰ ὅτι δὲν κατορθώσαμε
πεσμένοι κορμοὶ τυλιγμένοι τὴ μοῖρα μας
εἰρήνη καὶ κοῦο στὸ φτώχό μας εὐαγγέλιο
Θέλουμε τὸ σπῖτι μας ποὺ δὲν ἔχουμε
ξεχάσαμε τὰ ὀνόματα καὶ τὰ ποιήματα
μοσκοβολᾶμε ἀπὸ ἄγνοια
εἴμαστε γεμάτοι αἷμα.
Ἄχ! ἓνα σχέδιο σὰ κορμάκι στὸ δρόμο
δὲν ἔχουμε λουλούδια νὰ τὸ παγιδέψουμε
μέσα μας δὲν ἔχει ἀναπανμὸ ἢ σιωπὴ
ὑποφέρουμε ἀπὸ πατρίδα καὶ χιόνι
Κάποτε εἴμαστε ἀθῶοι
Ἄ! δὲν ὑπάρχει γυρισμὸς.

Κ. Ν. ΣΥΡΙΓΟΣ

Ἡ διάσταση τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς δημιουργίας εἶναι πιά γνωστὴ καὶ μεγαλώνει πὺρ πολὺ τὸ χάος ποὺ ἐπικρατεῖ γύρω ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς Τέχνης. Ἀδέσμευτος, ὁ καθένας χωριστά, ἢ προσκολλημένος σὲ θεμιτὲς ἢ ἀθεμιτὲς ἐπιδιώξεις, δημιουργεῖ ἀχαλίνωτες ἐξισώσεις ἀνθρωποειδῶν στὶς εἰκαστικὰ καὶ ἀναρθρῶν φθόγγους στὶς τέχνες τοῦ λόγου, παραμερίζοντας τὸ οὐσιαστικὸ νόημα τῆς ζωῆς, τῆς φύσης, τοῦ σχεδίου, τῆς φαντασίας καὶ τῆς σοβαρῆς σκέψης.

Εἶναι τέτοια πιά ἡ ἀουδοοῖα στὴν περιοχὴ τῆς δημιουργίας, τόση ἢ ἀγνοία τῶν νεωτέρων τοῦ νωποῦ παρελθόντος, ἀλλὰ καὶ τόση ἢ τυφλότης τῶν περασμένων πρὸς τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον, ποὺ ὅλα ἔγιναν θάρρηδες μὴ ἀπελπιστικὴ νύχτα ἄφωτη, γεμάτη ἀπρόβλεπτους θορύβους καὶ στὴν ὁποία δὲ διακρίνει ἕνας τὸν ἄλλο, οὐδὲ τὸ νόημα τῆς φωνῆς του.

Εἶναι ἀναμφισβήτητη ἀλήθεια, πῶς ἡ κλασικὴ τέχνη σὰ μορφή καὶ σὰ νόημα πέθανε ὀριστικὰ στὴ συνείδηση τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου. Ὅλοι ζητᾶνε μὴ ἀλλαγὴ. Οἱ νεωτεριστὲς ξεκινώντας ἀπὸ τὴ διάχυτη τοῦτῃ ἀνάγκη ξεχύθηκαν στοὺς μεγάλους καὶ ἀδέσμευτους δρόμους τοῦ δημιουργικοῦ πνεύματος ἀλαλάζοντας μέχρι τέτοιου σημείου, ποὺ γρήγορα ἔφτασαν στὸ παραμιλητὸ μὲ μόνη νόμιμη δικαιολογία τὴν ἀνάγκη νὰ σπᾶσουν τὰ καθιερωμένα ἐμπόδια. Ἔτσι πέρασαμε ὕστερα ἀπὸ τὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμον στὸν ὑπερρεαλισμὸ, στὸ φουτουρισμὸ καὶ φτάσαμε στὸ πὺρ ἐπικίνδυνον σημεῖον ἀναρχίας καὶ διάλυσης γιὰ τὴν τέχνη. Ἡ παράδοση στηριγμένη στὴν ἱστορία τῆς δὲ μπόρεσε νάντιδρᾶση ὅπως ἦταν φυσικὸ, ὅταν ὅμως ἡ τέχνη ἄρχισε μὲ τούς διάφορους ἐξτρεμισμούς νὰ κατρακυλάει στὰ ἀντιδημιουργικὰ τάρταρα, ξύπνησαν καὶ σ' αὐτὴν νέες ἐλπίδες. Μάταιες βέβαια ἐλπίδες γιὰ ἕναν πεθαμένο. Ἡ ἐπιστροφή εἶναι πιά ἀδύνατη. Δίνει ὅμως τὴν ἀφορμὴ σ' αὐτούς, ποὺ νιώθουν τὴν ἀνάγκη τῆς ἀποτελεσματικῆς ἀλλαγῆς νὰ δυναμώσουν τὴν παράταξή τους, τὴν παράταξή τους ἐκείνη, ποὺ θὰ σταθεῖ ἀντιμέτωπη τόσο στὴν ἀπνεκρωμένη παράδοση, ὅσο καὶ στὴν διαλυτικὴ ἐπίδραση νέων τρόπων ποὺ ὀλοκληρώθηκαν ἀπὸ τὸ σURREALISMO καὶ ΠΕΡΑ.

Στὴν Ἑλλάδα οὐμβαίνουν ἀκόμα χειρότερα πράγματα. Ἐχτὸς ἀπὸ τὶς ἐλεεινὲς ἀπομιμήσεις ποὺ βαραίνουν τὸν τόπο σ' ὅλες τὶς μορφές τῆς τέχνης, ὅλα τὰ αἰσθητικὰ καὶ δημιουργικὰ θέματα φτάνουν ἐδῶ ἀλλοιωμένα, μεγαλοποιημένα, πὺρ τρελλά. Ὑπάρχουν ἀνθρώποι τῆς τέχνης στὸν τόπο μας ποὺ δὲν

Ο ΜΗΝΑΣ

ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

ἔχουν πάρει ἀκόμα ἐξέταση ποιοῦ εἶδους βεθεῖα ἀλλαγὴ γίνηκε σ' ὄλο τὸν κόσμο τοῦ πνεύματος καὶ τῆς τέχνης. Καὶ ὑπάρχουν ἄλλοι ἀνθρώποι ποὺ δὲν ἀναγνωρίζουν μέσα ἀπὸ τὴν ἐξαλλή τρέλλα τους τὴν παραμόρφωση ἀπὸ τὴν ἀνανέωση, τὴν τέχνη ἀπὸ τὴν διάλυση, τὸ ὄληθινὸ καὶ γνήσιον στοιχεῖο ἀπὸ τὸ κάλπικον, μόνον καὶ μόνον γιὰ τὴν περιβάλλεται τὸ ντύμα τῆς νεότερης ἀσχημίας. Οἱ νεώτεροι μπροστὰ στὸ θέμα τοῦτῳ τῶν ἀντιθέσεων τῶν ἀνόμοιων καὶ τῶν ἀντιφάσεων, δὲν μποροῦν νὰ σταθοῦν κάπου ἀποφασιστικῶς. Τὸ κοινὸ παραπλανημένο κι αὐτὸ ἀπὸ τούς διάφορους ἀναρμόδιους ποὺ τυχαίνει νὰ διαθέτουν μίαν ὁποιαδήποτε στήλη, ἢ τούς διάφορους θρασεῖς κι' ἀπομωραμένους δημιουργεῖ διαρκῶς ψεύτικες, ἄδικες καὶ ἀκατατόπιστες ἐντυπώσεις γιὰ τὰ ζητήματα τῆς τέχνης μας. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν ἄρκετοὶ ἀνθρώποι σοβαροί, ὑπεύθυνοι, ποὺ συναντοῦνται σὲ γενικὲς ἔστω γραμμὲς πάνω στὴν ἴδια ἀνάγκη. Χρέος τους θεωροῦνε πιά ν' ἀναλάβουν μίαν ὑπεύθυνη κι' ἀποφασιστικὴ πορεία στὴν ὀρθὴ σὶτῃ στερνῇ, καὶ πραγματικὰ καινούργια ἐξέλιξη τῆς τέχνης. Μερικοὶ ἀπὸ τούς πνευματικούς μας ἀνθρώπους ἐνωμένοι στὴν ἀνάγκη νὰ φωτίσουμε ὑὲ σταθερὰ καὶ προσδιορισμένα δεδομένα τὴν ἐποχὴ μας, τολμηροὶ ἀνακαινιστὲς, χρησιμοποιοῦντας τὰ γνήσια, ἀνθρώπινα καὶ λογικὰ στοιχεῖα τῆς νέας τέχνης, προσμύγοντας τὸ νέο φῶς μὲ τὰ καλλίτερα ὑπόλοιπα τῆς παράδοσός μας, ἐχθρικοὶ πρὸς τὴν ἀποστεωμένη κλασσικὴ παράδοση ὅσο καὶ πρὸς τὸν παραλογισμὸ, ἐνισχυμένοι κι' ἀπὸ ξένους συνεργάτες ἐπιλεχτούς ποὺ ἐξηγοῦν τὸ ἴδιο αἰσθητικὸ αἴτημα στὶς χώρες τους, θὰ ζητήσουμε τὴν ἐρμηνεία τοῦ σύγχρονου νοήματος στὴν τέχνη καὶ σὶτῃ σκέψη, χτυπώντας κάθε ἀντίθετη ροπὴ κι' ἐπιβάλλοντας μορφὲς ἄξίες νὰ προβαδίζου. Δὲν εἴμαστε μόνον ἐμεῖς. Ὅλοι ὅσοι ξεκινοῦν ἀπὸ τούς ἴδιους ὀρίζοντες, καὶ περπατοῦν σὰν κι' ἐμᾶς ἀλύγιστοι, ἀνανεωμένοι, καθαροί, τολμηροί, πατώντας τὴν παράδοση καὶ τραβώντας στὴν πὺρ μελλοντικὴ ἀνανέωση, εἶναι συνόμοιοι καὶ ἐμοίθεατες, εὐπρόσδεκτοι νὰ πλουτίσουν τὴν πανθαῖσια τῶν ἐπιδιώξεων μας.

Τὸ ὄργανον ποὺ ἀποφασίζουμε νὰ κυκλοφορήσουμε ἔχει αὐτὸ τὸ σκοπὸ νὰ ἐξυπηρετήσῃ. Φανερό, λοιπόν, εἶναι πῶς θὰ τηρήσῃ μίαν αὐστηρὴ συνέπεια ὕλης, ἀποκλείοντας κάθε συνεργασίαν παράδοσης καὶ συντηρητικότητος, ὅπως καὶ κάθε π.χρόμοια παράλογη σουρεαλιστικῆς ὀρθόδοξης ἢ παραλλογῆς. Γιὰ νὰ μπορέσουμε δίνοντας δείγματα ἀδιάκοπα γνήσια ἀνανεωμένης τέχνης,

πρέπει νὰ ἐλέγξουμε μὲ σκληρότητα στὶς εἰδικὲς τους περιπτώσεις τὶς παραποιήσεις καὶ ἀληθινὰς τῆς τέχνης κι' ὕστερα νὰ δημιουργήσουμε ἕνα σταθερὸ καὶ βέβαιον δρόμον πρωτοπορίας γιὰ τούς νεώτερους.

Οἱ ταχτικοὶ συνεργάτες τῶν «Νέων Ρυθμῶν» διατηροῦν ὁ καθένας τους τὶς ἀτομικὲς ἀπόψεις γιὰ τὰ διάφορα θέματα. Εἶναι τοῦτο ἀδιάφορον. Συμφωνοῦν ὅμως στὰ γενικὰ σημεῖα ἐπιδιώξεων κι' αὐτὸ εἶναι τὸ πὺρ σπουδαῖον γιὰ τὴν ὥρα. Καὶ μὲ τὶς ἐξηγήσεις αὐτὲς, τὰ λίγα προγραμματικὰ μας λόγια, ξεκινᾶμε γιὰ ἕναν ἄγωνα ὠραῖον ὅσο καὶ ἡ δημιουργία, γνωρίζοντας πρὸ παντός ποιὲς εἶναι οἱ ἐπιδιώξεις μας, ποῖα τὰ ζητήματά μας καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖον πρέπει τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ νὰ τὸ διαχειριστοῦμε.

Στὴν Ἀθήνα θάπρεπε ἀπὸ πολὺν καιρὸ τώρα νάχει μπεῖ ἕνας φραγμὸς κι' ἕνα ὄριον στοὺς αἰσθητικὸς προσανατολισμοὺς. Γιατὶ τὸ κύριον μέρος τῶν ἐπιδιώξεων τούτων στοὺς χώρους τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, συγκεντρώνει σὲ μίαν ὀργανωμένην κι' ἀναγνωρισμένην ἐκπροσώπηση ἢ αἰσθητικὴν στάση τοῦ ζωγράφου Τάκη Βαλσάμ, ποὺ ἀπὸ δεκαπέντε χρόνια στὴν Ἑυρώπη κι' ἐδῶ, μὲ τὸν τίτλον *συναισθηματικῆς Σχολῆς*, ἐξηγεῖ καὶ τοποθετεῖ τὸ αἰσθητικὸ τοῦτο αἴτημα τῆς ἰσορροπίας τῶν κλασσικῶν μὲ τὰ πρωτοπορικὰ στοιχεῖα τοῦ καιροῦ μας, πάνω σὲ ἀτομικὰ, μὰ καὶ γενικὰ δεδομένα. Μὲ τὸ ὄργανον μας σήμερον ποὺ κυκλοφοροῦμε, ἀποφασίζουμε πὺρ συγκεκριμένα νὰ ξεκινήσουμε, ὀνομάζοντας ὀλάκερον τὸ πνευματικὸν μας κίνημα *συναισθηματικῆς Σχολῆς* ἐξηγώντας μὲ τὸ ἔργον καὶ τὴ θεωρητικὴν ἐρμηνείαν τὸ σκοπὸν καὶ τὶς ἐπιδιώξεις τῶν αἰσθητικῶν καὶ δημιουργικῶν προσανατολισμῶν μας. Ἐχομε ἀνάγκη συστηματικῆς ζωῆς, ποὺ θὰ δώσει μίαν ἀπαρχὴ ἰσορροπίας, ποὺ θὰ προσφέρει σπερεότερα κριτήρια προσανατολισμοῦ, νὰ ἀφαιρέσουμε ἀπὸ γύρα μας τὴν ἀνοργάνωτην κι' ἀναρχικὴν ἀουδοοῖαν τῶν μιμητῶν καὶ ἀπληροφόρητων κάθε ἀληθινὰ νέου ρυθμοῦ στὴν τέχνη, νὰ παρουσιάσουμε, καὶ νὰ ἐπιβάλλουμε τὸ πραγματικὸν νέο στοιχεῖον στὴν τέχνην κι' ὅλα τοῦτῳ δὲν μποροῦν νὰ γίνουν ἄν δὲν παρουσιασθοῦμε ὀργανωμένοι, συστηματικοί, μὲ προκαθορισμένο καὶ ἀληθινὸν δημιουργικὸν πιστεύω. Ἡ Συναισθηματικὴ Σχολὴ τοῦ Βαλσάμ, ποὺ μᾶς δίνει τὴν ἀπαράτητα αἰσθητικὰ προσαπαιτούμενα τούτῃ τῇ στιγμῇ, προσφέρει στὴν προσπάθειά μας τὸνομά τῆς καὶ τὸ κύρον τῆς γιὰ νέους πραγματικὰ προσανατολισμούς.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ

Εἴπαμε νὰ μὴ μιλήσουμε γιὰ τὴν ἐκθεση τοῦ κ. Διαμαντοπούλου, γιὰτὶ ἐκεῖνα τὰ πράγματα ποὺ ἔκαμε καὶ κράμασε ὁ εὐλογημένος αὐτὸς ἀνθρώπος στὰ δωμάτια τοῦ

Ρόμβου δὲν εἶνε ἔργα ζωγραφικῆς. Μὰ σὰν εἶδαμε τὶς γνώμες μερικῶν ἀπ' τούς κριτικογράφους μας στὶς ἐφημερίδες αἰσθανόμεστε καὶ μεις τὴν ἀνάγκη νὰ εἰποῦμε ἐδῶ δυὸ λόγια.

Λοιπὸν δυὸ ἀπὸ τούς κριτικογράφους αὐτούς (ἄς μᾶς συμπαθᾶνε ποὺ δὲν τούς ἀποκαλοῦμε κριτικούς) βρίσκουν στὰ παρασάνταλα τοῦ κ. Διαμαντοπούλου τὰ ἴδια χαρίσματα ποὺ βροῖχαν ἄλλοτε καὶ στοῦ κ. Νικολάου, ὅτι δηλ. στηρίζονται σὶτῃ λαϊκῇ ζωγραφικῇ, καὶ ὅτι «δείχνουν μεγάλην πρωτοτυπία καὶ πολλὴν προσωπικότητα».

Πρῶτα—πρῶτα πρέπει ἐδῶ νὰ ξεκαθαρίσουμε πῶς λαϊκὴ ζωγραφικὴ δὲν ὑπάρχει. Ὑπάρχει λαϊκὴ φόρμα σὶτῃ ζωγραφικῇ. Ἡ λαϊκὴ φόρμα ἐκφράζεται μὲ γραμμὴ πρωτογονικοῦ ρυθμοῦ τεχνικῆ, ἀδρῆ καὶ χαρακτηριστικῆ, ἔτσι ποὺ τὸ σύνολον νὰ δίνει τὴν πρωτογονικὴν λαϊκὴν ἐκφραση.

Ἡ λαϊκὴ ζωγραφικὴ ὅμως, ὅπως βγαίνει ἀπὸ τὰ ὑποδείγματα ποὺ ἀναγνωρίζουν οἱ κριτικογράφοι μας, εἶνε κᾶτι τὸ ἀτεχνον καὶ παιδικόν. Εἶνε κᾶτι ποὺ ὁ καθένας τὸ μπορεῖ, καὶ ἐπομένως δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρξει σὰν τέχνη.

Ἄλλοι πάλι κάνουν σύγκριση τῆς ζωγραφικῆς μὲ τὸ θέμα, καὶ θεωροῦν λαϊκὴ ζωγραφικὴ τὸ λαϊκὸν θέμα. Σ' αὐτὸ τὸ λάθος πέφτει ὁ κ. Προκοπίου πού, σ' ἕνα του ἄρθρον ποὺ δημοσιεύτηκε στὴν «Καθημερινῇ» (10 Φεβρουαρίου), ἐνῶ προσπαθεῖ νὰ δώσει τὴν ἔννοια τῆς λαϊκῆς ζωγραφικῆς δὲ δίνει παρὰ τὴ μορφή τοῦ λαϊκοῦ θέματος μιλώντας γιὰ λαϊκὲς ἐνδυμασίες κ.λ.π. Τὸ θέμα δὲν κάνει τὴ ζωγραφικὴ. Τὸ θέμα μπορεῖ νᾶνε λαϊκόν, μὰ ἡ διατύπωσή του πρέπει νᾶνε τεχνικὴ, ἄλλοιῶς αὐτὸ ποὺ κάνουμε δὲν εἶνε τέχνη. Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν τέτοια λαϊκὴ ζωγραφικὴ, φόρμα λαϊκῆ ὑπάρχει διατυπωμένη ὅμως μὲ μέσα τεχνικὰ ζωγραφικά.

Λαϊκὸν τραγοῦδι βέβαιον ὑπάρχει. Γιατὶ τὸ τραγοῦδι ἔγινε ἀπ' τὸ λαόν. Δημιουργήθηκε στὰ διάφορα λαϊκὰ πανηγύρια ὅπου ἕνας εἶπε ἕνα στίχον, τὸν συμπλήρωσε ἕνας ἄλλος, πρόσθεσε τρεῖς λέξεις κάποιος τρίτος κ.λ.π. Ὑστερον τραγοῦδησε ὅλη ἡ παρέα τούς στίχους αὐτούς, καὶ σιγὰ - σιγὰ τούς πῆρε ὁ λαὸς ποὺ συγκινήθηκε ἀπὸ δαύτους. Σὲ τούτῃ ὅμως τὴ λαϊκῇ ζωγραφικῇ δὲν ἔ-

λαβε καθόλου μέρος ο λαός. Τα άτεχνα κατασκευάσματα των διαφόρων «ασπούδαχτων» είναι έργα ατομικά, δεν είναι λαϊκά, και είναι πολύ αμφίβολο αν συγκινήθηκε ποτέ ο λαός από αυτά. Απεναντίας μάλιστα εκείνο που παρατηρούμε σήμερα είναι η απέχθεια του λαού απέναντι σ' αυτό του είδους τα έργα. Και, μάλιστα, βρίσκουμε, ότι πολύ υποτιμούμε το λαό μας όταν λέμε ή πιστεύουμε πως μπορούσε ποτέ ένας λαός με τόση φινέτσα να συγκινήθει από τέτοια κατασκευάσματα που δείχνουν γούστο κακό και χοντροκολλιά. Το ζήτημα όμως αυτό θα μάς απασχολήσει άλλοτε περισσότερο.

Λοιπόν για να ξαναγυρίσουμε στο θέμα μας, τα έργα του κ. Διαμαντοπούλου δεν είναι έργα ζωγραφικής.

Μα οι δυο κριτικογράφοι μας βρίσκουν ακόμη μέσα σ' αυτά «μεγάλη πρωτοτυπία και πολλή προσωπικότητα». Τι να τους ειπεί κανείς; Φαίνεται πως δεν γνωρίζουν κατά βάθος τη σημασία των λέξεων αυτών. Ίσως νομίζουν πως πρωτοτυπία και προσωπικότητα θα ειπεί να φτιάχνει κανείς, τι τούχεται στο χέρι.

Τέλος πάντων, από τους διαφόρους κριτικογράφους δεν περιμένουμε και πολλά πράγματα. Μα από τον κ. Διαμαντόπουλο όμως, όπως και από τον κ. Νικολάου όμως, περιμέναμε και περιμένουμε ακόμη... Γιατί και οι δυο αυτοί είναι καλλιτέχνες και αν θέλουν να δουλέψουν σοβαρά, θα μάς δώσουν έργα αξια, πράγμα που το ευχόμαστε.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ

Το θέμα αυτό πρώτ' απ' όλα, είναι τόσο καθολικό και επίσημο, που νομίζουμε, ότι δεν κάμουν καλά, όσοι σε διάφορες στιγμές της ιστορικής μας ζωής το αρπάζουν για να το κάμουν πολιτική σημαία.

Ούτε είναι σωστό πάλι, ο κ. Σπ. Μελάς, να δικάζει τις δυο μεταπολεμικές γενιές για «φραγκολεβαντινισμό» κι «άνεδαρικήτητα», γιατί μέσα σ' αυτές αναπτύχθηκαν στην ελληνική τέχνη και κοσμοπολιτικές ή ανθρωπιστικές τάσεις.

Όσα γράφει ο κ. Μελάς για την ελληνικότητα της Τέχνης μας, είναι πάρα πολύ σοβαρά και αξιοπρόσεχτα, όμως στο σύνολό τους οι Έλληνες λογοτέχνες, στις συνθέσεις τους, δεν αγνόησαν ποτέ το χρώμα τους κι είναι

βαθειά σχεδόν οδυνηρά ριζωμένοι σ' αυτή την μικρή κι αγαπημένη γη τους. Μήπως απ' την πρώτη μεταπολεμική γενιά δε βγήκε ο ελληνοπροπεύστερος πεζογράφος μας, ο Γιάννης Σκαρίμπας; Και πως αδικεί μια όλόκληρη παράταξη νεότερων και νεώτατων ποιητών μας, που ακολουθώντας τα βήματα των προγενεστέρων δασκάλων — γιατί όλη μας η ποίηση απ' το Σολωμό μέχρι σήμερα, μια ελληνική φωνή είναι — προτιμά να φτιάχνει τον ηθλό της απ' το χρώμα και το νερό του τόπου μας; Και ποιοι είναι οι «φράγκοι» ανάμεσα στους πεζογράφους και ιδιαίτερα στους ποιητές μας; Έμεις δε βλέπουμε στα σοβαρά κανένα. Άκόμα και μέσα στους άρνητες της πραγματικότητας, τους σουρεαλιστές, οι πιο σοβαροί, για να σώσουν τους χρησιμούς των απ' την περιφρόνηση, αναγκάστηκαν κι αυτοί να βάλουν χέρι στα όσια και τα ιερά της ελληνικότητας, όσο κι αν αληθινά ποτέ δεν τα σεβάστηκαν περισσότερο απ' τους περιηγητές, όσο κι αν ποτέ δεν εσυγκίνησαν την ψυχή τους. Παρ' όλα, γιατίισαν όπως όπως με τοπικό χρώμα τα έργα τους.

Ποιοι είναι τότε οι ξένοι ανάμεσά μας;

Και πως δεν έχει προσέξει ο κ. Σπ. Μελάς, πως ίσα ίσα σήμερα, υπάρχει σ' όλες τις Τέχνες και ειδικά στην Ποίηση, μια τάση στροφής προς τη ρίζα μας, τις ιστορικές μας πηγές, το εθνικό μας φολκλόρ, που ποτέ τόσο ομαδικά στο παρελθόν δεν παρατηρήθηκε;

Οι πιο αξιόλογες σύγχρονες λυρικές δυνάμεις του τόπου, σφυρηλατούν κι όσες το νεοελληνικό μύθο, για να τον υψώσουν στις αισθητικές σφαίρες εκείνες, που αν απέχουν απ' τον εκφραστικό τρόπο της παράδοσης, είναι όμως κοντά στις σημερινές παγκόσμιες καλλιτεχνικές αξιώσεις.

Και σ' αυτό, το ξέρει ο κ. Μελάς, δεν σπρώχνονται από καμιά εκ των έξω επιταγή, αλλά από τον έρωτα στη γη τους και τον πόθο να εκφράσουν όσο μπορούν καλλιτερα τη φυσιογνωμία της.

Ο ΖΩΓΡΑΦΟΣ ΤΑΚΗΣ ΒΑΛΣΑΜ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ

Ο ιδρυτής του Συναισθηματισμού ζωγράφος Τάκης Βαλσάμ, προσκαλεσμένος από παληούς και νέους φίλους της τέχνης του στην Ιταλία, πρόκειται να ταξιδέψει την

άνοιξη για εκεί, με σκοπό να εκθέσει στις κυριώτερες πόλεις έργα, που έντατικά όλο το χειμώνα εργάζεται.

Προαγγέλλοντας την άφιξή του, ο έκδοτικός οίκος «Τζιραζόλε», κυκλοφόρησε σε κομψότατη έκδοση το γνωστό αισθητικό δοκίμιο του Νίκου Παππά «Il pittore greco Takis Valsam», κατά μετάφραση της Ρίτας Μπούμη και του Ρ. Λ. Μαρϊανί, που αναγγέλλεται ήδη με ζωνχρές και θερμές εκφράσεις απ' τον καθημερινό και περιοδικό ιταλικό τύπο.

ΟΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Το περιοδικό μας σαν ένα όργανο ώριμμένων κατευθύνσεων πάνω στην τέχνη ενδιαφέρεται για όσες από τις ξένες εργασίες συγγενεύουν με τις τάσεις που ακολουθεί και με τους σκοπούς που επιδιώκει.

Γι' αυτό, το ζήτημα των μεταφράσεων θα μάς απασχολήσει στα έρχόμενα φύλλα όπου θα παρουσιάσουμε μια σειρά από εκλεκτές και υπεύθυνες μεταφράσεις της παγκόσμιας λογοτεχνίας, γραμμένες από γνωστούς και αξιόλογους ποιητές και πεζογράφους μας, με ειδικά σχόλια.

Ύστερ' από τη διαπίστωση, πως κυκλοφορούν στην Ελλάδα ένα σωρό μεταφράσματα υπόπτου προελεύσεως όπου, όχι μονάχα το πνεύμα αλλά ούτε και το γράμμα του προτύπου δεν διατηρείται, μεταφράσματα που κάνουν ακόμα και τον «μουσική ανίδεον» να διερωτηθεί αν όντως υπάρχουν αυτοί οι ξένοι, και αν υπάρχουν, αν είναι συγγραφείς ή ποιητές καθώς τους αποδίδουν οι μεταφραστές τους, μάς επιβάλλεται ν' αντικρύσουμε το ζήτημα πώς σοβαρά και πιο υπεύθυνα, δίνοντας στο κοινό που μάς παρακολουθεί δείγματα αξιολογικά της ξένης λογοτεχνικής παραγωγής.

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΝΕΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΟΙΗΤΩΝ

Κατανοώντας από καιρό τη σημασία και την ανάγκη να γνωριστούν στο έξωτερικό κυρίως οι ανανεωτικές και νεωτεριστικές τάσεις της νεώτερης ποίησής μας, ή ποιήτρια Ρίτα Μπούμη Παπά, καταπίστηκε με το επίπονο, ακόμα και δαπανηρό έργο της μετάφρασεως και έκδόσεως στην Ιταλία ενός τόμου με δώδεκα αντιπροσωπευτικούς ανανεωτές και νεωτεριστές του λυρικού μας λόγου, απ' τη γενιά του 1930.

Η μικρή με πολύ ουσιαστική αυτή Ανθολογία, που περιλαμβάνει τους Π. Πρεβελάκη, Ρίτα Μπούμη, Νικηφόρο Βρετάκο, Μελισσανθή, Γιάννη Ρίσο, Νίκο Παπά, Γιάννη Σφακιανή, Νίκο Γκάτσο, Μιχ. Στασινόπουλο, Γ. Βαφόπουλο, Όρέστη Λάσκο και Γιάννη Σκαρίμπα, ύστερα από ώριμη από-

φαση θα συμπεριλάβει και τρεις αντιπροσωπευτικούς ποιητές της γενιάς του 1940, τον Άρη Δικταίο, το Μήτσο Λυγίσο και τον Ηλεκτρο Μπούμη.

Την Ανθολογία επιμελείται και εκδίδει απ' τον Οίκο του, ο Ιταλός ποιητής Pier Luigi Mariani, Ικανώτατος μεταφραστής λυρικών κειμένων, που ή τελευταία του μεταφραστική εργασία «Στέφανος» (ποιήματα από αρχαίους Έλληνες ποιητές), θεαρήθηκε όμόφωνα απ' την κριτική, μεταφραστικός και αισθητικός έθλος, και ό οποίος είμαστε ευτυχώς να αναγγείλομε, ανέλαβε ως τακτικός μας συνεργάτης τη μηνιαία παρακολούθηση της Ιταλικής λογοτεχνίας, μέσα στο πνεύμα και τις επιδιώξεις της Συναισθηματικής μας Σχολής.

Στην Ανθολογία προτάσσεται σύντομη διαφωτιστική και κατατοπιστική εισαγωγή.

ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΙΕΣ ΚΑΙ ΓΡΑΜΜΑΤΟΛΟΓΟΙ

Υπάρχουν μερικά σημάδια στη φύση που προδικάζουν συχνά το έλφα ή βήτα γεγονός, για την τέχνη όμως δε μπορούμε να πούμε το ίδιο απόλυτως. Όταν λόγου χάρι τυπώνονται και κυκλοφορούν πολλές Ιστορίες της Λογοτεχνίας σ' έναν τόπο, αυτό δε θα πεί πάντα πως το πνεύμα ανθεί και λουλουδίζει. Κάποτε συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο, και όχι τόσο από την άποψη της τέχνης όσο από την άποψη της κριτικής, γιατί αυτή διεκδικεί περισσότερο τα πρωτεία της πνευματικότητας και κατηγορεί την τέχνη ότι «πεζοπορεί» ενώ εκείνη «ίπταται».

Αφορμή για τα παραπάνω μάς δίνουν οι Γραμματολογίες της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας που τυπώθηκαν τελευταία. Στα βιβλία αυτά που έρχονται με αξιώσεις κριτικής και συγκριτικής τοποθέτησης και αξιολόγησης της Λογοτεχνίας μας, δεν ξέρει κανείς τι να πρωτοθαυμάσει, την ενημερότητα, τη γνώση του αντικειμένου, το βάθος, την κριτική διαίσθηση ή την αμεροληψία: Δυστυχώς, το πρόβλημα της κριτικής της λογοτεχνίας δε λύθηκε ούτε και θα λυθεί φαίνεται στις μέρες μας, και τούτο γιατί έχει μια στενή συνάφηση με όλο το ζήτημα της τέχνης. Αλλά ενώ η τέχνη έχει προχωρήσει αρκετά και πάει να βρει ένα δρόμο, ή κριτική βρίσκεται ακόμα σε νηπιώδη κατάσταση γιατί της λείπουν τα σταθερά κριτήρια και ή στοιχειώδης ανθρωπιά και αίσθηση. Γιατί στα χέρια των πολλών έχει

καταντήσῃ ἀνεύθυνος καὶ ἀργόσχολος ἐρασιτεχνισμός.

Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ βιβλία αὐτὰ τὰ χαρακτηρίζει, πρῶτον ἡ ἔλλειψη ἤθους καὶ εὐθύνης καὶ δεύτερο ἡ κριτικὴ καὶ αἰσθητικὴ ἐποπτεία. Ἡ προχειρότητα, ἡ ἀνεπάρκεια, ἡ ἀκρισία, ἡ ὀρηχότητα, ἡ μεροληψία καὶ ἡ προσωποληψία, εἶναι τὰ γνωρίσματα μιᾶς μεγάλης μερίδας τῆς Νεοελληνικῆς Κριτικῆς. Φυσικὰ ὑπάρχουν καὶ οἱ ἑξαιρέσεις, γιὰ τὶς ὁποῖες θὰ πρέπει νὰ μιλήσουμε κάποτε, ἑξαιρέσεις ποὺ προσιωπίζονται μιὰ κάποια ἀνοιξή.

Ὡστόσο ὅμως μερικοὶ ἢ καλύτερα οἱ περισσότεροι κριτικοὶ καὶ γραμματολόγοι μας βόηξαν ὅπως λέει ἡ παροιμία «μαντρὶ χωρὶς σκύλο» καὶ ἀλωνίζονται ἀσύδοτοι καὶ ἀνεμπόδιστοι τὰ χωράφια τῆς τέχνης, μὲ μπαϊράκι τὸ πνεῦμα τῆς κλίμας, τῆς ἀσυνδοσίας καὶ τῆς προσωπολατρίας. Μὴ χειρότερα!

Ἐλπίζουμε πολὺ σύντομα νὰ ἐπανέλθουμε στὸ ἴδιο θέμα ὄχι πιά μ' ἓνα σημεῖωμα ἀλλὰ μὲ ἓνα ἄρθρο, ὅπου μὲ περισσότερα καὶ ἀναλυτικώτερα σχόλια θὰ ἀναφέρουμε πλεόν ὀνομαστικῶς τοὺς Γραμματολόγους καὶ τὶς Γραμματολογίαις ποὺ ἔχουμε ὑπ' ὄψει μας.

Γιὰ τὴν ὥρα περιοριζόμαστε σ' αὐτὸ τὸ ἀνυπόγραφο σημεῖωμα.

Ἡ ΚΡΙΣΗ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΟΠΗΣ, ΚΑΙ Η ΝΕΑ ΜΑΣ ΠΟΙΗΣΗ

Στὴν Ἰταλία ὁ διαπρεπὴς κριτικὸς καὶ αἰσθητικὸς Niccolò Sigillino, τυπώνει μὲ τὸν παραπάνω τίτλο, ὀγκῶδες καὶ ἐμπειριστατικὸν ἔργο γιὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν ποίηση, ἀπ' τὸ ρομαντικὸν κίνημα καὶ δῶθε, ποὺ κίβλας λίγα κεφάλαια φάνηκαν στὸ ἐκλεκτὸ περιοδικὸ τῆς Ρώμης «*Pagine Nuove*». Στὴ Γραμματολογία αὐτῆ τῆς Ποίησης, ὁ διακεκριμένος ἐρευνητὴς, σταματᾷ καὶ δίκαια ἄλλως τε μονάχα στὰ ὀνόματα ἐκεῖνα, ποὺ κατὰ ἓναν τρόπο ἀνανέωσαν ἢ πρόσφεραν νεωτεριστικὰ σπέρματα στὴν ποίηση τῆς χώρας τους. Ἀξιολογεῖ, συγκρίνει καὶ τοποθετεῖ πάθε ποιητὴ, ζυγίζει τὸ βᾶρος τῆς προσφορᾶς του μὲ ἐμβροίθεια, ἀσθηρότητα καὶ προπαντὸς μὲ ἀντίληψη προχωρημένη καὶ ἀσκημένη μὲ τὸ καινούργιο. Πρόκειται φυσικὰ γιὰ βιβλίον μὲ ἀξιώσεις πανευρωπαϊκοῦ ἐνδιαφέροντος.

Στὸ κεφάλαιον ὅμως, ποὺ περιλαμβάνει τὴν Ἑλλάδα μὲ δώδεκα ὀλόκληρες ἀράδες, ἐνῶ γιὰ τὴν Κροατικὴν ἑξαφνα ποίηση, ἀφιερώνει περισσότερον ἀπὸ μιὰ σελίδα, εἶδαμε νὰ παρουσιάζουν ὁ Σολωμὸς καὶ ὁ Κάλβος, νὰ ναφῆται συμπωματικὰ ὁ Παλαμᾶς, νὰ ἑξαίρεται κάπως ἔντονα ἡ προσωπικότητα τοῦ Καβάφη, καὶ νὰ κλονηθῆ ἡ τριάδα Σικελιανοῦ, Καζαντζάκη, Βάρναλη σὲ χλιαρὸ τόνον, γιὰ νὰ κλείσει μὲ τέσσερις ἀντιπροσωπευτικὸς ὑπερρεαλιστὴς, τὸ Σεφέρης, τὸ Γκάτσο καὶ τὸν Ἐλύτη, στοὺς ὁποίους μάλιστα προσθέτει γιὰ τέταρτον, τὸ Νίκο Παππᾶ!

Δυστυχῶς ὅταν τυπώθηκαν στὴν ἔγκυρον ἐπιθεώρηση τῆς Ρώμης τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1948 αὐτὲς οἱ δώδεκα ἀράδες γιὰ τὴν νέα ἑλληνικὴν ποίηση, τῆς ὁποίας τὸ ἀνανεωτικὸν καὶ νεωτεριστικὸν στοιχεῖον τῆς τὸ ἀμφισβητεῖ ὁ σοφὸς ἐρευνητὴς, δὲν εἶχαμε καμμιά ἐπαφή μὲ τὴν γειτονικὴν χώρα, γιὰ νὰ προφτάσῃμε τὴν λειψὴν καὶ κάπως ἀδικη ἐμφάνισιν τῆς ἑλληνικῆς ποίησης σὲνα τόσο σπουδαῖον ἔργον. Ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ μᾶς δὲν ὑπῆρχαν ἄλλοι ἑλληνες στὴν Ρώμην νὰ πληροφορήσῃν τὸν κ. Sigillino; Ὑπῆρχαν οἱ σεβαστοὶ ἑπτανήσιοι καὶ μάλιστα νομίζομε σὲ ἀρμόδια ὑπηρεσία τῆς ἐκεῖ Προεσβείας μας, ποὺ ἐπιμένοντας νὰ μεταφράζον τὸν Πολυλά, τὸ Μαριζώκη, τὸ Μαρκορά, τὸ Μαβίλη, τὸ Λασκαράτο, καὶ δὲν ἔξερομε ποιοὺς ἀκόμα, βοήθησαν ἄθελά τους, νὰ σχηματιστεῖ ἐκεῖ ἡ γνώμη πὼς ἡ νέα μας ποίηση δὲν εἶναι γιὰ συζήτηση.

Κι ἀκόμα ποιοὺς ἔξεροι ποιοὶ ἄλλοι καλοθελητὲς, μπερδεύοντας ἴσως στὰ καθαρῶς πνευματικὰ ζητήματα καὶ καταπιεσμένα ὑπόλοιπα φυλετικῶν ἀνταγωνισμῶν, πληροφορήσαν πὼς ἡ νεώτερη ποίησίν μας ἔχει ζωηρὴν τὴν ἐπίδρασιν τῆς... Κροατικῆς!

Ἐπειδὴ τὸ πρᾶγμα παρ' ὅλην τὴν ἀστειότητα, δὲ σηκώνει γέλοια, ἐσπεύσαμε νὰ κατατοπίσομε τὸ συγγραφεῖα τῆς «Κρίσης τῆς Καλλιόπης», μὲ τὴν νεώτερη ἑλληνικὴν ποιητικὴν πραγματικότητα, προσφέροντάς του ἓνα ἀδρὸν καὶ σύντομον πίνακα τῆς διαδρομῆς τῆς καὶ καθορίζοντας σ' αὐτὸν μὲ τιμότητα ποιοὶ εἶναι οἱ σουρεαλιστὲς στὴν Ἑλλάδα, ποιοὶ ὄχι, καὶ πρὸ παντὸς ποιοὶ εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ ἔξω ἀπ' τὸν σουρεαλισμὸν κ' ἔναντιόν του, ἀνανεώνουν ἀληθινὰ τὴν ποίησίν μας, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ προφθάσει νὰ ἐπιτύχει μιὰ ἐπανόρθωσιν.

ΕΔΩ ΚΥΡΙΟΙ ΒΛΕΠΕΤΕ...

Εἶναι πολὺ μεγάλο τὸ κατάντημα μερικῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων, ποὺ ξεπεροῦν πιά τὰ ὅρια τῆς ὑπομονῆς. Ἀπὸ τὶς στήλες τῶν μεγάλων ἐφημερίδων, ἀπὸ τὰ διάφορα περιοδικὰ, οἱ φαιδρὸς γραμμὲς ποὺ ἀφιερώνονται ὡς «κριτικὴ», γιὰ τὰ πρὸ ἱερὰ καὶ πολύτιμα ἐπιτεύγματα τοῦ ἀνθρώπου, τὴν Τέχνην, περιέχουν καταπληκτικὴ ἑλαφρότητα. Διαβάσετε ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ πὼς κρίνει εἰδικὸς καθηγητὴς τῆς ζωγραφικῆς μιᾶς τελευταίας ἐκθέσεως: «...Μαλιὰ μαῦρα, πονκάμισο μπλέ, σκοῦρο φρέμα, καφέ σκοῦρο, φόντο καφέ ἀνοιχτότερον καὶ μόνο στὴν ἄκρη δεξιὰ ἓνα στενὸ κομμάτι—ἴσως κουρτίνας παραθύρου (Ἀύγουστος ἦταν;) μπλέ ἀνοιχτὸ, μὲ λίγες πτυχῆς, φωτίζει ὅλα αὐτὰ τὰ σκοῦρα καὶ τὰ δένει ἡ κορνίζα μὲ τὸ δυνατό της ἀνοιχτοκόκκινον. Ἐνα ἄλλο, ἀριθ. 5: Πρόσωπον ἀνοιχτὸ κρεατὶ, μάτια καστανά, καπέλο μπέζ, μὲ κορδέλα μπλέ σκούρα, ρούχα γκριζορῶς, πονκάμισο ρῶς (ἄχ, γιὰτὶ δὲν μᾶς λέει καὶ γιὰ τὶς πιτζάμες του;) γραβάτα κόκκινη, πολυόβερ μπλέ καὶ φόντο γαλανοπράσινο...». Ἐδῶ σταματᾷ γιὰτὶ καὶ τὸ χρωματοστάσιον ἑξαντλήθηκε ὀλόκληρον.

Ὅλα αὐτὰ λοιπόν, ποὺ βλέπομε κύριοι, δὲν εἶναι ρούχα ἀπλωμένα σὲ ἀθηναϊκὴ ταράτσα, βεστιαριὸν τσίρκου, βιτρινα ξηπουλημάτων ὑπολοίπων, μὰ οὔτε καὶ περιγραφὴ τῆς κυρίας Μονταίν. Εἶναι τεχνοκριτικὴ γνωστότατον... αἰσθητικὸν γιὰ μιὰ ἐκθεσὴ «ζωγραφικῆς», καὶ μάλιστα τόσο διαφωτιστικὴ ποὺ εὐθὺς κανένας πολλὰ ἐννοεῖ γιὰ τὸν κριτὴν καὶ τὸν κρινόμενον.

ΟΙ ΝΕΟΙ

Ἐνα πνευματικὸν ὄργανον ποὺ φιλοδοξεῖ νὰ σταθεῖ στὸ ἀνάλογον ὕψος τῆς ἀποστολῆς του, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ κοιτάζει μὲ τὴν πρόπευσα σοβαρότητα κ' ἀγάπην τὴν ἀγωνία καὶ τὰ προβλήματα, ποὺ ἀπασχολοῦν τοὺς νέους. Ξεκινημένοι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν γιὰ νέους αἰσθητικὸς δρόμους, στοιχειοθετημένοι κ' ὅλας σὲ σχολὴν καὶ πίστην, προσφέρουμε ἓνα στερεὸν προσανατολισμὸν: Τὸ συνασθηματισμὸν. Πρὸς αὐτὴν τὴν γραμμὴν οἱ νέοι θὰ βρίσκουν συχνὰ ἐξηγήσεις θεωρητικῆς καὶ δημιουργικῆς κείμενα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐλπίζομε νάχουν τὴν δυνατότητα νὰ δύνουν

ἀποκρίσεις στὰ ἐρωτήματα ποὺ θὰ τοὺς ἀπασχολοῦν. Ἡ στοργὴ μας, τὸ ἐνδιαφέρον μας, ἡ χωρὶς καμμιά προκατάληψιν παρακολούθησιν καὶ μελέτην τοῦ ἔργου των, θάναί πάντα ἀμείωτα καὶ ὀλόψυχα στὴν διάθεσίν τους. Μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ περιοδικοῦ μας θὰ τονίζονται καὶ θὰ προβάλλονται τὰ πρὸ ἄξια κείμενα τῶν ὁποίωνδῆποτε νέων, φτάνει νάχουν γιὰ μόνο τίτλον τοὺς ἀληθινὸν ταλέντον καὶ τάσεις αἰσθητικῆς σύμφωνες μὲ τὶς δικῆς μας, ποὺ πιστεύομε πὼς σήμερον ἀντιπροσωπεύουν τὴν μόνην ἀληθινὴν ἀνανέωσιν τῆς τέχνης.

Κι ὅλας ἀπὸ τὸ πρῶτον φύλλον μας οἱ νέοι κατέχουν ἀξιόλογον μέρος στὶς σελίδες μας. Μαζὺ μὲ τοὺς γνωστότερους καὶ καθιερωμένους πιά ἀπὸ προηγούμενες ἐργασίες τους, παρουσιάζομε σήμερον καὶ δυὸ ἄλλους, ἀγνωστους σχεδόν, τὸν κ. Δεκαβάλε καὶ τὸν κ. Κ. Συρίγον. Κι οἱ δυὸ τους τάσσονται μὲ ἐνθουσιασμὸν παράπλευρον στὸ κίνημα τοῦ συνασθηματισμοῦ, καὶ θὰ συνεχίσουν τὴν πορείαν τους μέσα στὰ νέα τοῦτα ρεύματα. Ἡ ὡς τώρα ἐργασία τους ἔχει ἀφίσει ζωηρὴν ἐντύπωσιν στοὺς πνευματικὸς κύκλους. Μὲ τὰ φτερά τῆς νεότητάς των, εἴμαστε βέβαιοι πὼς θὰ μεγαλώσουν τὶς ἐπιτεύξεις τους. Χαιρετίζομε ἀπὸ δῶ τὴν πνευματικὴν μας νεότητα, καὶ τὴν προσκαλοῦμε νὰ πυκνώσει τὴν κίνησίν μας, γιὰτὶ μέσα στὸ πέλαγος τῆς διάλυσης καὶ τῶν ἀνεύθυνων ψευδοτάσεων, ἀποτελοῦμε τὴν μοναδικὴν νησίδα τῆς δημιουργίας καὶ τοῦ πνεύματος.

ΜΙΑ ΔΙΑΛΕΞΗ

Στὶς 15 Φεβρουαρίου δόθηκε στὴν αἴθουσαν τοῦ Βρετανικοῦ Ἰνστιτούτου μιὰ διάλεξιν γύρω ἀπὸ τὶς νεώτερες τάσεις τῆς ζωγραφικῆς μὲ ὀμιλήτρια τὴν Κα Νόρτον. Γιὰ τοὺς σουρεαλιστὲς ἡ ἐν λόγῳ κυρία εἶπε μὰζι μὲ ἄλλα πὼς, στὴν ἀρχὴν τὰ ἔργα τους δὲν τὰ καταλάβαινε καὶ δὲν τὰ συμπαθοῦσε διόλου. Τῆς προκαλοῦσαν τὴν ἐκπλήξιν καὶ τὴν ἀποστροφὴν. Σιγὰ σιγὰ ὅμως ἄρχισε νὰ «εἰσχωρεῖ» καὶ νὰ «μεινται» στὰ μυστήρια τῆς νέας σχολῆς καὶ τὴν ἔφτασε νὰ θανμάζει τὸν Σεζάν, τὸν Πικάσο καὶ τὸ Ντὲ Κίρινο... Καὶ ὅσο γιὰ τὸ Σεζάν, ἀποροῦμε πὼς τὸν κατατάσσει σὲ μιὰ ὀρισμένη σχολὴν καὶ μάλιστα στὸν σουρεαλισμὸν, ἀφοῦ ἔξρου-

με πιά πώς ο Σεζάν γεφυρώνει τον εμπρεσιονισμό από τον οποίο προέρχεται και τον κυβισμό που τον προαναγγέλει με τη σημασία που δίνει στο αντικείμενο και στη σύνθεση. Ο Πικάσο αρχίζει κυβιστής και καταλήγει νεοκλασικός. Και ο ντε Κίρικο όχι μονάχα αρνείται το σουρεαλισμό αλλά δηλώνει πώς ο,τι ξεκάναν οι σουρεαλιστές το ξεκάναν από άγνοια και αδυναμία.

Όσο, αυτό που μας κάνει ν' απορούμε με την αλήθεια είναι πώς, ενώ οι ίδιοι οι σουρεαλιστές αποκηρύσσουν τον ξαντό τους και τα έργα τους, βρίσκονται ακόμα άνθρωποι να παίρνουν στα σοβαρά αυτά τα πράγματα και μάλιστα να τα θαυμάζουν.

ΠΑΛΑΙΟΣ ΚΑΙ ΝΕΟΣ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

Μολονότι η αισθητική και καλλιτεχνική ουσία της συναισθηματικής Σχολής του Βαλσάμ αναλύεται κι' όλος με άρθρα και βιβλία, θα προβληθεί δε σε συνέχεια από τις στήλες των «Ν. Ρυθμών», με έργα, δημιουργίας και αναλυτικές μελέτες από κάθε πλευρά, απαραίτητο θα είναι ίσως για την ώρα να κάνουμε μια διαστολή με μιάν άλλη παλαιά και κλασική συναισθηματική τάση. Η τάση αυτή που είχε γεννηθεί στη Γαλλία μεταπήδησε στη Γερμανία, κι' ύστερα στη μεταπολεμική Ρωσία με ιδιαίτερη επίδοση στο Θέατρο, ήταν ένα παρακλάδι του εμπρεσιονισμού, και προσπαθούσε να προξενήσει το ανάλογο συναίσθημα από τη συγκριτική σχέση των αντικειμένων ανάμεταξού τους και όχι από αυτό το αυτόουσιο αντικείμενο.

Η συναισθηματική τεχνοτροπία του Βαλσάμ είναι όλος διόλου διαφορετικό πράγμα. Μεταπλάθοντας την ιδιοσυγκρασία του αντικειμένου με το χρώμα και τη γραμμή, μετουσιώνοντας αυτό το αυτόουσιο αντικείμενο, φθάνοντας ως την ανακάλυψη της ψυχής του δημιουργεί το αισθητικό αποτέλεσμα του συναισθήματος. Το αποτέλεσμα επιτυγχάνεται εδώ όπως είναι πλέον γνωστόν με την πρόσμιξη των νεωτεριστικών στοιχείων που ήταν βέβαια άγνωστα την εποχή που είχε σημειωθεί η παλαιά τάση που αναφέραμε. "Ας έχουν λοιπόν υπ' όψη τους απ' την αρχή οι φίλοι και αναγνώσται μας, την διάκριση έτούτη για να μη μπερδεύουν τον δικό μας συναισθηματισμό με την συναισθηματική εκείνη τάση ή όποια άλλωστε αναφέρεται στην Ιστορία της Τέχνης με το όνομα νεοεμπρεσιονισμού.

Η ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Το ρεύμα του συναισθηματισμού είμαστε βέβαιοι πώς γρήγορα θα κατακλύσει τη λογοτεχνία μας. Κι' όλος οι στενοί συνεργάτες μας προσαρμόζονται προς τη νέα τούτη ζωντανή αισθητική θεωρία. Έκείνο που αρχισε και πραγματοποίησε ο Βαλσάμ από δέκα πέντε χρόνια στη ζωγραφική, οι λογοτέχνες μας θα το πραγματοποιήσουν σύντομα στον έντεχνο λόγο. Φυσικό είναι τα πρώτα λογοτεχνικά έργα του όργανου της Σχολής μας να μην είναι όλότελα μέσα στο συναισθηματισμό μα κατά ένα μεγάλο μέρος. Γι' αυτό ανάμεσα στη σειρά των ποιημάτων του κ. Δικταίου, περιλάβαμε και τη «Σιωπή» που χε τυπωθεί πριν από τρία χρόνια στον «Κύκλο» στην όριστική της τώρα μορφή, που χάρη στη συναισθηματική της θρησκευτικότητα αποτελεί μια ψυχική προέγγιση του ποιητή προς την τάση έτούτη, κι' είναι δουλειά ενός ποιητή που δέχθηκε όλόψυχα τον συναισθηματισμό, στον οποίο με νέα του δημιουργική εργασία και μελέτες θα διαδηλώνει την όλόπλευρη συμμετοχή του. Στο δεύτερο φύλλο μας θα παρουσιάσουμε καθαρότερη συναισθηματική συνεργασία, αρχίζοντας από μια μεγάλη σειρά νέων ποιημάτων του έκλεκτου ποιητή κ. Νίκου Παππά που πιστεύουμε ότι θα αποτελέσουν και το δείγμα γνήσιας συναισθηματικής ποίησης.

Ακόμα σημειώνουμε με την ευκαιρία έτούτη πώς από το δεύτερο φύλλο μας που θα έχουν έτοιμαστέ οι μακέτες και τ' άλλα μας τυπογραφικά μέσα, ή κάπως βασική εμφάνιση του πρώτου φύλλου μας θα πάρει τη μόνιμη σοβαρή και έπιμελημένη μορφή της, όπως ταιριάζει σε μια τόσο συγκροτημένη και με εύρύτατη προοπτική πνευματική προσπάθεια.

ΜΙΑ ΜΕΛΕΤΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ο Νταίβιντ Χέρμπερτ Λώρενς, δέν είναι μονάχα μυθιστοριογράφος, ποιητής, δραματιστής και φιλόσοφος από τους πιο μεγάλους του άγγλοσαξονικού κόσμου, αλλά και αξιόλογος κριτικός της Λογοτεχνίας. Είναι γνωστό το άρθρο του πάνω στον Πόε όπου διατυπώνονται οι πιο τολμηρές και πρωτότυπες απόψεις για τον ποιητή του «Κορακιού», απόψεις που σκαντάλισαν τρομερά τους ποικούς όλου του κόσμου. Το άρθρο αυτό δημοσιεύτηκε μεταφρασμένο στο περιοδικό «Κοχλίας» της Θεσσαλονίκης. Είναι βγαλμένο μέσ' από μια πλατύτερη μελέτη πάνω στην Αμερικανική Λογοτεχνία που εκδόθηκε το 1922 και μεταφράστηκε από τότε στις κυριότερες γλώσσες του κόσμου. Η μελέτη αυτή, σύμφωνα με τις πληροφορίες που έχουμε, γράφτηκε στα χρόνια του πρώτου ευ-

ρωπαϊκού πολέμου. Την εποχή εκείνη ο Λώρενς, αφού πέρυσε λίγους μήνες στις Ήνωμένες Πολιτείες, πήγε και εγκαταστάθηκε για κάμποσο καιρό στο Νέο Μεξικό, όπου έγραψε το περίφημο «Φτερωτό Φείδι» του.

Στα δοκίμια του αυτά ο τολμηρός συγγραφέας του «Έραστή της Λαίδης Τσάτερλεη» εξετάζει μ' έναν έντελως δικό του τρόπο το έργο των μεγαλύτερων κλασικών της αμερικανικής λογοτεχνίας, του Φένιμωρ Κοόπερ, του Φράκλιν, του Πόε, του Χόουθορν, του Μέλβιλ, του Ουίτμαν κ. ά. Για πρώτη φορά ή φωνή της Αμερικής άκούστηκε τόσο εύκρινης, τόσο ξεκάθαρη, τόσο γυμνή. Με τόλμη, με αντικειμενικότητα, με ακρίβεια και με σπάνια αναλυτικότητα εξετάζεται το δράμα ενός πολιτισμού «χωρίς δράμα». Ένός πολιτισμού μηχανοκρατικού αλλά και άφελους και παιδικού. Η μέθοδος του Λώρενς είναι ή ανακάλυψη και ή αποδέσμευση της αλήθειας μέσ' από το έργο του συγγραφέα, μιας αλήθειας, όχι «άντικειμενικής» νοσηριαρχικής αλλά δημιουργικής, άποκαλυπτικής ενός όλόκληρου κόσμου. Και το ύφος του το δεικτικό, το σκωπτικό, το έκρηκτικό όταν γράφει για έναν ιδεαλιστή συγγραφέα πώς «βλέπει τη ζωή μέσ' από μια καλύβα». Και για τον Φένιμωρ Κοόπερ πώς «συμβιβάζει μια χαρά τους έρυθροδέρμους και τους λευκούς μέσ' από το Ξενοδοχείο «Λουδοβίκος 14ος» στο Παρίσι όπου ξεμενε με τη γυναίκα του.

Για τον Πόε, για τον Μέλβιλ και για τον

Ουίτμαν είναι τόσο όξος, διορατικός και προφητικός που προβλέπει και προλέγει με ακρίβεια την πορεία και την περιπέτεια του Νέου Κόσμου.

ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΥΣΟΝΙΣΜΟΣ

Έξ αρχής νομίζουμε πώς πρέπει να γίνει διάκριση ανάμεσα στο συναισθηματισμό το δικό μας και τον λεγόμενο αυσονισμό.

Ο συναισθηματισμός είναι πριν απόλα αισθητικό κίνημα καθαρά έλληνικό, δημιουργημα του έλληνα ζωγράφου Τάκη Βαλσάμ, που εδώ και δεκαπέντε χρόνια παρουσιάστηκε στο έξωτερο με εκθέσεις έργων του στο Παρίσι, στη Βιέννη, στο Μιλάνο, στη Βουδαπέστη κ. ά. Στην Ελλάδα πρωτοπαρουσιάστηκε το 1947 με έκθεσή του στον Παυσσό.

Ενώ ο αυσονισμός είναι μια πνευματική τάση που εκδηλώθηκε στην Ιταλία μόλις πριν από ένα χρόνο με κατευθύνσεις άοριστες και γενικές πάνω στην Τέχνη, χωρίς να έχει ένότητα γραμμής και απόψεων, έτσι που δέν μπορεί να χαρακτηριστεί σαν κίνημα αισθητικό.

Στο περιοδικό «Ποιητική Τέχνη» και άλλου ο συνεργάτης μας Νίκος Παππάς έσημείωσε με ειδικά άρθρα του τις βασικές διακρίσεις ανάμεσα στη γενική έτούτη τάση του αυσονισμού και στη δική μας τη Συναισθηματική Σχολή.

Σίγουρα, η ήθικη, η ήθικη των φιλοσόφων ή η συμβατική ήθικη της εκάστοτε Κοινωνίας, είναι ένα κατασκευάσμα λογικό και για τούτο άνελεύθερο, κάτι, πού η ανθρώπινη ψυχή, από φύση της, τὸ ἀγνοεῖ. Ἀλλά, ἀνεξάρτητα ἀν ἀποτελεῖ ἡ ὄχι, μιὰ ἀξία, πού τὴ γέννησε καὶ τὴν ἐπέβαλε ἡ λογική, ἡ ήθικη τούτη βρῖσκεται πέρα ἀπὸ τοὺς σκοποὺς τῆς Τέχνης—ἀν μπορεῖ νὰ μιλά κανεὶς γιὰ σκοποὺς, μιὰ κι' ἡ οὐσία τῆς Τέχνης ἀγνοεῖ τὴν μ' ὁποιοδῆποτε περιεχόμενο διδαχῆ. Ἀλλά, ἀν ἡ Τέχνη κ' ἡ ήθικη, σὰν ἔννοιες, εἶναι παράλληλες, τὸ πλάτος τους, δηλαδὴ δὲ συναντᾶται σὲ κανένα σημείο τους, ἡ Τέχνη, ὅμως, ἀποτελεῖ, σύμφωνα με τὸν ἀπόλυτο ήθικὸ νόμο, πού βρῖσκεται πέρα ἀπὸ τὴν νοοκρατημένες ἀνθρώπινες ἀντιλήψεις, μιὰν ἀναμφισβήτητη ήθικὴν ἀξία. Σύμφωνα με τὴν τελευταίαν ἀντίληψη τούτη, ἡ τέχνη κ' ἡ ήθικη εἶναι, συγχρότα, συνάλληλες.

Ἡ Λογική εἶναι ὁ ὕπνος τῆς φαντασίας. Μὰ τὰ κατασκευάσματά της δὲν ἔχουν τὴν ὁμορφιὰ τῶν ὀνείρων. Ἴσως μόνο, κάποτε, ὅταν συλλάβουμε τὸν ἑαυτὸ μας σὲ ἀπουσία, σὲ μιὰ σχετικὴ ἀπουσία (γιατὶ ἡ ἀπόλυτη εἶναι ὁ θάνατος, μιὰ κατάσταση, πού με κανένα τρόπο δὲν μποροῦμε νὰ συλλάβουμε) οἱ εἰκόνες τοῦ ὕπνου τούτου μᾶς φαίνονται σὰν ὄνειρα, μὰ ὄνειρα ἐφιαλτικά.

Στὴ λογικὴ τούτη, καὶ ἐν ὀνόματι τῆς ήθικῆς της, κινδύνεψε καὶ σκλαβωθεῖ πρὶν καιρὸ, ἡ ἑλληνικὴ φαντασία, τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα, ἡ ἑλληνικὴ ἐλευθερία, με ἀποτελέσματα τὴν παραμόρφωση τῆς Τέχνης σὲ στρατευόμενη, δίδοντάς της, δηλαδὴ, στοιχεῖα ἐντελῶς ξένα κ' ἐχθρικά πρὸς τὸ καθαρὸ νόημα της. Ὁ κίνδυνος πέρασε λοιπὸν; Σὰν ἄμεσος κίνδυνος τοῦ πνεύματος, τὸ ἐλπίζω με μιὰ βαθεῖα πίστη, πού δὲν γνωρίζει τὴν ἀνησυχία.

Κάπου δυὸ χρόνια ἀριθμοῦν, κίολας, τὰ ἄρθρα πού συγκέντρωσε ὁ Πέτρος Χάρης στὸ βιβλίο του, ἀπὸ τότε πού δημοσιεύτηκαν σ' ἐπιφυλλίδες στὴν «Ἐλευθερία» καὶ στὶς στήλες τῆς «Νέας Ἐστίας», θέλοντας νὰ ἐπισημάνουν τὸ μεγάλο κίνδυνο τοῦ Κομμουνισμοῦ, γιὰ τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα, καὶ ἀποκαλύπτοντας σ' ἐκείνους, πού, ἀθελά τους, κοιμοῦνταν, τὸ ἀληθινὸ πρόσωπο τοῦ στρατευόμενου πνεύματος. Μὲ ἐνάργεια κ' ἐνότητα

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

ΠΕΤΡΟΥ ΧΑΡΗΣ: «Ἐλεύθεροι Πνευματικοὶ Ἀνθρώποι».

Ὑφους, με σύνεση κι' αὐστηρότητα καὶ μ' ὄλη τὴ σοβαρότητα πού ἀπαιτοῦσε τὸ ἐγγεγραμμά του, χωρὶς ὕβρεις καὶ μάταιες ἐπιθέσεις, προχώρησε ἀπὸ τὴν διαπιστώσεις καὶ τὴν ἀποκαλύψεις, πέρα ἀπὸ κάθε σκοπιμότητα, πρὸς τὴν προβολὴ τοῦ αἰτήματος τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας. Τὴν διάφορες φάσεις τοῦ πνευματικοῦ τούτου ἀγώνα διασώζουν οἱ «Ἐλεύθεροι Πνευματικοὶ Ἀνθρώποι» τοῦ Χάρη, πού πλάι στὴν «Πνευματικὴ Ἐλευθερία» τοῦ Ἀντρέα Καραντώνη, θ' ἀποτελέσουν τὸ μοναδικὸ χρονικὸ μιᾶς ταραγμένης ἐποχῆς καὶ μιᾶς ὀδυνηρῆς δοκιμασίας τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Τὰ ἄρθρα αὐτὰ κατ' ἀνάγκην, δὲ μποροῦσαν παρὰ νὰ εἶναι γραμμένα ὅσο γίνεται ἀπλούστερα καὶ πιὸ καταληπτά. Δὲν εἶναι δοκίμια θεωρητικὰ γιὰ ν' ἀντιζητοῦσαν τὴν ὀρθομαντικὴς θεωρίας, τὴν μυστικοπαθεῖς καὶ μεσσιανικὴς τοῦ Κομμουνισμοῦ—εἶναι ἡ χρονογραφία (μιὰ χρονογραφία μετὰ σ' αὐστηρὰ λογοτεχνικὰ πλαίσια) πού διαπιστώνει μόνο, προβάλλει καὶ διασώζει τὴν κρίσιμες ὄρες ἐνὸς πνευματικοῦ ἀγώνα. Καὶ τὰ ἄρθρα αὐτὰ ἐπιτελέσανε τὸν προορισμό τους.

ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΡΑΝΘΗΣ: «Ὁ Κοσμοκαλόγερος» Ἀθήνα 1948.

Δὲ μποροῦμε, δυστυχῶς, παρὰ νὰ σκεφτόμαστε καὶ νὰ ἐκφραζόμαστε με σχήματα, ἀν θέλομε νὰ μᾶς ἐννοεῖ ὁ διπλανός μας. Μιλοῦμε γιὰ λογοτεχνικὴς, αἴφνης, γενιές, ἐνῶ ξέρουμε θαυμάσια πὼς τούτο εἶναι ἕνα σχῆμα ρευστό, γιὰτὶ δὲ μπορεῖ νὰ εὐσταθεῖ γιὰ ὄλους τοὺς συγγραφεῖς πού ἀποτελοῦν τὴν γενιὴ αὐτῆς. Ἡ μόδα δὲν εἶναι, βέβαια, παλιά: εἶναι ὁ συρμὸς πού ἔφερε στὴ Λογοτεχνία μας... ἡ γενιά τοῦ 30. Παλιώτερα, ὅταν ἦταν νὰ χαρακτηρίσουμε μιὰ ὁμάδα, ἕνα σύνολο, ἕναν

κύκλο Ποιητῶν, ἔλεγαν λ.χ. «οἱ Νουμαδικοί», κι' ὄλοι ἤξεραν ἀμέσως πὼς πρόκειται γιὰ τοὺς ἀγωνιστὴς τοῦ δημοτικισμοῦ, πού εἶχαν συγκεντρωθεῖ γύρω ἀπὸ τὸ «Νουμά» τοῦ Ταγκόπουλου. Μιλοῦσαν γιὰ νεορρωμαντικὸς κι' ὄλοι ἐννοοῦσαν τὸν Καρυωτάκη, τὸν Οὐράνη, τὸν Ι. Μ. Παναγιωτόπουλο, τὸν Ἄγρα, τὸ Στασινόπουλο, τὸ Λαπαθιώτη, τὸ Μ. Παπανικολάου.

Νομίζω πὼς οἱ χαρακτηρισμοὶ τῶν παλιῶν εἶναι πιὸ θεμιτοί, γιὰτὶ πλησιάζαν πρὸς τὴν οὐσία τοῦ πράγματος, πρὸς τὸν κρῖκο ἐκεῖνο πού συνέδεε τὴν ἐπὶ μέρους προσπάθειες, παρουσιάζοντας τὴν κοινὴ τους κατεύθυνση. Ἀντίθετα, ὅταν λέμε «Γενιά τοῦ 30», ἐννοοῦμε τὸ Μυριβήλη (πού ἀνήκει στή... γενιά τοῦ 20) μὰ καὶ τὸν Ἐμπερικό, ἐννοοῦμε τὸν Καραγάτση, μὰ κ' ἕναν ἀντίποδα του συγχρόνως,—τὸν Ξεφλούδα, ἄς ποῦμε. Δὲν ὑπάρχει, δηλαδὴ, τίποτα τὸ κοινὸ στοὺς περισσότερους ἀπ' αὐτούς. Ἴσως-ἴσως μιὰ ξαφνικὴ καλλιέργεια τῆς Πεζογραφίας μας—καλλιέργεια, ναί, ὄχι ἀνθιση, ὅπως θρυλεῖται, γιὰτὶ, ἀν ἐξαίρεσουμε τὸ Μυριβήλη, ἴσως ἕνα-δυὸ ἄκόμα, παρὰ τὸ πλῆθος τῶν νέων πεζογραφημάτων, ἡ ἑλληνικὴ πεζογραφία δὲν κατάφερε νὰ προχωρήσει, νὰ δημιουργήσῃ σταθμούς, καὶ πάλι νὰ πάει πρὸς τὰ μπρός. Προχώρησε, σίγουρα, σὲ νέες περιοχές, ἀνεξερεύνητες ἴσαμε τότε (Κοσμὰς Πολίτης, Γιάννης Σφακιανάκης, Ἀλκιβιάδης Γιαννόπουλος), μὰ νὰ δώσει τέλεια ἔργα, νὰ ὀλοκληρώσει φυσιολογικῶς (πάντα ἐξαιρώντας τὸ Μυριβήλη), σὰν τὸ Ροῖδη καὶ σὰν τὸν Παπαδιαμάντη, ὄχι! Ἀλλὰ φεύγουμε ἀπὸ τὸ θέμα μας.

Ἀπὸ κακὴ παράδοση τῶν ὀρισμῶν αὐτῶν, ἀκούω νὰ μιλοῦν γιὰ «Γενιά τοῦ 40», ἐννοώντας τοὺς νέους πού ἀνδρώθηκαν κ' ἔδωκαν τὴν προσωπικὴ, τὴν πρωτότυπη προσφορά τους, τὸν δικό τους τόνο στὴ Λογοτεχνία μας, τὴν τελευταία αὐτῆς δεκαετία, ὕστερα ἀπὸ τὸν πόλεμο τῆς Ἀλβανίας—πού στὰ πολλὰ ὄρια πού χάραξε ἦταν, κυρίως, ἡ ἀλλαγὴ τῆς ψυχολογίας τῶν νέων μας. Τῶν νέων μας ἐκείνων πού δὲν εἶχαν

προφτάσει νὰ ὀριμάσουν κατὰ τὴν προηγούμενη δεκαετία. Αὐτοὶ ὅμως εἶναι οἱ ὀλίγοι. Οἱ περισσότεροι νέοι τῆς μεταπολεμικῆς αὐτῆς γενιᾶς ὀλοκληρώνονται, πλουτίζοντας, ἀπλά, με τὴν πείρα τους τὴν ἐμπειρία τῆς μεταπολεμικῆς ἐποχῆς, ὅπως κι' ὄλοι οἱ συγγραφεῖς τῶν προηγούμενων γενιῶν. Ἀναφέρω τοὺς σημαντικώτερους, καὶ πιὸ γνωστοὺς ἀνάμεσα σ' αὐτούς, χωρὶς ἀξιολόγηση: Ἀστέρης Κοββατζῆς, Ἀλκίης Ἀγγελόγλου, Μαργαρίτα Καραπάνου, Γαλάτεια Σαράντη, Εὐα Βλάμη, Ἀπόστολος Σαχίνης, Ἀντώνης Βουσοῦνης. Ι. Ἀγγέλου, Γιώργος Γεραλῆς, Μόνα Μητροπούλου, Μιχάλης Περάνθη, Τάκης Σινόπουλος. Ἴσως νὰ ἔχασα ἕνα-δυὸ.

Ὅλοι αὐτοί, εἶναι, σήμερα, μιὰ ἀναμφισβήτητη παρουσία στὰ Γράμματά μας. Ἀποτελοῦν τὴν πρώτη μεταπολεμικὴ γενιά. Μιὰ γενιά πού ἐπωμίσθηκε τὸ τεράστιο βάρος τῆς Λογοτεχνίας μας: νὰ ἐκφράσει τὴν πιὸ δραματικὴ ἐποχὴ, νὰ συνειδητοποιήσῃ τὰ προβλήματά της, νὰ μπεῖ στὴ νέα ψυχολογία, νὰ φέρει τὴν παράδοση πρὸς τὰ μπρός, χωρὶς νὰ σπάσει τὰ δεσμὰ πού τὴ δένουν μαζί τους.

Ἐκαμὰ τὸ μικρὸ πρόλογο τούτο γιὰτὶ χρειάστηκε ἕνα σχῆμα γιὰ νὰ τοποθετήσω τρεῖς ἀπὸ τοὺς συνοδοιπόρους μου, ἐξ ἀφορμῆς τῶν τελευταίων βιβλίων τους: τὸ Μιχάλη Περάνθη με τὸν «Κοσμοκαλόγερο», τὸν Ἀπόστολο Σαχίνη με τὴν «Πεζογραφία τῆς Κατοχῆς» καὶ τὴ Γαλάτεια Σαράντη με τὸ μυθιστόρημά της «Πασχαλιές». Τὸ γεγονὸς πὼς καὶ τὰ τρία βιβλία αὐτὰ ἀνήκουν στὰ καλύτερα πού κυκλοφόρησαν τὸν τελευταῖο τούτο καιρὸ, δὲν εἶναι τυχαῖο.

Δὲν ξέρω ἀν ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, πού τὴ ζωὴ του μυθιστορηματικὰ μᾶς διηγεῖται ὁ Περάνθη, ὕπηρεζε τέτοιος, ὅπως μᾶς τὸν παρουσιάζει ὁ «Κοσμοκαλόγερος». Ξέρω ὅμως, πὼς ὁ ἥρωας τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ζεῖ ὀλοκληρωτικά, τὸν ἀγγίζω κίολας, δὲν εἶναι πλασματικὸς καὶ με συγκινεῖ ὅσο ἐλάχιστες μορφές τῆς Νεοελληνικῆς Πε-

ζογραφίας. Δε διάβασα τὸν Κρυστάλλη, τὴν πρώτην νῆε romancée τοῦ Περάνθη— ἂν κρίνω ὅμως ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη του, νομίζω πὼς ὁ νέος συγγραφέας αὐτὸς ἐπλήρωσε ἕνα μεγάλο κενὸ τῆς Λογοτεχνίας μας, κενό, πού τὸ εἶχαν ἀνοίξει σ' ὅλες τὶς ἐθνικὲς Λογοτεχνίες ὁ Zweig, ὁ Ludwig κι' ὁ André Maurois —κυρίως ὁ Maurois.

Ἄλλὰ ἡ Νεοελληνικὴ Λογοτεχνία προσφέρεται γιὰ τέτοιες μυθιστορηματικὲς βιογραφίες; Πρὶν διαβάσω τὸν «Κοσμοκαλόγερο», δὲν τὸ πιστεύω. Δὲν θὰ τὸ πιστεύω οὔτε ὁ Γιάννης Μπεράκης ὅταν μυθιστορηματοποιῶσε τὸν Charles Beaudelaire, ὅταν ζητοῦσε, δηλαδή, μιὰ εὐρωπαϊκὴ φυσιογνωμία, γιὰ νὰ δώσει μυθιστορηματικὴ βιογραφία ἢ ψυχογραφία, ὅπως ἦταν ὁ «Αὐτοτιμωρούμενός» του.

Ἐνα ἔργο βιογραφικό, μὲ τὴν ἔκταση τοῦ μυθιστορήματος, ἐπίστευα, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ προκαλεῖ ἀδιάπτωτα τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώστη του, προϋποθέτει τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ζωῆς γιομάτης ἔνσασης, πού νὰ μὴν τῆς λείπει ἡ περιπέτεια. Μὰ ποιοὶ ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες Ποιητὲς ἔζησαν μιὰ ζωὴ πού, στὰ ἐξωτερικά της καθέκαστα, νὰ τῆ χαρακτηρίζει ἡ περιπέτεια; Πολὺ λίγοι.

Ἡ ἐσωτερικὴ περιπέτεια τοῦ Παπαδιαμάντη— ἕνας ἀδιάκοπος ἀγώνας τοῦ δαίμονα τῆς σάρκας μὲ τὸν ἄγγελο τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς, ὅπως μ' ἐνάργεια, κατανόηση, μὲ φανερὴ συγκίνηση καὶ συχνὲς ποιητικὲς πραγματώσεις, μᾶς τὴν ἀφηγεῖται ὁ Περάνθη, μᾶς κάνει νὰ πιστέψουμε πὼς ἡ ἐσωτερικὴ ζωὴ τούτη, τῶν Ποιητῶν, εἶναι πού μπορεῖ καὶ πού πρέπει νὰ μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο. Αὐτὴ εἶναι πού μᾶς βοηθᾷ στὴν κατανόηση τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου τους. Τὰ ἐξωτερικά γεγονότα, οἱ σχέσεις τους μὲ τοὺς ἀνθρώπους, θὰ πρέπει νὰ μᾶς ἐνδιαφέρουν ἴσαμε τὸ σημεῖο κείνο, πού θὰ ἔχουν ἀντίκτυπο στὴν ψυχολογία τους, ἀπὸ τῆς μιᾶς, κι' ἂν εἶναι ἀπαγωγικά γιὰ τὸ ζωντάνεμα τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς ἐποχῆς τους, ἀπὸ τὴν ἄλλη.

Ὁ Περάνθης κατόρθωσε, κατὰ τρό-

πο θαυμαστό, νὰ μοιράσει τοὺς ὄγκους τοῦ συγγραφικοῦ ὕλικου του, μὲ ἀρμονία, ὥστε ἡ ψυχογραφικὴ προσφορὰ του, νὰ μὴ βαραινέι περισσότερο ἀπὸ τὴ βιογραφικὴ, πού, ἡ τελευταία αὐτή, βασίστηκε τόσο στὶς πληροφορίες του γιὰ τὸ συγγραφέα τῆς «Φοίνισσας» καὶ στὴν ἀλληλογραφία του, ὅσο καὶ στὸ διηγηματογραφικὸ του ἔργο.

Ἡ προσαρμογὴ τοῦ Περάνθη στο ἔργο τοῦ Παπαδιαμάντη εἶναι τόσο μεγάλη στὸν «Κοσμοκαλόγερο» ὥστε, κάποτε, τὸν παρασύρει σὲ κάποια γλωσσικὴ ἀνομοιογένεια. Εἶναι τὸ μοναδικὸ ἐλάττωμα, σ' ὁλόκληρο τὸ βιβλίο— πού, εὐτυχῶς, δὲν εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ ἐλαττώσει τὴν ποιότητα καὶ τὴ σημασία του.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΩΤΟΧΡΟΝΙΑ, 1949

Δὲν κάνω λόγο γιὰ τοὺς παντὸς εἶδους ἀπολογισμοὺς, οὔτε γιὰ τοὺς αὐτομικροὺς ἀπολογισμοὺς συνείδησης. Οὔτε γὰρ γιὰ τοὺς γνωστοὺς μας λογοτεχνικοὺς ἀπολογισμοὺς πού μᾶς ἔγινε παράδοση νὰ γίνονται στὸ τέλος κάθε χρονιάς. Δὲν πρόκειται, δηλαδή, γιὰ κανέναν ἀπὸ τοὺς καθιερωμένους ἀπολογισμοὺς τῆς Λογοτεχνίας μας. Θὰ ἤθελα νὰ μιλήσω γιὰ τὴ «Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά» τοῦ Μαυρίδη, μιὰ ἔκδοση, πού μπορεῖ νὰ βρίσκεται στὴν παράδοση τῆς «Ποικίλης Στοᾶς» ἢ τοῦ «Ἡμερολογίου» τοῦ Σκόκου, μὰ πού οὐσιαστικὰ εἶναι κι' αὐτὴ ἕνας ἀπολογισμὸς, ὁ σωστότερος, ἴσως, λογοτεχνικὸς ἀπολογισμὸς: τὴ βλέπω σὰ μιὰ προσπάθεια νὰ μᾶς φέρει ἀντιμέτωπους μὲ τὴ ζωντανὴ λογοτεχνικὴ συνείδηση τῆς Ἑλλάδας, στὸ σύνολό της. Φορεῖς, τῆς συνείδησης αὐτῆς, οἱ συγγραφεῖς μας, καί, ἀπὸ μιὰν ἄποψη, φυσικοὶ ἀπολογητῆς αὐτῆς τῆς συνείδησης, ὁ ἐκδότης τῆς ὁμαδικῆς αὐτῆς πνευματικῆς δουλειᾶς. Φυσικά, ἀπολογητῆς, γιατί πιστεύει στὴν ὑπαρξὴ τῆς Λογοτεχνίας μας—γι' αὐτὸ καὶ καταπιάνεται μὲ τὸ ὑπέρογκο ἔξοδο μιᾶς τέτοιας ἔκδοσης. Ἄν δὲν πίστευε σ' αὐτὴν, ἡ «Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά» δὲ θὰ ἔβλεπε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Μὰ ὑπάρχει, ὡστόσο, κ' ἔ-

ἄλλη πλευρὰ τοῦ νομίσματος. Ὁ ἐκδότης ἔχει ἀναπτυγμένη σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν αἴσθησή του χιουῦμορ, δὲν πιστεύει στὴ Λογοτεχνία μας, καὶ προβαίνει στὴν ἔκδοση τούτη ἀκριβῶς γιὰ νὰ δείξει κάθε ἀπουσία μιᾶς τέτοιας συνείδησης στὸν τόπο μας. Ἡ τελευταία ὑπόθεση αὐτῆ, εὐτυχῶς, δὲν εὐσταθεῖ. Τὴν ἀπορρίπτει ἡ θερμότητα κι' ὁ ζῆλος τοῦ Μαυρίδη, ὅπως μαρτυρᾷ ἡ ἐξαιρετικὴ ἐμφάνιση τοῦ τόμου τοῦ 1949 κ' ἡ ἐπιμονὴ του στὴ συνεχῆ ἔκδοση τῆς «Φιλολογικῆς Πρωτοχρονιάς» κάμποσα χρόνια τώρα. Ἡ ἔκδοση αὐτῆ, λοιπόν, δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο (οὔτε ἕνα ἀπλὸ ἐτήσιο περιοδικό. οὔτε λογοτεχνικὸ ἡμερολόγιο, οὔτε Ἀνθολογία), παρὰ ἕνας ἀπολογισμὸς τῶν λογοτεχνικῶν δυνάμεων τοῦ τόπου. Ἐνα προσκλητήριον τῶν δυνάμεων αὐτῶν καὶ ταυτόχρονα τὸ παρόν τους. Ὑποτίθεται, πὼς ὅλοι οἱ συνεργαζόμενοι δίνουν κάτι ἀπὸ τὸν καλύτερο ἑαυτοῦ τους, κ' ἀκόμα, πὼς ὁ ἐκδότης καὶ οἱ βοηθοὶ του θὰ προσπάθησαν νὰ συγκεντρώσουν τοὺς πιὸ ἀντιπροσωπευτικοὺς ἀνθρώπους τῶν Γραμμάτων μας. Ἀπὸ τὸ πρῶτο βλέμμα, ὅμως, πού θὰ ρίξει κανεὶς στὶς σελίδες τῆς «Πρωτοχρονιάς» βλέπει πὼς τὸ μοναδικὸ μέλημα τῶν Λογοτεχνῶν μας ἦταν νὰ μὴ λείψουν ἀπ' αὐτὲς κι' ἄς ἦταν μὲ τὸ πιὸ ἐλάχιστο ἀπὸ τὸ ἐλάχιστο πού διαθέτουν (Σκίπης, Δελῆς, Σιγούρος, Πετσάλης, Πικρός, Μυριώτισσα, Γκόλφης, Κουκούλας κλπ. κλπ. γιὰ νὰ ἀναφέρω τοὺς παλιούς). Ἐπίσης πὼς ἔλειψαν πολλὰ ὀνόματα (Καζαντζάκης, Σικελιανός, Μυριβήλης, Πρεβελάκης, Θεοτοκάς, Παππᾶς, Βενέζης, Παράσχος, Χουρμούζιος, ὁ κύκλος τοῦ «Κοχλία» τῆς Θεσσαλονίκης κλπ. κλπ.) καὶ πὼς ἔλειψε τὸ σύστημα γενικὰ γιὰ μιὰ συνολικώτερη ἐμφάνιση τῆς Λογοτεχνίας μας. Τὰ ὀνόματα, ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἐντελῶς ἀσήμαντων ἢ ἀνύπαρκτων γιὰ τὴν Λογοτεχνία μας, δὲ λείπουν.

Ἄλλὰ ἄς ρίξουμε μιὰ προσεκτικώτερη ματιὰ στὰ κείμενα, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν Ποίηση:

Ἡ ἀκαδημαϊκὴ στιχουργία βρίσκεται σὲ τέλεια χρεωκοπία. Μάταια, ἕνας νέος, ὁ Τάσος Παππᾶς, προσπαθεῖ νὰ δώσει στὸν παραδοσιακὸ στίχο μιὰ καινούρια κίνηση, ἕνα νέο ὕφος:

Ἄ, καὶ νὰ μᾶς ἔνωσαν οἱ ἦχοι αὐτῆς
τῆς μάταιης μουσικῆς,—μιὰ μεθυσμένη
χορδή, ὡς τὴν ἄλλην ὄχθη τανυσμένη
πού Ὀνειρο, στὰ ὄνειρά σου ὑπνοβατεῖς.

Ἡ σύγχρονὴ Ποιητικὴ εἶναι πιὸ τυχερή. Στὸ μεταίχμιον βρίσκεται ὁ ἀνέκδοτο (1937) ἀπόσπασμα ποιήματος τῆς Ρίτας Μπούμη Παππᾶ «Μικρὴ Ὀδύσεια». Εἶναι ἕνας γνήσιος ἤχος θεοκριτικοῦ εἰδυλλίου. Οἱ στίχοι αὐτοὶ εἶναι ἕνας Θεόκριτος πού πέρασε ἀπὸ τὴν πείρα τοῦ Γαλλικοῦ Συμβολισμοῦ:

Ἄπ' τοὺς ξανθοὺς σικελικοὺς γιालοὺς
ποῦναι ντυμένοι
μὲ μικροδάφνες ἀγριελιές καὶ τὸν βυζαῖνον
κρίνα,
φορώντας ἄσπρα στέφανα μεγάλα ἀπὸ τοὺς
γλιόρους,
κάθε πρωὶ ἡ Μεσόγειος θάλασσα ξεκινοῦσε
πρὸς τῆς Λιβύης τὶς ἀχτὲς μὲ χαίτη ἀπὸ
κοράλι
καὶ κάθε βράδυ ἐγύριζε μαβιὰ καὶ κουρα-
σμένη
πιστὴ στὰ γυμνὰ πόδια μου νὰ ἐμπιστευθεῖ
τὸν ὕπνο
τῶν ἀπαλῶν κυμάτων της.

Οἱ «Κάμποι τοῦ Γιούχτα» τοῦ Σφαικιανᾶκη εἶναι ἕνας μακρινὸς ἀντίλαλος τοῦ «Romanceo gitano». Ἡ «Νύχτα τ' Ἀγιαννιοῦ» τοῦ Βρεττάκου πραγματώνει ἕνα λυρικό λόγο, ἀγγελικό θὰ τὸν ὀνομάζω. Ἀναφέρω ἀκόμα τοὺς στίχους τοῦ Πάνου Σπάλα, τῆς Γιάννας Χριστοφῆ καὶ τοῦ Χρήστου Κουλούρη. Ἐξη ποιητῆς, ἔξη ποιήματα, εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ δείξουν τὶς δυνατότητες τῆς Νεοελληνικῆς Ποίησης; Ἄν τὴν ἔκρινε κανεὶς ἀπὸ τὰ ἔξη τοῦτα ποιήματα θὰ ἔφτανε σὲ ἀποκαρδιωτικὰ συμπεράσματα.

Ἄς δοῦμε τώρα τὴν πεζογραφία. Οἱ κυριώτεροι πεζογράφοι μας, λείπουν ἀπὸ τῆς «Φιλολογικῆς Πρωτοχρονιάς».

Υπάρχουν όμως μερικοί από τους γνωστότερους: Ο Ξενόπουλος είναι όπως πάντα: ευχάριστος, όσο δεν υπήρξε ποτέ νεοέλληνας συγγραφέας. Δεν διάβασα τα μυθιστορήματα του Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου. "Αν γραφεί ποτέ «Ο κύκλος της αγωνίας», που κάτι, σαν εισαγωγή του δημοσιεύεται στη «Φιλολογική Πρωτοχρονιά» νομίζω πως θα έχει μεγάλο ενδιαφέρον. Ο Σκαρίμπας πάντα αυστηρά προσωπικός, πάντα εφευρετικός ως το άπρόοπτο.

Ο Πρεβελάκης, ο Πετσάλης, ο Τερζάκης, έφτασαν τις πιο καλές συγγραφικές στιγμές τους με το ιστορικό μυθιστόρημα. Χαίρομαι τις πραγματώσεις τους αυτές—άναμφισβήτητες κατακτήσεις της Πεζογραφίας μας—μ' αρχίζω να πιστεύω πως κι' οί τρεις τους έχουν ανάγκη από δεκανίκια, για να γράψουν μυθιστόρημα, πως δεν μπορούν να μας διηγηθούν και να οργανώσουν ένα δικό τους μύθο, γιατί τους λείπει ή εφευρετικότητα. Τις σκέψεις αυτές μου τις γέννησε το μέτριο διήγημα του Πετσάλη.

Η καλύτερη πεζογραφία της έφετεινης αυτής έκδοσης είναι έκτος από του Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου, που είδαμε, του Αστέρη Κοββατζή και του Ι. Αγγέλου. Οί «Χαμένοι ταξιδιώτες» του πρώτου, είναι ένα διήγημα δραματικό στην απλότητά του, χωρίς άκαιρες παραχωρήσεις προς την ποίηση, έλληνικό, άρτιο στη διάρθρωσή του. Το διήγημα του δεύτερου είναι επίσης έλληνικό, παρά τις σκιές που φαίνονται έδω κ' εκεί, γιομάτο ποίηση και ύποβολη με τις άποσιωπήσεις του.

Αλλά ή ουσιαστικότερη εργασία της «Φιλολογικής Πρωτοχρονιάς» δόθηκεν από τους φιλόλογους και τους λογοτεχνικούς κριτικούς, με θέμα τη Νεοελληνική Λογοτεχνία (Ρήγας, Βηλαράς, Σολωμός, Καβάφης, Θεοτόκης). Για ν' αναπτυχθεί ή κριτική μελέτη, για να βρεί έρείσματα να όρθοποδήσει, πρέπει να προϋπάρχει μια αξιόλογη λογοτεχνική άνθιση. Έτσι, ή φτωχή δημιουργική δουλειά της «Πρωτοχρονιάς 1949» έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την πλούσια δοκιμιογραφία της. Σημειώνω τις

άνακοινώσεις του Ν. Β. Τωμαδάκη, του Άγγελου Παπακώστα και του Νικ. Βέη (όπως πάντα, οί ξένοι συγγραφείς στις ύποσημειώσεις του παίρνουν μεγαλύτερη σημασία από την προσωπική του προσφορά, με το άπλωμα που τους δίνει) του Γ. Χ. Σούλη και του Πέτρου Μαρκάκη. Τις κριτικές μελέτες του Άλκη Θρύλου και του Β. Βαρίκα. Τις λαογραφικές εργασίες του Π. Παπαχριστούλου και της Μαριέττας Έπτανησίας.

Ο τόμος συμπληρώνεται με μίαν enquete: «Πώς βλέπει ή εποχή μας το Γρηγόριο Ξενόπουλο». Το θέμα της έρευνας δέ νομίζω πως είναι ένα από τα προβλήματα κείνα που άπασχολούν τον ταραγμένο καιρό μας. Κι' αν έκρινε κανείς την εποχή μας από τις άσημαντες άπαντήσεις που δόθηκαν από τους ανθρώπους των Γραμμάτων μας, θα την εύρισκε πολύ άθλια. Και μικρόψυχη. Ευτυχώς που ο Ξενόπουλος στέκει στα πόδια του πολύ πιο σίγουρα, παρ' όσο πιστεύουν οί κριτές και θαυμαστές του. Μα τουτο, όπως είπαμε, είναι ζήτημα, που αν, ναι και καλά, περιμένει τη λύση του, ή εποχή μας είναι άπρόσφορη γι' αυτό—και θα μπορούσε να μάς άπασχολήσει σε πιο ήσυχους, πιο κατάλληλους καιρούς.

Τελειώσαμε. Ο έκδότης μας έκαμε το χρέος του. Το σύστημα που του έλλειψε έφέτος, μπορεί να μη λείπει του χρόνου. Οί συγγραφείς μας μόνο δεν έκαμαν το δικό τους.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, 1949.

Για το «Λογοτεχνικό Ημερολόγιο 1949» της «Λογοτεχνικής Γωνιάς» δέ θάχα να πω πολλά πράματα. Η προσπάθειά του κατ' αρχήν είναι καλή και συμπαθής. Ο,τι άπουσιάζει από τις σελίδες του είναι ή Λογοτεχνία. Το μεγάλο πλήθος των άνύπαρκτων «Λογοτεχνών» που το γεμίζουν κάνουν την έρμηιά άκόμα μεγαλύτερη. Οαση, βέβαια, είναι το «Νησί του Θησαυρού» του Παπατζώνη, τα διηγήματα των Γ. Μ. Πολιτάρχη και Σωτ. Πατατζή κ' οί στίχοι του Σπάλα, του Βρεττάκου και του Γ. Κότσιρα, μα τόσο μικρή, σαν άτμοσφαιρική άπάτη, σαν άντικατοπτρισμός.

ΛΙΛΗΣ ΖΩΓΡΑΦΟΥ: «Αγάπη» Διηγήματα, 1949.

Από το πρώτο βιβλίο μιάς νέας γυναίκας, θα περίμενε κανείς λυρικούς άκροβατισμούς, έξπρεσιονιστικούς άνεδαφισμούς, ψυχολογικήν άνεπάρκεια—έλλειψη με λίγα λόγια στερεότητας. Στερεότητας λόγου και περιεχομένου. Αντίθετα, όμως, ευτυχώς, ή «Αγάπη» της κ. Ζωγράφου, είναι ένα βιβλίο με σοβαρές συνθετικές και ψυχογραφικές αξιώσεις, ένα βιβλίο, τέλος, που συχνά ξεπερνά τις ίδιες του προθέσεις. Συχνότερα, τουλάχιστον, παρ' όσο τις προοιεί. Έχει στερεότητα περιεχομένου. Της λείπει, όμως, άκόμα, ή στερεότητα του λόγου—το βασικό στοιχείο της έκφρασης, που άποκτάται μόνο με το άδιάκοπο δούλεμα της γλωσσικής ύλης. Η κ. Ζωγράφου, έχοντας σχηματίσει, κιόλας, ένα άσφαλο κριτήριο, γνωρίζει πόσο είναι εύκολος ο λεγόμενος έσωτερικος μονόλογος, πόσον εύκολα γράφεται, από έναν άνθρωπο με στοιχειώδη ευαισθησία, ή λυρική πρόζα—μιά πρόζα, που δεν είναι καθόλου εύκολο να την έλέξει κανείς, να βρεί που σταματά ή ώραιοποιημένη φλυαρία κι' από πού αρχίζει το έσωτερικό ξεσκάλεμα, ή βαθμιαία ανακάλυψη κι' άποκάλυψη του έσωτερικού μας τοπίου. Στράφηκε, δηλαδή, προς την άντικειμενική Τέχνη.

Ο κεντρικός ήρωας κάθε διηγήματός της είναι μια νέα κοπέλλα, που ή συγγραφέας την παίρνει από ένα τυχαίο περιστατικό της ζωής της και την οδηγεί μέσα από τουτα ή κείνα τα γεγονότα της καθημερινής ζωής. Ένας άνώριμος συγγραφέας θα έμενε ικανοποιημένος στην άπλή περιγραφή, οδηγώντας τον ήρωά του όμαλά προς την κάθαρση. Η κ. Ζωγράφου, όμως, κ' ή ψυχολογία της είναι ένδοστροφής. Γνωρίζει πως κάθε νέα στιγμή επηρεάζει το μέλλον μας και δίδει ένα καινούργιο χρώμα στα περασμένα μας. Δεν ενδιαφέρεται γι' αυτό τουτο το γεγονός που περιγράφει, όσο για την επίδραση που ήσκησε το γεγονός τουτο στην ψυχολογία των νεαρών ήρωίδων της, για την ψυχική κατάσταση που δημιούργησε μέσα τους και που τις σπρώχνει να ενεργήσουν μ' ένα διαφορετικό τρόπο, από κείνον που προανήγγειλε ή προηγούμενη πράξη τους. Οί άντιδράσεις τους, όπως μάς

τις παρουσιάζει ή συγγραφέας δεν είναι άπλά οί μηχανικές κινήσεις ενός ρομπότ, που κινείται σύμφωνα με τη θέλησή μας, αλλά μάς δίδονται εκ των έσω προς τα έξω. Οί ήρωές της είναι όντα ζωντανά, δεν είναι πλασματικά. Της άντιστέκονται όσπου να βρεί το ψυχολογικά σωστό κάθε πράξης τους.

Η «Αγάπη», δεν είναι, φυσικά, καμιά μεγάλη άποκάλυψη. Θα ήταν άκριτο να το ζητήσουμε από το πρώτο βιβλίο ενός νέου συγγραφέα. Αυτό όμως που θέλουμε να τονίσουμε, είναι οί άντοίκες προθέσεις της κ. Ζωγράφου. Προθέσεις και ικανότητες, που δεν παύουν να έχουν κι' όλη τη ζέση του συναισθήματος της γυναικειάς ευαισθησίας: μια μέθεξη, που μάς κάνει να βλέπουμε το νέο αυτό βιβλίο, να ξεχωρίζει, πλάι στα θαυμαστά πεζογραφήματα της Μαργαρίτας Καραπίνου, ανάμεσα στη γυναικεία πεζογραφία του τόπου.

ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ ΜΕΤΑΞΑ: «Παιδική Άνθολογία».

Σε μια πρωτόγονη, περίπου, κατάσταση μπροστά στο θαύμα της ζωής που άπλώνεται κάτω από τα βλέμματά του, βρίσκεται το παιδί. Είναι κατάλληλο για ό,τι του προσφέρεται. Μα δέ θάξερε, κι' ούτε θα ήταν φυσικό να ξέρει, με ποιο τρόπο θα μπορούσε ν' απολαύσει τον έξαισιο αυτό καρπό, που είναι ή ζωή. Πρώτα θα πρέπει να έννοήσει πως δεν αξίζει παρά μόνο ό,τι είναι ολοκληρωτική ζωή. Πώς την ολοκληρωτική ζωή τουτοή δεν μπορεί με κανένα τρόπο να τη ζήσει μόνο σαν άπόλαυση, σαν κάτι που έχει το δικαίωμα να το χαρεί χωρίς ευθύνη και χωρίς μόχθο. Η ολοκληρωτική ζωή του ανθρώπου είναι ενιαία συνάρτηση Τέχνης, θρησκευτικού βιώματος και φιλοσοφικής παιδείας—κάτω από το μάτι του άπόλυτου ήθικου νόμου, που είναι ή έλευθερία. Και το θαύμα τουτο, μόνο ό ποιητής μπορεί να το διδάξει. Η πρώτη έπαφή, ωστόσο, του παιδιού με την Ποίηση, θα πρέπει να γίνει με μεγάλη προσοχή, με μεγάλη ευθύνη από μέρους εκείνου που θα καταπιαστεί μ' ένα τέτοιο έγγεσημα.

Πολλοί ίσαμε σήμερα ήταν εκείνοι που καταπιάστηκαν με την έκδοση μιάς άνθολογίας κατάλληλης για παιδιά. Μα καμιά άπ'

ὅλες αὐτὲς τὶς ἐπιλογὲς δὲν ἦταν ἐκείνη πού
ἄρμοξε. Μπορεῖ νὰ ἦταν χρήσιμες στὸ δά-
σκαλο, ἀπαραίτητες γιὰ δυὸ τρεῖς μαθητι-
κὲς γιορτὲς κάθε χρόνο. Μὰ δὲν ἦταν ἡ Ἄν-
θολογία τοῦ παιδιοῦ, τοῦ ἐφήβου, πού θὰ
τὴν διάβαζε γιὰ ἀτομική του τέρηση, ζητών-
τας νὰ εἰσχωρήσει στὰ «μυστήρια τοῦ κόσμου
αὐτοῦ καὶ τοῦ ἄλλου», πού λέει ὁ Σολωμός.
Οὔτε σήμερα μποροῦμε νὰ βεβαιώσουμε με-
σιγουριά πὼς τὸ παιδί, πὼς ὁ ἐφηβος, βοή-
κε τὴν Ἄνθολογία του. Τὸ κενὸ ὁ π ο σ δ ἦ-
ποτε πληρώθηκε κατὰ κάποιο τρόπο, με-
τὸν θαναταστὰ τυπωμένο τόμο μιᾶς γυναί-
κας, πού οὔτε ἄγνωστη εἶναι στὸ παιδικὸ
κοινὸ τῆς Ἑλλάδας, οὔτε στὸν κύκλο τῶν
Ἑλλήνων Παιδαγωγῶν. Τὸ συγγραφικὸ τῆς
ἔργο γιὰ τὸ παιδί ἔχει σωστὰ ἐκτιμηθεῖ ἀπὸ
τὴν κριτική, καὶ τὸ «Θέατρο τοῦ Παιδιοῦ»
πού πρώτη αὐτὴ ἴδρυνε (καὶ μοναδικὴ ἴσαμε
σήμερα παραμένει ἡ προσπάθειά της) εἶναι
τίτλος. Μὰ τὸ σημερινὸ τῆς ἔργο μποροῦμε
νὰ τὸ χαρακτηρίσουμε σὰν πράξη ἐθνική.
Μὲ σύνεση ἀνιχνεύει τὴν Ἑλληνικὴ Ποίηση,
ἢ ὅ,τι ἀπὸ τὴν ξένη ἔγινε ἑλληνικὸ με μετὰ-
φραση, γιὰ νὰ βρεῖ καὶ νὰ δώσει στὸ παιδί
ὅ,τι θὰ πλουτίσει τὴν ψυχὴ του, αὐτὸ πού
θὰ τὸ κρατῆσει ἠθικὰ ὑγιές, πού θὰ τὸ δια-
πλάσει αἰσθητικὰ καὶ συναισθηματικὰ ἢ πού
ἀπλὰ θὰ τὸ διασκεδάσει.

Ἀπὸ τὰ ἀπλούστερα ποιήματα τοῦ Ἑλ-
ληνικοῦ Λυρισμοῦ πού εἶναι ἀπλὰ τραγου-
δάκια μόνο, γιὰ μικρὰ παιδιά, γνωστὰ κιό-
λας στὸ παιδί ἀπὸ τὸν πρώτο καιρὸ πού ἀρ-
χίζει ν' ἀναπτύσσεται, πρὶν ἀκόμα πάει στὸ
Σχολεῖο, ὅπως τὸ «Φεγγαράκι μου» κι' ὁ
«Ποντικὸς μετὴν τρομπέττα», ἴσαμε τὰ γνω-
στὰ παιδικὰ τραγούδια πού ἔγραψαν ὁ Πάλ-
λης κι' ὁ Βιζυηνός, προχωρεῖ πρὸς τὰ σχε-
τικῶς δυσκολοκατάκτητα, ἀπὸ τὸ παιδί, ποι-
ήματα τῆς Δημοτικῆς Μούσας καὶ τοῦ Κο-
στῆ Παλαμά.

Στὸν «Ὅρκο τῶν ἐφήβων», ἓνα γνήσια
ἐθνικὸ ποίημα τοῦ τελευταίου, αὐτὸ τὸ «θὰ
σφάζω τὸν προδότη», δὲ θὰ μπορούσαμε
νὰ ποῦμε, με βεβαιότητα, ἴσαμε ποιὸ σημεῖο
εἶναι μιὰ ἀπλή ἔκφραση, ἓνα σχῆμα λόγου
καὶ ἀπὸ πού—ἂν ὑπάρχει, πού δὲν τὸ πιστεύω
—ἀρχίζει ἡ λυρικὴ ἀξία του, μιὰ ἀρετὴ, πού
θὰ τὸ καταστοῦσε παιδαγωγικὰ ὠφέλιμο.
Ἀλλὰ ὅταν ὁ ἐφηβος ἐννοήσῃ πέρα γιὰ πέρα
τὴν ἀλήθεια τοῦ παλαμικοῦ αὐτοῦ ποιή-

ματος, ὅπως καὶ τὶς «Θερμοπύλες» τοῦ Κα-
βάφη, τὸν «Ὑμνο εἰς Ἱερὸν Λόχον» καὶ
τὸ «Φιλόπατριον» τοῦ Κάλβου, καὶ τὸ μονα-
δικὸ σ' ὀλόκληρη τὴν Νεοελληνικὴ Ποίηση,
ἐπίγραμμα τοῦ Σολωμοῦ γιὰ τὰ Ψαρά, εἶ-
ναι κιόλας μιὰ τέλεια ἠθικὴ μονάδα, πού
τὸ Ἔθνος μπορεῖ νὰ λογαριάζει πάνω του.

Τὶς ἴδιες παρατηρήσεις γιὰ πολλὰ ἄλλα
ποιήματα τῆς Ἄνθολογίας θὰ μπορούσαμε
νὰ κάνουμε στὸ θρησκευτικὸ κύκλο. Τὸ θρη-
σκευτικὸ συναίσθημα εἶναι, φυσικὰ, πῶς πολ-
λυδαίδαλο. Μὰ ἡ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ εἶναι
ἀκόμα εὐπλαστὴ, πῶς κατάλληλη γιὰ νὰ δε-
χθεῖ τὸ θρησκευτικὸ σπόρο, ὅταν σπέρνεται
στὸ μυστικὸ τῆς ὑπέδαφος ἀπὸ τὸν κατά-
λληλο σπορέα. Τὸ ποίημα τοῦ I. M. Πανα-
γιωτοπούλου, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς τρυφερότερους
νεοελληνες Ποιητὲς μας, «Γέμισε ὁ φράχτης»,
νομίζω πὼς εἶναι ἀπὸ τὰ ποιήματα ἐκεῖνα
πού μποροῦν νὰ πληρώσουν μετὴν ἀτμό-
σφαιρα τῆς ρέμβης καὶ τῆς ὄνειροπόλησης
τὴν ἐφηβικὴ ψυχὴ. Μιὰ ἀτμόσφαιρα, πού
βρίσκεται σὲ μέθεξή μετὰ μυστικὰ θρη-
σκευτικὰ ὑπεδάφη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς.
Ἀλλὰ τὰ χαρακτηριστικώτερα καὶ ὠραιότερα
ποιήματα πού ἔγραψαν γιὰ παιδιά στὴν
Ἑλλάδα, πού ἔχουν ἔντονο τὸ ἑλληνικὸ χρώ-
μα καὶ πού ξεχωρίζουν στὴν «Παιδικὴ Ἄν-
θολογία», εἶναι ἐκεῖνα τοῦ Ζαχαρία Παπα-
τωνίου, ἐνὸς Ποιητῆ πού δὲν εἶναι μόνο
γιὰ τὰ παιδιά... Εὐτυχῶς γιὰ τὶς ὄριμες
ἡλικίες!

Γ. Κ. ΣΤΑΜΠΟΛΗ: «Δειλινὸ στὰ ἑλληνικὰ
ἀκρογιαλίας». Συνθετικὸ ποίημα.

La poésie sans poésie, décrit beau-
coup et ne fait rien paraître, ἔγραψε, κά-
ποτε, ὁ Alain, γιὰ τὴν ποίηση τοῦ ἀββᾶ
Dellile. Τὸ ἴδιο θὰ ἔλεγα γιὰ τὸ «Δειλινὸ
στὰ ἑλληνικὰ ἀκρογιαλίας» τοῦ Γ. Κ. Σταμ-
πολῆ. Ποτέ, φαντάζομαι, δὲν προδόθηκε μιὰ
μεγάλὴ πρόθεση τόσο οἰκτρὰ, ὅσο στὸ ποιη-
τικὸ αὐτὸ βιβλίο. Ἄς δοῦμε ὅμως ποιὰ εἶ-
ναι ἡ πρόθεση αὐτὴ τοῦ Ποιητῆ, ὅπως,
τουλάχιστον μᾶς τὴν ἐκθέτει στὸν πρόλογό
του, καὶ ποιὰ τὰ αἰτήματα πού προβάλλει με-
τὸ συνθετικὸ ποίημά του: 1) Ὑπεροχὴ, ἔ-
ξαρση καὶ μοναδικότητα τῆς Ἑλληνικῆς Φύ-
σης καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐδάφους, 2) Φυλετι-
κὴ καὶ ἐθνολογικὴ συνέχεια τοῦ Ἑλληνι-

μοῦ, παρ' ὅλες τὶς ἀναμίξεις, διαρροές,
προσκτήσεις καὶ ἀλλοιώσεις τοῦ αἵματος,
καὶ 3) Πλέρια (sic) καὶ συνειδητὴ ἔκφραση
τῆς λευτεριάς, σ' ὄλον τὸν κύκλο τῶν ἀτο-
μικῶν καὶ κοινωνικῶν φάσεων. Καὶ παρα-
κάτω: «Τὸ ποίημά μου γενικὰ, τὸ θέλησα
βαρὺ, ἐνιαῖο, ἐπιβλητικὸ στὸ ρυθμὸ καὶ τὸ
μέτρο του, στερεὰ δετὸ στὴν ποιητικὴ καὶ
μορφικὴ του ἔκφραση. Νόμισα πὼς μ' αὐτὸ
τὸν τεχνικὸ τρόπο θὰ δώσω στὸ πέρασμα
τῶν εἰκόνων καὶ μεταβολῶν τοῦ καιροῦ τὸ
νόημα τῆς ἐνότητος τῆς Φυλῆς, τὸν τόνο
τῆς ψυχικῆς μας συνταύτισης μετὸ παρελ-
θόν, μετὴ τὴ Φύση, μετὰ τὰ μνημεῖα τῆς χώρας
μας. Κ. τ. λ. κ. τ. λ.». Ἔδωσα ἀπὸ τὰ
γραψίματα τοῦ Σταμπολῆ τὶς ὑποσχέ-
σεις (ὁ ἴδιος τὶς ἐκθέτει σὰν ἐπιτεύγμα-
τα κιόλας), πού εἶναι εὐκολώτερο νὰ τὶς
ἐλέγξει μαζί μου ὁ ἀναγνώστης. Ὅλα αὐτὰ
πού ἐπαγγέλλεται ὁ συγγραφέας πραγματο-
ποιήθηκαν, εὐτυχῶς γιὰ τὸν ἑλληνικὸ λυρι-
σμὸ καὶ τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὸ Σικελιανὸ καὶ
τὸν Παλαμά. Ὅλες οἱ ἐσωτερικὲς καὶ ἐξω-
τερικὲς περιπέτειες τῆς Ἑλλάδας μέσα στὸν
ἱστορικὸ καὶ μυθολογικὸ χρόνο, τὰ περω-
μένα τῆς φυλῆς κ' ἡ ἐνότητα τοῦ ἑλληνισμοῦ
ἐπιζοῦν στὸ ποιητικὸ ἔργο τῶν δυὸ μεγά-
λων αὐτῶν νεοελλήνων λυρικῶν—μὰ σ' ὀλό-
κληρο τὸ ποιητικὸ ἔργο τους κι' ὅχι σ' ἰδι-
αίτερο ἔργο. Κάτι θὰ ἤξεραν, λοιπόν, οἱ δυὸ
αὐτοὶ Ποιητὲς γιὰ νὰ μὴν καταπιαστοῦν σ'
ἓνα τέτοιο ἔργο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, δὲ
νομίζω πὼς ἡ ἰσχνὴ στροφή τοῦ Σταμπολῆ
θὰ μπορούσε νὰ ἀντέξει τὸ βάρος ἐνὸς τέ-
τοιου ἄθλου. Ἀλλὰ, παρὰ τὴ βασικὴ μας
ἀντίρρηση αὐτὴ, καλὰ κι' ἅγια εἶναι ὅλα
ὅσα μᾶς ὑπόσχεται ὁ Σταμπολῆς. Δυστυχῶς,
ὅμως, δὲν τὰ τηρεῖ. Καὶ δὲν τὰ τηρεῖ ἀπὸ
ἀδυναμία. Ἡ στροφή του, παροξυτονοὶ δε-
κατετρασύλλαβοι ζευγαρωμένοι μετὰ ὀξύτονους
ἑξασύλλαβους, δὲν εἶναι σωστή, ἔξ ἀτίας
ποικίλων παραβιασμάτων τῆς γλώσσας (φερότ
ἀντὶ φερμένο, ἀναπολῆ ἀντὶ ἀναπόληση,
ἀντικρὰ ἀντὶ ἀντίκρου, ἔτρω ἀντὶ ἔτρωγε(·),
ταχτοὶ ἀντὶ ταχτικοὶ (ταχτικὸς στρατός),
ἔρψει (ὑποταχτικὴ τοῦ ἔρπω), πληθὲς ἀντὶ
πλήθη, τσουχτὸ ἀντὶ τσουχερό, παίχνει
ἀντὶ παίζει(·), ξεφτισμὸ ἀντὶ ξέφτισμα, καὶ
ἀμέτροτητα ἄλλα) καὶ τοῦ συντακτικοῦ, πολλῶν
κακόζηλων ἐκφράσεων, πού τὸν παρασύρει
ἢ ἀδυναμία του γιὰ νὰ βρεῖ ὁμοιοκαταληξία:

σὲ γλυκὸ ἀναπαμό,
κάθε μιὰ πονεμένη καὶ στυμμένη ἀμυχή μας
παίρνει τώρα ραμό.

καὶ θυμάμαι τὰ χρόνια πού ὅλοι οἱ πόθοι
[μου στήναν

μιὰ ζωὴ πῶς πηχτή.

Τί νὰ βρῶ, πού νὰ τρέξω μέσ' στοῦ Αἰγαίου
[τὴν ἄπλα

στὴν αἰθέρια στιγμὴ
τὰ Νησιά, τὰ στολίδια, πούν' στὴ θάλασσα
[ξάπλα

τῆς καρδιάς τρανταγμοί!

—τῆς ἀγάπης νησιά—
πού ἔτσι νάταν πετώντας στὶς ἀχτές τους νὰ
[δράμω

γιὰ νὰ πιῶ μιὰ ἀρνησιά.

μιὰ στιγμὴ ἀναπολῶ
κι ἀπ' τῶν Φράγκων τοὺς ἄθλους, με βα-
[θειὰ καταφρόνια

τὴν ψυχὴ ξεκολλῶ.

στὴ δική σου καμπή,
πού τὸν σκότωσαν τέλος, δολεροὶ στὴν ἀ-
[πειθεία,

δημοκράτες θαμποί,

Πόσες πλάνες θὰ δέρνουν τοὺς ἀνθρώπους
[γιὰ πάντα,
κι ἄχ πόσο εὐκολὰ στέργουν στὴ φωνὴ τοῦ
[«ξεκάντα»

πού ὅλα μπρὸς τσουρουφλεῖ.

Τὴν Ἀμερῖκα τάχα, καὶ παλιὰ τὴν Ἀγγλία,
πούχουν ἔθνος μιχτό,
τί τὶς ἔβλαψε ὡς τώρα στὰ λαμπρὰ μεγαλεῖα
καὶ σ' ὅ,τι ἄλλο δεχτό.

Πούσκιν καὶ Ντοστογιέφσκυ κι' ἀκριβέ μας
[Τολστόη,

Γκόρκυ πονετικέ,
Μαγιακόφσκυ φλογάτε κι ὅσοι βγήκατε ἀ-
[θρόοι,

—τρέμε φανατικέ!

Σὰν κοινόταν ἡ τύχη τῶν λαῶν κ' ἡ δι-
[κὴ σου

στῶν ναζήδων τὴ βιά,
κείνοι ἀφίναν τὸ χρέος καὶ σοῦ λέγαν «ξε-
[σχίσου»

μόνο ἢ Ἑλλάδα: Γραβιά!

Είναι πολύ κουραστικό να συνεχίσω. Μά τι σημαίνουν αυτά, «του σβυσμού το πιότι, το Πανεπιστήμιο άργό, ό σωμός τών τράχων, αυτό τó δέ σπάν τά δυσμά, τó κρασί τ' άναφτό, ή φοβέρα χαζή, τó ξφτιαξε εϋεργά, τά δυό λιοντάρια βρετά, ή δόλια εμπειρία, ή δετή εϋτυχία, ό προφήτης πού μοιάζει νέων τροπών», και τ' άμέτρητα άλλα, πού γεμίζουν κάθε σελίδα, κάθε στροφή;

Άλλά και τήν ιστορία, κάποτε, μοιάζει να τήν παρανοεί και να τήν παρερμηνεύει. Στην έκστρατεία του Μεγάλου, Άλεξάνδρου ό κ. Σταμπολής δέν είδε τίποτα άλλο παρ ό μόνο τήν καταστροφή τών Μήδων.

Επίσης, όταν δοθεί εύκαιρία στον Ποιητή να μιλήσει για τήν Ίταλία, τή σύγχρονη ή τήν παλιά, δέν παραλείπει ποτέ να τή βρίσει. Άντίθετα, ένας Ίταλός Ποιητής, όχι από τους καλύτερους, ό Cesare Pascarella, σ' ένα παρόμοιο συνθετικό του ποίημα, πού έχει τίτλο «Storia Nostra», άπλωμένο σε 267 άρτια ένδεκασύλλαβα σονέττα, δέν παραλείπει ποτέ ν' αναφέρει τ' όνομα τής Ελλάδας με τó σεβασμό πού τής οφείλει και ό τελευταίος μορφωμένος Ζουλού. Λυπούμαι πάρα πολύ, μα τó «Δειλινό στα Έλληνικά άκρογιάλια» είναι ένα από τά πιό άτυχα ποιήματα πού διάβασα ποτέ. Ποτέ στίχος δέν καταδυναστεύσε Ποιητή τόσο πολύ, όσο γίνεται στο βιβλίο αυτό, και ποτέ Ποιητής δέ μου φάνηκε λιγώτερο αδύναμος να υποτάξει ένα στίχο όσο ό Σταμπολής.

ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Η δ. Νίκη Γουλανδρή δέν παρουσιάζεται πρώτη φορά. Από τήν πρώτη της έκθεση ίσαμε σήμερα έχει μεσολαθήσει ένα διάστημα όπου ή ίδια μπόρεσε να μελετήσει τόν εαυτό της και τó ταλέντο της με τις άποδοτικές του ικανότητες και τά τεχνικά της μέσα. Τά βήματα πού έπετέλεσε δέν είναι άνάξια λόγου αν και τó αποτέλεσμα θά μοροϋσε, αν κρίνουμε από τήν παρουσία του ταλέντου της, νάταν ίκανοποιητικότερο. Και τούτο γιατί ή δ. Γουλανδρή δέν έτόλησε ακόμη περισσότερο.

Ο δισταγμός στην έκλογή τών έκφραστικών της μέσων άποτυπώνεται καθαρά πάνω στις προσπάθειες για νεκρή φύση και τοπίο.

Η ταλάντευσή της ανάμεσα στους καθιερωμένους τρόπους και στο καινούργιο είναι έκδηλη αλλά με άρκετη συνέπεια και δικαιολογία. Τά προσωπικά της στοιχεία εύκολα ξεχωρίζουν σ' εκείνη τήν έντονη τήν αντίστικτική νότα πού είναι ή πινελιά της.

Ενώ όμως στη νεκρή φύση δουλεύει μορφολαστικά λειαινοντας τις επιφάνειες, χαρακτηρίζοντας σχεδόν περιγραφικά τó αντικείμενο, στο ποιό τó χέρι της ύπακούοντας πιό πολύ στην άμεση όμιλία τής συναισθηματικής έκφρασης, καταγράφει δημιουργικά τις ζωγραφικές όράσεις και τις έντυπώσεις της.

Οί επιδράσεις της εδώ είναι φανερές και είναι γόνιμες ίσαμε ένα βαθμό δηλαδή ίσαμε εκεί πού άφομοιώνονται με τó πλαστικό της ένστικτο. Στο τοπίο λόγου χάρη ή επίδραση από τó Βαλσάμ είναι όλοφάνερη και ιδιαίτερα στο «Χειμωνιάτικο Σούρουπο», στη «Βροχή», στο «Οθόραιο Τόξο», στην «Άττική», στο «Χειμώνα». Είναι μιá επίδραση στο χρώμα και όχι τόσο στο σχέδιο και στον τόνο. Η δ. Γουλανδρή δέν δίνει τόσο άμεσα τó ψυχικό γεγονός έτσι πού να φωτίζει εκ τών ένδον τά πράγματα, δέν διαλύει τόν τόνο στο φώς για να επιτύχει χρωματικά άποτελέσματα με ποιητική άτμόσφαιρα σαν του Βαλσάμ, ίσως γιατί ακόμα μελετά τó χρώμα, σπουδάζει τή γραμμή της, ζυγιάζει τους όγκους της για να δώσει τήν άτομική έρμηνεία στους χώρους της. Άλλά δέν είναι μακριά ή μέρα πού θά επιτύχει να βρει τήν ολοκληρωμένη συναισθηματική της έκφραση και τούτο θά γίνει όταν πιά θά έχει ξεκαθαρίσει μέσα της τους δισταγμούς, όταν θάχει άφομοιώσει όλότελα τις επιδράσεις της, όταν δέν θά ύπάρχει πιά καμιά άντινομία ανάμεσα στο ρευστό συναισθηματικό και στην πλαστική και μουσική του έκφραση.

Όταν λόγου χάρη ή βροχή θά είναι β ρ ο χ ή και όχι γραφική παράσταση βροχής.

Τό γεγονός είναι πώς ή δ. Γουλανδρή βρίσκεται σε πολύ καλό δρόμο, ούτε άτολμη ούτε παράτολμη στις άναζητήσεις της, προοδευτική στην αντίληψη τής μορφής, με αξιόλογα επιτεύγματα προχωρεί με σιγουριά και με κατανόηση στην ολοκλήρωση του ζωγραφικού της ταλέντου.

Η δ. Γουλανδρή είναι ένα από τά λίγα παραδείγματα μέσα στη νεοελληνική τέχνη και πρέπει χωρίς άλλο να προσεχτεί.

ΓΙΑΝΝΗΣ. Γ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ